

กฎหมายตราสามดวง

เล่ม ๓

340.309593
ก114
ก.3
ฉ.18

1604

ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ ๑

จุลศักราช ๑๑๖๖

พิมพ์ตามฉะบับหลวง ตรา ๓ ดวง

หย ด 49106 หอ 1 ล่ม 3

หย 00 68 ด-E

กฎหมายตราสามดวง

เล่ม ๓

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาจังหวัดชลบุรี

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๓,๐๐๐ ฉบับ

หอสมุดแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๐๖
30 พ.ค. 2507
กรมศิลปากร

องคการคาของคุรุสภา

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

ถนนราชดำเนินกลาง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์

1604

ป.27
เลขที่ตั้ง
340.309593
เลขหมู่ ก114
ก.3
ค.18
เลขทะเบียน
447 ง
d49106
049106

คำนำ ของผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

เนื่องจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้กำหนดการศึกษาลักษณะวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยไว้ในหลักสูตรชั้นปริญญาโท จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องให้นักศึกษามีบทกฎหมายซึ่งได้ชำระสะสางในรัชกาลที่ ๑ นั้นไว้ค้นคว้าได้โดยสะดวก เพราะบทกฎหมายเหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะได้พบเอกสารที่เก่าแก่กว่าก็ตาม ก็ยังคงใช้เป็นหลักฐานสำคัญเพื่อแสวงหาความรู้เรื่องกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ต่อไปอีกนาน

ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา ประมวลกฎหมายในรัชกาลที่ ๑ นั้นได้มีผู้จัดพิมพ์ขึ้นหลายครั้งแล้ว ฉะบับที่แพร่หลายที่สุดคือฉะบับของหมอบรัดเลย์ ซึ่งเรียกกันว่า กฎหมายเก่า ๒ เล่ม และฉะบับของเสด็จในกรมหลวงราชบุรีฯ ทั้งสองฉะบับนี้ในปัจจุบันไม่มีจำหน่ายแล้ว และนับวันจะหายากขึ้นทุกที

ในการที่จะจัดพิมพ์กฎหมายเก่านี้ขึ้นใหม่ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มีความมุ่งหมายผิดกับท่านผู้จัดพิมพ์ก่อน ๆ ท่านผู้จัดพิมพ์เหล่านั้นมุ่งหมายแต่จะเพาะใน

อันที่จะเผยแผ่ความรู้ในตัวบทกฎหมาย จึงได้แก้ไขอักขรวิธีเสียใหม่ให้สมกับสมัย และบางตอนถึงกับแก้ไขถ้อยคำสำนวนเสียบ้างก็มี กรมหลวงราชบุรี ฯ ก็ได้ทรงยึดถือคติอันเดียวกันนี้ โดยได้ทรงตัดทอนบทบัญญัติซึ่งเลิกใช้บังคับแล้วออกเสียด้วย

ในเวลานี้ ประมวลกฎหมายใหม่ต่าง ๆ ก็ได้ประกาศใช้จนครบถ้วน ประมวลกฎหมายปี พ.ศ. ๑๑๖๖ จึงมีประโยชน์เพียงในฐานตำนานกฎหมายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ในการจัดพิมพ์ใหม่นางมีขอสำคัญที่จะพึงยึดถืออยู่ว่า จะต้องคัดแยกจากตัวบทบัญญัติซึ่งได้ชำระสะสางขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ให้ถูกต้องตามอักขรวิธีที่ใช้ในต้นฉบับนั้น เพื่อนักศึกษาจักได้ใช้เป็นเครื่องมือค้นคว้าโดยไม่ต้องพึ่งต้นฉบับเขียนตามแต่จะสามารถทำได้

การจัดพิมพ์กฎหมายเก่าขึ้นนั้นใช่จะเป็นประโยชน์แต่ฉะเพาะนักนิติศาสตร์เท่านั้นหาไม่ ยังเป็นคุณแก่นักประวัติศาสตร์ เพราะการศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์ย่อมต้องอาศัยพระราชปรารภในกฎหมาย และตัวบทกฎหมายเอง ประกอบด้วยนักโบราณคดีและนักศึกษาโบราณประเพณีของสยามก็เช่นกัน

ย่อมได้รับประโยชน์จากบทกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งบัญญัติขึ้นโดยอาศัยจารีตประเพณีธรรมนิยม หรือความเชื่อถือต่าง ๆ เป็นหลัก และจารีตประเพณีเหล่านี้ แม้ในรัชกาลที่ ๑ ได้เลิกถือเสียแล้วก็มีบ้าง ประโยชน์อีกข้อหนึ่งได้แก่ประโยชน์ในทางภาษาศาสตร์ และวรรณคดี แม้อักขรวิธีและสำนวนโวหารในสมัยโบราณเท่าที่มีอยู่ในตัวบทกฎหมายนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขไปมากแล้ว เนื่องจากการชำระสะสางหลายต่อหลายครั้งมาแล้วก็ตาม (ซึ่งข้อสมมตินี้ไม่ใช่จะถูกต้องเสมอไป) วิธีเขียนภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็ยังเป็นประโยชน์แก่นักภาษาศาสตร์อยู่มาก และโดยเหตุที่ต้นฉะบับแห่งบทกฎหมายที่ชำระสะสางในรัชกาลที่ ๑ คือฉะบับตรา ๓ ดวงนั้น อาลักษณ์ได้เขียนโดยความเอาใจใส่ระมัดระวังและสอบทานถึง ๓ ครั้งให้ถูกต้องแล้ว จึงควรที่จะเคารพต่อต้นฉะบับนั้นยิ่งนัก อีกประการหนึ่ง กฎหมายเก่าในบางตอนอาจถือได้ว่าเป็นวรรณคดีชั้นสำคัญ ซึ่งสมควรจะนับรวมเข้าในตำราวรรณคดีทั้งหลายอันสืบมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ มหาวิทยาลัยจึงได้ให้พิมพ์ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ นี้ขึ้นใหม่ ตามที่เขียนไว้ในฉะบับหลวงตรา ๓ ดวง ให้ถูกต้องตามต้นฉะบับ

การจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้มอบหมายให้ มองซิเออ เอร์. แลงกาต์ ดอกเตอร์กฎหมายฝรั่งเศส สมาชิกวิเศษแห่งเนติบัณฑิตยสภา อาจารย์ผู้สอนประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน) เป็นผู้จัดพิมพ์.

คำนำของผู้จัดพิมพ์

ในการชำระสะสางกฎหมายในรัชกาลที่ ๑ นั้น ปรากฏตามพระราชปรารภซึ่งเขียนไว้ในตอนต้นแห่งฉะบับหลวงทุกฉะบับว่า เมื่อการชำระเสร็จสิ้นแล้ว อาลักษณ์ได้เขียนลงไว้ในสมุด ๓ ชุด เก็บไว้ห้องเครื่องชุดหนึ่ง หอหลวงชุดหนึ่ง และศาลหลวงชุดหนึ่ง ประทับตรา ๓ ดวงทุกเล่ม ตามฉะบับที่ตกทอดมาในสมัยปัจจุบัน สันนิษฐานได้ว่าเดิมชุดหนึ่งมี ๔๑ เล่ม ฉะนั้นในครั้งเดิมคงมีฉะบับหลวงตรา ๓ ดวงถึง ๑๒๓ เล่ม ในสมัยปัจจุบันยังเหลืออยู่เพียง ๗๙ เล่ม เก็บอยู่ ณ กระทรวงยุติธรรม ๓๗ เล่ม ณ หอสมุดแห่งชาติ ๔๒ เล่ม ส่วนอีก ๔๔ เล่มนั้น ไม่ทราบว่าชำรุดหายไปด้วยประการใด

นอกจากฉะบับหลวงตรา ๓ ดวง ๓ ชุดนี้ อาลักษณ์ได้เขียนไว้อีกชุดหนึ่งเรียกว่าฉะบับรองทรง ยังเหลือตกทอดมาในสมัยปัจจุบันเพียง ๑๗ เล่ม ซึ่งเก็บอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติทั้งหมด ฉะบับรองทรงนี้ผิดกับฉะบับหลวง ๓ ชุดก่อนนั้น โดยไม่มีตรา ๓ ดวงประทับไว้ และในฉะบับหลวงมีอาลักษณ์สอบทาน ๓ คน แต่ในฉะบับรองทรงมีเพียง ๒ คน อนึ่ง

ตามฉบับหลวงที่ตกทอดมา เขียนขึ้นใน จ.ศ. ๑๑๖๗ (พ.ศ. ๒๓๔๘) ทุกเล่ม ส่วนฉบับรองทรงเขียนในปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๖๙ (พ.ศ. ๒๓๕๐)(๑)

ในการพิมพ์กฎหมายนี้ ได้อาศัยฉบับหลวงตรา ๓ ดวง โดยฉะเพาะ เว้นแต่เมื่อไม่มีฉบับหลวงเหลืออยู่ จึงพิมพ์ตามฉบับรองทรง(๒)

ในเมื่อเหลือฉบับหลวงหรือฉบับรองทรงแต่ฉบับเดียว ก็พิมพ์ตามโดยมิได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เว้นแต่ปรากฏชัดว่าอาลักษณ์เขียนผิดหรือเขียนตก(๓) จึงได้พิมพ์เพิ่มเติมและแก้ไขให้ถูกต้อง แต่คงมีเชิงอรรถไว้ ในการตรวจแก้นี้ได้

---

(๑) มีฉบับรองทรงที่เหลืออยู่ฉบับหนึ่งซึ่งต่างกับฉบับอื่น คือ ฉบับที่มีกฎหมายลักษณะทาส ฉบับนี้เขียนในปีฉลู จ.ศ. ๑๑๖๗ และมีอาลักษณ์สอบทาน ๓ คนดุจเดียวกันกับฉบับหลวง ผิดกันแต่ไม่ได้ประทับตรา ๓ ดวงเท่านั้น

(๒) กฎหมายที่ไม่มีฉบับหลวงเหลืออยู่เลยมีแต่ฉบับรองทรงนั้น มีแต่ ๒ บท คือ กรมศักดิ์ และลักษณะทาส

(๓) ที่ว่าอาลักษณ์เขียนผิดนั้น คือที่อาลักษณ์เขียนเผลอไป ถ้าหากได้รู้สึกตัวก็คงจะได้แก้เอง ฉะนั้น เมื่ออาลักษณ์คนใดเขียนคำ ๆ หนึ่งหลายอย่างต่างกัน เช่นเขียน เนอ และ เนอ สกรรและสกัน กระทรวงและตระทรวง ขายและขาย เงินและเงิน เป็นต้น ดังนี้เห็นว่าไม่ควรแก้ เพราะเป็นการเขียนตามความรู้สึกของอาลักษณ์คนนั้น หาใช่เขียนผิดไม่

อาศัยฉะบับพิมพ์ของนายโหมด อำมาตยกุล (พระยากระสาปน์) เล่มหนึ่งซึ่งพิมพ์ระกา จ.ศ. ๑๒๑๑ (พ.ศ. ๒๓๙๒) หรือฉะบับของหมอบรัดเลเล่ม ๒ พิมพ์ที่กุน จ.ศ. ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) และได้สอบทานกับฉะบับที่ใช้ในการพิมพ์เสมอ

ถ้าเหลือหลายฉะบับ ก็ได้เลือกเอาฉะบับหนึ่งมาพิมพ์ตามที่กล่าวไว้นั้น และที่ผิดกับฉะบับอื่นก็แถลงไว้ในเชิงอรรถเนื่องจากอาลักษณ์ได้เขียนและสอบทานฉะบับหลวงด้วยความระมัดระวังจึงมีแตกต่างแต่เพียงเล็กน้อย โดยมากที่ต่างกันนั้นคือการสกดการันต์ เพราะอาลักษณ์ต่างก็เขียนศัพท์ต่างกันตามใจของตนเอง เช่น มิ หมิ มี หรือ หมิ ไหม่ หรือใหม่ ภูดาษหรือผู้ดาษ ค่าหรือข้า พยภยหรือภพ สารหรือสาน ฯ ล ฯ เป็นต้น ข้อแตกต่างทางอักษรศาสตร์ทำนองนี้ ๆ เช่นนี้ มิได้หยิบยกขึ้นไว้ในเชิงอรรถ เพราะได้พิมพ์ตัวบทกฎหมายตามที่อาลักษณ์ต่างเขียนไว้ (๑) ผู้อ่านจึงจะมีโอกาสพบตัวอย่างแห่งวิธีเขียนต่าง ๆ นี้ แต่ข้อต่างอื่น ๆ ได้ทำเชิงอรรถไว้ทุกข้อ

---

(๑) ชื่ออาลักษณ์เหล่านี้ ได้แถลงไว้ในตารางตอนท้ายเล่ม

ฉะบับที่ใช้ในการพิมพ์นี้ ได้อ้างตามเครื่องหมายที่ปรากฏอยู่ในบัญชีฉะบับหลวงของ นาย ย. บูรเนย์ พิมพ์ไว้ในหนังสือของสยามสมาคม (๒)

ในการพิมพ์นี้ มิได้เรียงกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ตามฉะบับพิมพ์ครั้งก่อน เพราะลำดับลักษณะกฎหมายในฉะบับพิมพ์ครั้งก่อนนั้น หาได้มาจากการปฏิบัติเก่าแก่อันใช้สืบเนื่องกันแต่เนนานมาไม่ ประการหนึ่ง ลำดับนั้นไม่ตรงกับลำดับมูลคดีในพระธรรมสาตร์ทั้งไม่ตรงกับลำดับที่ฉะบับหลวงเรียงใส่ตู้ไว้ จะเห็นได้จากการที่กฎหมายลักษณะลักพา ซึ่งในฉะบับหลวงเขียนรวมอยู่กับกฎหมายลักษณะมูลคดีวิวาท ในฉะบับพิมพ์กลับแยกเอาไว้คนละเล่ม ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่า ลำดับกฎหมายในฉะบับพิมพ์หาได้อาศัยเรียงลำดับตามฉะบับหลวงไม่ อีกประการหนึ่ง ฉะบับหลวงที่เหลืออยู่ก็ไม่มีเครื่องหมายอันใดอันจะทำให้เชื่อว่าต้องเรียงตามลำดับอันหนึ่งอันใด

โดยเหตุเหล่านี้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ จึงได้พยายามเรียงลำดับกฎหมายตรา ๓ ดวง เพื่อให้สะดวกในการค้นหาซึ่งจะ

---

(๒) J. Burnay, *Inventaire des Manuscrits Juridiques Siamois, Journal of the Siam Society*, vol. XXIII, XXIV, XXV.

ได้พิมพ์เป็น ๓ เล่ม ในเล่ม ๑ รวมบทกฎหมายลักษณะทั่วไป กฎมณเฑียรบาล กฎหมายลักษณะปกครอง กฎหมายว่าด้วย ธรรมนูญศาล และ พิจารณาคดี กล่าวคือบรรดาบทกฎหมายซึ่งเรียกว่ากฎหมายมหาชนในสมัยปัจจุบัน ในเล่ม ๒ รวมกฎหมายเอกชนและกฎหมายอาญา ส่วนเล่ม ๓ รวมกฎหมายซึ่งมิได้จัดอยู่ตามมูลคดี เช่น กฎหมาย พระสงฆ์ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดเก่า ฯ ล ฯ ซึ่งโดยมากเป็นบทกฎหมายที่ไม่สู้เก่าแก่เช่นกฎหมายที่รวมไว้ในเล่ม ๑ และเล่ม ๒

บทกฎหมายนี้เรียกตามชื่อที่เขียนอยู่หน้าปกสมุดฉบับตรา ๓ ดวง ซึ่งบางบทผิดกับชื่อที่ได้เรียกกันมาตามฉบับพิมพ์ เช่นกฎหมายที่เรียกกันว่า "กรมศักดิ์" และ "ลักษณะมูลคดีวิวาท" ตามฉบับพิมพ์นั้น ณ ที่นี้เรียกชื่อว่า พระไอยการพรมศักดิ์ และ พระไอยการขานแผนกตามชื่อในต้นฉบับ ส่วนข้าหน้าเรื่องนั้นก็ถือเอาตามชื่อยอหมวดท้องแห่งสมุด

ในการพิมพ์นี้ได้ขึ้นหัวข้อใหม่ตามสมควรอนุโลมตามอย่างเสด็จในกรมหลวงราชบุรี ฯ ทั้งได้มีเลขเรียงลำดับจนจบ

ลักษณะกฎหมายนั้น เลขขนเชียนเป็นเลขอาหรับเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นการเพิ่มเติมของผู้จัดพิมพ์ ในการลงเลขใหม่นี้โดยมากก็ได้จัดเรียงให้เหมือนกับฉะบับของเสด็จในกรมหลวงราชบุรี ฯ เท่าที่จะทำได้ เมื่อจำเป็นจะต้องเปลี่ยน ก็ทำเป็นตารางแสดงไว้ในตอนท้ายเล่ม

ในฉะบับหลวง คำภาษาบาลีเชียนเป็นตัวหนังสือขอม ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้ใช้ตัวพิมพ์ขาง (ซะนิดที่เรียกว่าวัชชรินทร์) เพื่อให้เห็นชัดขึ้นทำนองฉะบับหลวง

ในการจัดพิมพ์กฎหมายตรา ๓ ดวงนี้ ย่อมจะมีที่ผิดตกยกพร่องอยู่บ้าง เมื่อพิมพ์เสร็จแล้วก็ได้สอบทานกับต้นฉะบับอีกครั้งหนึ่ง และลงไว้ในใบยอกแก้คำผิด จึงขอผู้อ่านได้โปรดตรวจแก้ตามนั้น และถ้ายังมีข้อคลาดเคลื่อนอยู่บ้างก็ขอได้โปรดให้อภัยด้วย

ในที่สุดนี้ ผู้จัดพิมพ์ขอแสดงความขอบใจนาย ย. บูรเนย์ ผู้ซึ่งได้ช่วยออกความเห็นและคำปรึกษาเป็นประโยชน์แก่การพิมพ์เป็นอย่างยิ่ง กับขอขอบใจนายสนั่น ภมรสูต ผู้ที่ได้ช่วยคัดสำเนาฉะบับหลวง อันเป็นข้อช่วยให้การพิมพ์กฎหมายนี้

ได้สำเร็จผลลุล่วงไปโดยสะดวก และขอขอบใจ นางสาว เชิดชัน พุทธิแพทย์ ที่ได้ช่วยเหลือเอาใจใส่ทำคำขอกแก้คำผิดให้ ซึ่งนับว่าเป็นการบรรเทาภาระของผู้จัดพิมพ์หาน้อยไม่

ร. แลงกาต์

สารบาญ

	หน้า
พระไอยการลักภา ลูกเมีย ผู้คน ท่าน	๑
พระไอยการลักษณมรดก	๒๑
พระไอยการลักษณกู้หนี้	๕๘
พระอายการเบดเสรจ	๘๔
พระไอยการลักษณวิวาทตีด่ากัน	๑๘๔
พระไอยการลักขณโจร	๒๐๘
นามอาลักษณ์ผู้ชุบและสถานที่เก็บแห่งต้นฉะบับ	๓๐๓
ตารางเทียบเลขมาตราระหว่างฉะบับพิมพ์กับต้นฉะบับพิมพ์ของกรมหลวงราชบุรี	๓๐๔

กฎหมายตราสามดวง

เล่ม ๓

พระไอยการลักภา { ลูกเมีย / ผู้คน } ท่าน

จะกล่าวลักษณลักภา { ผู้คน / ลูกเมีย } ท่านไปเปนมูลคดี วิวาทให้บังเกิดความต้องตามบาฬีในคำภีรพระธรรมสาตรโดยสังเขบดังนี้ ปุตฺตาทิ อาทาย คตา สเหว ธิบายเนื้อความดังพรรณามาแล้ว จะกล่าวสาขคดีคอกงความตามพระธรรมสาตร อันบุราณราชกระษัตรบัญญัติเปนบทมาตราสืบ ๆ กันมาดังนี้

ศุภมัศดุ ๑๘๔๔ มแมนักสัตวเดือนอ้ายขนเจดค่ำพุทธวารปริเฉทกาลกำหนด จึ่งนายสามขลาเสมียนพระสุภาวะดีบังคมทูลแต่สมเดจ์พระเจ้ารามาธิบดีศรีบรมจักรพรรดิราชาธิราชบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวประสงด้วยข้าหนี้เจ้าไพ่รหนี้นาย แลมีผู้เอาไปถึงเชลียงศุกโขไททุ่งย้างบางยม สองแก้วสหลวงชาวดงราว กำแพงเพชเมืองท่านเปนอันหนึ่งอันเดียวกันดังนี้ แลมีผู้เอาทาย

เอาไพร่ท่านมาขายแลเจ้าทายเจ้าไพร่แห่งพระนครศรี-อยุทธยาพบแลมากล่าวพิภาษว่า ให้ผู้ไถ่ไปไล่เอาเบี้ยแก่ผู้ขายนั้นคืน ข้าพระพุทธิเจ้าขอเรียนพระราชประนิบัติ จึ่งสมเดจ์บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวเสดจ์ภุดดากฤตยในเฉลียงบังอาจ์รัตนแปรพระภักตรโดยบัดจิมาภิมุขสมบูรณ มีพระราชโองการพิภากษาด้วยพฤฒามาตราชมลตรีทั้งหลายว่าขายกันแต่ในพระนครศรีอยุทธยาดั่งนี้ แลสูจะบังคับให้ผู้ไถ่ไล่เอาเบี้ยแก่ผู้ขายสิยังยาก อย่าว่าข้าหนเจ้าไพร่หนนายแลเขาลักไปขายถึงเชลียงทุ่งย้างบางยมสหลวงสองแก้วชาวดงราวกำแพงเพชสุกโขไทใต้ล่าพ้าเขยว ขาดจากมือเจ้าทายเจ้าไพร่ไปไกล จะมาพิภาษฉันเมืองเพชบุรีย์เมืองราชบุรีย์เมืองสุพรรณบุรีย์ สพงครองพลับแพรกศรีราชาธิราชนครพรหมนั้นบมิชอบเลย ผแลเจ้าทายเจ้าไพร่จะเอาทายเอาไพร่ตนคืน แลจะไล่หาผู้ลักผู้ซ่อน ให้เจ้าทายเจ้าไพร่ให้เบี้ยค่าคนเท่าผู้ไถ่มานั้น ผแลได้ไว้หาค่าตัวมิได้ ให้พิกัดตลาดให้เจ้าทายไถ่เอาทายนั้นคืน อันเจ้าทายเจ้าไพร่มาพบทายพบไพร่จะเอาโดยรดอก จะ

ให้ผู้ไถ่ไล่เอาเบี้ย แก่ผู้ขาย ฉันขายกันในพระนครศรี-อยุทธยานั้นมิได้เลย ผู้ใดมิทำตามพระราชกฤษฎีกานี้ไซ้ ผู้นั้นเลมิดพระราชอาชา ให้ไหมโดยยศถาศักดิ

1

๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไพร่พา ข้าคน ลูกเมีย ท่านภาหนึ่งแลมิทันภาหนึ่ ยังแต่ตีน น้ำ ท่า ในตลาดผสานแห่งใด ๆ มีศักขิพญาณว่าจะเอาข้าคนท่านภาหนึ่งจริง ท่านว่าผู้นั้นเปนโจร ให้ไหมกึ่งค่า ถ้าเอาทายท่านไปซ่อนไว้ในเรือนแลมิทันภาหนึ่ยังอยู่ในเรือน ให้ไหมเท่าทุน ถ้าภาหนึ่ออกไปนอกเมืองค่ามไปฟาก น้ำ ท่า แลเจ้าคนมาพบ ให้ไหมค่ากึ่ง ถ้าส่งแลภาหนึ่ตามทางไปต่างเมืองกึดเอาไปขายกึด ถ้าได้ตัวคนมาให้ไหมสองค่า ถ้ามิได้ตัวมาไซ้ ให้ใช้ทุนแล้วให้ไหมสองค่า ให้ทวนโดยสกรรมิสกรรม แล้วให้ศักรูปคนไว้ แลคนซึ่งไปด้วยเขานั้น ถ้ามันเปนใจไปด้วยเขา ถ้าเดกอายุศม์ ๑๒ ปีลงมาอย่าให้มีโทษแก่เดกนั้นเลย ถ้าอายุศม ๑๓ ๑๔ ปีขึ้นไปถึงอายุศม ๑๖ ปี ให้ตีด้วยไม้หวาย ๒๐ ที ถ้า

อายุศม ๑๗ ปีขึ้นไปถึง ๒๕ / ๓๐ } ปี ให้ตีด้วยไม้หวาย ๓๐ ที ส่งให้แก่ เจ้านาย } มันคน

2

๒ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดภาข้าคนลูกเมียท่านหนี เจ้าทายเจ้าเมียมิได้รู้แห่งที่ไป แลมันภาเอา ทาย / เมีย } ท่านกลับมาแล้ว ท่านว่าให้เอาแต่ตัว ทาย / เมีย } ส่งคืนแก่เจ้า ทาย / เมีย } อย่าให้มีโทษแก่มันเลย เพราะมันคิดกลัวอาชูบ้านเมืองท่าน มันเอาคนมาเอง

3

๓ มาตราหนึ่ง บังกัดข้าคนท่านไว้เรือนตนกด ข้าคนท่านหนีมาสู่หาตน ๆ เล้าโลมเอาข้าคนท่านไว้กดในเวียง ๓ วัน นอกเวียง ๕ วัน ท่านว่าคนรู้ไปมาหากัน ถ้าใน ๓ / ๕ } วันผู้เอาคนท่านไว้ได้ไปบอกแก่เจ้า ข้า / คน } ท่านว่าบพึงเอาโทษแก่ผู้เอาไว้นั้นเลย ถ้าพ้นกำหนดมิได้บอกไซ้ ให้ไหมเปนเบี้ยวันละ ๑๐๐๐ ถ้าพ้นเดือนหนึ่งขึ้นไป ให้ไหมขวบข้าคนนั้น ถ้าคนนั้นอยู่นานมีลูก

ส่งลูกมันให้แก่เจ้า ข้า/คน นั้น ถ้าเร่ไปอยู่หลายแห่งให้เรียกเขาทั้งนั้นมาพิจารณา ถ้าเปนสัจไซ้ ให้ช่วยกันเสียค่าบังกัด อยู่ด้วยผู้ใดมากให้เสียตามมาก อยู่ด้วยผู้ใดน้อยให้เสียตามน้อย ถ้าอยู่เปนวันเท่าใดจนเดือนหนึ่ง ถ้า ในเวียงยกเสีย ๓ / นอกเวียงยกเสีย ๕ วันเปน สิ้นไหม/พิไน กง

4

๔ มาตราหนึ่ง ข้าคนท่านหนีมาสู่หาตน มาขอนอนก็ดี มาขอเข้ากินก็ดี เอาข้าคนท่านซ่อนไว้เรือนตน แลมิได้บอกแก่เจ้า ข้า/คน ลางคาบค้นได้ในเรือนมายืนต่อเถียง เมื่อสวนสัพขับแท้ ว่าเอาข้าคนท่านซ่อนไว้จริงให้ไหมเท่าค่าคนนั้น

5

๕ มาตราหนึ่ง ข้าคนท่านหนีมาสู่หาตน ๆ ให้สเบียง { เข้า / เกลือ / เรือ / ภาย / เงิน / ทอง } สรรพเหตุสิ่งใด ๆ แลเจือจานให้ ข้า/คน

ท่านเปนกำลัง ให้หนีไปนอก บ้าน เมือง ต่างบ้านต่างเมือง ท่านว่าให้ใช้ข้าคนท่าน

อนึ่งผู้มีอาสนสำคัญแกงใดยังอยู่ มันทายหนีไปเองจะเอาแก่ผู้ให้กำลังนั้นมิได้ เพราะสำคัญแกงใดขายยัง ถ้าส่งไปให้ไถต้นตอเอาบนไว้ ถ้าได้คนนั้นมา มันว่าลักไปซ่อนไปฝากไว้ ขายก็ดีให้ไหมเปนลัก

6

๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดไปเจรจาชุบชิบด้วยลูกเมียไพร่พ้าข้าคนท่านให้ลักเอาทรัพยสิ่งสินไปแล้วฆ่าตีเสีย เอาแต่ทรัพยสิ่งสินนั้น ท่านให้ฆ่าผู้ร้ายพ่อลวงแนะนำนั้นให้ตกไปตามกัน ถ้าเอาไปขายก็ดี มิทันขายก็ดี เอาไปทำชู้ก็ดี เอาไปแทงฟันบาดเจบก็ดี ให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกาตามคดีนั้น ถ้าได้ตัวผู้ร้ายนั้นมา มีคำแก้ว่ามิได้แนะนำ ท่านว่าให้เอาค้ำเอาบนไว้ ถ้าได้ตัวคนซึ่งหนีนั้นมา มันว่าแนะนำพิจารณาเปนสัจ ให้ไหมทวีคูนตรีคูน ควรด้วยสถานใดให้เอาสถานหนึ่ง

7

๗ มาตราหนึ่ง ข้าคนลูกเมียท่านหนี ครั้นเจ้า ข้า / คน พบตัวมันผู้หนี แลมันว่ามีผู้สั่งสอนให้หนี มีศักขิพญาณว่าสั่งสอนให้หนีจริง ท่านให้ปรับในระวางแนะนำ ถ้ามันไปบาดเจบล้มตาย โทษนั้นตกหนักอยู่แก่มันผู้เสียมสอนลวงไปให้บาดเจบล้มตายนั้น แลส่วนตัวมันท่านว่ามันหากใคร่ไปด้วยเขา ให้ทวนโดยพระราชกฤษฎีกา

8

๘ มาตราหนึ่ง ถ้าชายชู้ลักภาลูกเมียท่านไปอาไศรยเรือนญาติพี่น้องพ้องพันธุ์เพื่อนฝูงมัน ๆ มิบอกเจ้าพ่อเจ้าแม่เจ้าผัวนายบ้านนายเมือง อำพรางไว้ให้อยู่เรือน ให้ลงโทษเจ้าเรือนกึ่งผู้ชักสื่อ ถ้าชายคุมพวกเพื่อนไปฉุดคร่าเอาลูกเมียท่านมาไว้เรือนพี่น้องญาติเพื่อนมัน แลเจ้าเรือนมิได้บอกแก่เจ้าพ่อเจ้าแม่เจ้าผัว แลนายบ้านนายเมืองให้รู้ อำพรางไว้ให้สำนักอยู่เรือน ให้ลงโทษเจ้าเรือนเท่าพวกไปด้วยโดยพระราชกฤษฎีกานั้น

9

๙ มาตราหนึ่ง ข้าคนท่านใส่สังขะลิกะบัญชร ไว้หนีจาก เจ้า นาย มาสู่หาตน ๆ เอาสังขะลิกะบัญชรนั้น ออกแล้วเอาข้าคนนั้นมาบอกแก่ เจ้าทาย นายคน นั้น ท่านว่าหาโทษแก่ผู้เอาออกนั้นมิได้ ส่วนบำเหนจจะได้อย่าให้เลย ถ้าเอามาทั้งสังขะลิกะบัญชร ท่านว่าให้ ๆ บำเหนจโดย ไกล ไกล้ นั้นแล

10

๑๐ มาตราหนึ่ง โจรลักเอาข้าคนท่านไปขาย ถึงไต้ฟ้าหล้าเขียวแลมีผู้ไถ่ไว้ ถ้าเจ้า ข้า คน มาพบท่านว่าให้เจ้า ข้า คน ไถ่เอาคืนโดยค่าคนนั้น แล้วให้ข้าคนไปนำหาเอาโจรผู้ลักนั้น

11

๑๑ มาตราหนึ่ง เอาคนไปขายแห่งหนึ่งกึ่งสองแห่งกึ่ง แลมีผู้พิพาษคนนั้น ท่านว่าให้ผู้ไถ่ไล่เอาเบี้ยแก่ผู้ขายโดยอันดับ แล้วให้ลงโทษแก่ผู้ขายนายประกันแลเรือนเบี้ยนั้นโดยพระราชกำหนด

12

๑๒ มาตราหนึ่ง สรรพทรัพย์สิ่งของแลวัวควาย เรือเกวียนข้าคนหนีหายผู้ร้ายลัก แลมีผู้บอกแก่เจ้าของว่าพบจะเอาให้จงได้ แลเอาสินจ้างเงินทองแก่ท่านแล้ว แลรับทำหนังสือให้แก่กันกัด แลตนเอาของท่านมาให้แก่ท่านมิได้ ท่านว่าให้ตนใช้ของท่านอันหนึ่งอันหายนั้น ถ้าได้สมดั่งถ้อยคำให้เจ้าของเสียบำเหน็จตามสัญญาแก่กันนั้น ถ้าเจ้าทรัพยยังมิได้ให้บำเหน็จ แลผู้จะรับบำเหน็จนั้นหาทรัพยมาส่งให้มิได้ ให้เอาทรัพย์ซึ่งหายนั้นทำ ๓ ส่วนยกเสีย ๒ ส่วนให้ผู้จะรับบำเหน็จนั้นใช้ของท่านส่วนหนึ่ง เพราะว่ามันพ่อลวงท่านให้งวยงงอยู่ จึงมิได้หาของซึ่งหายนั้น

13

๑๓ มาตราหนึ่ง สรรพทรัพย์สิ่งของแลวัวควาย เรือเกวียนข้าคนหนีหาย แลผู้มาบอกว่าพบเห็นแล้วว่าจะเอามาให้ แลว่าอายัดไว้แก่นาย บ้าน เมือง กัด แลเจ้าของให้สินจ้างเงินทองบำเหน็จแก่ตน ๆ รับเอาแล้วกัด แลเจ้าของทำหนังสือสัญาบลบาล ตนรับเอาหนังสือสัญา

ไว้แล้วกด ตนชักนำเอาของท่านมาให้มิได้ ให้ผู้บอกรับสินบลหาคนแลสิ่งของ ๆ ท่านมาให้จงได้ ให้เจ้าของให้บำเหน็จสินบลนั้นจงท่วนตามสัญา ถ้าแลหามาให้แก่ท่านมิได้ ให้ใช้ของท่านอันหนีหายนั้น

14

๑๔ มาตราหนึ่ง ถ้าทาษหนีเจ้าเงินขึ้นเรือนผู้ใด บัดเดี๋ยวเจ้าทาษมาถามเจ้าเรือน ๆ อำพรางว่ามิได้มา แลท่านได้ทาษณะเรือนผู้นั้น ท่านให้ทำค่าตัวทาษนั้นเป็น ๓ ส่วน เอาส่วน ๑ ตั้งไหมผู้อำพรางนั้นเปน สินไหม พินัย กึ่ง ถ้าทาษท่านหนีไปได้เพราะวิ่งขึ้นเรือนตน แลตนอำพรางนั้น ให้ไหมขวบค่าตัวทาษนั้น

15

๑๕ มาตราหนึ่ง จอดเรือด้วยกัน ลูกหลาน ข้าคน ท่านลงเรือตน ให้เจ้าเรือบอกแก่เจ้า ข้าคน ลูกสาว ถ้ามิบอกแลเอาไปให้ไหมเสมอลักท่าน

16

๑๖ มาตราหนึ่ง ชายใดกล่าวเล้าโลมว่าจะ

ช่วยไถ่เอาข้าคนท่านเปนเมีย หญิงนั้นก็ลงใจด้วยชาย ๆ สมรศด้วยทาษท่าน ชายมิได้ช่วยไถ่ ภาทาษท่านหนีไปซ่อนเร้นไว้ จับได้ให้ไหมหนุนทุน ถ้ามิได้ทาษคืนให้ไหม ๒ ค่า

17

๑๗ มาตราหนึ่ง มีผู้ลักลูกเมียผู้คนพี่น้องท่านไปไว้เรือนพี่น้องญาติเพื่อนฝูงมัน แลมันก็ทำชู้สู่หญิงนั้นแล้ว มันเอาไปขายต่างบ้านต่างเมือง แล

เจ้า { เย่า / เรือน } รู้เหนมิบอกเจ้า { ผัว / พ่อ / แม่ / ข้า / คน } นาย { บ้าน / เมือง }

อำพรางไว้ ท่านรู้ด้วยประการใด ท่านให้ลงโทษแก่เจ้าเรือนในระวางอำพรางรู้เหนด้วยโจร

18

๑๘ มาตราหนึ่ง บุทคลผู้ใดมีทาษ { ชาย / หญิง } แล ญาติพี่น้อง แลมีผู้หนึ่งลักภาเอาไปไว้ในเรือนท่านผู้

หนึ่ง เจ้าเรือนมิได้รู้ว่ามันภามาสำนักพักอยู่ในเรือนตน จะกล่าวเอาโทษแก่เจ้าเรือนนั้นมิได้เลย เพราะว่าเจ้าเรือนมิได้รู้ ถ้ามันลักเอาข้าคนท่านมาไว้ในเรือน เจ้าเรือนรู้ว่ามันลักข้าคนท่านมา แลให้มันอยู่สำนักณะเรือนตน ถ้าสืบสวนเปนสัจไหมผู้ลักนั้นเท่าใด ให้ไหมเจ้าเรือนกึ่งผู้ลัก เหตุใดจึงกล่าวดั่งนี้ เหตุว่ามันเปนใจให้ไว้ข้าคนท่านในเรือนมัน

19

๑๙ มาตราหนึ่ง ลูกเมียผู้คนทาษไทผู้ใดหนีไปถึงด่านแดนแว่นแคว้นราชเสมา มีผู้ช่วยไถ่มา ท่านว่าไถ่เชิงเบี้ยขาด มีผู้มาพิพาษไซ้ ผู้ไถ่ว่าไถ่ได้มาแต่เมืองไกล มีกรมทันกันใดศักขิพญาณรู้เหนเปนคำนับสวนคำคนก็รับว่าไถ่มาจริง ถ้าเจ้าเงินเก่าจะเอาข้าคนตนคืนก็ให้เงินแก่ผู้ไถ่มาตามมากแลน้อย

20

๒๐ มาตราหนึ่ง ข้าคนลูกหลานผู้ใดกดี ไพร่ฟ้าข้าหลวงกดี หนีไปถึงนอกจังหวัดแว่นแคว้นราชเสมา

ท่าน ตกไปถึงต่างด่านแดนบ้านอื่น แลมีผู้ไถ่เอามารอด มาถึงจังหวัดด่านแดนเมืองท่านคนเล่า อยู่มาเจ้าลูกทาษหลาน มาพบ ให้ยุกกระบัตรความตีค่าให้ไถ่จงเตมค่า ถ้าแลไพร่ฟ้าข้าคนหลวงใช้ ให้มุนนายอนาพะยาบาล พิดทูลขอเงินพิไนไถ่เอาสืบราชการไปเมอหน้า ถ้าข้าคนหลวงผู้ร้ายพ่อลวงลักส่งไป ให้กระลาการพิจารณาเอาผู้ร้ายจงได้ ให้ริบราชบาดแล้วฆ่าเสีย ส่วนตัวคนหลวงนั้นให้ไถ่เอาคืน

21

๒๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดพบทาษทายา ท่าน แลผู้นั้นขับทาษท่านให้หนีไปมีผู้รู้เหน ให้คิดเอาค่าตัวทาษแก่ผู้นั้นจงเตมค่า

22

๒๒ มาตราหนึ่ง ทาษซื้อเชื่อสรรพสิ่งของ ๆ ท่านไปขายเอากำไร แลผูกดอกเบยแก่เจ้าเงินไป ถ้าทาษนั้นหนีจะว่าเขาให้เสบียงแก่ข้าคนนั้นมิได้ ถ้า

เจ้าของจะใคร่เอาของสิ่งตนให้ไปนั้นให้ไปหาเอา ส่วนเจ้าทาษนั้นเล่าจะเอาข้าคนก็ให้ไปหาเอาเอง

23

๒๓ มาตราหนึ่ง บุรุษผู้หนึ่งเป็นทาษท่านแห่งหนึ่ง แลทาษนั้นเป็นทาษท่านแห่งหนึ่ง ทั้งสองมันภากันหนีไป นายเงินต่อนายเงินจะว่ากันนั้นมิได้ เพราะคนทั้งสองนั้นเป็นโจรลักเอาข้าตัวหนีไปเอง อนึ่งถ้าบุรุษนั้นมิได้เป็นทาษแลยัตรีนั้นเป็นทาษท่าน แลทั้งสองภากันหนีไป ควรลงโทษบุรุษยคือโจรลักทาษท่านไปแล อนึ่งยัตรีนั้นมิได้เป็นทาษท่าน แลบุรุษยนั้นเป็นทาษท่าน แลทั้งสองภากันหนีไซ้ ควรลงโทษแก่สัตรีนั้นคือโจรลักทาษท่านไป

24

๒๔ มาตราหนึ่ง ทาษท่านหนีเจ้าไปพบ มีผู้ฉ้อชักผลักใสทำให้ข้าคนท่านหนีไปก็ดี ชิงไว้มันหนีไปก็ดี ให้หาข้าคนท่านส่งให้แก่ท่าน ถ้าหาส่งมิได้ให้ใช้ค่าคนท่าน

25

๒๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไพร่ฟ้าข้าคนท่านขายแก่ประเทศต่างเมืองขายลงเรือลงสำเภาก็ดี เอาสินจ้างแลส่งคนให้แก่ประเทศต่างเมืองก็ดี จับได้รู้ด้วยประการใด พิจารณาเปนสัจ ท่านให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย ส่วนต่างประเทศนั้นให้เกาะจำไว้ ให้ไหมฉันโจร ส่วนตัวมันผู้ไปด้วยต่างประเทศนั้น ถ้าอายุศม ๑๒ ขวบขึ้นไปถึง ๑๔ ๑๕ ๑๖ } ขวบ ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที ส่งตัวมันให้เจ้า ข้า ไพร่ } คืน ถ้ามิทันขายมิทันส่งมีผู้จับได้โจรแลคนนั้น ท่านให้ทวนแลไหมกึ่งโทษขายลงสำเภาไป แลให้ไหมโจรให้แก่เจ้าคนส่วนหนึ่ง คนกลางนั้นให้กระลาการพิจารณาคนใหญ่น้อย ถ้ามันใหญ่เปนใจไปด้วยโจรก็ให้ทวนด้วยไม้หวายเสมอลงแก่โจร ถ้าได้ตัวคืนให้ไหม ๒ ค่า ถ้าเจ้าข้าคนเสียบำเหน็จจึงได้ตัวคนมา บำเหน็จนั้นตกอยู่แก่ผู้ลัก

26

๒๖ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายพูดจาพ่อลวงลักภาบุตร

ภรรยาทาษชายหญิงท่านไปขายประการใดก็ดี มีผู้หนึ่งได้ตัวลูกเมียทาษชายหญิงท่านนั้นมาให้ ท่านให้ทำค่าตัวคนนั้นเปน ๓ ส่วน ให้ผู้ได้มานั้นส่วนหนึ่ง ๒ ส่วนโดยใกล้แลไกล ถ้าแลมีคำทาษนั้นว่ามาเองเปนสัจไซ้อย่าให้บำเหน็จแก่ผู้ได้มานั้นเลย จะกล่าวเอาโทษว่าเปนผู้ร้ายก็มิได้

27

๒๗ มาตราหนึ่ง ได้บุตรภรรยาทาษทาษท่านใน ๑๐ วันเดือนหนึ่งโดยใกล้แลไกล ควรให้ผู้ได้นั้นไต่ถามบุตรภรรยาทาษทาษ ให้เอาไปส่งให้แก่เจ้าทาษทาษบุตรภรรยานั้น ถ้าอำพรางไว้มิได้เอาไปส่งเอาไช้การงานเองไช้ ให้ไหมกึ่งหนึ่ง ถ้าเอาไปขายให้ลงโทษดั่งโจร ถ้าเอาไปส่งแก่เจ้าไช้ ให้ขัดค่าคนนั้นเปนสามส่วนให้ได้แก่ผู้เอามาส่งส่วนหนึ่ง ๒ ส่วนโดยใกล้แลไกล

28

๒๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดสั่งแลให้หนังสือแก่ท่านว่าทาษตนหนีไป ถ้าพบให้เอามาจะให้บำเหน็จแก่ท่านๆพบซึ่งคนหนีได้มา จะเอาบำเหน็จแก่เจ้าทาษ ๆ ก็มิให้แก่ผู้เอามา ๆ ก็เอาคนนั้นไว้ พิจารณาเปนสัจ

ว่าพ่อลวงท่านจริง ให้เอาเบี้ยบำเหน็จซึ่งสัญากันนั้น ตั้งไหมทวีคูน ให้แก่ผู้เอาทาษมาให้นั้น แล้วให้มันเสียค่าริดชาแทนด้วย เหตุใดจึงว่าดังนี้ เหตุผู้นั้นหาความสัจมิได้ ให้ยากแก่ความเมืองท่าน

29

๒๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาผู้คนทาษไทลูกเมียท่านไปเสือกไสซุ่มซ่อนแห่งใด ๆ ก็ดี จับได้พิจารณาเปนสัจ ท่านให้เอาค่าตัวตั้งไหมทวีคูน ยกทุนค่าตัวให้แก่เจ้าของ เหลือนั้นเปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง

30

๓๐ มาตราหนึ่ง ผู้คนลูกเมียท่านหนีเองก็ดี มีผู้ภาหนีก็ดี ไปฝ่ายเหนือฝ่ายใต้สุดหล้าฟ้าเขียว ชาวพระทวารด่านทางจับโจรได้ ท่านให้ลงโทษโจรโดยขนาด ส่วนคนนั้นให้เปนบำเหน็จแก่ผู้จับ ถ้าเจ้า ทาษ / คน พบจะไถ่ให้ไถ่เท่าค่าตัว

31

๓๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดดูฤกษยามเจรจาแนะนำข้าคนลูกเมียท่านให้หนี เจ้า ทาษ / คน เสียบำเหน็จจึงได้

ตัวมา บำเหน็จนั้นตกแก่ผู้ดูฤกษยามเจรจาแนะนำแก่ข้าคนลูกเมียท่านแล

๘๒

๓๒ มาตราหนึ่ง ทายหนึ่แลมีผู้มาว่าจะเอาทายนั้นมาส่งแก่นายเงินแลไปมิทันเวนทายนั้นแก่นายเงิน ๆ ก็มิทันพบตัวทายนั้น แลทายนั้นหนึ่แต่หนทางไปจากผู้ได้นั้น แม้นนายเงินได้ทายนั้นนา แลมันรับว่าหนึ่แต่หนทางจริงไซ้ จะเอาโทษแก่ผู้ได้ทายแลมาบอกให้รู้นั้นมิได้เลย

๘๓

๓๓ มาตราหนึ่ง ทายหนึ่นายเงินไป มีผู้เอาไปขายหลายประทวน นายเงินพบไซ้ ท่านว่าขายไปถึงสามประทวนแล้ว นายเงินมิรู้นั้นเปนขาดแก่ผู้ไถ่ ถ้าแลจะเอาข้าคนตนมา แลมีคำทายนั้นว่าขายหลายประทวนมาแล้วแลพิจารณาเปนสัจ ท่านว่าให้นายเงินไถ่เอาข้าคนตนมาตามมากแลน้อย แล้วให้ทายนั้นมันนำไปหาผู้ขาย ถ้าผู้ขายตายหนึ่ ท่านว่าเปนภัพแก่นายเงิน

34

๓๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดได้ทายทาษท่านกัด ได้บุตรภรรยาท่านกัด ใน ๑๐ วันกัดเดือนหนึ่งกัดโดยใกล้แลไกล ควรให้ผู้ได้นั้นไถ่ถามทายทาษบุตรภรรยาท่านอันได้นั้นแล้ว แลควรให้เอาไปส่งให้แก่เจ้าทายทาษบุตรภรรยานั้น ถ้าแลบุทคลผู้นั้นอำพรางมิได้เอาไปส่งเอาไว้ทำการเองไซ้ ควรให้ไหมแต่กึ่งหนึ่ง ถ้าเอาไปขายกินไซ้ ควรให้ลงโทษโดยโจรกรรม ถ้าเอาไปส่งให้แก่เจ้าของไซ้ ควรให้ขาดค่าคนนั้นทำเปนสามส่วน แลได้แก่ผู้ได้ไว้เอามาส่งให้นั้นส่วนหนึ่ง ถ้าพรางว่ามิได้คนนั้นไว้ แลท่านมาพบตัวคนนั้นไซ้ บมิควรให้บำเหน็จแก่ผู้นั้น แลพ้นแต่โทษโจรกรรมนั้นแล

35

๓๕ มาตราหนึ่ง ผู้คนท่านๆ จำไว้ แลผู้ใดอยู่บ้านเดียวด้วยกัน แลไปถอดคนท่านซึ่งจำไว้นั้นออกจากขอคาโซ่ตรวน ถ้าคนท่านหนีไปควรให้ผู้นั้นใช้ข้าคนท่านจงเตมค่า อนึ่งผู้คนท่านๆ เกาะเอาไป แลมีผู้

มาพบกลางถนนหนทาง เข้าชิงเอาคนท่านซึ่งเกาะมานั้น ปล่อยเสีย แลควรให้บุทคลผู้นั้นใช้ทรัพย์ท่านต่างคนซึ่งปล่อยไปนั้น

กล่าวมาด้วยลักษณลักภา ผู้คน / ลูกเมีย ท่านหนึ่ง ๓๕ มาตรา สิ้นอยู่เท่านี้

พระไอยการลักษณมรดก

จะกล่าวลักษณมูลวิวาท อันมีในคำภีร์พระธรรมสาตรนั้นว่า อธิมุมทายชุชวิภชฺชภาคำ คือว่าส่วนที่จะแจกมรฎกแก่กันมิได้เป็นธรรม เกิดแต่เอกุณดึงษมูลวิวาท ๒๔ ประการอันมโนสาราจารย์กล่าวไว้ ฝ่ายสมเดจ์บรมกระษัตราธิราชเจ้า ผู้ผ่านพิภพถวัลราชในกรุงเทพมหานคร ทรงตราพระราชบรรญัติจัดเปนบทพระไอยการชื่อว่าสาขะคดีมีมาตราออกไปโดยยุติธรรมควรแก่บุทคลที่จะได้สืนเดิมสืนสมรศอันเปนทรัพยมรฎกแห่งผู้มรณภาพ โดยมีบันดาศักดิ์แลหาบันดาศักดิ์มิได้ ตามพระราชกฤษฎีกาอันสับ ๆ มาดั่งนี้

ศุภมัศดุศักราช ๒๑๕๕ ศุกระสังวัดฉระเชฐมาศศุกะปักเขเอกาทัศมีดิถียังคูรวาร พระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันตะสมภาราดิเรกเอกอุดมบรมพุทธางกูรจุลจักร พรรดิศรธรรมมฤกราชาธิราชบรมบพิตร เสดจ์สถิตยในพระธินั่งพระพลับพลาทอง โดยอุดราภิมุกขพระมหาวิหารพระไชยวัดธนาราม บำเพญ

พระราชกุศล ถาปนาพระมหาวิหาร แลพระเชตุพน แลพระมหาธาตุไว้ ให้รุ่งเรืองในวรพระพุทธสาศนาไป เมื่อหน้าตราบเท้าถึงห้าพันพระวสา จึ่งพญาสมบัติบาล อนันตมไหยสวรรยาธิภักดีพิริยภาหะ กราบบังคมทูล พระกรรุณา พระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนารถ บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ว่ามรดกพญาศุกโขไทผู้ ถึงแก่อนิจกรรม แลพระราชทานให้แบ่งปันแก่บิดา มานดา บุตร ภรรยา ญาติพี่น้อง ทังปวง แลส่งสัดไปให้ ธรรมาธิกอรใส่ ด้วยพระราชกฤษฎีกา ตามรวางว่าลูก หญิงชาย บิดา มานดา แต่งทรัพยสิ่งของแลทาษชายหญิง ให้มีเรือนแล้ว แล บิดา มานดา ตาย แลบุตรชายหญิง ซึ่ง บิดา มานดา แต่งให้มีเรือนแล้วนั้นยัง จะเข้าส่วนแบ่ง ปันได้อีกฤๅมิได้ โดยพระราชกฤษฎีกาว่า ราษฎร ทังหลายอันมีบุตรหญิงชาย ครั้นใหญ่ บิดา มานดา แต่ง ทรัพยสิ่งสินให้ไปมีเรือนแล้วนั้น จะเข้ามาปันเอาทรัพย สิ่งสิน บิดา มานดา ซึ่งมรณภาพอีกนั้น ท่านมิให้ปันให้ แลทรัพยนั้นให้ปันให้แก่ลูกหลานผู้มิได้ทรัพยนั้น ถ้าหา

ลูกหลานหมิได้กว่านั้นไซ้ จึ่งให้บันทรัพยนั้นให้แก่บุตรผู้มีเรือนแล้ว จึ่งพระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม มีพระราชโองการมา ณ พระบันทูลจำเพาะแก่พญามหาอุปะราชชาติวรวงษพงษภักดีบดินทสุรินทเดโชไชยมไหยสุรศักดิแสนญาธิราช แลพระราชครูบโรหิตาจารยราชสุภาวะดิศรีบรมหงษวงษบุรุโสดมพรหมพฤฒาจารย แลพญาพระคลังศรีธรรมราช เดชชาติอำมาตญานุชิตรพิพิธรัตณ ราชโกษาธิบดีอภัยพิริยบรากรมพาหุให้แต่งพระราชกฤษฎีกา แต่นี้ไปเมื่อหน้า

1

๑ ถ้าแลผู้มีบันดาศักดิตั้งแต่นา ๔๐๐ ขึ้นไป ถึงแก่มรณภาพแลจะแบ่งปันทรัพยมรดกเปนส่วน ซึ่งจะได้แก่บิดามานดาแลญาติพี่น้องบุตรภรรยาหลานเหลนลื่อนั้น โดยได้รับราชการแลมิได้รับราชการ แลมีบำเน็จบำนาญ แลหาบำเน็จบำนาญมิได้ ให้ทำเปนส่วนดั่งพระผู้เปนเจ้ากล่าวไว้นี้

2

๒ มาตราหนึ่ง ผู้มรณภาพนั้น หาบำเน็จบำนาญแก่ราชการมิได้ ให้ทำทังพัทยาแลมรดกคงไว้ทังสองสถาน ถ้าผู้มรณภาพนั้นมีบำเหน็จแก่ราชการแลหาบำนาญมิได้ อย่าให้ทำมรดกเลย ให้ทำแต่พัทยาคงไว้ ถ้าผู้มรณภาพนั้นมีบำนาญแก่ราชการแลหาบำเหน็จมิได้ อย่าให้ทำมรดกเลย ให้ทำแต่พัทยาเถิด ถ้าผู้มรณภาพนั้น มีทังบำเหน็จบำนาญแก่ราชการไซ้ อย่าให้ทำพัทยาแลมรดกเลย ให้เอาทรัพยอันเปนสะวิญาณกะทรัพแลอะวิญาณกะทรัพทังสองประการนั้น แบ่งปันให้แก่บิดามานดาแลลูกหลานชายหญิงแห่งผู้มรณภาพนั้น ถ้าแลหาบิดามานดาแลลูกหลาน ชาย / หญิง มิได้ อย่าให้ทำมรดกพัทยาเลย ให้คงไว้แก่ญาติพี่น้องผู้มรณภาพนั้นเถิด

อนึ่งผู้มรณภาพนั้น เอาสะวิญาณกะทรัพแลอะวิญาณกะทรัพไปฝากไว้ยังอารามก็ดี แลสั่งไว้ให้ทำบุญให้ทานก็ดี แลจำเภาะให้แก่เจ้าภิกษุองคใดก็ดี ผู้ใดจะเอาออกจากอารามนั้นมิได้ ท่านว่าผู้นั้นมิพ้นจตุราบาย

๘

๓ มาตราหนึ่ง เสนาบดีมลตรีมุกขลูกขุน เจ้าราชนิกุญขุนหมื่นพันทนายผู้มีบันดาศักดิ์ทั้งปวง แลบิดามานดาแต่งให้มีเรือนแต่อายุสมควรจะมีเรือน แลคนทั้งนั้นมีทรัพย์สิ่งสิน ด้วยผลราชการอันพระราชทานให้กิด แลมีทรัพย์สิ่งสินขน ด้วยทำมาหากินด้วยกันกิด แลผู้นั้นถึงแก่มรณภาพลง ให้เอาเครื่องสรรพาวุธช้างม้าเครื่องพัทยาบ่าวไพร่ แลเรือยาวแต่ ๗ วาขึ้นไป ยกไว้เปนหลวง แลทรัพย์สิ่งสินทาษกรรมกร {ชาย / หญิง} เรือกสวนไร่นานั้น ยังมากน้อยเท่าใดให้ประมวนไว้ ถ้าแลผู้มรณภาพนั้น มีมากน้อยเท่าใดกิด ให้บิดามานดาบุตรภรรยา เอาทรัพย์นั้นใช้สิ่งจงครบก่อน ถ้าแลผู้มรณภาพหามีได้กิด ให้เอาทรัพย์สิ่งของทั้งปวงซึ่งยังอยู่นั้น แบ่งออกเปนส่วน ให้ทำเปนสี่ภาก ๆ หนึ่งเข้าพระคลังหลวง ภากหนึ่งให้แก่บิดามานดา ถ้าแลบิดาถึงแก่มรณภาพยังแต่มานดา ให้มานดานั้นได้ทรัพย์ทั้งส่วน ถ้ามานดามรณภาพยังแต่บิดา ให้บิดานั้นได้ทรัพย์ทั้งส่วน ถ้าบิดามานดาหย่าร้างกันแล้ว ให้ได้ทรัพยคน

ละกึ่งส่วน แลภาคหนึ่งให้แก่พี่น้องลูกหลานแลญาติกา ผู้ถึงมรณภาพ ภาคหนึ่งให้แก่ภริยา ถ้าแลผู้มรณภาพนั้นหาแม่เจ้าเรือนมิได้ ให้ยกไว้เป็นหลวง

4

๔ มาตราหนึ่ง ถ้าบิดามานดาผู้มรณภาพนั้นหามิได้ แลทรัพย์สิ่งของทาษกรรมกรชายหญิงอันเป็นเครื่องบริโภคทั้งปวง นอกกว่าเครื่องสรรพาวุธพัทยาที่เป็นของหลวงนั้น ให้แบ่งปันออกเป็นสามภาค ๆ หนึ่งเข้าพระคลังหลวง ภาคหนึ่งให้แก่พี่น้องลูกหลานแลญาติผู้ถึงมรณภาพ ภาคหนึ่งให้แก่ภริยา ถ้าแลผู้มรณภาพนั้นหาแม่เจ้าเรือนมิได้ ให้ยกไว้เป็นหลวง

5

เมียก่อน

๕ มาตราหนึ่ง ผู้มีบันดาศักดิถึงแก่มรณภาพ มีภริยาอันสู่ขอมีขันมากบิดามานดายกให้อยู่ด้วยกันก็ดี แลมีภริยาอันทรงพระกรรุณาพระราชทานให้ด้วยมีบำเหน็จแก่ราชการก็ดี แลมีภริยาอันทูลขอแลพระราชทานให้ก็ดี แลมีนานาภริยาก็ดี แลมีภริยาทั้ง ๔ จำพวกนั้น

ได้อยู่กินด้วยกันตั้งแต่สามขวบขึ้นไปแลได้รักษาไข้ปลงศภไช้ ภิริยาอันทรงพระกรรุณาพระราชทานนั้นให้ได้ทรัพย ๓ ส่วนกึ่ง ภิริยาอันสู่ขอมีขันมากบิดามานดายกให้นั้นให้ได้ทรัพย ๓ ส่วน เหตุภิริยาอันพระราชทานให้นั้น สูงศักดิกว่าพิริยาอันมีขันมากบิดามานดายกให้ ภิริยาอันทูลขอพระราชทานให้ แลนานาภิริยา คือว่าอนุภิริยานั้นให้ได้ทรัพยสองส่วนกึ่ง

ถ้าแลภิริยา ๔ จำพวกนั้นอยู่ด้วยกันแต่สามขวบลงมา แลได้รักษาไข้ปลงศภไช้ ให้ได้ทรัพยคนละกึ่งส่วนซึ่งแบ่งไว้ในเดิมนั้น แลทรัพยซึ่งแบ่งไว้กึ่งหนึ่งนั้นให้เอาไปเพิ่มเข้าในทรัพย ๓ ภาค ถ้าแลภิริยาทั้ง ๔ จำพวกนั้นมิได้รักษาไข้ปลงศภ อย่าให้ได้ส่วนแบ่งปันเลย

6

๖ มาตราหนึ่ง ถ้าพิริยาอันพระราชทานให้ได้รับราชการให้ได้ทรัพย ๔ ส่วนกึ่ง แลภิริยาอันมีขันมากสู่ขอบิดามานดายกให้ได้รับราชการ ให้ได้ทรัพย ๔ ส่วน ภิริยาอันทูลขอพระราชทานให้ แลนา ๆ ภิริยานั้น ถ้าได้รับราชการให้ได้ทรัพย ๓ ส่วนกึ่ง

7

๗ อนึ่งถ้าผู้มรณภาพนั้น มีทาษภิริยาเกิดลูก{ชาย / หญิง}ด้วยกัน แลลูกนั้นตายก็ดียังก็ดี อย่าให้เอาทาษภิริยานั้น เข้าส่วนแบ่งปันเลย ให้แต่ตัวมันรอดเปนไท ถ้าผู้มรณภาพนั้น ให้ทรัพย์สิ่งของทาษหญิงชายแก่ลูกซึ่งเกิดด้วยทาษภิริยานั้น แลลูกนั้นตายแล้ว แลทรัพย์สิ่งของทาษหญิงชายซึ่งให้นั้นมากน้อยเท่าใด ให้ได้แก่ทาษภิริยาซึ่งเกิดลูกด้วยผู้มรณภาพนั้น

8

ธรรมลาภ

๘ แลลักษณบุตรอันจะได้ทรัพย์มรดกนั้น คือ บุตรอันเกิดด้วยภิริยาสู่ขอแลภิริยาพระราชทาน๑ เกิดด้วยอนุภิริยา๑ เกิดด้วยทาษีภิริยา ๑ แลบุตรมาด้วยสามี ๑ มาด้วยภิริยา ๑ แลบุตรบุญธรรมขอท่านเอามาเลี้ยงแต่น้อย๑ แลบุตร ๖ จำพวกนี้ควรจะได้ส่วนแบ่งปันทรัพย์มรดกแห่งบิดามานดา

9

๙ มาตราหนึ่ง บุตร{ชาย / หญิง} อันเกิดด้วยภิริยาซึ่งบิดามานดาสู่ขอแลเกิดด้วยภิริยาพระราชทาน ถ้าได้

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาจังหวัดชลบุรี

รักษาไข้ แลปลงศภ
บุตรได้ทรัพย์๓ส่วน ถ้าได้รับราชการได้ ๔ ส่วน
หลานได้ทรัพย์๒ส่วน ถ้าได้รับราชการได้ ๓ ส่วน
เหลนได้ทรัพย์ส่วน๑ ถ้าได้รับราชการได้ ๒ ส่วน
ลื่อได้ทรัพย์กึ่งส่วน ถ้าได้รับราชการได้ส่วน ๑

10

๑๐ มาตราหนึ่ง บุตร หญิง ชาย อันเกิดด้วยอนุภิริยา แลภิริยาอันทูลขอพระราชทานให้ ถ้าแลได้

รักษาไข้ ปลงศภ
บุตรได้ทรัพย์๒ส่วนกึ่ง ถ้าได้รับราชการ ได้๓ส่วนกึ่ง
หลานได้ทรัพย์ส่วนกึ่ง ถ้าได้รับราชการ ได้๒ส่วนกึ่ง
เหลนได้ทรัพย์ส่วน๑ ถ้าได้รับราชการ ได้๒ส่วน
ลื่อได้ทรัพย์กึ่งส่วน ถ้าได้รับราชการ ได้ส่วน๑

11

๑๑ มาตราหนึ่ง บุตรหญิงชายอันเกิดด้วยทาสภิริยา ถ้าได้ รักษาไข้แลได้ ปลงศภ
บุตรได้ทรัพย์๒ส่วน ถ้าได้รับราชการได้๓ส่วน
หลานได้ทรัพย์ส่วนกึ่ง ถ้าได้รับราชการได้๒ส่วนกึ่ง
เหลนได้ทรัพย์ส่วน๑ ถ้าได้รับราชการได้๒ส่วน
ลื่อได้ทรัพย์กึ่งส่วน ถ้าได้รับราชการได้ส่วนหนึ่ง

ถ้าหมิได้รักษาไข้ปลงศภแล อย่าให้มันทังนั้น ได้ส่วนแบ่งปันทรัพย์มรดกเลย

12

๑๒ มาตราหนึ่ง บุตรบุญธรรมอันตัดสายสะดือมาเลี้ยงไว้ทนุกบำรุง

แต่เดือนหนึ่งถึงขวบ ได้ทรัพย์ส่วนถึง ถ้าได้รับราชการได้ทรัพย์ ๒ ส่วน
แต่สองขวบถึง ๔ ขวบได้ทรัพย์ส่วน ๑ ถ้าได้รับราชการได้ทรัพย์ส่วนถึง
แต่ ๕ ขวบถึง ๗ ขวบได้ทรัพย์ถึงส่วน ถ้าได้รับราชการได้ทรัพย์ส่วน ๑

แลบุตรบุญธรรมอันตัดสายสะดือมาเลี้ยง ๓ ประการนี้ จะแก้คดต่าง {พ่อ / แม่} เลี้ยงก็ได้เหมือนกันกับลูกหลงไปเกิดอื่น ถ้าพ้น ๗ ขวบอย่าให้บันทรพมรดกให้ เพราะว่าใหญ่รู้ความแล้วท่านเอามาเลี้ยงท่านไม่มีอำไลย จะว่าคดแก้ต่างมิได้เลย

13

พระธรรมสาตร

๑๓ มาตราหนึ่ง ชายม่ายมีบุตรได้หญิงม่ายมีบุตรติดมาเปนภรรยาเกิดบุตรด้วยกัน ถ้า {บิดา / มารดา} ตาย บุตรอันเกิดด้วยกันนั้น ได้ทรัพย์ ๕ ส่วน บุตรอันมาข้าง {สามี / ภริยา} นั้นได้ส่วนหนึ่ง เหตุใดจึงกล่าวดังนี้ เหตุ

ว่าบิดามานดาถึงแก่กิริยาสิ่งใดใด บุตรผู้มาข้าง สามี ภริยา นั้น ก็จะถึงแก่กิริยาด้วยบิดามานดา

14

๑๔ มาตราหนึ่ง บุตรอันเกิดด้วยกันนั้นมีเย่าเรือนเลี้ยงชีพเองแล้ว ให้เอาทรัพย์มรดกนั้น ทำเป็นห้าส่วน ให้แก่บุตรอันเกิดด้วยกันนั้นสี่ส่วน ให้แก่บุตรอันมาข้าง สามี ภริยา นั้นส่วนหนึ่ง ถ้าบุตรอันมาข้าง สามี ภริยา นั้น มีเย่าเรือนเลี้ยงชีพเองแล้วเมื่อบิดามานดาตาย แลจะเอาทรัพย์มรดกนั้นมิได้เลย บุตรอันเกิดด้วยกันนั้นได้ทรัพย์มรดกแต่ผู้เดียว ถ้าบุตรอันเกิดด้วยกันนั้นหามิได้ แลมีแต่ลูก ชาย หญิง ซึ่งมาข้าง สามี ภริยา แลลูกนั้นควรได้ทรัพย์มรดกสองส่วน ให้ได้แก่ญาติเผ่าพันธุอันจะสืบไปนั้น ๓ ส่วน ถ้าบุตรอันเกิดด้วยกันกัด แลลูกอันมาข้าง สามี ภริยา กัด แลญาติพี่น้องพ้องพันธุกัดหามิได้ มีแต่บุตรอันขอท่านมาเลี้ยงทควรจะได้มรดกนั้น ให้ได้ทรัพย์ส่วนแบ่งปันสองส่วน แลทรัพย์สามส่วนนั้นให้ส่งเข้าท้องพระคลัง ถ้าหาบุตรชายหญิงญาติพี่น้องมิได้ ก็ให้เอาทรัพย์นั้นส่งเข้าพระคลังหลวงทั้งสิ้น

15

๑๕ มาตราหนึ่ง ถ้าทรัพยบิดามานดายกให้แก่บุตรผู้หนึ่งแล้ว อยู่มาบิดามานดาถึงแก่มรณภาพ แลบุตรทั้งหลายจะปันเอาทรัพนั้นหมิได้ ควรปันได้แต่ทรัพซึ่งอยู่แก่บิดามานดานั้นให้แก่บุตรทั้งหลาย

16

๑๖ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้มรณภาพมีพี่น้อง แลได้รักษาไข้ปลงศพ

ให้ปันแก่พี่น้อง
- บิดามานดาเดียวกันได้ทรัพ ๓ ส่วน
- ได้รับราชการได้ทรัพ ๔ ส่วน
- บิดาเดียวต่างมานดาได้ทรัพ ๒ ส่วน
- ได้รับราชการได้ทรัพ ๓ ส่วน
- มานดาเดียวต่างบิดาได้ทรัพส่วนกึ่ง
- ได้รับราชการได้ทรัพ ๒ ส่วน

17

๑๗ มาตราหนึ่ง ปู่หญ้าตายายผู้มรณะงานเดียวกันได้ทรัพยมรดกส่วนกึ่ง ถ้าผู้มรณภาพมีสังขาญาติฝ่ายปู่หญ้ากึดแลญาติฝ่าย ตา / ยาย กึด แลได้รักษาไข้ปลงศพให้ได้ทรัพยนั้นกึ่งส่วน ถ้าได้รับราชการได้ทรัพยมรดกส่วนหนึ่ง

ลุงป้าอาวอาผู้มรณงานเดียวได้ทรัพย ๒ ส่วน
ได้รับราชการได้ทรัพย ๒ ส่วนกึ่ง
ลูกลุงป้าน้าอาวอาผู้มรณะได้ทรัพยส่วนกึ่ง
ได้รับราชการได้ทรัพย ๒ ส่วน
อนึ่ง หลานห่างมิได้รับราชการได้รักษาไข้ ได้ทรัพย
ส่วนหนึ่งได้รับราชการได้ทรัพส่วนกึ่ง
เหลนห่างมิได้รับราชการได้รักษาไข้ ได้ทรัพ
กึ่งส่วนได้รับราชการได้ทรัพยส่วนหนึ่ง

18

๑๘ มาตราหนึ่ง บิดา / มารดา แต่งให้บุตรหญิงชายมีเรือนแล้ว แต่ทว่าได้ให้ทรัพยสิ่งสินนั้นน้อย แลบิดามารดานั้นมรณภาพทรัพยสิ่งสินยังมีมาก ให้แบ่งปันทรัพยนั้นให้แก่บุตรอันมีเรือนแล้วแต่กึ่งส่วนบุตรหญิงชายซึ่งยังมิได้แต่งให้มีเรือนนั้น อนึ่งถ้าบิดามารดาแต่งให้บุตรหญิงชายมีเรือนแล้ว ได้ให้ทรัพยสิ่งสินนั้นมาก ทรัพยสิ่งสินนั้นยังน้อย อย่าให้แบ่งปันทรัพยนั้นให้แก่ลูกหญิงชายซึ่งมีเรือนแล้วนั้นเลย

19

๑๙ มาตราหนึ่ง ถ้าแลหลานเหลนกัดบูหญ้าตายายแต่งให้มีเรือนแลให้ทรัพยสิ่งสินนั้นน้อย แลบูหญ้าตายายนั้นมรณภาพ ทรัพยสิ่งสินนั้นยังมีมาก ให้หลาน

เหลนผู้มีเรือนแล้วนั้น ได้ทรัพยแต่กึ่งส่วนหลานเหลน ซึ่งยังมิได้แต่งให้มีเรือนนั้น อนึ่งถ้าแลหลานเหลนกัด บู๋หญ้าตายายแต่งให้มีเรือนแล้ว แลให้ทรัพยนั้นมาก บู๋หญ้าตายายนั้นมรณภาพ ทรัพยสิ่งสินนั้นยังน้อย อย่าแบ่งปันทรัพยนั้นให้แก่ {หลาน / เหลน} ซึ่งมีเรือนแล้วนั้นเลย

20

๒๐ มาตราหนึ่ง {บุตร / บุตรี} ผู้ใดแล {บิดา / มารดา} ประกอบให้ {สามี / ภิริยา} แล้ว แลยังอยู่กินด้วยกันกับเรือน {บิดา / มารดา} ยังไปเกิดบุตรด้วยกัน แลบุตรบุตรีผู้นั้นถึงแก่อุบัติเหตุ แลทรัพยมรดกแห่งผู้มรณนั้นมีมากน้อยเท่าใด ควรให้แก่ {บิดา / มารดา} ผู้มรณนั้น

อนึ่ง ถ้าบุตรีผู้ใดยังอยู่กับเรือนบิดามารดาฯ ให้ทรัพยแก่บุตรีผู้นั้นแล้วแลคนเอาได้เล่า เหตุบุตรีอยู่กับเรือน {บิดา / มารดา} บิดามารดานั้นเปนอิศระแก่บุตรี ถ้าบุตรีนั้นออกไปจากเรือน {บิดา / มารดา} แล้ว บิดามารดามิได้เปนใหญ่แก่บุตรีนั้นเลย สามีนั้นได้เปนอิศราแก่บุตรีนั้นแล

21

๒๑ มาตราหนึ่ง หญิงชายสมรสด้วยกันแลเขานั้นตายจากกัน ท่านให้ยกสินเดิมให้แก่ญาติพี่น้องเขาตามมากตามน้อยแลสมรสทำได้ด้วยกันเท่าใด ให้แบ่งปันโดยพระราชกฤษฎีกา

22

๒๒ มาตราหนึ่ง บุตรีผู้ใดบิดามารดามิได้ประกอบเย่าเรือนแลสามีให้บุตรีนั้นสมักไปอยู่ด้วยสามีเองก็ดี อนึ่งผู้ข่มเหงเอาไปก็ดี แลบุตรีนั้นยังไปเกิดบุตร อยู่มาบุตรีผู้นั้นถึงแก่กรรม แลทรัพยแห่งบุตรีนั้นมีควรได้แก่สามีนั้นเลย แลทรัพยนั้นควรได้แก่บิดามารดาบุตรีนั้นแล

23

๒๓ มาตราหนึ่ง ถ้าบุตรหญิงชายใจหยาบช้ากลาแขง { บิดา / มารดา } สั่งสอนหมิฟังแลขับเสียหมิได้นับว่าบุตรหมิได้ให้อยู่ ณ { บ้าน / เรือน } แลบิดามารดานั้นมรณภาพ แลจะกลับมาเอาส่วนแบ่งปันเล่า ท่านว่าอย่าให้แบ่งปันทรัพยนั้นให้เลย

24

๒๔ มาตราหนึ่ง ถ้าหลานหญิงชายแลสาขาญาติ อันใจหญาบช้ากล้าแข็ง แลบุหญ้าตายายสั่งสอนหมิฟัง ขับเสีย หมิได้นับว่าเปน หลาน / สาขาญาติ } หมิได้ให้อยู่ณะบ้านเรือน แลบุหญ้าตายายนั้นมรณภาพ แลจะกลับมาเอาส่วนแบ่งปัน ท่านว่าอย่าให้แบ่งปันทรัพยนั้นให้เลย

25

๒๕ มาตราหนึ่ง บุตรหญิงชายละบิดามารดาไปอยู่ต่างเมืองแลบิดามารดาตาย จะกลับคืนมาเอาทรัพยสงฆสนทเย่าเรือนเล่า ท่านว่าอย่าให้เลย ท่านว่าให้แก่ผู้อยู่ปรนนิบัติบิดามารดานั้น

26

๒๖ มาตราหนึ่ง ถ้าพี่น้องลูกหลานแลสาขาญาติอยู่ต่างเมืองกัด อยู่ณแขวงจังหวัดทั้ง ๔ กัด แลผู้นั้นได้มารักษาไข้ปลงศภ ให้ได้ทรัพยตามส่วนแบ่งปันซึ่งจะได้นั้น ถ้ามาหมิทันรักษาไข้ แต่ได้ช่วยปลงศภให้ได้ทรัพยกึ่งส่วน ถ้ามาทันได้รักษาไข้แต่หมิได้ช่วย

ปลงศภ ให้ได้ทรัพยมรดกนั้นกึ่งส่วน ถ้าหมิได้รักษาไข้ปลงศภ อย่าให้ได้ส่วนแบ่งปันนั้นเลย

27

๒๗ มาตราหนึ่ง ถ้าแลพี่น้องลูกหลานสาขาญาติไปรับราชการอยู่เมืองไกล ให้เอาทรัพยซึ่งเปนส่วนแบ่งปันแห่งผู้จะได้นั้น ให้ผู้ได้พิจารณาจดหมายไว้ แล้วให้มอบทรัพยนั้นไว้แก่ญาติอันสนิดกว่าผู้นั้นจะมาแต่ราชการ จึ่งให้เอาทรัพนั้นส่งให้

28

๒๘ มาตราหนึ่ง พี่น้องลูกหลานเหลนลื่แลสาขาญาติได้รับราชการอยู่ในพระราชวัง จะออกไปรักษาไข้ปลงศภมิได้ ให้แบ่งทรัพยนั้นให้ตามส่วนซึ่งจะได้นั้น

อนึ่งถ้าพี่น้องลูกหลานเหลนหลสาขาญาติไปรบราชการอยู่ณะเมือง { เอก / โท / ตรี / จัตวา } แลแขวงจังวัดไซ้ ให้แบ่งทรัพยบันดาส่วนซึ่งจะได้นั้นไว้ณะพระคลังก่อน ถ้าผู้นั้นมาแต่ราชการ แล้วจึงเอาทรัพยซึ่งไวณะพระคลังนั้นให้

อนึ่งถ้าพี่น้องลูกหลานเหลนหลสาขาญาติอยู่รับราชการ ณ กรุงเทพมหานคร แลบิดามารดาปู่ญ่าตายายไปอยู่รับราชการ ณ เมือง เอก โท ตรี จัตวา แลแขวงจังวัดถึงแก่มรณภาพแลพี่น้องลูกหลานเหลนหล ได้รับราชการแลจะไปรักษาไข้ปลงศภมิได้ ก็ให้ได้ส่วนแบ่งปันตามส่วนซึ่งจะได้นั้น

29

๒๙ มาตราหนึ่ง ญาติผู้ใดป่วยไข้แลลูกหลานญาติพี่น้องผู้ไข้นั้นอยู่บ้านเดียวกันก็ดี อยู่ต่างบ้านในแขวงจังหวัดเข้ามาก็ดี แลมันมิได้รักษาไข้ปลงศภก็ดี แลไปรักษาไข้มิได้ปลงศภก็ดี แลได้แต่ปลงศภมิได้รักษาไข้ก็ดี ท่านว่าอย่าให้มันได้ส่วนแบ่งปันเลย เหตุว่ามันหมิได้อยู่ช่วยรักษาไข้ปลงศภโดยสุจริต คิดแต่จะเอาทรัพมรดกแห่งผู้มรณภาพนั้นถ่ายเดียว

30

๓๐ มาตราหนึ่ง ผู้ไข้อยู่หัวเมืองเลกแขวงจังหวัดทั้ง ๔ แลลูกหลานพี่น้องญาติหมิได้ออกไปรักษาไข้ปลง

ศภ แลหมิได้แต่งให้มีผู้ออกไปช่วยรักษาไข้แลปลงศภ แลญาติออกไปจะแบ่งปันเอาทรัพยมรดกนั้น ท่านว่าหมิให้ได้ส่วนแบ่งปันทรัพยมรดกนั้น ถ้าให้มีผู้ออกไปช่วยรักษาไข้แลช่วยปลงศภ ให้ได้ส่วนแบ่งปันทรัพยมรดกนั้น ถ้าผู้ไข้อยู่ในกรุงเทพมหานคร แลลูกหลานพี่น้องญาติผู้ไข้นั้นไปราชการก็ดี ไปครองเมืองก็ดี ไปรั้งเมืองก็ดี ไปเปนกรมการก็ดี ใช้ไปราชการสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี แลผู้นั้นหมิได้ช่วยรักษาไข้แลหมิได้ช่วยแต่งการปลงศภญาติผู้มรณภาพนั้น ท่านให้ได้ส่วนแบ่งปันทรัพยมรดกญาติผู้มรณภาพนั้น เพราะญาตินั้นไปติดราชการท่านแล

31

๓๑ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดไถ่ญาติหลานเหลนแลสาขาญาติเปนทาษ ถ้าแลผู้ไถ่นั้นมรณภาพให้พิจารณาสินซึ่งไถ่นั้นให้รู้จักมากแลน้อย ถ้าแลสินไถ่นั้นควรด้วยส่วนแบ่งปันแก่ญาติหลานเหลนแลสาขาญาตินั้นแล้ว ให้ญาติหลานเหลนสาขาญาติผู้เปนทาษรอดเปนไทย แลอย่าให้ส่วนแบ่งปันนั้นเลย ถ้าสินไถ่นั้นมาก

กว่าส่วนแบ่งปันเท่าใด ให้เรียกเอาสิ่นไถ่ซึ่งเหลือกว่าสิ่นแบ่งปันนั้นปันแก่ญาติทั้งปวง ถ้าสิ่นไถ่นั้นน้อยกว่าส่วนซึ่งจะได้แบ่งปันนั้น ให้อิกจงครบตามส่วนญาติลูกหลานเหลนสาขาญาติซึ่งจะได้นั้น

32

๓๒ มาตราหนึ่ง ถ้าญาติหลานเหลนสาขาญาติกู้เงินแลญาติผู้เจ้าเงินนั้นมรณภาพลง ให้พิจารณาทรัพย์อันกู้นั้นมากน้อยเท่าใด แลให้ยกไว้แก่ญาติหลานเหลนสาขาญาติแต่ตามจะได้ส่วนแบ่งปันนั้น แลดอกเบี้ยนั้นอย่าให้คิดเอา ถ้าแลต้นเงินซึ่งกู้นั้นมากกว่าส่วนแบ่งปันซึ่งจะได้นั้น ให้เอาแต่เหลือนั้นมาแบ่งปันแก่ญาติทั้งปวงนั้น ถ้าทรัพย์อันกู้นั้นน้อยกว่าส่วนแบ่งปันซึ่งจะได้นั้น ให้แบ่งปันเพิ่มจนครบส่วนญาติซึ่งจะได้นั้นแล

33

๓๓ มาตราหนึ่ง สมเดจ์พระพุทธิเจ้าอยู่หัวพระราชทานผู้คนช้างม้าแลทรัพย์สิ่งของแก่ผู้ใดก็เปนสิทแก่ผู้รับพระราชทานนั้น ถ้าแลเมื่อหน้าไปข้าคนซึ่งพระ

ราชทานนั้น เกิดลูกชายหญิงสืบไปก็ให้เปนสิทแก่ผู้นั้น แม้นเขาผู้ได้รับพระราชทานสิ่นทรัพยพัทยานั้นล้มตาย แลพี่น้องลูกหลานเขายัง แลข้าคนสิ่นทรัพยสิ่งมีมากน้อยเท่าใด นอกกว่าเครื่องพัทยานั้นก็ให้เปนสิทแก่ผู้เปนพี่น้องลูกหลานนั้น

34

๓๔ มาตราหนึ่ง พระราชทานเมียให้แก่ขุนมูลนายผู้ใด แลเมียพระราชทานนั้นล้มตาย ท่านว่าหญิงผู้ตายนั้นเปนข้าหลวง ท่านให้เอาทรัพยเดิมแลสิ่นสมรสแห่งหญิงผู้ตายนั้นแบ่งออกเปนสามภาคๆ หนึ่งยกไว้เปนหลวง ภาคหนึ่งไว้ให้แก่ผัว ภาคหนึ่งไว้แก่ญาติหญิงผู้ตายนั้น

35

๓๕ มาตราหนึ่ง ภรรยาข้าราชการผู้สูงนา ๔๐๐ ขึ้นไป ถ้าเปนภรรยาพระราชทานถึงมรณภาพ ญาติพี่น้องผู้ตายพึงหาทรัพยมรดก ให้รับพิจารณาตามกฎหมาย ถ้าเปน ภรรยาหลวง / อนุภรรยา มีทุนแลสินเดิมมาอยู่กินหญิงตาย ฝ่ายญาติพี่น้องแห่งหญิงมาพึงหาทรัพย

มรดก ท่านให้แบ่งปันแต่ทุนแลสินเดิมแห่งหญิงนั้นให้แก่ญาติพี่น้องผู้ตาย ถ้าทุนแลสินเดิมจำหน่ายสิ้นแล้ว จึงให้เอาสินสมรสคิดใช้สินเดิม แลสมรสเหลือมากน้อยเท่าใดให้คงไว้แก่ชาย ถ้า {ภรรยาหลวง / อนุภรรยา} หาทุนแลสินเดิมมิได้ อย่าให้แบ่งปันทรัพยมรดกนั้นเลย ให้คงอยู่แก่ชายจงสิ้น เหตุทรัพยนั้นจะได้เป็นกำลังราชการแก่ชายผัวสืบไป

36

๓๖ มาตราหนึ่ง ภิกษุจุติจากอาตมภาพแลคหัถจะปันเอาทรัพยมรดกนั้นมิได้ เหตุว่าเขาเจตนาทำบุญให้แก่เจ้าภิกษุเป็นของอยู่ในอารามท่านแล้ว ถ้าเจ้าภิกษุอุทิศไว้ให้ทานแก่คหัถ ๆ จึงรับทานท่านได้

อนึ่งถ้าคหัถมรณภาพ {บิดา / มารดา} ญาติพี่น้องลูกหลานเป็นเจ้าภิกษุอยู่ในสิกขาบทแล้ว จะปันเอาทรัพยมรดกคหัถนั้นมิได้ เหตุว่าเป็นบุตรพระเจ้าแล้ว ถ้าคหัถผู้มรณภาพนั้นอุทิศไว้ ถวายสวิญญาณกะทรัพยแลอะวิญญาณกะทรัพยแก่เจ้าภิกษุผู้เป็นญาติพี่น้องลูกหลาน จึงรับเอาทรัพยทั้งนั้นเป็นของเจ้าภิกษุได้ ถ้าเจ้าภิกษุจุติจาก

อาตมภาพ ทรัพยนั้นคงเปนของในอาราม ผู้ใดจะว่ากล่าวเอา ท่านว่าหมิได้เลย

37

๓๗ มาตราหนึ่ง ลูกหลานเหลนลี่ผู้ใดบวดตัวเปนสามเณร แลบิดามารดาบุหญ้าตายายถึงแก่มรณภาพไซ้ ควรให้ได้ทรัพย์ส่วนแบ่งปันตามพระราชกฤษฎีกาให้เปนจัตุปใจยแก่เจ้าสามเณรนั้น

38

๓๘ มาตราหนึ่ง พรามณผู้มีบันดาศักดิ์ แลบิดามารดาแต่งให้มีเรือนแต่อายุควรจะมีเรือน แลคนทั้งสองนั้นได้ด้วยผลราชการพระราชทานแลทำมาหากินด้วยกัน แลมีทรัพย์สิ่งสินเกิดลูกชายหญิงด้วยกันก็ดี พรามณผู้นั้นถึงแก่มรณภาพ บุตรภรรยาญาติพี่น้องแต่งการปลงศพแล้วล่วงเข้าสามวันเจดวันสิบวันแล้ว แลบ่าวไพร่ช้างม้าเครื่องพัทยาทั้งปวงให้ยกไว้เปนหลวงก่อน ถ้าแลพรามณผู้มรณภาพนั้นมีมากน้อยเท่าใดไซ้ให้บุตรภรรยาใช้นี่จงครบ แลทรัพย์สิ่งสินทายกรรมกรชายหญิงยังเหลืออยู่เท่าใด ให้ปันเปนสามภาค

ภาคหนึ่งให้แก่บิดามารดา ภาคหนึ่งให้แก่พี่น้องลูกหลานญาติ ภาคหนึ่งให้แก่ภิริยา ถ้าบิดาตายยังแต่มารดาให้มารดาได้ทรัพยนั้นทั้งส่วน ถ้าแลมารดาตายยังแต่บิดา ให้บิดาได้ทรัพยนั้นทั้งส่วน ถ้าบิดามารดาอย่าร้างกัน ให้บิดามารดาได้ทรัพยนั้นคนละกึ่งส่วน

39

๓๙ มาตราหนึ่ง พรามณผู้มรณภาพนั้นแลบิดามารดาหามิได้ ให้แบ่งปันทรัพยสิ่งของนั้นเปนสองภาค ๆ หนึ่งให้แก่พี่น้องลูกหลานแลญาติผู้มรณภาพ ภาคหนึ่งให้แก่ภิริยาตามส่วนแบ่งปันนั้น

40

๔๐ มาตราหนึ่ง หญิงม่ายมีผัวคนหนึ่งแลอยู่ด้วยกัน เกิดบุตรหญิงชายกึ่งหนึ่งได้เกิดบุตรหญิงชายกึ่ง แลอยู่ด้วยกันเปนช้านานพ้นสามขวบขึ้นไป แลหญิงนั้นได้เลี้ยงราชการ พ่อเจ้าเรือนนั้นมรณภาพ ให้เอาทรัพยยกไว้เปนหลวงกึ่งหนึ่ง แลทรัพยกึ่งหนึ่งนั้นให้ได้แก่หญิงม่าย

41

๔๑ มาตราหนึ่ง หญิงม่ายมีผัวคนหนึ่งอยู่ด้วยกันแต่สามขวบลงมา แลพ่อเจ้าเรือนนั้นมรณภาพ อย่าให้ได้ส่วนแบ่งปันมรดกนั้นเลย

42

๔๒ มาตราหนึ่ง หญิงม่ายชายม่ายแลบิดามารดาสู่ขอให้อยู่ด้วยกัน เกิดบุตรหญิงชายแลบุตรนั้นยังอยู่ พ่อเจ้าเรือนมรณภาพให้ภิริยานั้นได้ทรัพยทั้งส่วน ถ้าแลบุตรซึ่งเกิดด้วยกันนั้นตาย ให้ได้ทรัพยนั้นแต่กึ่งส่วน

43

๔๓ มาตราหนึ่ง หญิงม่ายมีผัวสองคน หญิงม่ายมีผัวสามคน หญิงม่ายมีผัว ๔ คน อย่าให้หญิงนั้นได้ทรัพยมรดกพรามณผู้มรณภาพนั้นเลย เหตุใดจึงหมิได้ทรัพยส่วนแบ่งปัน เหตุว่าหญิงนั้นเปนแพศยามีผัว ๒ ๓ ๔ คนแล้ว มิควรแบ่งปันส่วนนั้นให้ ๆ คงแต่ทรัพยของหญิงที่เอามานั้น

ศุภมัศดุ ๒๑๕๕ ศุกรสังวัจฉะระเชฐมาเสเอกาทัศมีดิถียังพุทวาระ พระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสดจ์ในพระธินั่งท้องพระโรงตรีมุกขบังตราฝ่ายบูรรทิศ พร้อมด้วยหมู่เสนาพฤฒามาตราชมลตรีกระวีมุกขลูกขุนทังหลายเฝ้าพระบาท สมเดจ์บรมนาถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว จึ่งทรงพิภากษาด้วยพฤฒามาตราชมนตรีทังปวงว่า

เสนาพฤฒามาตย์ราชมนตรีผู้มีบันดาศักดิกด แลเสษฐีคฤหบดีอันมีอยู่ในพระมหานครบันดาเข้าเผากดมิได้เข้าเผากด มีแก้วแหวนทองเงินสรรพทรัพยสิ่งใดๆ แลเครื่องพัทยาทังปวงเปนอันมาก แลผู้มีบันดาศักทังนี้เปนโรคอาพาธหนักถึงแก่อนิจกำกด มรณาสรรณกดถึงแก่กรรมกด ให้มสะมุหะมรดกโดยกระทรวงการนั้น ทำบาญชียมรดกพัทยา แลบาญชีย์แก้วแหวนทองเงินสรรพทรัพยสิ่งใด แลบาญชียสมพลโดยขนาดตามสัตยานุสัจ แล้วให้เอามากราบบังคมทูลพระกรรุณา ฯ ถ้ามีพระราชโองการมา ณ พระบันทูลตรัสพระราชทาน

ให้แต่งให้แก่ลูกหลานพี่น้องพ้องพันธุผู้ถึงมรณภาพนั้น ฉันใด ให้สมุหะมรดกตราไว้โดยตรัสสั่งนั้น แล้วให้สมุหะมรดกเรียกพี่น้องบุตรภิริยา ผู้รักษาแก้วแหวนเงินทองพัทยาทั้งปวงนั้น ออกมาตราเอาคำผู้รักษาของนั้นไว้ แล้วให้ทำบาญชียมรดกแลบาญชียสมพล ให้จำเสมียรเอาหนังสือทานบนแก่ผู้รักษามรดกไว้จงหมั้นคง ให้ญาติพี่น้องบุตรภรรยาทำบาญชียทรัพยมรดกมายื่นแก่สมุหะมรดก ให้ทำบาญชียสมพลมายื่นแก่พระสุภาวะดีโดยสัตยานุสัจ

ถ้าแลญาติพี่น้องบุตรภิริยาทำบาญชียมรดก แลมรดกนั้นแก้วแหวนทองเงินสรรพทรัพยสิ่งใดนั้นมากกว่า แลเครื่องสรรพาวุธพัทยาแลสมพลทั้งปวงนั้นมากกว่าแลผู้รักษาทรัพยมรดกนั้นยักย้ายเบียดบังไว้ ทำบาญชียมรดกนั้นน้อย แลสมุหะมรดกนั้นสืบสวนเปนสัจว่าคงมีบาญชียมรดกโดยมาก บุตรภิริยาญาติพี่น้องหากยักย้ายซ่อนเนบไว้ให้บาญชียคงแต่น้อย ท่านว่ามันโลภหมิซื่อตรงต่อญาติพี่น้อง มันจึงยักย้ายอำพรางเบียดบังเอาไว้ว่าสิ่งของนั้นน้อย ท่านว่าอย่าให้ได้ส่วนแบ่งปันซึ่งแบ่งไว้นั้นเลย

ถ้ามีบาญชียสมพลมายื่นน้อย ให้ไปเผชิญบาญชียพระสุภาวะดีสอบ ถ้าได้สมพลนอกกว่าบาญชียมายื่นแล้วให้ส่งออกมาพิจารณาโดยสัตยานุสัจ จึ่งให้เอากราบบังคมทูล ถ้ามีพระราชโองการมาณะพระบันทูลประการใด พึงให้กระทำตามรับสั่ง แลสมุหะมรดกขุนมุนนายจ่าเสมียรนั้น ถ้าพี่น้องบุตรภิริยาแห่งพฤฒามาตราชมลตรีผู้มีบันดาศักดิ์เศษฐีคฤหบดีถึงแก่มรณภาพเขาบอกบาญชียมรดกโดยสัตยานุสัจแก่ชาวมรดกกด แก่ขุนมุนนายจ่าเสมียรรู้แล้วมิได้ทำบาญชียมรดกไว้ กด แลผู้รักษามรดกทำบาญชียยักย้ายบังมรดกไว้ กด แลมิได้มาบอกบาญชียแก่ชาวมรดกกด ท่านว่าเลมิดให้ไหมไถ่ต้นศอโดยบันดาศักดิ์

แลเศษฐีคฤหบดีผู้มีบันดาศักดิ์กดกด หาบันดาศักดิ์มิได้กด ถึงแก่อาพาธแล้วมรณภาพ แลญาติพี่น้องบุตรภิริยามาช่วยรักษา ไข้ ศภ แลญาติพี่น้องบุตรภิริยายังมิได้ช่วยปลงศภเผาผีก่อน แลญาติพี่น้องบุตรภิริยาเกบเอาแก้วแหวนเงินทองทาษกรรมกรหญิงชายช้างม้าโคกระบือสรรพทรัพย์สิ่งใดไปก่อนยังมิได้ปลงนั้น แลพี่น้อง

340.309593 ปน. หป 0193
ป114
ค.3 ก.18
ร.11131

บุตรภริยาซึ่งเกบเอาทรัพยมรดกไปก่อนจะคืนมาหาทรัพยจะบันเอาอีกนั้น ท่านว่าอย่าให้เลย เหตุมันโลภจะใคร่ได้ของท่านไม่คำนับเปนฉันญาติ ถ้าทรัพยที่มันเกบเอาไปนั้นน้อยกว่าส่วนมันจะได้ก็อย่าให้อีกเลย ถ้าแลมันผู้เกบเอาทรัพยมรดกไปก่อนมิได้ปลงศภนั้น เอาไปมากกว่าส่วนแบ่งบัน ท่านให้เรียกเอาคืนมาบันให้ญาติพี่น้องบุตรภรรยา ซึ่งยังมิได้รับส่วนแบ่งบันนั้น ให้บันให้โดยพระราชกฤษฎีกา

d49106
049106

๔๔ มาตราหนึ่ง ญาติพี่น้องบุตรภรรยาผู้มรณภาพได้ช่วยกันปลงศภแล้วแลจะบันทรัพยมรดกแก่กันนั้น เขาผู้ญาติพี่น้องบุตรภรรยาจงยอมพร้อมมูลกัน มีผู้ลุกนั่งเปนคำนับ แลเอาทรัพยมรดกแก้วแหวนทองเงินทาษกรรมกรหญิงชายช้างม้าโคกระบือสรรพทรัพยสิ่งใดมาแบ่งบันกันแล้ว ถ้าแลญาติพี่น้องบุตรภริยาซึ่งได้ส่วนแบ่งบันแล้วก็ดี ยังมิได้ส่วนแบ่งบันก็ดี รู้ว่าทรัพยมรดกผู้มรณภาพนั้นได้แบ่งบันกันแล้วยังมีสิ้น แลผู้รักษาทรัพยมรดกนั้นยักย้ายไว้ เขามาหาทรัพยมรดก

ว่ายังอยู่อีก ถ้าแลพิจารณาสืบสาวเปนสัจว่ายังเหลืออยู่อีกไซ้ ท่านให้เอาทรัพยนั้นออกแบ่งปันให้ทั่วตัวญาติตามบทพระไอยการ แลผู้ยังมิได้ส่วนแบ่งปันนั้นจะควนได้เท่าใดก็ให้เท่านั้น แลส่วนซึ่งญาติอันได้แล้วนั้น ท่านว่าอย่าให้แก่มันเลย ให้เอามาปันเปนสามส่วน ทรัพยสองส่วนนั้นให้ทำบุญส่งไปแก่ผู้มรณภาพ ทรัพยส่วนหนึ่งนั้นให้สมุหมรดกเอากราบบังคมทูลถวายแก่พระเจ้าอยู่หัว โดยกระทรวงการที่ได้พิจารณา ถ้าไพร่ฟ้าอะนาประชาราษดรก็ให้ทำดุจเดียวกัน

45

๔๕ มาตราหนึ่ง บุหญ้าตายายก็ดี พ่อแม่ก็ดี พี่น้องป้าอาวอาสังขาญาติ แบ่งปันแก้วแหวนเงินทองทรัพยสิ่งสินข้าคนสิ่งใด ๆ ให้แก่ญาติพี่น้องลูกหลานแก่กันเองก็ดี เปนสิทธแก่ผู้รับนั้นจะคืนเอาอีกเล่า ท่านว่าอย่าคืนให้เลย เหตุว่าเขาได้แบ่งปันให้แก่กันเองแล้ว

46

๔๖ มาตราหนึ่ง ญาติพี่น้องบุตรภริยาซึ่งได้รักษาใข้ปลงศภนั้น หามรดกแก่กัน โจทหาว่าสิ่งของนั้นมาก

ผู้รักษาสิ่งของมรดกมิได้ยักย้ายเนบซ่อนไว้ ทำสิ่งของโดยคงนั้นน้อย พิจารณาเปนสัจโดยจริงไซ้ ท่านให้บันให้แก่ญาติพี่น้องซึ่งผู้จะได้ทรัพยมรดกแต่โดยคง ถ้าพิจารณามิเปนสัจ ท่านมิให้ปรับไหมมิโทษผู้หามรดกให้แก่กันเลย เพาะว่าเปนเขยตะไภ้ยญาติพี่น้องพ้องพันธุ์กันเอง แลหาสินมรดกนั้นดุจดั่งบ้าหอบฟาง ท่านจึงมิให้ตั้งไหมให้แก่กัน

47

๔๗ มาตราหนึ่ง ผู้เปนลูกหลานญาติพี่น้องแห่งผู้มรณภาพ หมิได้เข้าชื่อกันกล่าวหาทรัพยมรดก แลรู้เหนว่าญาติคนใดคนหนึ่งร้องพ้องยังพิจารณาอยู่ก็ดี พิจารนาสำนวนเสจ์จะได้ส่วนแบ่งบันอยู่แล้วก็ดี มันจึงมาบอกสุภากระลาการว่าเปนญาติแห่งผู้มรณภาพได้รักษาไข้ปลงศภ จะขอเข้าชื่อในส่วนแบ่งบันด้วย ท่านว่าอย่าให้มันได้ส่วนแบ่งบันเลย

48

๔๘ มาตราหนึ่ง เศษฐีคฤหบดีผู้มีทรัพยสิ่งสินแลถึงแก่มรณภาพ หาญาติพี่น้องพงษามิได้ ท่านให้

เอาทรัพย์สิ่งสินแก้วแหวนเงินทองช้างม้าข้าคนเครื่อง
บริโภคทั้งปวงนั้นเข้าท้องพระคลังหลวง ถ้าเศษฐี
คฤหบดีผู้มีทรัพย์สิ่งสินถึงแก่มรณภาพ แลมีญาติพี่น้อง
พงษาเอาทรัพย์สิ่งสินช้างม้าข้าคนเครื่องบริโภคทั้งปวง
มาถวาย ท่านให้เอาทรัพย์ทั้งปวงนั้นทำเปนส่วน ให้
แบ่งปันทรัพย์มรดกนั้นโดยสัตยานุสัจ ให้แก่ญาติพ
น้องบุตรชายหญิง ลูกอ้ายลูกเออยลูกยลูกอ อีกหลาน
เหลนล ลูกอ้ายลูกเออยกน ๔ ลูกยลูกอกน ๒ ลูกอาม
ลูกสามกนส่วนกง นอกกว่านั้นปันแก่เขาให้เสมอกัน
โดยอันดับ ลูกหลานอยู่ในครรภให้ปันไว้แก่มันส่วนหนึ่ง
เหตุใดจึงปันให้ลูกอ้ายลูกเออยกน ๔ นั้นคือว่า ผู้ใด
หัววงานเอาราชการคุ้มญาติพี่น้องทั้งหลายได้ ผู้นั้นคือ
อ้ายแลเออย แลอันว่ายอนั้นเหตุใดจึงได้กินสอง ท่านว่า
มันประมูลราชการผู้นั้นชื่อว่าญอ แลลูกสามนั้นเหตุใด
จึงได้กินส่วนกง เหตุว่ามันช่วยปกครองรักษาข้าคนทรัพย
สิ่งของเขาทั้งสองไว้ ผู้นั้นจึงได้ชื่อว่าลูกสามแลลูกอาม
ลูกหลานอยู่ในครรภนั้นเหตุใดมันจึงได้ส่วนหนึ่ง เหตุ
ว่าเปนอยู่ในลูกหลานมันได้มาเกิดปฏิสนธิแล้ว แม้น

บิดามารดาเขาตายเหตุประการใด ๆ ก็ดี ให้สมุหมรดก
แลพระสุภาวดีบันทรัพย์สิ่งของให้แก่เขาพี่น้องลูกหลาน
เหลนลดังนี้

ศุภมัศดุศักราช ๒๑๕๘ พยัคฆสังวัจฉะระ
ษาวะณมาเสกาลบักเขเนาวะมีดิถียังเสารวาร พระบาท
สมเด็จเอกาทธรฐอิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้า
อยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันตสัมภาราดิเรก เอก
อุดมบรมพุทธางกูรอดุลจักระพรรดิธรรมมฤคราชาธิราช
เจ้าผู้ประเสริฐ เสดจ์ในพระที่นั่งพลับพลาทองโดย
อุตราภิมุข พร้อมด้วยหมู่มาตยามนตรีกระวีชาติราช
ปะโรหิตาจารย์เฝ้าพระบาท จึ่งเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง
กราบบังคมทูลพระกรรุณาว่า เสนามนตรีมุขลูกขุนแล
อนาประชาราษฎรอยู่ในขอบขันทเสมา กรุงเทพมหานคร
บวรทวาราวะดีศรีอยุทธยามหาดิลกภพนพรัตน ราชธานี
บุรีรมย มีทรัพย์สิ่งของช้างม้าข้าคนไร่นาเรือกสวนได้
ด้วยผลราชการแลทำมาหากิน แลเสนามลตรีมุกขลูก
ขุนแลอนาประชาราษฎรเกิดโรคอาพาธไข้เจบ แลเขา
ทั้งนี้มีทรัพย์สิ่งของวัวควายช้างม้าข้าคนไร่นาเรือกสวร

แลเขาเปนเจ้าแก่สมบัติเอง แลเขาเอาทรัพย์สิ่งของ ช้างม้าข้าคนไร่นาเรือกสวนแลสรรพทรัพย์สิ่งใดๆ เรียกออกมาทำพิไนยกันไว้ ให้ทำบุญให้ทานให้แก่เจ้าไทยพระสงฆก็ดี แลทำพิไนยกันไว้แก่บุตรภรรยาสาขาญาติ เมื่อขณะอาพาธอยู่นั้น ลางคาบได้เรียกเอาทรัพย์มาให้ถึงมือ ลางคาบมิได้เรียกเอาทรัพย์มาให้ถึงมือได้ทำแต่พิไนยกันไว้นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอพระราชทานประนิบัติคำนับไว้ให้เปนพิไนยกันแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า จงพระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการมาณพระบันทูลแก่เสนามลตรีมุกขลูกขุนแลอนาประชาราษฎร ให้มีพระราชกฤษฎีกาพระราชบันหญัดให้ทำพิไนยกันไว้ว่า

เสนามลตรีมุขลูกขุนแลอนาประชาราษฎรมีทรัพย์สิ่งสินแลมันเปนเจ้าแก่สมบัตินั้น เรียกเอามาทำบุญให้ทานแก่เจ้าไทยพระสงฆ แลให้แก่บุตรภริยาสาขาญาตินั้น ให้รู้จักลักขณะทำพิไนยกันมี ๕ ประการ คือ

- พระสงฆผู้รู้ธรรม หนึ่ง
- พราหมณ หนึ่ง
- เสนาบดี นา ๑๐๐๐๐ หนึ่ง
- มุกขมนตรี นา ๑๐๐๐ ลงมาถึงนา ๔๐๐ หนึ่ง
- ขุนหมื่นพันทนายประชาราษฎร หนึ่ง

จะ

ทำพิไนยกันให้แก่เจ้าไทยพระสงฆ แลบุตรภรรยาสาขาญาติ ซึ่งทำพิไนยกันไว้ประการต่างต่างนั้น ให้มีเจ้าไทยพระสงฆลุกนั่ง ตามมีพระราชกฤษฎีกาพระราชบัญญัติไว้แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า

49

๔๙ มาตราหนึ่ง ผู้อาพาธหนักจะทำพิไนยกันไว้แก่ศิศโยมแลสาขาญาติ แลทำบุญให้ทานให้แก่เจ้าไทยพระสงฆก็ดี ถ้าเปนพิไนยกัน

ของ
- พระสงฆ ให้มีผู้เถ้าผู้แก่นั่ง ๓ คน
- พราหมณ ให้มีพระสงฆแลพราหมนั่ง ๔ คน
- ผู้มีบันดาศักดินา ๑๐๐๐๐ ให้มีผู้นั่ง ๑๐ คน
- ผู้นา ๑๐๐๐ ถึงนา ๘๐๐ ให้มีผู้นั่ง ๗ คน

ถ้าเปนพิไนยกันแห่ง
- ผู้มีนา ๖๐๐ ถึงนา ๔๐๐ ให้มีผู้นั่ง ๕ ๖ คน
- ขุนหมื่นพันทนาย ให้มีผู้นั่ง ๔ ๕ คน
- ไพร่เปนดี ให้มีผู้นั่ง ๓ ๔ คน

ท่านจึ่งให้พึงคงเปนพิไนยกันได้

แลให้ผู้นั่งนั้นให้เลงดูผู้อาพาธนั้น หนักหฤๅเบาถ้อยคำผู้อาพาธซึ่งทำพิไนยกันนั้น ยังปรกติอยู่หฤๅพ้น

เพื่อน แลให้ผู้นั่งทั้งนี้ถามผู้อาพาธนั้นก่อน ถ้าผู้อาพาธนั้นถ้อยคำมิได้เปนปรกติพั่นเพื่อนอยู่ ท่านมิให้คงเปนพิไนยกันได้เลย ถ้าแลผู้นั่งนั้นถามผู้อาพาธหนักถึงสามมอสามหน ถ้อยคำผู้อาพาธนั้นปรกติมิได้พั่นเพื่อน แลทำพิไนยกันไว้แก่บุตรภริยาญาติพี่น้อง ให้ทำบุญให้ทานให้เจ้าไทยพระสงฆ ถ้ามีผู้นั่งดั่งกล่าวไว้นี้ ท่านให้ฟังเอาได้เปนสิทคงโดยพิไนยกัน

ถ้าผู้นั่งทั้งนี้มิได้ถามผู้อาพาธ ๆ ทำแต่พิไนยกันไว้แก่บุตรภริยาญาติพี่น้อง เมื่อผู้อาพาธอยู่นั้นกำหนฎท่านไว้ดั่งนี้

ผู้มีบันดาศักดินา ๑๐๐๐๐ ทำพิไนยกันไว้ พ้นเดือนหนึ่งกับ ๑๕ วัน จึ่งถึงอนิจกำม

ถ้า
- พราหมทำพิไนยกันไว้ พ้นเดือน ๑ กับ ๑๐ วัน
- ถ้านา ๑๐๐๐ มาถึงนา ๘๐๐ ทำพิไนยกันไว้ พ้นเดือน ๑ กับ ๕ วัน
- ถ้านา ๖๐๐ ถึงนา ๔๐๐ ทำพิไนยกันไว้ พ้นเดือน ๑ กับ ๓ วัน

จึ่งถึงมรณภาพ

พันทนายไพร่เปนดีทำพิไนยกันไว้ พ้นเดือน ๑ จึ่งตาย

ท่านว่าฟังเอาพิไนยกันนั้นได้ อย่าได้เรียกเอามาแบ่งปันเลย เพราะว่าผู้อาพาธนั้นถึงแก่มรณภาพพ้นกำหนฎ ถ้าแลผู้อาพาธนั้นทำพิไนยกันไว้แก่ญาติพี่น้อง แลถึง

แก่มรณภาพยังมิพ้นกำหนฎดั่งกล่าวไว้นั้น ท่านมิให้พึง ท่านว่าเพราะผู้นั่งมิได้ถามผู้อาพาธ ๆ สติพั้นเพื่อน ท่านให้เรียกคืนเอาทรัพย์สิ่งของช้างม้าข้าคนไร่นาเรือกสวรในพิไนยกันนั้น แบ่งปันให้บุตรภิริยาญาติพี่น้องพ้องพันธุตามพระราชกฤษฎีกา ถ้าผู้นั่งนั้นถามผู้อาพาธ ๆ มีปรกติถ้อยคำยั่งยืนอยู่ถึง ๓ มื้อ ๓ หน แลผู้อาพาธถึงแก่มรณภาพแต่ใน ๓ วันก็ดี ท่านว่าทรัพย์นั้นคงเปนสิทแก่ผู้รับนั้น

ถ้าแลผู้อาพาธนั้นได้ทำพิไนยกันให้ทำบุญให้ทานแก่เจ้าไทยพระสงฆ แลผู้อาพาธนั้นมรณภาพลงยังมิพ้นกำหนฎดั่งกล่าวมานั้น ท่านว่าอย่าให้เรียกเอาทรัพยนั้นคืนเลย เปนสิทแก่เจ้าไทยพระสงฆ แลทรัพยของเขาผู้มรณภาพนั้นให้ทำบุญให้ทานแก่เขา

50

๕๐ มาตราหนึ่ง ผู้อาพาธนั้นมีทรัพย์สิ่งของแก้วแหวนเงินทองสรรพทรัพย์สิ่งใด ๆ แลเรียกเอาทรัพยนั้นออกมายื่นให้ถึงมือบุตรภรรยาญาติพี่น้องพ้องพันธุมิศหายทาษกรรมกรชายหญิง แลให้ทานทรัพยกับมือผู้อาพาธเองไซ้ แลบุตรภรรยาญาติพี่น้องพ้องพันธุมิศหาย

ได้รบเอาทรัพยนั้นไปจากมือผู้อาพาธนั้นแล้ว แลเจ้าไทยพระสงฆผู้เถ้าผู้แก่ลุกนั่งรู้เหนด้วยเปนคำนับ ท่านว่าเปนสิทแก่ผู้ได้ทรัพยนั้น ถ้าแลผู้อาพาธถึงแก่มรณภาพไซ้ ท่านมิให้เรียกเอาทรัพยนั้นมาแบ่งปันเลย

๕๑

๕๑ มาตราหนึ่ง ตำนา ๔๐๐ ลงมาถึงนา ๑๐ ไร่ ตายไซ้ ให้ปันทรัพยมรดกเปน ๓ ภาค ๆ หนึ่งให้แก่ บิดา มารดา ผู้ตาย ภาคหนึ่งให้แก่ ยามี ภรรยา ผู้ตาย ภาคหนึ่งให้แก่ญาติพี่น้องลูกหลานเหลนลื่ผู้ตาย ซึ่งได้รักษาไข้ปลงศภตามสนิจแลห่าง

พระไอยการลักษณกู้หนี้

จักกล่าวลักษณกู้หนี้ยืมสิน เปนมูลคดีวิวาทแก่กันโดยเอกุณะดิงษมูลมาติกา๒๔ มีบาฬีว่า อิณญฺจ ธนํ ทรัพยอันให้กู้ยืมมีดอกเบี้ยแลหาดอกเบี้ยมิได้ แลแบ่งได้เสีย } ในดอกเบี้ยแลต้นสินกึ่งหนึ่งแลทั้งสิ้นโดยให้กันกู้ยืมมีไนยเปนอันมาก ในพระธรรมสาตรกล่าวว่าบิดามานดา } พี่น้องพ้องพันธุ์ญาติมิตรกู้หนี้ขายตัวแก่กันมีบาฬีดั่งนี้

มาตาปิตา อิณฺณกิยา ปุตฺตาปุตฺต อิณฺณกิยา
ญาติญาติ อิณฺณกิยา มิตฺตมิตฺตา อิณฺณกิยา

แปลเนื้อความว่า มาตาปิตา อิณฺณกิยา บิดามานดา } กู้ทรัพยแก่บุตร ๆ กู้ทรัพยแก่ บิดามานดา } ประการ ๑
ปุตฺตาปุตฺต อิณฺณกิยา บุตรต่อบุตรกู้ทรัพยแก่กัน ประการ ๑
ญาติญาติ อิณฺณกิยา ญาติต่อญาติกู้ทรัพยกัน ประการ ๑
มิตฺตมิตฺตา อิณฺณกิยา มิตรต่อมิตรกู้ทรัพยแก่กัน ประการ ๑
ประการเท่านี้ในพระธรรมสาตร

ทนจักกล่าวสาขคดี คือกงความมีตามพระราชบัญญัติแห่งโบราณราชกระษัตรสืบมาดั่งนี้

ศุภมัศดุ ๑๒๗๘ ชวดนักสัตวศก เดือนสิบเบดขึ้นเก้าค่ำจันทวารกาลบริเฉทกำหนด มีพระบันทูลสูรสิหนาทสมเดจบรมบาทพระเจ้ามหาจักรพรรดิราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรนรินทรบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ให้ตราพระราชบัญญัติเผดียงโฆษนาแก่พระหลวงเมืองขุนมุนนายพฤฒามาตยราชมลตรีทุกกระทรวงทบวงการ ว่าแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า

1

๑ มาตราหนึ่ง บุตร เขย ชายหญิง สะไพ้ } กด บิดามานดา พ่อตาแม่ยาย พ่อผัวแม่ผัว }

กด กู้ยืมขายตัวแก่กัน จะเปนต้นแลดอกมากน้อยเท่าใด ถ้ามจงให้ใช้กัน เหตุ บิดา มานดา } มีย่อมให้แก่บุตร ชาย หญิง } ๆ ก็ย่อมแทนคุณ บิดา มานดา } จำพวกนให้ว่ากล่าวกันเอาโดยปรกติ หมิให้เอาคดีไปเรียกร้องณะโรงสานกรมใด ๆ เลย ถ้าบุตร เขย สะไพ้ } กด พ่อตาแม่ยาย พ่อผัวแม่ผัว }

กดีเปนคนอุทลุมไม่รู้คุณ จึงให้พิจารณาว่ากล่าวเอาแต่ต้นสัน เหตุว่าอย่าให้เคยประพฤติสันผู้อื่น ดอกเบี้ยมากน้อยเท่าใดอย่าให้เอาเลย เหตุว่าเขาติดพันกันอยู่

2

๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนพี่น้อง{บิดา / มารดา} เดียวร่วมท้องกันก็ดี บิดาเดียวต่างมารดา มารดาเดียวต่างบิดาก็ดี ท่านว่าเขาร่วม{พ่อ / แม่}กัน ถ้าแลเขาขาดแคลนทำบริคนสารกรมทันเปนคำนับขายแลกู้แก่กัน ถ้าจะมีต้นแลดอกมากน้อยเท่าใดให้เอาต้นสันจงเตม แลดอกเบี้ยนั้นท่านมิให้เอาเลย เพราะว่าเขาเปนทรัพย์เรืองเดียวกัน เขาก็เสียกันมิได้

3

๓ มาตราหนึ่ง บุตรแห่ง{พี่ / น้อง} ฝ่ายข้างบิดามารดาเขาขาดแคลน กู้แลขายมีบริคนเปนคำนับ ให้เอาแต่ต้นสันจงเตม เพราะว่าเขาเปนตระกูลเดียวกัน ถ้าเขาให้โดยง่ายมีดอกเบี้ยมากน้อยเท่าใดอย่าให้เอาเลย ถ้าให้โดยยากแลมีดอกเบี้ยมากน้อยเท่าใด ท่าน

ให้ทำเปนสามส่วนให้เอาแต่ส่วนหนึ่ง ถ้ามิรับตาม บริคนสืบสวนเปนสัจ ท่านให้เอาต้นสินจงเตม ถ้ามิดอกให้เอาดอกทำเปนสามส่วนให้เอาสองส่วน เพราะมันจะประบัดเอาทรัพยท่านไว้

4

๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนบุตรแห่งหลานฝ่ายญาติบิดามานดาควรที่จะได้ทรัพย์มรฎกแก่กัน ทำบริคนกู้แลขายเปนคำนับ ถ้าให้โดยง่ายให้เอาแต่ต้นสินจงเตมดอกมากน้อยเท่าใดท่านมิให้เอาเลย ถ้าให้โดยยากให้เอาดอกเบี้ยนั้นทำเปนสองส่วนให้เอาส่วนหนึ่ง ถ้ามิรับตามบริคนสืบสวนเปนสัจ ท่านให้เอาดอกเบี้ยทำเปนสามส่วนให้เอาสองส่วน เพราะมันจะประบัดเอาสินท่านไว้

5

๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเปนหลานเขยท่าน แลขาดแคลน ไปขายแลกู้หนี้แก่ลุงตาน้าอาฝ่ายข้างเมีย หลานสะไภ้ไปขายแลกู้ลุงตาน้าอาอาวฝ่ายข้างผัว ทำบริคนให้เปนคำนับ ถ้าได้โดยง่ายให้เอาต้นสินจงเตม

ถ้ามีดอกมากน้อยเท่าใดท่านมิให้เอาเลย ถ้าได้โดยยากมีดอกเบี้ยมากน้อยเท่าใด ให้ทำเป็นสามส่วนให้เอาสองส่วน ถ้ามิรับตามหนังสือบริคนสับสวนเป็นสัจ ให้เอาดอกนั้นทำสี่ส่วนเอาสามส่วน เพราะว่ามันจะประบัดเอาทรัพย์ท่านไว้

6

๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเป็นเมียเดิมเมียกลางเมียสุด ขายแลกู้แก่กันมีบริคนเป็นคำนับ ถ้าให้โดยง่ายมีต้นแลดอกมากน้อยเท่าใด ให้เอาแต่ต้นสิ้นจงเต็ม เพราะว่าร่วมสามีกัน ถ้าให้โดยยากให้ทำดอกเบี้ยเป็นสองส่วนเอาส่วนหนึ่ง ถ้ามิรับตามหนังสือคำนับ สับสวนเป็นสัจ ให้ทำดอกเบี้ยเป็นสามส่วนเอาสองส่วน เพราะมันจะประบัดเอาทรัพย์ท่านไว้

7

๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเป็นมิศหายอันดีสุจริตต่อกัน ขาดแคลนทำบริคนขายแลกู้ทรัพย์แก่กัน ถ้าให้โดยง่ายให้เอาแต่ต้นสิ้นจงเต็ม มีดอกมากน้อยเท่าใด ท่านให้ทำเป็นสามส่วนเอาส่วนหนึ่ง ถ้าได้โดยยากมิรับตามบริคนสับสวนเป็นสัจ ท่านให้เอาดอกเบี้ยทำเป็น

สี่ส่วนเอาสามส่วน เพราะมันจะประบัดเอาทรัพย์ท่านไว้

8

๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดมิทรัพย์สิ่งของทองเงิน มีผู้มากู้เงินนายเงินมิให้ ฝ่ายบุตร{เขย สไพ} รับตัวมันผู้กู้อยู่มาผู้กู้หนีหาย ให้เจ้าเงินกล่าวเอาแก่บุตร{เขย สไพ} เหตุใดจึงกล่าวดังนี้ เหตุว่ามันรับทุกเขา

กล่าวลักษณสำพันธญาติมิตรสนิจและห่างขายแลกู้หนียมสันกันได้ ๘ มาตราเท่านี้

9

๑ มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรกู้หนถือสันแก่กันแต่ ๑/๔ ขึ้นไป ให้มีกรมทันแกงใดเปนสำคัญ ให้ผูกดอกเบี้ยเดือนละ ๑/๔ ถ้าหาเอกสารสำคัญมิได้มาร้องพ้อง ท่านว่าอย่าให้รับไว้บังคับบันชา

10

๒ มาตราหนึ่ง ผัวเมียกู้หนท่านด้วยกันแลผัวไปค้ามิได้มา เจ้าหนีรุกรันจะเอา {ต้นเงิน ดอกเบี้ย} ท่านให้เมีย

กู้หนี้
ซึ่งอยู่นั้นใช้แต่ต้นเงินท่าน ดอกเบี้ยยกเสีย ถ้าผัวมัน
มิตายกลับมาจึ่งเอาดอกเบี้ยแก่มัน

11

๓ มาตราหนึ่ง ผัวเมียเข้าชื่อกันทำสารกรมทัน
กู้ทรัพย์ท่านให้ผัวไปค้าขาย แลผัวตายได้แต่สินค้ามา
ให้เมียใช้ทั้งต้นทั้งดอก ถ้ามิได้สินค้ามาให้เมียใช้แต่ต้น
ถ้าแลเมียอยู่ตายก่อนให้ผัวใช้ทั้งต้นทั้งดอก

12

๔ มาตราหนึ่ง ผัวเมียเข้าชื่อกันกู้หนี้ท่านไป
แลผัวตายก็ดีเมียตายก็ดี ให้ผู้ยังใช้ต้นสินท่านจงเต็ม
ถ้าอย่ากันให้ชายใช้สองส่วน ให้หญิงใช้ส่วนหนึ่ง
ท่านว่าชายหาบหญิงคอน

13

๕ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ท่านใส่ชื่อเจ้าหนี้ทั้ง {ผัว / เมีย}
อยู่มาฝ่ายเจ้าหนี้เมียตายยังแต่ผัวก็ดี ผัวตายยังแต่เมีย
ก็ดี ให้เอาต้นเงินแลดอกเบี้ยจงเต็ม มิให้แบ่งสินท่าน
เป็นส่วนผู้ {ตาย / ยัง} เลย

14

๖ มาตราหนึ่ง เมียมิรู้ผัวหากกู้หนี้ท่านมาซ้อเข้าปลาอาหารสู่กันกิน แลเอามาเลี้ยงลูกเต้า ให้เมียมันใช้ทั้งต้นทั้งดอกแก่ท่าน ท่านว่าเพราะเมียหาพิจารณาเอาใจใส่ผัวมิได้ ถ้าผัวมันกู้หนี้ถือสินมาสู่ชู้สาวแลพี่น้องมันกิน ท่านว่าผัวหากนอกใจเมีย ให้ผัวมันใช้สินท่านทั้งต้นทั้งดอก

15

๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้อยู่ว่าเปนเมียน้อยข้อยข้า ท่านให้มันกู้เบียกู้เงิน เจ้าหนี้มิได้บอกแก่เจ้าผัวเจ้าทาษให้รู้ ท่านว่าเจ้าสินนั้นใจง่าย ถ้ามันมีสินเมื่อใดจึงให้เอาแก่มันเมื่อนั้น เพราะสมคบเมียน้อยข้อยข้าท่าน ถ้าเจ้าสินได้บอกแก่เจ้าผัวเจ้าทาษให้รู้ ให้ยอมด้วยเปนคำนับแล้ว ให้เจ้าผัวเจ้าทาษนั้นใช้สินท่าน ถ้ามิใช้ให้เอาสินนั้นแก่มันผู้กู้ตามกระบิลเมือง

16

๘ มาตราหนึ่ง ชายหญิงเมื่อยังมิได้อยู่เปนผัวเมียกันนั้น กู้หนี้ยืมสินทรัพย์ท่านติดค้างอยู่ยังมิใช้

เมื่อมาอยู่เปนผัวเมียกัน ครั้นเจ้าหนี้มาทวงถาม แล
ฝ่ายข้าง ชาย / หญิง } ก็ดี ซึ่งมิได้มีชื่อในกรมมิได้รู้เหนว่ากู้ยืม
แลมาอยู่เปนผัวเมียกันนั้น ภายหลังรับว่าจะใช้ต่อ
เจ้าหนี้ ยังมิได้ใช้แล หญิง / ชาย } ก็ดี ซึ่งเปนลูกหนี้นั้น
หนีตาย ให้ผู้ซึ่งรับว่าจะใช้หนี้นั้นใช้กึ่งหนึ่ง ถ้าแล
ชายหญิงซึ่งมิได้กู้ยืมนั้นมิได้รับว่าจะใช้จะเอามิได้ ถ้า
ผู้ใดได้ทรัพย์ผู้ตายไว้ ก็ให้ผู้ได้ทรัพย์นั้นใช้ตามมาก
แลน้อย อย่าให้เปนกำเวรแก่ผู้ตาย

17

๙ มาตราหนึ่ง เมียขันหมากหลวงไปกู้หนี้ยืมสิน
ท่าน เจ้าหนี้นั้นมิได้บอกกล่าวผัวมันให้รู้ ท่านว่าให้แต่
ต้นสินท่านคืน อย่าให้เสียต้นของท่าน ถ้าบอกผัวมัน
ให้รู้ ให้เอาดอกเปนข้าง ถ้าผัวรู้เหนมีสำคัญสัญาแกงใด
ด้วยเมียมัน ท่านว่าให้ต้นแลดอกแก่เจ้าหนี้จงเต็ม

18

๑๐ มาตราหนึ่ง ผัวเมียกู้หนี้ด้วยกัน เขาจะ
หย่ากัน ให้ชายใช้ ๒ ส่วน ให้หญิงใช้ส่วนหนึ่ง ถ้า

ชายผัวนั้นมิรู้เปนสัจว่าหญิงหากกู้มาเลี้ยงลูกเต้าข้าคน ถ้าเขาจะหย่ากันให้ชายใช้แต่กึ่ง ถ้าหญิงกู้มาบำเรอชู้ แลพ่อแม่พี่น้องมัน ให้หญิงใช้แต่ผู้เดียว ถ้าชายกู้มาเลี้ยงลูกเต้าผู้คน แลหญิงมิรู้ ถ้าเขาจะหย่ากันให้ใช้คลึ่งกึ่ง ถ้าชายกู้มาบำเรอชู้สาวพ่อแม่พี่น้องมันเอง ให้ชายใช้แต่ผู้เดียว โดยพระราชกฤษฎีกาท่านแล

19

๑๑ มาตราหนึ่ง สามีที่ไปแห่งใด ๆ ก็ดี ภรรยาอยู่หากกู้หนี้ท่าน สามียังมิทันกลับมา ภรรยานั้นถึงแก่มรณภาพ แลเจ้าทรัพย์นั้นจะเอาทรัพย์แก่สามีนั้นมิได้ ถ้าสามีนั้นมาถึงแล้วแลเจ้าทรัพย์มาทวงสามีนั้นรู้แล้วจึงภรรยานั้นถึงแก่มรณ ควรให้สามีใช้ทรัพย์ซึ่งภรรยากู้นั้น

กล่าวลักษณ ผัวเมีย กู้ยืมด้วยกันแล ผัวเมีย กู้ ผัวเมีย มิรู้ แล ผัวเมีย ตาย ผัวเมีย ยัง โดยสังเขปได้ ๑๑ มาตรา เท่านี้

20

๑ มาตราหนึ่ง บุตรแลภรรยาไปกู้เบี้ยกู้เข้าทองเงินแลสิ่งใด ๆ ของท่าน เอาชื่อผัวแลชื่อ บิดา มานดา ใส่ในอาสนกรมทันแลเจ้าเบี้ยมิได้บอกแก่ผัวแล บิดา มานดา นั้นให้รู้ ให้สินแก่ผู้กู้แล้ว เมื่อหน้าไปผู้กู้ซึ่งเอาชื่อผัว บิดา มานดา ใส่นั้นหลีกหนีตายก็ดี เจ้าเข้านายเงินทวงสิ่งของ จะมาเอาแก่ผัวแล บิดา มานดา เขาผู้กู้นั้น ท่านว่าเจ้าสินนั้นไม่มีคำนับ มิให้เอาแก่ผัวแล บิดา มานดา ผู้กู้นั้นเลย เพราะเจ้าสินมิได้บอกมิได้เผชิญผัวแล บิดา มานดา ให้รู้ ต่อผู้นั้นตายแลหนี จึงว่า

21

๒ มาตราหนึ่ง ถ้าผัวแลบิดามานดาแลนายเงินทำสารกรมทันเอาชื่อลูกเมียทาษไทใส่ในสารกรมทันกู้นั้นด้วย ท่านว่าเปนสิท แม้นแลเจ้าสินบอกก็มิได้บอกก็ดี แก่ผู้ซึ่งมีชื่อในสารกรมทันนั้น ท่านให้เสียโดยกระบิลคนซึ่งถือนั้น

22

๓ มาตราหนึ่ง กู้หนี้สินท่านแลผู้กู้นั้นเอาชื่อ บิดา มานดา ซึ่งมิได้รับเงินมาใส่ในสารกรมทัน ครั้นบิดามานดาตาย นายเงินจะเอาเงินแก่ผู้กู้ ๆ ว่าตายเสียคนหนึ่งสองคนแล้ว จะให้แบ่งต้นเงินดอกเบี้ยส่วนผู้หนึ่งผู้ตายนั้น คนผู้กู้หนี้หาชาติตระกูลมิได้ ท่านว่าอย่าให้แบ่ง จะเปนกำมเวราแก่ผู้ตาย ให้ใช้ต้นเงินดอกเบี้ยของท่านจงถ้วน

กล่าวลักษณกู้หนี้ยืมสินกันแลเอาชื่อผู้อื่นเข้าในกรมทันโดยสังเขบได้ ๓ มาตราเท่านี้

23

๑ มาตราหนึ่ง ราษฎรทั้งหลายกู้หนี้ยืมสินแก่กันก็ดี บางคาบใส่ชื่อในสารกรมทันคนหนึ่งสองคนหลายคนก็ดี ให้เจ้าเบี้ยนายเงินนั้นเรียกหาผู้มีชื่อในสารกรมทันมาจงถ้วน จึ่งวางเงินให้มันรู้เหนด้วยกัน ถ้าผู้มีชื่อในสารกรมทันนั้นมิได้มารับเงินด้วย แลให้เจ้าเงินเอาสารกรมทันบอกแก่ผู้มีชื่อ ซึ่งมีชื่ออยู่ใน

สารกรมทันให้รู้ จึ่งให้เงิน อย่าให้ใจง่าย ถ้านายเงินมิได้บอกมันซึ่งมิชอบในกรมนั้นให้รู้ด้วย แลจะเอาเงินแก่มันผู้มิชอบในกรมนั้นมิได้ เหตุเขามิได้รู้ด้วย

24

๒ มาตราหนึ่ง ถ้าแลผู้ใดลักเอาชื่อไพร่พ้าข้าคนท่านเข้าใส่ในสารกรมทัน ให้ไหมผู้นั้นกึ่งเบี้ยอันขายอันกู้ แลเงินซึ่งกู้ซึ่งขายนั้นตกแก่มันผู้ลักชื่อนั้นแล

25

๓ มาตราหนึ่ง มีอาสนเข้าชื่อกันหลายคน ไปกู้เงินท่านช้านานมิได้ให้ เจ้าหน้าที่หนังสือร้องให้ตระลาการเรียกหาผู้มีอาสน เนื้อความยังมิทันแล้วแลผู้มีอาสนในหนังสือนั้นตายบ้างยังบ้าง ให้กรรณายกดอกให้แก่ผู้ตาย แลให้ผู้ยังใช้ต้นสินท่านจงเต็ม

26

๔ มาตราหนึ่ง หลายคนทำสารกรมทันแก่งใดบริคนใบเดียวกันกู้เงินท่าน ต้นเงินแลดอกเบี้ยเป็นส่วนแลทรัพย์นั้นมิได้บริคน ถ้าแลผู้มีชื่อในสารกรมทันนั้น

ตายคนหนึ่งสองคน ให้ยกต้นสินแลดอกเบี้ยส่วนผู้ตาย นั้นเสียตามบริคน ถ้าแลผู้ตายนั้นมีทรัพย์สิ่งสินบุตร ภรรยาญาติพี่น้องพ่อแม่งานเดียวกับผู้กู้ด้วยกันก็ดี ได้ทรัพย์สิ่งสินผู้ตายไว้ ให้ใช้ต้นสินท่านจงเต็ม อย่าให้เป็นกำมเวรแก่ผู้ตาย

27

๕ มาตราหนึ่ง หลายคนกู้เงินท่านมิได้ดอกเบี้ย ตายบ้างหนีบ้าง ให้เอาต้นสินแบ่งปันเป็นส่วนผู้ยังผู้หนี ผู้ตาย เป็นส่วนผู้ยังเท่าใด ให้ใช้ ต้น / ดอก แก่ท่านจงเต็ม

28

๖ มาตราหนึ่ง บิดามารดาพี่น้องลูกเมียมีทุกข์ ทั้งวลเข้าช่อด้วยกันหลายคนกู้หนี้สินขายตัวไว้แก่ท่าน มีสารกรมทันเป็นคำนับ ช้านานแลได้ส่งดอกเบี้ยบ้างก็ดี แลมิได้ส่งดอกเบี้ย ติดค้างมาเป็นช้านานเป็นหลายเดือนหลายปีก็ดี แลผู้กู้หนี้สินมิได้หนีเองมิได้ตายเอง มีผู้ แนะ / สอน ให้หนี แลมีผู้ทุบตีฆ่าฟันให้ตายก็ดี

แล บิดา มารดา พี่น้องลูกเมียมันผู้ตายผู้หนีรู้ด้วยประการใดๆ ก็ดี ว่ากล่าวพิจารณาเปนสัจ ถ้าเจ้าสำนวนว่ากล่าวได้เบี้ยปรับไหมแก่ผู้ทุบตีฆ่าฟันผู้แนะสอนเลือกไส ให้หนีนั้น ท่านให้แบ่งสินนั้นส่วนผู้ตายผู้หนีผู้ยัง ถ้าแล บิดา มารดา ลูกเมียมันได้ปรับไหมแก่ผู้ทุบตีฆ่าฟันเลือกไสนั้น ท่านมิให้แบ่งปันใช้ต้นสินท่านเลย ท่านให้คิดเอาทั้งต้นแลดอกแก่ผู้เจ้าชื่อด้วยผู้ตาย ผู้ได้เบี้ยปรับไหมนั้น จงถ้วนสิบปีแต่ต่อหน้า เพราะมันมิได้หนีเองตายเองแล

กล่าวลักษณกู้หนีถือสินกันเข้าชื่อในกรมหลายคน โดยสังเขปได้ ๖ มาตราเท่านี้

29

๑ มาตราหนึ่ง เจ้าเงินเอาชื่อทาษทา ยา เข้าในสารกรมทนายท่านผู้นี้ ผู้กู้นั้นยังมิได้ส่งต้นเงินแลดอกเบี้ยก็ดี ส่งบ้างยังมิครบก็ดี ถ้าทาษมีชื่อในกรมทนายนั้นล้มตายหายหนี ให้เจ้าทาษผู้กู้นั้นใช้ต้นเงินแลดอกเบี้ยท่านจงถ้วน ถ้าเจ้าทาษผู้กู้นั้นล้มตายหายหนี ให้มันทาษทา ยา ซึ่งมีชื่อในกรมทนายนั้นส่งแต่เบี้ยค่าตัวมันจงถ้วน แลทรัพย์ซึ่งนายเงินกู้นั้น เจ้าหนีจะเอา

แก่มันทาษทา ยี ยา ซึ่งมิชอในกรมทันนั้นมิได้ เพราะทาษเถียงเจ้ามิได้

30

๒ มาตราหนึ่ง ให้ทาษท่านกู้หนี้นายเงินมิรู้ เมื่อมาทวงนายเงินมันจึ่งรู้ เมื่อมันทำได้จึ่งให้มันใช้ ถ้ามันกู้แต่นายเงินเก่ามานายเงินใหม่มิรู้ เมื่อเขามาทวงจึ่งรู้ ให้เวนทาษนั้นให้แก่นายเงินเก่าคืน

31

๓ มาตราหนึ่ง เศษฐกิดแลขุนผู้ดีมผู้คนมากกิด แลทวยราษฎรทังหลายกิด ให้ทาษไปอยู่ต่างบ้านกิด ให้ไปซื้อขายทางบกทางเรือกิด แลมันไปกู้หนี้ถอสินทรัพยสิ่งใด ๆ ให้ถามนายมันก่อน ถ้านายมันว่าให้เถิด มันทำหนังสือสำคัญแกงใดนายมันรู้จึ่งให้ ถ้านายเงินมิยอมหากมักง่ายให้หนี้แก่มันเอง แลทาษท่านหนี ท่านว่าให้ใช้ทาษท่าน ถ้าแลนายเงินมันรู้แลยอมด้วย ให้เรียกเอาทังต้นทังดอกจงเตม ถ้ามันหาสินจะให้มิได้ เอาตัวทาษนั้นไว้ใช้ค่าสินท่านกว่าจะได้

ถ้าให้เบี้ยเงินแก่ทาษท่านแลนายเงินมันมิรู้ด้วย ท่านว่ามันสมคบด้วยทาษท่าน แม้นทาษนั้นมีสิ่งสิ้น ให้เอาสิ้นนั้นใช้หนี้ท่านแต่ต้น แลดอกเบี้ยนั้นให้ลดเสีย ถ้ามันไม่มีสิ้นจะให้จะเอาทาษท่านไปมิได้ เมื่อไรมันมีจึงเอาแก่มัน เพราะให้หนี้แก่ทาษท่านมิให้นายมันรู้ด้วยแล

กล่าวลักษณกู้หนี้ถือสินกันเอาชื่อทาษใส่ในกรมทันแลให้ทาษท่านกู้โดยสังเขปได้ ๓ มาตราเท่านี้

32

๑ มาตราหนึ่ง ผัว / เมีย เข้าชื่อกันกู้เงินท่าน แลทั้งสองนั้นตาย ยังมีแต่ทรัพย์ช้างม้าวัวควายผู้คน บุตรหญิงชายก็ยัง แลบุตรนั้นมิรู้ว่าพ่อแม่เข้ากู้เบี้ยกู้เงินท่าน แลไปมิได้ใช้ เมื่อท่านพิจารณาเปนสัจว่า บิดา / มารดา กู้หนี้ถือสินท่านจริง ให้บุตรซึ่งได้ทรัพย์ผู้คนช้างม้าวัวควายไร่นาเรือกสวนนั้น ใช้ต้นสินท่าน จงเต็มผู้ใดได้มากให้ใช้มาก ผู้ใดได้น้อยให้ใช้น้อย ให้พ้นจากจตุราบาย อย่าให้เปนกำมเวรแก่ผู้ตายเลย

๓๘

๒ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ยืมของท่านไปมิทันใช้ แล ผู้กู้หนี้ยืมของเกิดบิดิเหตุตาย สิ่นอันผู้กู้นั้นมากน้อย เท่าใดให้เจ้าหนี้เอาแทนสิ่นนั้น แม้นสิ่นผู้ตายนั้นอยู่แก่ บิดา มารดา } พี่น้องพ้องพันธุกดได้แก่ผู้ใดก็ดี ให้ใช้ต้นสิ่น ท่านนั้น อย่าประบัดสิ่นท่าน จะเปนกำมเปนเวร แก่ผู้ตาย

กล่าวลักษณกู้หนี้ท่านยังมิทันใช้ลูกหนี้ซึ่งมิชื่อในกรมตายได้ ๒ มาตรา

๓๙

๑ มาตราหนึ่ง กู้เงินท่านแลส่งดอกเบี้ยรายมา ถึงเดือนหนึ่ง ๒ ๓ } เดือนแล้วก็ดี แลอยู่มามิส่งนายเงิน ๆ ก็ไปทวง แลทำประเว่ประวิงไปมา ต้นเงินก็มิส่ง ดอกเบี้ยก็มิให้เปนช้านาน นายเงินให้สมภักนักการ เรียกหา แลท่านบังคับว่าซึ่งดอกเบี้ยส่งรายเดือนหนึ่ง ๒ ๓ } เดือนนั้นเปนลาภแก่นายเงินแต่ที่ได้ไว้แล้วนั้น แล

ซึ่งดอกเบี้ยยังไม่ส่งนั้น ให้บังคับตามมากแลน้อย ถ้าแลช้านานเท่าใดให้บังคับแต่ต่อหน้า โดยพระราชกฤษฎีกา

35

๒ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ท่านแลได้ส่งดอกเบี้ยแต่เดือนหนึ่งสองเดือน อยู่มามิส่งนายเงินไปทวงต้นเงินก็มิได้ ดอกเบี้ยมิได้ส่งเป็นช้านาน นายเงินให้เรียกมายังแพ่งแห่งสุภากระลาการ ท่านให้บังคับดอกเบี้ยให้โดยสารกรมทันให้แต่ ๓ ขวบ ถ้าแลต้นเงินถึง ๑๐ ปี ให้เอาดอกแต่ต่อหน้า

อนึ่งถ้ากู้หนี้ท่าน ๆ จะเอาต้นเงินแลดอกเบี้ย หาดอกเบี้ยจะให้มิได้เป็นช้านาน นายเงินให้ลูกหนี้ท่าสารกรมทันกลับเอาดอกเบี้ยเป็นต้น ให้เป็นดอกไปอีกเล่า อยู่มานายเงินจะเอาเงิน ท่านว่ากรมกลัวไภยจะให้ดอกเบี้ยเยี่ยใดจะได้ยากแก่ไพร่เมืองท่าน ให้เสียให้แต่ดอกเบี้ยเดิม ให้บังคับบันชาแต่โดยชอบธรรม

36

๓ มาตราหนึ่ง ท่าสารกรมทันกู้เงินท่าน มีในสารกรมทันต้นเงินแต่เท่านั้น ๆ แล้วเอาเงินนอกกรมทัน

นั้นอีกมากน้อยเท่าใดก็ดี จะคิดเอาดอกเบี้ยมิได้เลย เพราะเปนเงินนอกกรม

37

๔ มาตราหนึ่ง กู้หนี้สินท่านก็ดี ขายตัวไว้แก่ท่านเปนเงินมากน้อยเท่าใดก็ดี มิได้ใช้หนี้แลตัวมิได้อยู่รับใช้ท่านช้านานดอกเบี้ยต่อหน้า นายเงินจะเอาเงินของท่านให้ครบต่อหน้า แลลูกหนี้สินร่างบันดาตัวหาเงินจะให้มิได้ ทำสารกรมทันเอาดอกเบี้ยเปนต้น ตนเข้าใช้สอยทำสืบไปเล่า ถ้าแลตัวมิได้เข้าใช้บ่วยการท่านก็ดี แลมิได้ต้นเงินแลดอกเบี้ยมาส่งท่านก็ดี แลเจ้าหนี้จะคิดเอาค่าบ่วยการเงินเก่าสืบไปอีกเล่า ท่านมิให้ ๆ เลย

38

๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้กู้หนี้สินของตนไปยังมิได้ต้นเงินดอกเบี้ยของตน ๆ ให้กู้ไปใหม่อีกเล่า ท่านว่านายเงินจะใคร่ได้ดอกมากจึ่งให้กู้ใหม่เล่า ท่านว่านายเงินมักได้ใคร่มิให้เรียกเอาแต่ต้นกรมทันก่อนนั้น

กรมทันให้พายหลังหากสูนเปล่า แม้นลูกหนี้มิให้ก็ได้แล

กล่าวลักษณกู้หนี้ถือสันกันแล้วแลเอาต้นเปนดอกได้ ๕ มาตราเท่านี้

89

๑ มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรกู้หนี้ถือสันกัน เจ้าหนี้อ้างว่าตนเปนดีมีทาษไทหลาย ว่ามียศมีศักดิ์ล่วงความเมืองท่าน มิให้นายบ้านเมือง แพ่งแห่งกระทรวงเรียกหาให้เลย ก็ยอแย่งแข่งเขนเอาสิ่งสินทรัพยเหตุนั้นมาเอง ถ้าหนี้นั้นเปนต่อหน้า ให้ยกดอกเบี้ยนั้นเสียเอาแต่ต้นให้ ถ้าดอกเบี้ยนั้นมิถึงต่อหน้า ให้เอาต้นแลดอกเข้าด้วยกัน แลแล่งเสียกึ่งหนึ่ง เอากึ่งหนึ่งให้แก่เจ้าหนี้ ถ้ายอสิ่งสินทรัพยแห่งเขามาเหลือหนี้นั้นให้คืนแก่เขา ถ้าแลเจ้าหนี้เอาสิ่งสินเขามาทำให้หายตาย แลมีผู้พิภาษต่อเจ้าหนี้เอง มิให้เขาใช้หนี้นั้นเลย เพราะเจ้าหนี้ล่วงความเมืองท่าน ถ้าแลเจ้าหนี้ว่าชิงยอเอามานั้นน้อยมิภอหนี้ตน ท่านว่า

อย่าให้เอาอกแก่ลูกหนี้นั้นเลย เพราะเจ้าหนี้มักใคร่ใหญ่แต่ฝ่ายอันน้อย

40

๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดกู้หนี้ถือสันท่าน เจ้าหนี้ทวงหลาย ครั้ง / คราว แลผู้ถือหนี้ว่าจะให้บังวายไว้หมิ่นให้ แลเจ้าหนี้ขงเคยดยอเอาผ้าผ่อนเงินทองของโภคทรัพย์ซึ่งพระราชทานให้แก่ท่านนั้นไป ท่านว่าผู้นั้นเลมิดให้เรียกของท่านคืนแล้วให้ลงโทษ แม้นของขุนมุนนายดุจเดียว แลทรัพย์ติดพันว่ากล่าวเอากันตามกระบิลเมืองท่าน

41

๓ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ยมสันท่าน แลมิได้ใช้แก่ท่าน ๆ เจ้าหนี้มาทวงของท่านแก่ผู้กู้หนี้ ๆ กลืมคุณท่าน แลต่อด่าต่อตี ท่านมีบาดเจบด้วยกัน ทั้งสองข้าง ท่านให้ยกบาดเจบลูกหนี้เสย ให้เอาบาดเจบเจ้าหนี้มาไหมลูกหนี้ ท่านว่าเจ้าหนี้มันร้ายให้ลูกหนี้อดเอา ถ้าลูกหนี้อดเจ้าหนี้ ๆ ด่าตีลูกหนี้มีบาดเจบ ให้ไหมเจ้าหนี้โดยทนงศักด์

42

๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดกู้หนี้ท่าน แลให้ทรัพย์กู้นั้นแก่ท่านแล้ว แลเจ้าทรัพย์นั้นตีด่าผู้กู้หนี้ ให้ไหมเจ้าหนี้นั้น อนึ่งถ้าทรัพย์นั้นยังมิได้เอามาส่งแลเจ้าหนี้นั้นด่าตีผู้กู้หนี้กด ให้ตระลาการพิจารณาดูทรัพย์อันกู้แลสินไหมซึ่งด่านั้น ถ้าเท่ากันให้ลดเสีย อย่าให้ผู้กู้นั้นให้ทรัพย์อันกู้เลย ถ้าทรัพย์มากกว่าสินไหม ให้เอาสินไหมนั้นมากลบทรัพย์นั้นเสีย ถ้าเหลือเท่าใดจึ่งให้ผู้กู้หนี้นั้นส่งแต่ทรัพย์เท่านั้น ถ้าทรัพย์นั้นน้อยกว่าสินไหม ให้เอาทรัพย์เติมให้จงถ้วนสินไหมนั้น

43

๕ มาตราหนึ่ง ถ้าแลเจ้าหนี้ไปทวงหนี้หลายครั้ง/คราแลผู้ถือหนี้มิให้ ๆ เจ้าหนี้ไปร้องพ่องนายบ้าน/เมืองแลสมภักนักการให้ไปเรียกไปหามาพิจารณา ถ้าเจ้าหนี้มิบอกแก่นายบ้าน/เมืองแลยอคร่าเอาเขาผู้ถือหนี้มาจำลองเอาเองนั้น ท่านว่าเลมิดความเมืองท่าน ให้ไหมโดยตีด่าจำจอง

44

๖ มาตราหนึ่ง แม้นเบยค่าเข้าค่าเล่าหยิบยืมซื้อเชื่อขายปลงติดพันกันเป็นค่าแต่ต่ำแสนลงมาอยู่แก่กัน แลผู้เจ้าหนี้นั้นทวงถามมิให้ เจ้าหนี้ยอชักเอาสิ่งใดๆก็ดี จะว่าแก่เจ้าหนี้นั้นมิได้ ถ้าเบยนอกกว่านั้นเป็นค่ากว่าแสนขึ้นไป คอกู้หนี้จำนำซื้อขายแก่กันเป็นประการใดๆ ก็ดีท่านมิให้ยอชัก ถ้ายอชักท่านๆว่าเป็นโทษแก่เจ้าเบยนนั้น

กล่าวลักษณกู้หนี้ถอสินกันแลเจ้าหนี้ยอชักตีราคาลูกหนี้ได้ ๖ มาตราเท่านั้น

45

๑ มาตราหนึ่ง ผู้ ค้า / ถาม เงินให้แก่ผู้กู้มากน้อยเท่าใดแลผู้ค้าเงินมิได้เอาตัวผู้กู้ไปถึงนายเงินให้รู้จักตัวรับเงินด้วยแต่ผู้ค้าเงินรับเงิน ต้นเงินแลดอกเบี้ยตกอยู่แก่ผู้ค้านั้น

46

๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้เอกสารกู้ทรัพย์สิ่งของท่านไปมีผู้รับประกันแลผู้ถือหนี้หาย ให้ผู้รับประกัน

กู้หนี้ใช้ต้นสินท่านจงเต็ม ถ้าผู้ถือหนี้ตายจะเอาต้นสินดอกเบี้ยแก่ผู้รับประกันมิได้

อนึ่งมิได้มีเอกสารกู้หนี้ขายคนรับประกัน จะเอาแก่ท่านนั้นมิได้

กล่าวลักษณกู้หนี้ถือสินกันแลมีผู้ { ค้ำประกัน / นำถาม } โดยสังเขปได้ ๒ มาตราเท่านี้

47

๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาเงินไปปลงไว้แก่ท่านจะเอาโพชนาสาลี นายเงินจะเอาโพชนมิได้ ให้นายเงินคิดเอาเงินนั้นทวีคูน อนึ่งผู้ใดเอาโพชนปลงไว้แก่ท่านว่าจะเอาเงิน แลอยู่มาพ้นกว่าปีกว่าเดือนวันสัญาไว้แก่กันนั้น ผู้รับเอาโพชนไว้มิได้ส่งเงินนั้นให้เจ้าโพชนจะคิดเอาดอกเบี้ยเงินนั้นมิได้ ควรให้คิดเอาโพชนนั้นเปนทวีคูน

48

๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาโพชนของท่านไปสัญาว่าถึง { ปี / เดือน } นั้น จะให้โพชนแก่ท่านเท่าใดก็ดี แล

มิได้ให้โพชนตามกำหนด เมื่อเอาไปนั้นเปนกาลโภชน ถูก แพง } ก็ดี เอาไปเมื่อแพงใช้เมื่อถูกก็ดี เอาไปเมื่อถูกใช้เมื่อแพงก็ดี ถ้าเอาไปถึงสัญาได้ใช้บ้างยังค้างอยู่บ้างพ้นสัญาไปก็ดี เมื่อใช้นั้นท่านให้คิดเอาราคาโภชนเปนทวีคูนตามกาล ถูก แพง } เมื่อเอาไปนั้น เหตุใดจึงกล่าวดั่งนี้ เหตุกาลมิได้เสมอ แลนิยมเดิมนั้นเปนที่ตั้งให้ใช้กัน

49

๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาเงินไปทอดปลงไว้แก่ท่านจะเอาสิ่งของอันใด อยู่มาพ้นกว่า ปี เดือน } วันสัญาแก่กัน ผู้รับเงินนั้นมิได้ให้สิ่งของตามสัญา ให้เจ้าเงินคืนเอาเงินนั้นเปนทวีคูน

กล่าวลักษณจำนำแลทอด เงิน เข้า } ไว้แก่กันเปนดอกโดยสังเขปได้ ๓ มาตราเท่านี้

50

๑ มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรทั้งหลายมีทุกข์กังวลมีอาสนกู้หนี้ท่าน เจ้าเงินให้เรียกหาออกมา ผู้กู้นั้น

เป็นหนี้หลาย ต่อแห่ง สิ้นล้นพ้นตัวหาอันจะใช้มิได้ พิจารณาเป็นสัจว่ากู้หนี้ถือสินท่านจริง ให้ผัด ๓ ๕ ๗ วัน เป็น ๑๕ วัน ถึงผัดมิได้ให้จำใส่ขื่อ แช่น้ำ ๓ ตากแดด ๓ วัน อย่าให้มีที่อันกำบัง ถ้ามิได้ให้พระสุภาวะดีสืบสาวเอาลูกเต้าข้าคนช้างม้าวัวควายเย่าเรือนเรือกสวนไร่นาที่ดินให้แก่เจ้าสินโดยควรแก่สินท่าน ถ้ามิได้ท่านให้ยืนขายขาด ค่าตัวผู้ถือหนี้นั้นเท่าใดให้เอาแจกเจ้าหนี้ทั้งหลาย ผู้ใดให้เรียกก่อนได้สองส่วน กว่านั้นได้คลส่วน เงินใครมากได้มาก เงินใครน้อยได้น้อย แลซึ่งเจ้าหนี้มิได้เอาสารกรมทันออกมาให้กระลาการเรียก จะเอาเงินนั้น ท่านมิให้ได้ส่วนแจกนั้นเลย ถ้าต้นแลดอกของเจ้าหนี้ทั้งปวงเหลืออยู่มากน้อยเท่าใด ซึ่งใช้มิ ครบ ภอ นั้น ก็เป็นภัพแก่เจ้าสินทั้งปวงนั้น

51

๒ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ท่านเมื่อเป็นไท แลจำเนียรไปแล ผู้กู้ยากเป็นทาษท่าน แลให้เอาตัวผู้ถือหนี้นั้น

ออกมาตีค่าขายแจกแก่เจ้าหนี้ทั้งปวงตามกรมทัน แลเบี้ยใครมากได้มาก เบี้ยใครน้อยได้น้อย

52

๓ มาตราหนึ่ง ทหารพลเรือนเปนไพร่หลวงกู้หนี้ถอสินท่าน สินล้นพ้นตัวคงแต่ตัวผู้ถือหนี้ ท่านให้ยึนขายได้เท่าใด ยกไว้แก่ราชการกึ่งๆ หนึ่งนั้นให้แก่เจ้าหนี้ ผู้ใดให้เรียกก่อนได้สองส่วน กว่านั้นได้คลส่วน เงินใครมากได้มากเงินใครน้อยได้น้อย แลซึ่งเจ้าหนี้มิได้เอากรมทันออกมายังกระลาการจะว่าเอาเงินนั้นท่านมิให้ได้ส่วนแจกนั้นเลย

กล่าวลักษณกู้หนี้ถือสินหลายแห่งสินล้นพ้นตัวได้ ๓ มาตราเท่านี้

53

๑ มาตราหนึ่ง ทำสารกรมทันกู้หนี้ถอสินท่านผูกดอกเบี้ยมิได้ส่งต้นเงินแลดอกเบี้ย เจ้าหนี้ทวงถามก็มิได้ เจ้าหนี้ร้องฟ้อง ให้สมภักนักการเรียกหาลูกหนี้มาพิจารณา ถ้าลูกหนี้รับให้คิดเอาดอกเบี้ยตามกระบิลเมือง ๑๐ ปีให้เอาแต่ต่อหน้า ถ้ากู้หนี้ของท่านมิรับ

กู้หนี้
ว่ามิได้กู้ต่อสำนวนด้วยเจ้าหนี้ สวนสับขับแท้แพ้แก่เจ้าหนี้ ให้เอาต้นสินตั้งไหมทวีคูน ยกทุนให้เจ้าสิน เหลือนั้นเปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง ดอกเบี้ยนั้นให้คิดเอาตามกระบิลเมือง

54

๒ มาตราหนึ่ง ให้ทรัพย์สิ่งของแลสารกรมทันแก่กัน ถ้าลูกหนี้รับโดยสารกรมทัน ท่านว่าเปนสิทถ้าผู้ขายผู้กู้มิรับ ให้เอาผู้ให้มาว่ากล่าวโดยกระบิลเมืองท่าน

55

๓ มาตราหนึ่ง ทรัพย์ท่านอยู่แก่ตน ท่านเรียกหามาพิจารณามิรับ ว่าทรัพย์มิได้อยู่แก่ตน เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าทรัพย์ของท่านอยู่จริง ควรให้ไหมเอาแก่ผู้นั้นเปนทวีคูน ถ้าทรัพย์มิได้อยู่แก่ท่าน ว่าทรัพย์อยู่แก่ท่าน เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าทรัพย์มิได้อยู่แก่ท่านจริง มักได้ท่านฉันใด ให้ท่านได้ตนดุจนั้นบ้าง ควรให้ไหมเอาเท่าทรัพย์ซึ่งว่าอยู่แก่ท่านนั้น

56

๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดกู้เบี้ยกู้เงินกู้เข้าของท่านไป

ท่านทวงถามมิได้ ท่านให้สุภากระลาการเรียกลูกหนี้มายังกระลาการ รับโดยษารภาพ ให้เรียกเอาตามรับโดยกระบิลเมือง อย่าให้ปรับเอาสินไหมพินัยเลย ถ้าลูกหนี้มิรับต่อสู้สำนวรถึง เทียบ / เผชิญ แล้วกลับยอมให้ทุนแก่เจ้าหนี้เล่า ท่านว่ามันประบัดสินท่าน ให้เอาทุนออกตั้งไหมทวีคูน ยกทุนให้เจ้าหนี้ เหลือนั้นเปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง

57

๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำสารกรมทนายกู้หนี้ถือสินท่าน ลูกหนี้ส่งต้นเงินดอกเบี้ยบ้างยังมิครบ นายเงินร้องฟ้องให้เรียกลูกหนี้มาพิจารณา ลูกหนี้รับว่ากู้จริง แล้วต่อสู้ว่าได้ส่งต้นเงินดอกเบี้ยแก่เจ้าหนี้เสรจแล้ว เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าลูกหนี้ส่งต้นเงินดอกเบี้ยแก่เจ้าหนี้ยังมิครบจริง ท่านว่าประบัดสินท่าน ให้เอาต้นสินดอกเบี้ยซึ่งยังมิได้ส่งมากน้อยเท่าใดนั้นตั้งไหมทวีคูน แล้วยกทุนให้แก่เจ้าหนี้ เหลือนั้นเปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง

58

๖ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ถือสินท่านเปนช้านาน เจ้าหนี้เอาสารกรมทันมาให้กระลาการเรียก ฝ่ายผู้กู้หนี้ต่อสู้ว่าได้ส่งเงินแล้วแลมิได้เอาสารกรมทันออก ฝ่ายนายเงินว่าเงินยังอยู่ ถ้าพิจารณาเปนสัจว่าลูกหนี้ส่งเงินเสรจ์แล้ว นายเงินมิได้ให้สารกรมทัน ให้ไหม นายเงินเท่ามักได้ ถ้าลูกหนี้ยังมิได้ส่งเงินตามสารกรมทันต่อสู้ว่าส่งแล้ว ท่านว่ามันประบัดสินท่าน ให้ไหมเปนทวีคูน

59

๗ มาตราหนึ่ง ราษฎรทังหลายกู้หนี้ถือสินกัน ลูกหนี้ภาเจ้า หนี้ สิน มายังแพ่งจะส่งสินท่าน ๆ มิให้เอาหัวเบี้ยแก่เจ้าสิน ท่านให้เอาแก่ผู้ส่งหนี้ เพราะลูกหนี้ภาเจ้าหนี้ขนสาร

กล่าวลักษณกู้หนี้ยมสินแลต่อสู้เจ้าหนี้ได้๗มาตราเท่านี้

60

๑ มาตราหนึ่ง กู้หนี้ถือสินท่านเปนดอกเบี้ย แลเอาผู้คน ช้าง ม้า วัว ควาย ไว้ให้ใช้แทน ค่าดอกเบี้ยแล้วอยู่มาผู้คนช้างม้าวัวควายล้มตาย ให้บอกแก่

เจ้าของมันให้มาดูอาศภอันตายนั้น ถ้าเปนสัจว่าตายจริง ให้เอาแต่ต้นแล ดอกเบี้ยนั้นเอามิได้เพราะได้ใช้แรงมัน ถ้าแลโจรลักเอาช้างม้าวัวควายไป ของท่านหาย ให้ใช้เตมค่าอันหายนั้น แล้วให้เจ้าหนี้คิดเอาต้นเงินตามกรมทันซึ่งมันทำให้นั้น ถ้าผู้คนซึ่งให้ใช้แทนค่าดอกเบี้ยนั้นมันหนี ให้คิดเอาต้นเงินแลดอกเบี้ยแก่ผู้กู้นั้นโดยกระบิลเมือง

61

๒ มาตราหนึ่ง หากันว่า บิดา มานดา ตายายพี่น้องตาย แลได้มรดกกรมทันมาว่า ผู้กู้หนี้ บิดา มานดา บุญาตายายลุงป้าน้าอาพี่น้องตนกด ตนกู้หนี้ยมสินเขา ๆ ได้มรดกกรมทันไว้กด ไว้เขตแต่ใน ๑๐ ปีลงมา ให้เร่งพิจารณาบังคับบันชาให้แก่เขาจงเปนธรรม์ ถ้าอยู่บ้านเมืองเดียวด้วยกัน เมืออยู่ด้วยกันมิได้ว่ากู้ยืมทรัพยแก่กันยังมิได้ส่งทรัพยแก่กัน อยู่นานมาจึ่งว่ากู้ยืมทรัพยบรู้ที่จะสำเรจ ถ้าพ้น ๑๐ ปีแล้วบพึงให้พิจารณาเลย เพราะมันให้ไว้เปนช้านานเอง

ถ้าแม้นแผ่นดินนั้นเปนจุลาจลแล้วตั้งขึ้นใหม่ บมิควรที่จะว่าแก่มันเลย

ถ้าผู้กู้ยืมทรัพย์นั้นหนีไปอยู่บ้านอื่นเมืองไกล ให้ผู้เจ้าสินกฎหมายไว้แก่แพ่งแห่งสุภาจ่าเมือง ถ้าลูกหนี้มาถึงพ้น ๑๐ บ่ก็ดี ให้บังคับบันชาให้เขาเถิด เพราะกู้แล้วมันหนีไปให้บ่วยสินเขา พ้น ๑๐ บ่กมิหาย

62

๓ มาตราหนึ่ง นายเงินสมรศด้วยลูกหนี้ มีลูกด้วยลูกหนี้ไช้ เงินนั้นเสมือนสินสอด ท่านว่ามิให้เอาเงินกู้นั้นเลย ถ้าแลหาลูกมิได้ หญิงไม่สมักอยู่ ท่านว่าให้เอาแต่ต้นเงิน อย่าคิดเอาดอกเบี้ยนั้นเลย อนึ่งหญิงนายเงินเอาลูกหนี้เปนผัว ถ้าหาลูกมิได้ หญิงมิสมักอยู่ ท่านว่ามิให้เอาเงินแก่ชายลูกหนี้นั้นเลย

63

๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาไพร่ไปราชการด้วย แลไพร่นั้นยากแค้นขาดแคลน หาอันจะมือซอกินมิได้ แลกู้เบี้ยเงินสิ่งสินมุนนายซอหากิน ให้ใช้แต่ต้น ถ้านายกู้เงินไพร่ก็ดุจเดียว

64

๕ มาตราหนึ่ง ฝูงทวยราษฎรไถ่ผู้คนกู้หนี้ถือสินจะเอาดอกปลายแก่กัน ให้เรียกเอาจงท่วนทุกเดือน

อย่าให้ละไว้ช้าเลย แม้นเจ้าเบี้ยละเบี้ยไว้ให้นาน ผู้กู้เอาเงินมาให้มาก {ครั้งหนึ่ง / หลายครั้ง} ก็ดี สองพิภาษกัน ผู้ให้ว่าเปนต้น ผู้รับว่าให้เปนดอก ให้บังคับบันชาเปนต้นกึ่งดอกกึ่ง บาปนั้นไว้แก่ผู้กล่าวมิสัจ

65

๖ มาตราหนึ่ง แปลกทวงหนี้ว่ากู้เบี้ยกู้เงินกู้เข้าก็ดี แปลกว่าท่านซื้อเข้าของสรรพอัญะมณีก็ดี แปลกว่าท่านยืมทรัพยเข้าของสรรพเหตุใด ๆ ก็ดี แลทวงแก่ท่านจนถึงทุ่งเถียงกัน เมื่อพิจารณามิเปนสัจว่าท่านกู้ท่านยืมท่านซื้อท่านขาย แลเทจทวงแก่ท่านดั่งนั้น ท่านว่าให้ไหมเท่าตนตู่ท่าน ตนมักได้ท่านฉันใด ท่านให้ไหมตนดุจนั้น ถ้าทุ่งเถียงแลยื้อชักผลักไสตีด่าเอาให้ได้ ให้ไหมทวีคูน ถ้าแปลกตัวทวงแล้ว แลลุกะโทษว่าได้แปลกจริง แลพึงขอสมาแก่ท่านแล้ว ท่านว่าบพึงเอาโทษแก่ผู้แปลกนั้นเลย ถ้าเปนสัจว่าซื้อยืมของท่านจริง แลสบัดพลัดแพลงว่ามิได้กู้หนี้มิได้ยืมมิได้ซื้อขาย เมื่อพิจารณาเปนสัจว่ากู้ยืมแก่ท่านจริง ท่านว่าให้เอาสิ่นนั้นตั้งไหมทวีคูน เพราะมันประบัดสิ่นท่าน อย่าให้เคยประบัดสิ่นท่านเลย

66

๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้ท่านรับเอาเงินทองไปแลมิได้สัญาว่าจะผูกดอกเบี้ย เมื่อกระลาการพิจารณาเปนสัจว่าท่านมิได้ผูกดอกเบี้ยจริง ให้คิดหักต้นทรัพยนั้นเสียเท่าดอกเบี้ยซึ่งโจทว่าจะเอาแก่ท่านนั้น

67

๘ มาตราหนึ่ง เอาทรัพยท่านไปว่าจะผูกดอกเบี้ยแล้วอยู่มาแปรปากหลากคำว่ามิได้ผูกดอกเบี้ย เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าผูกดอกเบี้ยแก่ท่านจริง ให้คิดเอาดอกเบี้ยเปนทวีคูน

68

๙ มาตราหนึ่ง กู้หนี้สินท่านไปให้สัญาแก่ท่าน เมื่อจนจะให้ดอกเบี้ยแก่ท่านตำลึงล ๑ กด ๒ กด ท่านให้คิดเอาแต่เดือนหนึ่ง พ้นนั้นให้คิดเอาตำลึงล ๑ ตามกำหนดเมืองท่าน เพราะมันจนจะใคร่ได้ตามใจมัน

กล่าว ลักษณ กู้หนี้ ยืมสินเปน ปะกิณะกะ เรียร้อยได้ ๙ มาตราเท่านี้

พระอายการเบดเสรจ

จักกล่าวลักษณไร่นาเปนมูลคดีวิวาท ให้เกิดความตามบาฬีมีใน คำภีร์ พระธรรมสาตรว่า เขตฺตาทิธารามวนาทิ ถานำ อันโบราณราชกระษัตรจัดเปนบทมาตราคือพระราชอธิบายสืบ ๆ มาดังนี้

ศุภมัศดุ ๑๒๖๓ อัชฉะสังวัชฉะระ เชษฐมาศ ศุขปักษบันจะมีดิถีชวะวาร พระบาทสมเดจ์พระเจ้ารามาธิบดีศรีวิสุทธิสุริยวงษองคบุริโสดม บรมจักรพรรดิราชาธิราชตรีภูวะนาธิเบศบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์ออกณะพระธินั่งเบญจรัตนมะหาปราสาท มีพระราชโองการ มานพระ บันทูล สุระสีหนาท ดำหรัศสั่งแก่ขุนกระเสตราธิบดีให้ตราพระราชกฤษฎีกาโฆษนาคำนับประ หญัดิ เผดียง แก่มุข ลูก ขุน เจ้า ราช นิ กุล ขุน หมื่น พันทนาย ฝ่ายทหารพลเรือนจ่าผู้ดาษเสมียนักการแลราษฎรทังหลายแต่นสบไปเมอหน้า

1

๑ มาตราหนึ่ง ถึงเทศการเดือน ๖ ๗ ๘ ๙ เข้าเปนต้น

เปนลำ ให้ขุนกระเสตราธิบดีมีตราสารประหญัติออก ไปเมืองนอกขอบพระนคร ให้ตีฆ้องป่าวโฆษนาแก่ผู้มีช้างม้าโคกระบือให้ผูกถือไว้ อย่าให้ปล่อยปละละเสียให้เลยโดยขนาด ถ้าหลุ้ยหลุดเชือกขาดปลอกขาดจากหลักแหล่งเข้าไร่นากินเข้าท่านครั้งหนึ่ง ให้จับเอาช้างม้าโคกระบือไว้ ถ้าเจ้าของมันมาขอท่านว่าให้คืนให้แก่มันครั้งหนึ่งก่อน ถ้าแลเจ้าของขอโดยขนาดแล้วเจ้าไร่นาหมิให้ ท่านว่าผู้นั้นเลียมลักช้างม้าโคกระบือท่านๆ ให้เอาค่าช้างม้าโคกระบือตั้งไหมกงค่า ให้คืนช้างม้าโคกระบือให้แก่เจ้าของ

ถ้าถึงสองครั้งให้เจ้าเข้าบอกแก่นายบ้านนายเมืองผู้เถ้าผู้แก่ให้รู้จงคำนับ ให้เจ้าช้างม้าโคกระบือใช้เข้าท่านตามมากแลน้อย ถ้าหาเจ้าของมาขอไถ่มิได้ ให้เจ้าเข้าเอาช้างม้าโคกระบือไปบอกแก่สุภาจ่าเมือง ให้ตารูปประพรรณสัตวนั้นเวนตัวสัตวให้แก่เจ้าเข้า ถ้าเจ้าช้างม้าโคกระบือจะมาไถ่ ให้ไหว้เจ้าทุ่งเหล้าพเนียงหนึ่ง ผ้าขาวผืนหนึ่ง ให้ใช้เข้าท่านจึ่งให้สัตวไปแก่เจ้าของ ถ้าเจ้าของยังหมิมาไถ่ ช้างม้าโคกระบือซึ่งจับไว้นั้นหายตาย ให้ผู้จับบอกแก่สุภาจ่าเมืองจงคำนับ

อย่าเอาโทษแก่เขาเลย ถ้าหมิได้บอก ช้างม้าโคกระบือ ท่านหายตาย ให้ใช้ของท่านกึ่งหนึ่ง ถ้าเจ้าของมาติดตามขอมิให้ไถ่เอาไว้ของเขาปล่อยหายตาย ท่านว่าให้ผู้เอาไว้ใช้ของท่านจงเตมค่า

ถ้ากินถึงสามครั้งก็ดี แลปล่อยให้กินเลี้ยงให้กินเข้าท่านเมื่อเปนต้นเปนลำก็ดี ให้ไหม ช้างผู้ตัวละ ๒๔๐๐๐ เมียตัวละ ๒๐๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ ๘๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐ โคผู้ตัวละ ๑๐๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐ กระบือผู้ตัวละ ๑๑๐๐๐ เมียตัวละ ๑๐๐๐๐ ให้ใช้เข้าท่านโดยมากแลนอ้ย ให้คืนตัวสัตวนั้นให้เจ้าของ ถ้ากินเข้าท่านเมื่อออกรวง ให้ไหมช้างผู้ตัวละ๔๔๐๐๐ เมียตัวละ ๓๓๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ ๑๑๐๐๐ เมียตัวละ ๑๐๐๐๐ โคผู้ตัวละ๑๖๐๐๐ เมียตัวละ ๑๔๐๐๐ กระบือผู้ตัวละ ๑๗๐๐๐ เมียตัวละ ๑๕๐๐๐ ให้ใช้เข้าท่าน ถ้ากินเข้ากล้าท่าน ให้ไหม ช้างผู้ตัวละ ๓๒๐๐๐ เมียตัวละ ๒๘๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ ๑๐๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐ โคผู้ตัวละ ๑๑๐๐๐ เมียตัวละ

๑๐๐๐๐ กระบือผู้ตัวละ ๑๔๐๐๐ เมียตัวละ๑๑๐๐๐ ให้ใช้เข้ากล้าท่าน ถ้ากินเข้าม้านยังไม่เปนรวง ให้ไหม ช้างผู้ตัวละ ๑๐๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ ๓๐๐๐ เมียตัวละ ๒๐๐๐ โคผู้ตัวละ ๔๐๐๐ เมียตัวละ ๓๐๐๐ กระบือผู้ตัวละ ๕๐๐๐ เมียตัวละ ๔๐๐๐ ให้ใช้เข้าท่านตามมากแลน้อย

2

ถ้าผู้ใดแกล้ง { ผูก จูง ขี่ } ช้างม้าโคกระบือให้กินเข้า

ท่านเมื่อเปน { ต้นลำ เข้าม้าน เข้ารวง } ให้ไหม ช้างผู้ตัวละ๑๕๐๐๐๐ เมียตัวละ ๑๑๐๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ ๔๐๐๐๐ เมียตัวละ ๓๖๐๐๐ โคผู้ตัวละ ๕๒๐๐๐ เมียตัวละ๔๒๐๐๐ กระบือผู้ตัวละ ๕๖๐๐๐ เมียตัวละ ๔๕๐๐๐ แล้วให้ใช้เข้าท่านตามมากแลน้อย

3

ถ้าผู้ใดแกล้ง ผูก / จูง / ขี่ ช้างม้าโคกระบือให้กินเข้า กล้าท่าน ให้ไหม ช้างผู้ตัวละ ๑๒๐๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ ๓๐๐๐๐ เมียตัวละ ๒๖๐๐๐ โคผู้ตัวละ ๔๖๐๐๐ เมียตัวละ ๓๔๐๐๐ กระบือผู้ตัวละ ๔๘๐๐๐ เมียตัวละ ๓๖๐๐๐ แล้วให้ใช้เข้ากล้าท่านตามมากแลน้อย

4

๒ มาตราหนึ่ง วัวควายเจ้าเดียวก็ดี ต่างเจ้าก็ดี กินเข้าท่านไร่ ๒ / ๓ ไร่ ถึง ๒๐ / ๓๐ ไร่ แหลกย่อยยับไปก็ดี ท่านให้นับตัววัวควายช้างม้าสิ่งละสิบตัวลงมาให้ไหม ถ้าพ้นกว่านั้นขึ้นไปถึงร้อยตัวพันตัวเข้าแหลกยับเสียสิ้น ให้คงไหมแต่ในสิ่งละสิบตัว แล้วให้เวนเข้าในนาให้แก่เจ้าช้างม้าโคกระบือ ให้นายบ้านนาย

เมืองร้อยแขวงกรมการกำนัน นายอำเพอ ดูมากแลน้อย ให้ใช้เข้าท่าน

5

๓ มาตราหนึ่ง ช้างม้าโคกระบือผู้ใดกินแต่ใบเข้าต้นเข้าหมิได้เสีย ท่านว่าอย่าให้มีโทษแก่เจ้าช้างม้าโคกระบือนั้นเลย

อนึ่งถ้าช้างม้าโคกระบือกินเข้าในนาผู้ใด เจ้าเข้าตีช้างม้าโคกระบือแล้ว อย่าให้ใช้เข้าซึ่งช้างม้าโคกระบือกินนั้นเลย ถ้าเจ้าเข้าตีช้างม้าโคกระบือถึงพิกาลด้วยประการใดๆ ให้เวนสัตวนั้นแก่มันผู้ตีให้มันผู้ตีใช้สัตวท่าน ให้เจ้าช้างม้าโคกระบือใช้โภชนซึ่งสัตวกินนั้นแก่เจ้าโภชนตามมากแลน้อย

๔ ถ้าตีตายให้เจ้าเข้าใช้สัตวท่าน อย่าให้เจ้าของสัตวใช้เข้าซึ่งสัตวกินนั้นเลย ถ้าเจ้าเข้าบังอาจยิงแทงฟันช้างม้าโค กระบือของ ท่านซึ่งเข้ากินเข้าตนถึงพิกาลด้วยประการใด ท่านให้ไหมผู้นั้นเปนข้อเลมิดลาหนึ่ง แล้วให้เวนสัตวซึ่งพิกาลแก่ผู้นั้น แล้วให้มัน

ใช้ค่าสัตวให้แก่เจ้าของ ถ้า ยิง แทง พัน } ถึงตาย ให้ไหม มันเปนข้อเลมิดทวีคูน แล้วให้ใช้ค่าสัตวซึ่งตายนั้นแก่เจ้าของ เพราะมันบังอาจแลหามีความกรุณาแก่สัตวซึ่งมิคุณไม่

6

๕ มาตราหนึ่ง ถ้ากินไร่ ๑ ๒ ๔ ๑๐ } ไร่ ๒๐ ๓๐ } ไร่ เหลืออยู่ไร่ ๑ ๒ } ไร่ ก็ดี หมิได้เหลือก็ดี ให้ดูนาซึ่งอยู่สองข้าง ได้มากน้อยให้เอาเปนทำเนียม ถ้าเจ้าช้างม้าวัวควายหมียน ให้นับตัวไล่เอาโดยขนาดให้เอาอาชาลงแก่เจ้าช้างม้าวัวควายนั้น

7

๖ มาตราหนึ่ง ขับฝูงวัวไปลุยเข้าท่านเสียก็ดี ขับฝูงควายลุยเข้าท่านเสียก็ดี ขับโขลงลุยเข้าท่านเสียก็ดี ท่านให้ไหมโดยกระบิลเมือง

8

๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเลี้ยงหมู ให้พิทักรักษาใส่เล้าไว้ อย่าให้ปล่อยปละละไปกินเข้าท่าน แลผู้ทำเข้ากล้าให้พิทักรักษาล้อมกล้าไว้จงคำนับ ถ้าเจ้าหมูหมิได้พิทักรักษาใส่เล้าไว้ ปล่อยปละละไปกินเข้า ต้น รวง ท่าน ๆ แทงตาย หาโทษหมิได้ ถ้าหมูท่านใส่เล้าไว้แลเจ้าเข้าหมิได้ล้อมเข้ากล้าของตนไว้ แลหมูนั้นพลัดออกจากเล้ากินเข้ากล้า เจ้าเข้าแทงตาย ท่านว่าให้ใช้ค่าหมูเขา

9

๘ ถ้าขับวัวไต่คันนาวัวลุยเข้าท่าน ให้ไหม ๑๐๐๐๐

10

อนึ่งถ้ากองเข้าไว้ในร้านก็ดี แห่งใด ๆ ก็ดี แลหมิได้ล้อมวงบ้องกันไว้ แลวัวควายช้างม้ากินเข้าท่าน ท่านหมิให้มิโทษเลย เพราะว่าเจ้าของหมิได้รักษาอยู่

11

อนึ่ง ถ้าโคนั้นมีตรุณวัดแต่ใน ๑๕ วันไปเหยียบโภชนเสียก็ดีบริโภกก็ดี หาโทษหมิได้ ถ้าตรุณวัตพ้นกว่า ๑๕ วันแล้วเหยียบก็ดีบริโภกก็ดี ให้เจ้าโคใช้โภชนนั้น

12

อนึ่ง ถ้าผู้ใดทำนาใกล้บ้านใกล้ทาง หมิได้ล้อมรั้ว ถ้าโคกินโภชนเสียหาโทษหมิได้ ถ้าล้อมรั้วแล้วโคกินโภชน ให้เจ้าโคใช้โภชนนั้น

13

๙ อนึ่ง ผู้ใดบังอาจ์ขับพ้อเกวียนเหยียบลัดเข้าท่านเมื่อเปนรวงไช้ ท่านให้เจ้าไร่เจ้านาปลดเอาโคกระบือเทียมเกวียนมานั้นไว้ตัวหนึ่ง แลขาเกวียนขาหนึ่งค่าเท่าใดให้ไหมเท่านั้น ถ้าขับเชิงคราดลัดเหยียบเข้าท่าน ให้ไหม ๓๓๐๐

14

อนึ่ง ถ้าไถนาเพลิดเหยียบเข้าท่านเสีย ให้ปลดเอาวัวไว้ตัวหนึ่ง ยามไถคันไถค่าเท่าใดท่านให้ไถ่เท่านั้น ถ้าไถเปล่าท่านหมิให้เอา ด้วยเปนเพื่อนบ้านกัน

15

๑๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทนงศักดิสำหาว แลกระทำขอนไม้กลิ้งเกลือกทับต้นเข้าท่าน ให้ไหม ๓๓๐๐๐

16

อนึ่ง ถ้าไปช่วยเกี่ยวเข้าท่าน เอาวัวไปผูกให้กินเข้าเจ้านา ให้ใช้เข้าท่าน ถ้าหมิใช้อย่าให้ใช้แรงเลย

17

อนึ่ง ถ้าถอนเข้าท่านเสีย ให้ไหม ๕๕๐๐๐ ให้ใช้เข้าท่าน

18

อนึ่ง ผู้ใดสุ่มปลาแทงปลาในเข้าท่าน ให้ไหม ๓๓๐๐๐ ถ้าพันคันนาท่านดักลอบดักไซร ท่านให้ไหม ๑๑๐๐๐ ถ้าดักลอบดักไซดักชุดดักลันในนาเข้าท่านยับให้ไหม ๑๐๐๐

19

อนึ่งถ่ายอาจมรดเข้าในนาท่าน ให้ไหม ๔๐๐๐ ถ้าถ่ายอาจมรดเข้าท่านในพ้อมในเสวียน ให้ไหม ๑๗๐๐๐๐

20

๑๑ มาตราหนึ่ง ถ่อเรือลัดเข้าท่านหลู้แหลกท่านให้ไหม ๒๒๐๐๐

21

๑๒ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดลักกล้าท่าน ให้ไหมกำละ ๑๑๐๐๐ กำหนึ่งเปนสามก้ำ ถ้าลักถึง ๑๐๐ กำขึ้นไป ท่านให้ไหมแต่ใน ๔๐ กำลงมา

22

๑๓ มาตราหนึ่ง เข้าจะใกล้ออกรวงทังท้อง แลเข้าออกรวงแล้ว มีผู้ลักเกี่ยวเอาไป ท่านให้ไหมพ่อนละ ๑๑๐๐๐ ถ้าลักเข้าพ่อนในนาเมื่อท่านเกี่ยวแล้ว ให้ไหมพ่อนละ ๒๒๐๐๐ ถ้าลักเข้าพ่อนในลาน ท่านลากไปลอมไว้ ให้ไหมพ่อนละ ๓๓๐๐๐ พ่อนหนึ่งให้ไหมเปน ๓ พ่อน ถ้าลักถึง ๑๐๐๐ } พ่อนก็ดี ให้ไหมแต่ ๑๕๐ พ่อนลงมาแล้วเอาขึ้นขาหย่าง ๓ วัน ให้ร้องว่าคนทังหลายอย่าดูเยี่ยงข้าๆ เปนผู้ร้ายลักเข้า แล้วปลงลงทวนด้วยลวดหนังพ่อนละที จงทุกพ่อน ถ้าลักมากขึ้นไปกว่า ๑๐๐๐ พ่อน ให้ตัดตีนสันมือเสีย

23

๑๔ มาตราหนึ่ง ถ้าลักเข้าย่อยท่านนวดไว้ในร้าน ลาน พ้อม เสวียนยุ้งปา ให้ไหมจงทุกสัต ๆ ละสองต่อแล้วเอาขนขาหย่าง ๓ วันจำร้องว่าท่านทังหลายอย่าดูเยียงข้า ๆ ลักเข้าเปลือก แล้วให้ปลงลงทวนด้วยลวดหนังสัดละ ๒ ที ถ้าลักมากขึ้นไปกว่า ๔๐ สัด ให้ตัดตีนสีนมือ อย่าให้กุมกะเชอได้

24

๑๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเกี่ยวหญ้าในนาท่าน แลเกี่ยวต้นเข้าท่านว่าหญ้า เมื่อพิจารณาเหนว่าเข้ามากกว่าหญ้า ให้ไหมจงทุกพ่อน ๆ ละ ๗๐๐๐ ถ้าแลแส้งแกล้งเกี่ยวเข้าท่าน ให้ไหมพ่อนละ ๑๕๐๐๐

25

๑๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักแอกลักไถท่าน ๆ ให้ไหมแอก ๑๐๐๐๐ ไถ ๓๓๐๐๐ ถ้าลักคราดท่าน ให้ไหมแต่สามฟันๆ ละ ๑๐๐๐๐

26

๑๗ มาตราหนึ่ง เข้าล้มไปหากัน ให้แหวกเข้าท่านเสียจึงให้เกี่ยวเข้าตน ถ้าหมิแหวกเข้านั้นออกจากกันเกี่ยวเข้านั้นไซ้ ท่านว่าเหมือนลักเข้าของท่าน

27

๑๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักเข้าหลวงในทุ่งในลานในฉางไซ้ให้ไหม แล้วให้ตัดตีนสันมือเสีย

28

๑๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไขน้ำในนาท่านออกเสียให้ไหม ๑๒๐๐๐๐ ถ้าพันคันนาท่านให้น้ำออกเสียให้ไหมร่องละ ๑๓๐๐๐๐

29

๒๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักน้ำพ้ำน้ำท่าในนาท่านไปนาตน ท่านให้ไหม ๑๑๐๐๐๐ เปนสันไหมกึ่งพิไนยกึ่ง

30

๒๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดไขน้ำในนาท่านออกให้เข้าท่านม้านเสีย ให้ไหมร่องละ ๑๓๐๐๐๐ ให้ใช้เข้าท่านอันเสียนั้น

31

๒๒ มาตราหนึ่ง ท่านขังน้ำไว้ในนาท่าน แลตนไปตากเข้าขังปลาในนาท่าน แลเข้าในนาท่านม้านไซ้ให้ใช้เข้าท่านให้ไหม ๗๐๐๐

32

๒๓ มาตราหนึ่ง ลักเอาดินในที่ไร่ที่นาท่านไปใส่ที่ไร่ที่นาตนก็ดีไปทำประการใดก็ดี ให้ไหมเปนเบี้ย ๓๐๐๐๐ แล้วให้เอาดินมาใส่ในที่ท่านคืน

33

๒๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักพันรั้วทลายรั้วไร่นาท่านเสีย ให้วัวควายเข้าไร่นาท่าน พิจารณาเปนสัจไซ้ ให้ทวนโดยสกรรจ์หมสกรรจ์ แล้วให้ทเวน ๓ วัน ให้ร้องว่าคนทังหลายอย่าเอาข้าเปนทำเนียม ข้าพันรั้วทลายรั้วไร่นาท่านเสียแล้ว ให้ใช้ของท่าน เพราะมันดูถูกแก่แม่โพสพซึ่งเลียงมันมาหาที่ปูนปานหมิได้

34

๒๕ มาตราหนึ่ง ผู้หนึ่งไปไถนาอยู่ ผู้หนึ่งไป

ชิงไถ ถ้าแลไถแผ่นให้ไหมเปนเบี้ย ๓๓๐๐๐๐ ถ้า

ไถ ๒ รอยให้ไหม ๑๑๐๐๐๐
ไถ ๓ รอยให้ไหม ๒๒๐๐๐๐

35

๒๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทนงองอาจเอาโคกระบือไปไถเข้าท่านพ้งหว่าน ให้ไหม ๓๓๐๐๐๐

36

๒๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทนงองอาจเอาโคกระบือไปไถเข้าท่านเมื่อเปน ต้น / ใบ ท่านให้ไหม ๔๔๐๐๐๐

ถ้าเข้า กล้าท่านให้ไหม ๕๕๐๐๐๐ / นั้นออกรวงให้ไหม ๖๖๐๐๐๐ ถ้าไถถึงไร่ ๒ / ๓ ไร่ขึ้นไป ให้ไหม ๑๑๐๐๐๐๐ แล้วให้เอาผู้ร้ายแต่งหมูตัวหนึ่ง เปดตัวหนึ่ง เล่าไหยหนึ่ง เครื่องกระยาทูปเทียรบูชา ทำขวันนางพระโพสพตามกระบิลเมือง

37

๒๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจบุกเข้าลงในนาท่านว่าเปนนาของตน ให้ไหมเปนเบี้ย ๑๑๐๐๐๐

38

๒๙ มาตราหนึ่ง ไถนาหมิทันหว่านเข้าลง มิผู้หนึ่งมาไถซ้ำขี่ไถลงกดีไถเหนือตรุยกดีเหนือเชิงซังกดีสวนแท้แพ้จริงไซ้ ให้ไหม ๓ รอยๆ ละ ๒๒๐๐๐๐ แลให้ไหมโดยยศถาศักดิเปนพิไนยลาหนึ่ง ถ้าแลหมิได้มิตรุยบ้ก ให้ไหม ๓ รอย รอยละ ๓๓๐๐๐

39

๓๐ มาตราหนึ่ง นาท่านทำแต่ก่อนมาชิงไถชิงหวดเอานาท่านทำ ท่านว่าผู้นั้นบังอาจ์ ให้ไหม ๑๑๐๐๐๐

40

๓๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจ์คราดกลบขี้ไถท่านให้ไหม ๓ รอยเปนเบี้ย ๒๒๐๐๐๐

41

๓๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดบังอาจ์พูนโคกปลูกห้างยกคันนา เอานาท่านเปนนาของตน ท่านให้ไหม ๑๑๐๐๐๐

42

๓๓ มาตราหนึ่ง ถ้าไถเข้าในนาท่านเสียไซ้ ให้ไถแถกหลัง ๓ คลอง ถ้าจะไถ่ไซ้ให้ไถ่คลองละ ๖๖๖๖๖ โดยอาชูท่าน

43

๓๔ มาตราหนึ่ง นาอยู่ในท้องที่แห่งราษฎรร้าง หาผู้รับแก้ส่วยหลวงต่อเจ้าเมืองหมื่ได้ แลเจ้าเมืองเอานานั้นทำ แลมีผู้ออกมาว่าเปนลูกหลานพ่อแม่ตายายเจ้าของนา จะเอานานั้นทำ แลพิจารณาเปนสัจไซ้ ให้คงนาให้แก่เขา แลให้เจ้าเมืองเรียกเอาส่วยเข้าพระคลังท่านแล

44

๓๕ มาตราหนึ่ง เผาต้นเข้าลามไปไหม้เข้าท่านไซ้ท่านให้ทำขวัน หมูตัวหนึ่ง เปดตัวหนึ่ง เล่าเพียงหนึ่ง แลท่านให้ปลูกโรงสาลจงคำนับ ให้กำนันนั่งรู้เหน แลให้ใช้เข้าท่าน

45

๓๖ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดก่นสร้างเลิกรั้วที่ไร่นาเรือกสวนนั้น ให้ไปบอกแก่เสนานายระวางนายอากอร

ไปดูที่ไร่นาเรือกสวน ที่ก่นส้างนั้นให้รู้มากแลน้อย ให้เสนานายระวางนายอากอรเขียนโฉนฎให้ไว้แก่ผู้เลิกรั้งก่นส้างนั้น ให้รู้ว่าผู้นั้นอยู่บ้านนั้น ก่นส้างเลิกรั้งตำบลนั้นขนในปีนั้นเท่านั้นไว้เปนสำคัญ ถ้าแลผู้ใดลักลอบก่นส้างเลิกรั้งทำตามอำเพอใจเองหมิได้บอก } เสนานายระวางนายอากอร

จับได้กิด มีผู้ร้องพ้องพิจารณาเปนสัจไซ้ ให้ลงโทษ ๖ สถาน

46

วัน ๕+๕ ค่ำจอนักสัตรินิศก พระบรมมหาจักรพรรดิราชาธิราชบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวเสดจ์ ๆ ในพระธินั่งพระโรงทอง จึ่งพระสุภาวะดิสมลธาดุลราชแลนายท้าวราชบันทิตนายสามขลาเสมียนบังคมทูลพระกรรุณาโปรดเกล้าฯ ดว้ยนายโสมฟ้องหาแก่นายทองว่านายทองทำที่คาบ แลอีบู่ลูกนายโสมตาย เมื่อกระลาการไปดูนั้นไซ้ ที่นายโสมอยู่กลาง นายทองทำที่สองข้างแลมิถลาคั่น สิ่งนขอพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรรุณา

ตรัส จึ่งพระเจ้าอยู่หัวตรัสให้พระสุภาวะดีศรีมลธาดุลราช แลนายท้าวราชบันทิตนายสามขลาเสมียนกฎคำนับไว้ แต่นเมื่อหน้า ถ้ามีลาคั่นแลบ่ายช้างขวางได้ ๘ วันมีคลองน้ำคั่น ๘ วัน หมิเปนเกี่ยวเปนคาบ แลหากมีกำมมันผู้ตายถึงกำมมันเอง อย่าให้เอาโทษ

47

๓๗ มาตราหนึ่ง ทำไร่ทำนาทำสวนเกี่ยวคาบท่าน แลผู้ต้องคาบให้ผู้เถ้าผู้แก่ไปว่า แลผู้คาบนั้นมิยินบมิเวน ที่ไร่ที่นาแลสวนนั้นแก่ผู้ต้องคาบทนงศักดิ์สำหาวดั่งนั้นไซ้ ถ้าวัวควายช้างม้าข้าคนท่านตายไซ้ ให้ใช้ของท่านแล้วให้ไหมอีกโสตหนึ่ง เพราะว่าเปนคนสามหาวแล

48

๓๘ มาตราหนึ่ง ผู้ทำก็มิรู้ว่าคาบท่าน ส่วนผู้คาบก็มิรู้ว่าต้องคาบ ตนหาผู้เถ้าผู้แก่จะมาว่ากล่าวมิได้ แลทั้งสองย่อมหมิรู้ ถ้าวัวควายช้างม้าข้าคนท่านตาย แล้วจึ่งเหนที่นั้นว่าคาบไซ้ ท่านว่าเปนกำมเขา หมิให้ใช้ของอันตายนั้นแต่ให้ช่วยทำบุญไปแก่ผู้ตายนั้นแล

49

๓๙ มาตราหนึ่ง ถ้ารู้ว่าคาบแลหาผู้เถ้าผู้แก่ไป เวนที่ไร่นาเรือกสวนนั้นแล้ว แลวัวควายช้างม้าข้าคนท่านตายดั่งนี้ ท่านว่าเปนกำมเขาแต่ก่อน จะโทษผู้ทำกินที่ไร่นาเรือกสวนนั้นหมิได้

50

๔๐ มาตราหนึ่ง ทำไร่นาเรือกสวนคาบท่านๆ ให้ผู้ เถ้า/แก่ มาห้ามปรามว่ากล่าวตนๆ หมิฟังทนงศักดิสำหาวมเวนแก่กัน ถ้าวัวควายช้างม้าข้าคนมอันเปนทนเวทนาอยู่ไซ้ ท่านให้ไหมเปนข้อเลมิด

51

๔๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดซื้อที่สวนไร่นาแลคาบกันครั้นเจ้าที่เหนคาบจึงให้ผู้ เถ้า/แก่ เสนากำนันนาไปจัดแจงมอบเวนนานั้นได้ปักไม้ปันแดนไว้แล้ว ถ้าแลข้าคนช้างม้าวัวควายตายๆ วันหนอย่าพึงมีโทษเลย

กล่าวลักษณที่ ไร่/นา โดยสงเขปแต่เท่านี้

52

จักกล่าวซึ่งลักษณะที่ บ้าน / เรือน ไร่สวนกระหนาบคาบเกี่ยวให้เป็นเสนียดแก่กัน แลลักษณะตู่ทรัพย์สิ่งของแห่งผู้อื่นว่าเป็นของตน แลลักษณะ ฝาก / จำนำ ทรัพย์สิ่งของไว้แก่กัน เป็นมูลคดีวิวาทให้บังเกิดความต้องตามบาฬีในพระธรรมสาตรนั้นว่า

เขตฺตาทิ อารามวนาทิ ถานํ
อิตฺถิยกาโร วิวิโธ ปเรสํ

เป็นอาทิดังนี้ จึงกล่าวสาธกตัดคอกกวามตามพระราชบัญญัติอันบุราณราชกระษัตร์จัดเป็นบทมาตราสับๆ มาดังนี้

ศุภมัสดุ ๑๘๐๓ ศุกรสังวัชฉระ วิสาขมาศกาล บักขตติยดิถีระวิวาระปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเดจ์พระเจ้ารามาธิบดีศรีบรมจักรพรรดิราชาธิราชบรมบาทบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวเสดจ์ในพระธนั่งรัตนสิงหาสน จึงเจ้าขุนหลวงสพฤฒนครบาลบังคมทูลพระกรรุณา ด้วยผู้ชิงที่แดนรั้วเรือนไร่สวนพิภาษว่าที่เดิม

แก่กัน แลผู้หนึ่งว่าที่นั้นเปนมรฎกจะเอาที่นั้น จึงพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการมานพระบันทูลสุรสิงหนาทดำหรัศตรัสแก่เจ้าขุนหลวงสพฤๅ แลมุกขมนตรีทังหลายว่า

ที่ในแว่นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุทธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธาณีบุรีรมย เปนที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทังหลาย ผู้เปนข้าแผ่นดินอยู่จะได้เปนที่ราษฎรหามิได้ แลมีภาษแก่กันดังนี้ เพราะมันอยู่แล้ว มันละที่ บ้าน / สวน มันเสีย แลมีผู้หนึ่งเข้ามาอยู่แลลอ้มทำเอาแลปลูกสร้างอยู่ ให้เปนสิทธแก่มัน

อนึ่งถ้าที่นั้นมันมิได้ละเสีย แลมันล้อมทำไว้เปนคำนับ แต่มันหากไปราชการกิจศุขทุกขประการใดๆ ก็ดี มันกลับมาแล้วมันจะเข้าอยู่เล่าไซ้ ให้คนให้มันอยู่ เพราะมันมิได้ขัดที่นั้นเสีย ถ้ามันขัดที่เสียช้านานถึง ๘ / ๑๐ ปีไซ้ ให้แขวงจัดให้ราษฎรซึ่งหาที่มิได้นั้นอยู่ อย่าให้ที่นั้นเปล่าเปนทำเนเสีย

อนึ่งถ้าที่นั้นมันปลูกต้นไม้อะยะมานอันมีผลไว้ให้ผู้อยู่ให้ค่าต้นไม้นั้น ถ้ามันพูนเปนโคกไว้ ให้

บำเหน็จชั่งมันพูนนั้นโดยควร ส่วนที่นั้นมิให้ขอขาย
แก่กันเลย

๕๘

อนึ่งผู้ยากเข้าขออาไศรยอยู่ในที่บ้านท่านๆ ผู้อยู่
ที่ก่อนให้อยู่ๆ ถึง บ ๒ บกดี ครั้นรังเกียดกันเล่า
จะขับผู้ขออยู่นั้นเสีย ให้ออกจากที่นั้นว่าหาที่อื่นอยู่เถิด
อย่าให้ผิดหมองกันเลย ถ้าผู้ขออยู่ได้ปลูกเรือนเสาไม้
จริงแลทำรั้วไว้เปนเขต เจ้าที่ยอมให้ปลูกให้ทำแล้วได้
อยู่มาถึง ๓ บ ท่านว่าเปนสิทธิแก่มันผู้ขออยู่ ถ้ามันจะ
ไปอยู่อื่นแลจะขายที่แลเรือนนั้นให้ขายแต่เรือน ที่นั้น
ให้สิทธิแก่เจ้าของเดิม ถ้ามันหมอยู่จะ ขาย จำนำ จะให้
แก่ผู้ใดๆ แลพี่น้องลูกหลานญาติพันธุกดี ท่านว่ามิได้
ให้คงแก่เจ้าที่เดิม เหตุว่าเปนสิทธิแต่จะอยู่ ถ้าผู้ขอ
อยู่ได้ปลูกแต่เรือนเสาไม้จริง มิได้ทำรั้วกั้นเปนเขต
เรือนตนอยู่ไปถึง ๓ บกดี ท่านว่าเจ้าที่ให้อาไศรยอยู่
แลผู้อาไศรยจะเอาที่เปนสิทธินั้นมิได้

54

๔๒ มาตราหนึ่ง ถ้าที่นอกเมืองหลวงอันเปนแว่นแคว้นกรุงศรีอยุทธยา ใช่ที่ราษฎร อย่าให้ซื้อขายแก่กัน อย่าละไว้ให้เปนที่เนเปล่า แลให้นายบ้านนายอำเพอร้อยแขวงแลนายอากอรจัดคนเข้าอยู่ในที่นั้น

อนึ่งที่นอกเมืองที่รุดอยู่นานก็ดี แลมันผู้หนึ่งล้อมเอาที่นั้นเปน ไร่ / สวน มันๆ ได้ปลูกต้นไม้สรรพอะยะมานในที่นั้นไว้ ให้ลดอากอรไว้แก่มันบี่หนึ่ง พ้นกว่านั้นเปนอากอรหลวงแล

55

๔๓ มาตราหนึ่ง หัวบ่าแลที่มเจ้าของสิบสร้าง แลผู้นั้นตาย ได้แก่ลูกหลาน ถ้าแลผู้ใดไปแผ้วถางเอาเองท่านว่าคนผู้นั้นบังอาจ ให้ไหมลาหนึ่ง เปน สิ่นไหม / พิไนย กง คนที่นั้นให้แก่พ้นองลูกหลานมัน

56

๔๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดยกที่เย่าเรือนให้แก่ฝ่ายข้างหนึ่งมผู้รู้เหน แลฝ่ายผู้ได้ที่เย่าเรือนนั้นตาย เจ้า

ของจะกล่าวเอาที่เย่าเรือนคืนเล่า ท่านว่าให้คืนให้แก่ท่านโดยคำนับ เพราะที่เย่าเรือนนั้นท่านให้แก่เขาผู้ตาย แลญาติผู้ตายจะกล่าวเอาที่เย่าเรือนนั้นมิได้เลย เหตุว่าผู้ตายกับผู้ให้เขาให้แก่กัน ถ้าแลผู้ได้ที่กับผู้ให้ที่ถึงแก่มรณะภาพทั้งสองฝ่าย บุตรพี่น้องญาติผู้ให้จะกล่าวเอาที่เย่าเรือนนั้น ท่านว่ามิได้เลย

57

๔๕ มาตราหนึ่ง มาขอทำที่ ไร่ นา เรือกสวนบ่าน้ำละหารหว้ยหนองคลองบึงบางที่ใดๆ เจ้าของให้ทำแล้วแลจะเอาของตนคืนนั้น ท่านว่าให้เอาคืนแต่ใน ๓ ปีลงมา ถ้าแลผู้ขอทำๆ พ้นกว่า ๓ ปีขึ้นไป ให้สิทธิแก่ผู้ขอทำแต่ในที่จะทำกินไปนั้น ถ้ามิทำกินต่อไป จะขายจะจำนำแลจะให้แก่พี่น้องลูกหลานทำกินสืบไปนั้นมิได้ ที่นั้นให้เปนสิทธิแก่เจ้าของเดิม

58

๔๖ มาตราหนึ่ง เช่าที่ บ้าน เรือน ท่านอยู่ ถ้าถึงขวบหนึ่งก็ดีสองขวบก็ดี ให้เจ้าบ้าน ที่ ว่าแก่ผู้เช่าที่นั้น

เอาค่าเช่าให้ครบค่าที่นั้น ถ้าแลละเลยไว้พ้นขวบหนึ่ง สองขวบแล้วแลเจ้าที่เจ้าบ้านมิได้ตักเตือนพ้น ๓ ขวบไปเล่า ให้เอาค่าเช่าถึงหนึ่ง แลที่นั้นให้คงแก่ผู้เช่าแล

59

๔๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเช่าที่ ไร่ นา } ว่าจะทำกินแล ให้ค่าเช่าแก่เจ้าของนั้นแล้ว เมื่อถึงเทศการจะทำนายังไปมิได้ทำนา ถ้าเจ้านาเอานาไปให้ผู้อื่นเช่าเล่า ควรให้เรียกเอาค่านานั้นคืนเปนทวีคูน ถ้าหาฝนมิได้ผู้เช่ามิได้ทำ ผู้เช่านาจะคืนเอาค่านานั้นมิได้ เมื่อมีฝนพายหน้าจึงให้ทำ เพราะเหตุทำนานั้นเอาฝนเปนประมาณ

60

๔๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำหนังสือสัญาเอกสารเช่าถือที่ ไร่ นา } เรือกสวนจะให้ทรัพย์สิ่งใดแก่ท่าน ครั้นถึงสัญามิได้ให้แก่ท่าน ๆ ให้เรียกหาออกมา ถ้าต่อสู้เจ้าที่ ไร่ นา } เรือกสวนเมื่อพิจารณาเปนสัจว่าเช่าถือที่ ไร่ นา } เรือกสวนของท่านจริงมิได้ให้แก่ท่านตามสัญา ท่านว่าให้เอา

ทรัพย์สิ่งสัญาว่าจะให้แก่ท่านนั้นตั้งไหมทวีคูน ยกค่าเช่าให้แก่เจ้าของ เหล่านั้นเป็น สิ้นไหม / พินัย } กง

61

๔๙ มาตราหนึ่ง มีกรมธรรม์แห่งแกงใดว่าขายฝากที่ ไร่ / นา } เรือกสวนไว้แก่กัน ท่านให้ไถ่ถอนกันแต่ใน ๑๐ ปีลงมา ถ้าเจ้าของละไว้พ้น ๑๐ ปีขึ้นไปจะไถ่ท่านมิให้ไถ่ไร่นาเรือกสวนเป็นสิทธิแก่ผู้ซื้อนั้นแล

62

๕๐ มาตราหนึ่ง ซื้อไร่นาเรือกสวนมีเอกสารเป็นคำนับ มีผู้มาพิภาษว่า ไร่ / นา } เรือกสวนนั้นเป็นเดิมของผู้ / เถ้า / แก่ } ทำสืบ ๆ มาแต่ก่อน พิจารณาเป็นสัจว่ามิใช่เจ้าของเอามาขายไว้ ท่านว่าให้คงเดิม ส่วนเงินอันซื้อนั้นให้เอาแก่ผู้ขาย

63

๕๑ มาตราหนึ่ง ผู้ซื้อนาหนอง ไร่ / นา } เรือกสวน ท่านสัญาจะทำกินแต่ในปี / ๒ } ปี แลนานไปเจ้าของเดิมจะคืนทำกินผู้ซื้อมิให้ เมื่อพิจารณาเป็นสัจว่าสัญากันจริงก็ให้คงเดิม

64

๕๒ มาตราหนึ่ง นายน้ำนาอากอรเสนากำนันนา ให้โฉนฎีกาตราสำคัญไว้แก่ราษฎรผู้ทำละหาร ไร่ นา เรือกสวน ท่านว่าฟังได้

65

๕๓ มาตราหนึ่ง สมเดจ์พระพุทธิเจ้าอยู่หัวให้พระราชทานรังวันทรัพยเสื้อผ้าโคกระบือเงินทองอากอรเรือกสวนพัศดุทรัพยสิ่งใดๆ แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ท่านว่าเปนสิทธิ แม้นใครผู้ใดมากล่าวพิภาษสิ่งสินสรรพเหตุช้างม้าข้าคนโคกระบือซึ่งพระราชทานนั้น ท่านมิให้ว่าเลย แม้นเขาผู้ได้สินพัทยานั้นล้มตาย แลพี่น้องลูกหลานเขายัง ได้สินนั้นเปนสิทธิแล

อนึ่งที่ถานก็ดีเรือกสวนก็ดี รกร้างอยู่สามปี แลผู้เข้าอยู่คำนับ บมิให้มีโทษแก่เขานั้นเลย แลเจ้าไร่สวนเจ้าที่จะว่าเอาภายหน้าเล่าก็ให้คงเดิม เพราะมันเสียเดิมมิได้ เพราะที่เดิมเขาแต่ก่อน

ว่าด้วยที่บ้านที่สวนไร่นาสิ้น ๑๑ มาตราเท่านี้

66

ที่นี้จะกล่าวลักษณะหนาบคาบเกี่ยวสับสาขคดีต่อไป

๕๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดซื้อที่ปลูกเรือนทำสวนเกี่ยวคาบกัน รู้แล้วแลมิได้ว่าแก่กัน มิได้ให้กระลาการกำนันพันทรู อยู่มาหาความว่าซื้อที่บ้านทำสวนปลูกเรือนเกี่ยวคาบเล่า ถ้าแลลูกเมียผู้คนช้างม้าโคกระบือล้มตาย เปนกำมแก่ผู้ตาย ท่านมิให้มีโทษแก่มันเลย เพราะมิได้ว่าแต่แรก

67

๕๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดซื้อที่บ้านเรือกสวน ถ้ากะหนาบคาบเกี่ยวกัน ฝ่ายข้างหนึ่งรู้ให้ผู้เถ้าผู้แก่นายระวางกำนันพันนายบ้านเจดร้อยอายัดไปว่ากล่าวมอบเวนที่แดน ฝ่ายข้างหนึ่งทนงศักดิ์สำหาว่ามิรับมอบเวนแลปักไม้หมายแดนกัน ถ้าผู้คนช้างม้าโคกระบือของท่านตายให้ใช้ของท่านแล้วให้ปรับไหมโดยพระราชกฤษฎีกา

อนึ่งท่เรอกสวนกะหนาบคาบเกี่ยว ฝ่ายข้างหนึ่งรู้ได้ว่า ผู้นั้นมิฟัง ถ้าชันสูตรเปนสัจว่ากะหนาบคาบเกี่ยวท่านจริง แลผู้คนช้างม้าโคกระบือท่านสามวันตายให้ไหมตรีคูน ถ้าห้าวันตายให้ไหมทะคูน ถ้าเจดวันตายไหมค่ากึ่ง ถ้าสามเดือนตายไหมครึ่งตัว ถ้าถึงบ่หนึ่งตายให้ทำสามส่วนยกเสียสองส่วน ให้เอาแต่ส่วนหนึ่งเมื่อจะไหมนั้นเอาค่าตัวกาลมาตั้งไหม ถ้าถึงสามบ่ตาย แต่ให้สมาด้วยเข้าตอกดอกไม้แล

68

๕๖ มาตราหนึ่ง ผู้หนึ่งกินกลาง ผู้หนึ่งอยู่ทังสองข้าง ชื่อชลซองชีพม้วย ผู้หนึ่งกินกลาง ผู้หนึ่งกินต้นแลปลาย ชื่อช้อนชนพินาศ ผู้หนึ่งกินกลาง ผู้หนึ่งอยู่ทังสองข้างอยู่ปลาย ชื่อฉัตรไชรุม ผู้แลกะหนาบคาบแต่ปลาย ไร่ นา เรอกสวน ชื่อพิศแอกหาร ผู้แลกินเกี่ยวกัน เปนเชิงกกปกปลาย ชื่ออังกุเสนียด ถ้าตายใน ๓ ๕ ๗ วัน ๓ เดือนบ่หนึ่ง ๓ บ่ตาย ท่านว่าให้มีโทษแก่ผู้กะหนาบคาบเกี่ยวนั้นโดยพระราชกฤษฎีกา

69

๕๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดซื้อที่ปลูกเรือนทำ ไร่ สวน คาบเกี่ยว แต่ยังมิได้มีอันตรายสิ่งใด ให้นายร้อย ผู้เถ้าผู้แก่ไปว่าแก่ผู้ทำให้ห้ามเสีย ถ้ามิฟังให้ไหมเป็นข้อเลิกด

อนึ่งถ้าผู้ทำนั้นมิรู้ว่าคาบเกี่ยว หาผู้เถ้าผู้แก่จะว่ามิได้ ถ้าล้มตาย ให้ผู้เกี่ยวคาบนั้นแต่ช่วยเผาผี เพราะเป็นกำมของมันเองหาโทษมิได้

70

๕๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดซื้อที่ ไร่ สวน แลคาบกัน ครั้นเจ้าที่เหนคาบจริง แลให้ผู้เถ้าผู้แก่นายระวางร้อยแขวงทั้งหลายไปว่ากล่าวแลไปเวนที่อยู่ที่ ไร่ สวน นั้น แลปักแดนไว้แล้ว ถ้ามีข้าคนช้างม้าวัวควายตาย ๆ วันอื่นอย่าพึงมีโทษเลย

71

๕๙ มาตราหนึ่ง ล้อมรั้วปลูกเรือนเอาที่ท่านกัด แทงรั้วท่านกัด ปลูกเรือนคาบเรือนท่านกัด ผู้คนช้างม้า

ล้มตาย เจ้าบ้านเจ้าเรือนมาพ้อง พิจารณาเปนสัจ ให้ใช้ของท่าน ถ้าไข้เจบให้ขุดล้างเสีย ถ้ามันมิฟังท่านว่ามนพวกพาลให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๐ ที

72

๖๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดล้มไม้ในสวนที่ แดน ไร่นา ท่านกด ท่านาเกียวคาบท่านกด ทำรั้วปลูกเรือนเกียวคาบท่านกด ให้ไฟไหม้เข้าในนาท่านผล กล้วยอ้อย หมากพร้าว สรรพผลาผลของท่านเสียกด ถ้าพิจารณาเปนสัจ ให้ใช้ของท่านแล้วให้ไหมตามพระราชกฤษฎีกา

ว่าด้วยทบานทเรือนเรือกสวนกะหนาบคาบเกียว ๗ มาตราเท่านี้

73

จักกล่าวลักษณตู่ทรัพยข้าคนท่านโดยบาฬีพระธรรมสาตรดังนี้

อยำ เมตฺ อพฺภกฺขานำ มุยายำ สนฺตกสาทิสำ
ปรคณฺหนฺติ ตวิธำ อพฺภุตพฺภกฺขลกฺขณำ

อธิบายว่า อพฺภุตพฺภกฺขลกฺขณํ อันว่าลักษณตู่ทรัพยท่าน ติวิธํ มี ๓ ประการ อยํ เมตฺ อพฺภกฺขานํ คือตู่ทรัพยข้าคน ท่านว่าเปนของแห่งตนประการหนึ่ง มฺยายฺ สนฺตกสาทิสํ คือตู่ทรัพยสิ่งของแห่งท่านว่าเหมือนของตนประการหนึ่ง ปรคณฺหนฺติ คือเกาะกุมท่านไว้ประการหนึ่ง

๖๑ อนึ่งผู้ใดตู่ทรัพยท่านว่าเหมือนทรัพยแห่งตน ทาษท่านเหมือนทาษแห่งตน แลเกาะกุมเอาทาษท่านไว้ ให้ไหมตามตู่ท่านนั้น

74

๖๒ ผู้ใดกล่าวแก่ท่านว่าลักทรัพย แลมาริบเอาเย่าเรือนท่านแลทรัพยเข้าของไปด้วย ให้ไหมตามกล่าวแก่ท่านนั้น ถ้าแลทรัพยข้าคนมิได้อยู่แลว่าอยู่แก่ท่าน ให้ไหมตามกล่าวแก่ท่านนั้น ถ้าแลทรัพยข้าคนเขาอยู่ด้วย แลว่ามิได้อยู่ด้วยตัว ให้ไหมทวีคูน

อนึ่งทรัพยของท่านอยู่แก่ตัวนั้นมากแลบอกว่าน้อย ถ้าพิจารณาเปนสัจ ให้ใช้ทรัพยแก่ท่านจงถ้วน แลระวางอำพรางให้ไหมทวีคูน ถ้าทรัพยอยู่แก่ท่านน้อยว่ามาก ให้ไหมลดลงเอากึ่ง

อนึ่งทรัพยข้าคนใดฝากแก่ท่านแลขนชื่อว่าฝากแก่ท่าน ว่าแต่เท่าใดให้ควรไหมแต่เท่านั้น

อนึ่งท่านมิได้บลบาลว่าจะให้ทรัพย ๆ เท่าใดให้ไหมตามว่านั้น อนึ่งบลบาลว่าจะให้ทรัพยแก่ท่านแลกลับว่ามิได้บลให้ไหมทวีคูน

75

๖๓ มาตราหนึ่ง พ่อแม่พนอง บ้า น้า เอาทรัพยสิ่งใด ๆ ไปจำนำไว้แก่ท่านก็ดี เอาที่ไร่นาเรือกสวนไปจำนำไว้แก่ท่านก็ดี เอาเงินท่านมา ครั้นพ้น ๓ ปีเปนสิทธิแก่ท่าน ถ้าผู้ จำนำ รับจำนำ ทั้งสองฝ่ายหาตัวมิได้ล้มตายเปนช้านาน ยังแต่ลูกหลานจะเอาเงินไปไถ่เอาไร่นาเรือกสวนของพ่อแม่พนอง บ้า น้า ซึ่งจำนำไว้ใน ๑๐ ปีลงมา ฝ่ายลูกหลานผู้รับจำนำจะเอาไว้มิได้ พึงคืนให้ลูกหลานผู้จำนำนั้น เพราะที่นั้นเปนเดิมเขาเสียเดิมมิได้ ถ้าปลูกไม้มีผลไว้ ให้คิดเอาค่าปลูกแก่เขาตามสมควร ถ้าแลผู้รับจำนำยังอยู่ก็ดี ผู้จำนำยังมิได้ล้มตาย อันจะคืนให้เขาผู้เปนลูกหลานนั้นมิได้เลย

76

๖๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาทรัพย์สิ่งใด ๆ ไปจำนำไว้แก่ท่าน แลสัญญาอานัด ๑๐ วันก็ดี เดือนหนึ่งก็ดี ปีหนึ่งก็ดี จะไถ่เอาทรัพย์นั้นคืนเล่า ถ้าแลพ้นกว่าสัญญาอานัดแล้วมิได้มาไถ่เอาทรัพย์ ๆ นั้นเป็นสิทธิแก่ผู้รับ ถ้ายังมิถึงสัญญาอานัด แลผู้รับจำนำนั้นบังเกิดอุบัติเหตุทรัพย์นั้นเสียด้วย { ราช / โจร / อุทก / อัคคี } ไภย พิจารณาเป็นสัจ จะเอาแก่ผู้รับนั้นมิได้เลย

ว่าด้วยลักษณ { ต่าง / จำนำ } ทรัพย์สิ้นแต่เท่านี้

77

ทีนี้จักกล่าวด้วยลักษณฝากทรัพย์สิ่งของสาขคดีต่อไป

๖๕ มาตราหนึ่ง ท่านฝากผ้าผ่อนเงินทองแก้วแหวนแพรพรรณไว้ ถ้าเจ้าของจะเอา ให้คืนให้ อย่าได้ประบัดสินท่าน ถ้าผู้รับฝากนั้นเอาไปนุ่งห่มขาดเศร้าหมองก็ดี แลแหวนเอาไปถือเบาตราชั่งไปก็ดี ให้ใช้ของท่าน

อนึ่งผู้รับฝากนั้นเอาทรัพย์อันกอประมาณเปลี่ยนให้แก่ท่าน ทรัพย์ท่านใหญ่เอาทรัพย์อันน้อยเปลี่ยนให้แก่ท่าน ของท่านก็ควรส่งให้แก่ท่าน แลทรัพย์อันเปลี่ยนให้แก่ท่านนั้นก็ควรให้เสียแก่ท่านด้วย

78

๖๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดท่านเอาทรัพย์มาฝากไว้อยู่มาผู้ฝากไว้นั้นจะคืนเอา ผู้รับนั้นเอาทรัพย์อันกอประมาณเปลี่ยนให้แก่ท่าน ทรัพย์ท่านใหญ่เอาทรัพย์อันน้อยเปลี่ยนให้แก่ท่าน ของท่านก็ควรส่งให้แก่ท่าน แลทรัพย์อันเปลี่ยนให้แก่ท่านนั้นก็ให้เสียแก่ท่านด้วย

79

๖๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดฝากทรัพย์สิ่งของทองเงินไว้แก่ท่าน เจ้าของมิได้มาตักเตือนเอาของนั้นก่อนท่านห้ามมิให้ผู้รับฝากนั้นซื้อขายของนั้นเสีย ถ้าผู้รับฝากเอาของท่านไปขายเสีย ให้ใช้ของท่าน

80

๖๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดฝากของไปให้แก่กันแลผู้รับเอาของฝากนั้นมิได้ไปถึงที่ท่านฝากไปนั้น แลทรัพย์นั้

มีผู้ชิงเอาไปก็ดี โจรชิงเอาก็ดี เพลิงไหม้เสียก็ดี เรือล่มเสียก็ดี เมื่อพิจารณาเปนสัจ บมิให้ผู้รับของฝากนั้นใช้ทรัพย์นั้นเลย ถ้าผู้รับของฝากหากอำพรางไว้ ควรให้ไหมเท่าค่าทวีคูน

81

๖๙ มาตราหนึ่ง ฝากของแลทรัพย์แก่ท่านในกลางตลาดแลหาย ให้ใช้กึ่งหนึ่งแลช่วยกันหาเอาผู้ร้าย ถ้าผู้ฝากพบทรัพย์สิ่งสิ่นเอามิให้ผู้รับฝากรู้ ให้ผู้รับฝากเรียกเอากึ่งนั้นคืน ถ้าผู้รับของฝากพบทรัพย์สิ่งสิ่นเอามิให้ผู้ฝากรู้ ให้ผู้ฝากเรียกเอาของนั้นคืนในระวางสมด้วยผู้ร้ายแลของกึ่งนั้นอย่าให้ ถ้าผู้ฝากผู้รับฝากพบผู้ร้ายได้บอกกัน ให้ผู้ฝากได้สองส่วนผู้รับฝากได้ส่วนหนึ่ง แลเรียกเอากึ่งนั้นให้ผู้รับ

82

๗๐ มาตราหนึ่ง ฝากทรัพย์สิ่งของไว้แก่กันก็ดี ยืมทรัพย์ท่านมาก็ดี ผู้รับฝากผู้ยืมเอาของซึ่ง ฝาก / ยืม ไปขายเจ้าของรู้ พิจารณาเปนสัจว่าเอาไปซื้อขายเสียจริง ให้ไหมเสมอโจร

83

๗๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดฝากทรัพย์สิ่งสิ้นไว้แก่กัน ผู้ฝากว่ามากผู้รับฝากว่าน้อย ถ้าพิจารณาเปนสัจว่ามากเท่าใด ให้เอารูประพรรณเท่านั้นตั้งไหมผู้รับฝาก ถ้าเปนสัจว่าน้อยผู้ฝากว่ามากๆ เท่าใดให้ไหมผู้ฝากเท่านั้น

84

๗๒ มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรทั้งหลาย จะฝากสินค้าให้ท่านไปขายต่างเมืองก็ดี ฝากลงสำเภาก็ดี ฝากให้ขี่ช้างขี่ม้าขายแต่กลางเมืองก็ดี ให้มีผู้เถ้าผู้แก่เพื่อนฝูงมาช่วยคิดราคาทุนทรัพย์ให้รู้เหน แลเอาหนังสือสำคัญบริคนไว้ว่าได้กำไรจะปันกันกี่มีบันทึกกี่ดี ถ้ามิทำดั่งนั้น เกิดอุบัติเหตุถ้อยความแก่กัน ผู้โจทว่าฝากผู้จำเลยว่ามิได้ฝากมิได้รับ แลหาความคำนับมิได้ผู้โจทหาหนังสือมิได้ ให้พระสุรัศวะดีเลิกจากกันโดยคำโจทสูญเองเปนภัพแก่มันแล

85

๗๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดขายทรัพย์แลเคหาสถานฝากไว้แก่ท่านแลสัญาอานัดแก่ท่านว่าจะมาไถ่เอาคืน

เล่า ถ้าพ้นกว่าสัญานั้นแล้ว แลทรัพย์อันขายฝากนั้น เป็นขาดแก่ผู้ซื้อ ถ้าผู้นั้นจะมาไถ่เอาทรัพย์แลเคหะสถานนั้นคืนเล่า ควรให้ตีค่าจงเต็มค่านั้นให้แก่เจ้าทรัพย์คืนไป

ว่าด้วยลักษณฝาก ๕ มาตรา ๕ มาตรา

86

จักกล่าวลักษณ (เช่ายืม) จ้างวาน (ซื้อขาย) สรรพสิ่งของแก่กันเป็นมูลคดีวิวาท ให้บังเกิดความต้องตามบาฬีในพระธรรมสาตรว่า ตาวกาลิกญฺจ ภณฺฑเทยฺยญฺจ เป็นอาทิตั้งนี้ จึงกล่าวสาธกคดีอิงความตามพระราชบัญญัติ อันโบราณราชกระษัตรจัดเป็นบทมาตรา ๕ บท ๆ มาดังนี้

ศุภมัศดุ ๑๕๖๕ ศกกุกุฏสังวัจฉระ เชษฐมาศศุกะปักษยทัศมิดถีจันทวาร พระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์สถิตยอยู่ณะพระธินั่งบันลังกรัตนมหาปราสาทโดยบูรรพาภิมุกข พระกระเสมราชสุภาวะดีศรีมนทาดุลราชกราบบังคมทูลพระกรรุณา พระบาทสมเดจ์บรมบพิตร

พระพุทธิเจ้าอยู่หัว ด้วยลูกค้าวานิชข้าขอบขันทเสมา แลนาๆ ประเทษสบไสมยเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งบ้านเรือนอยู่ค้าขาย ณะกรุงเทพมหานคร บวรทวาราวะดีศรีอยุทธยามหาดิหลก ภพนพรัตน ราชธานีบุรีรมย แลจีนงุยจีนกงเส้งวิวาทแก่กันว่า จีนงุยเช่าสำเภาจีนกงเส้งไปค้าขายสำเภาต้องพยุอับปาง จีนกงเส้งเจ้าสำเภาจะคิดเอาค่าสำเภาแก่จีนงุย ข้าพระพุทธิเจ้ามิรู้ที่จะเรียกให้ฉันใด ขอพระพุทธิเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการพิภากษา จึ่งพระบาทสมเดจ์เอกาทธรฐอิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการมานพระบันทูล ดำหรัดแต่พระมหาราชครูพระครูบโรหิตาจารยราชสุภาวะดีศรีบรมหงษองคบุรุโสดมพราหมณพฤฒาจารยแลเจ้าพญาศรีธรรมราชเดชชาดิอำมาตยานุชิดพิพิทรัตนราชโกษาธิบดีอไภยพิริยปะรากรมภาหุ ให้ตราเปนพระราชกฤษฎีกาไว้

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าลูกค้าวานิชต่างประเทษสบไสมย เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งบ้านเรือนอยู่เปนข้าขอบขันทเสมาก็ดี แลเข้ามาค้าขายตามกำหนด

มรสุมก็ดี แลเช่าสำเภานาวาแก่กันไปค้าขายยังประเทศอันใด อันสุดหล้าฟ้าเขียว แลสำเภาต้องพยุแลเสากระโดงหักแลจังกูดครีดครีแลอับปางแตกเสียก็ดี แลไปกลางชเลสลัดตีเอาไปก็ดี ถ้าแลใช้ไปไปตะหลอดทอดท่าแล้วตกศึกก็ดี แลอสุนีตกต้องสำเภาก็ดี แลเพลิงไหม้หอบลามมาไหม้สำเภาเสียก็ดี ท่านว่าเปนกาลกำหนดอายุศมสำเภานั้นต้องด้วยราชไภย โจรไภย อัคคีไภย อุทกะไภย แลจะเอาค่าเช่าสำเภาแก่กันนั้นมิได้ เหตุใดจึงกล่าวดังนี้ เหตุว่าถึงกาลวิบัติแห่งสำเภา

อนึ่ง ถ้าแลต้นหนไต้กงเฮียวกงจงกว้าเต๊กข้อเซ่งข้อปั่นจูสำปั้นอิดเซี่ยน แลนายสำเภาเท่าเต้งแลผู้อยู่ในสำเภามิได้พิจารณา กระทำให้เปนอุบัติเหตุเพลิงจึงเกิดไหม้สำเภาเสียสิ่งของผู้เช่าด้วย ท่านว่าให้ผู้เช่านั้นใช้ค่าสำเภา ถ้าสิ่งของผู้เช่ามิได้เสีย ท่านว่าให้ผู้เช่าเสียทั้งค่าเช่าให้แก่ท่านด้วย

ถ้าใช้ไปมรสุมหนึ่งแล้วให้ทำค่าเช่าสำเภาเปนห้าส่วน ยกเสียส่วนหนึ่งเอา ๔ ส่วน ถ้าได้ใช้สองมรสุม

แล้วทำค่าสำเภาเปน ๕ ส่วนยกเสีย ๒ ส่วนเอา ๓ ส่วน ถ้าได้ใช้ ๓ มรสุมแล้วให้ทำค่าสำเภาเปนสองส่วนยกเสียส่วนหนึ่งเอาส่วนหนึ่ง อนึ่งถ้าใช้ได้ ๔ มรสุม ๕ มรสุมแลหลายมรสุมเท่าใดก็ดี ท่านว่าอายุศมสำเภาเข้าในรวางกาลศึกอยู่แล้ว ให้ทำค่าสำเภาเปน ๕ ส่วน ยกเสีย ๓ ส่วนเอาแต่ ๒ ส่วน

87

อนึ่งถ้าลูกค้าข้าขอบขันทเสมาเช่าเรือแพนาวาแก่กัน แลโจรลักก็ดีลุ่ยหลุดหายไปก็ดี ท่านว่าจะเอาทั้งค่าเช่าค่าเรือมิได้ ถ้าค่าเรือมากให้เอาแต่ค่าเรือ ถ้าค่าเช่ามากให้เอาแต่ค่าเช่า

อนึ่งถ้ามันเอาไป ซื้อ/ขาย แลจำนำแลกเปลี่ยนเสียก็ดีท่านว่ามันบังอาจ์ ให้มันใช้ทั้งเรือแลค่าเช่าเรือด้วย

88

๓๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเช่าเรือท่านไปว่าจะให้ค่าเช่าแก่ท่านแลเอาเรือท่านไปถึงท่าเรือที่จะไปนั้น อยู่มาเรือนั้นหาย เจ้าเรือจะทวงเอาเรือแลค่าเช่านั้น ควร

ให้ผู้เช่าใช้ค่าเรือแลค่าเช่านั้น ควรให้คิดให้แต่ใน วัน/คืน เรือยังมิได้หายนั้น แลเมื่อเรือหายแล้วนั้น ค่าเช่าเอามิได้เลย

89

๗๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเช่าช้างม้าโคกระบือเกวียนท่านไปสถานทางไกล แลเจ้าช้างม้าโคกระบือเจ้าเกวียนรับเอาเงินค่าเช่าแก่ท่านแล้วผู้เช่านั้นเอาไปถึงสถานที่ใดแล ช้าง/ม้า โคกระบือเกวียนเกิดอุบัติเหตุตายแตกหักประการใดก็ดี ถ้าพิจารณาเปนสัจ ท่านมิให้ผู้เช่านั้นใช้เลย ท่านให้เจ้าของคิดเอาค่าเช่านั้นจงเตมเพราะว่าเปนบาปเคราะห์ด้วยกัน

90

๗๖ มาตราหนึ่ง ถ้า เช่า/ยืม เข้าของสรรพช้างม้าโคกระบือเรือเกวียนผ้าผ่อน ให้เจ้าของแลผู้ เช่า/ยืม ดูจงเหนดีเหนร้ายด้วยกันแล้วจึ่งเอาไป ถ้าของท่านเปนอันตราย ท่านให้ผู้ เช่า/ยืม ใช้ของท่านจงทวน ถ้าเจ้าของ

มิได้ดู ดี ร้าย ด้วยกันแลสรรพเปนอันตราย ให้แบ่งเปน ๓ ส่วนให้ผู้ เช่า ยืม ใช้สองส่วน เพราะเจ้าของแลผู้ เช่า ยืม หาคำนับมิได้

91

๗๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใด เช่า ยืม เข้าของสรรพช้าง ม้าวัวควายผ้าผ่อนของท่านไป มิได้คืนให้แก่ท่าน ๆ ให้เรียกหาพิจารณามิรับว่ามิได้ เช่า ยืม เมื่อพิจารณาเปนสัจว่า เช่า ยืม ของท่านจริง ควรให้เอาค่าของซึ่ง เช่า ยืม นั้นตั้งไหมทวีคูน ถ้าท่านมิได้ เช่า ยืม แลว่า เช่า ยืม ควรให้ไหมเอาเท่าทรัพย์ซึ่งว่าอยู่แก่ท่านนั้น

92

๗๘ มาตราหนึ่ง ให้ทายท่าน เช่า ยืม เรือ มิได้ถามนายเงินมันดั่งนั้น ท่านว่าผู้ให้ เช่า ยืม นั้นมิชอบ ถ้าทายท่านหนี แลนายเงินนั้นได้ตัวคืนมา แลได้เรือนั้นมาด้วย ให้ส่งเรือให้แก่เจ้าเรือนั้น ค่าเช่าเรือนั้นเอามิได้เลย ถ้าแลได้แต่ทายเรือมิได้ เปนบาปเคราะห์แก่

เจ้าเรือแลมิให้ทาษนั้นใช้ ส่วนนายเงินจะเอาเบี้ยบ่วยการแก่เจ้าเรือก็มิได้ เพราะทาษนั้นหากหนีนายเงินไป ถ้ามีผู้ประกันให้เจ้าเรือแลนายเงินว่าเอาแก่ผู้ประกันนั้น ถ้าได้ตัวมันแลมันว่าเจ้าเรือช่วย {ตก / แต่ง} เรือภายเสบียงให้กำลังแก่มันเตมใจให้มันหนี ถ้าเปนสัจให้ไหมในรวางสั่งสอนให้ทาษท่านหนี

93

๗๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดยืมช้างม้าโคกระบือเรือเกวียนท่านไปใช้ แลช้างม้าโคกระบือล้มตายแตกหักหายประการใด ๆ ก็ดี ท่านให้ใช้ช้างม้าโคกระบือเรือเกวียนท่านจงเตมค่า

94

๘๐ มาตราหนึ่ง ให้ทาษท่านยืมวัวควายช้างม้านายเงินมิรู้ วัวควายช้างม้าหาย ท่านว่าจะเอาแก่มันมิได้ เพราะสมคบทาษท่าน ถ้านายเงินรู้ด้วยให้ใช้วัวควายช้างม้าท่าน

95

๙๑ มาตราหนึ่ง ยืมช้างม้าวัวควายเกวียนท่านไปใช้ แลตนเอาไปส่งภอค่ำคืนพ้นที่เจ้าของจะรับแลบอกให้ว่าเอาไว้นั่นเถิดแลทรัพย์นั้นหาย ให้เสียคละกัน ถ้าเจ้าของว่าค่ำมืดผู้ยืมว่าไว้นั่นแลมีอันตรายหายให้ผู้ยืมใช้ของท่านจงท่วน เพราะพ้นเพลาตนเอาไปส่งแก่ท่าน

96

๙๒ มาตราหนึ่ง ยืมโคท่านไปใช้แลมิได้พญาบาลโคท่านขาดไปเข้าไร่ นา ท่านเขาแทงตายกึ่ง ข้ามน้ำตายเสือขบตายกึ่ง โจรลักกึ่ง ใช้หนักอกแตกตายกึ่ง ท่านให้ใช้ทุนโคท่านอันหายอันตายนั้น

97

๙๓ มาตราหนึ่ง ราษฎรทั้งหลายหาความแก่กันว่ายืมเงินทองสรรพทรัพย์สิ่งของใด ๆ มิได้เอาทรัพย์สิ่งของซึ่งยืมมาส่งให้ สวนสับขับแท้ว่ายังมิได้ส่ง ให้

ไหมทวีคูน ถ้าโจทหามิเปนสัจ มักได้ท่านเท่าใดให้เสียแก่ท่านเท่านั้น

98

๙๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดอยู่ใกล้กันให้ยืมทรัพย์สิ่งของสิ่งใดไป ถ้าเจ้าทรัพย์ทวงถามผู้ยืมมิให้ ให้ร้องพ้องแต่ใน ๓ เดือน ถ้าพ้นกำหนดแล้วจึงมาพ้อง อย่าให้รับบังคับบังชา ให้เจ้าทรัพย์ทวงถามเอาแก่กันแต่ใน ๓ ปีลงมา ถ้าผู้ยืมต่อด่าตีเจ้าของทรัพย์ พิจารณาเปนสัจว่ายืมทรัพย์ท่านไปยังมิได้ให้แก่ท่าน ๆ ทวงถามต่อด่าตีท่านจริงไซ้ ให้เรียกเอาทรัพย์ซึ่งมันยืมนั้นให้เจ้าทรัพย์จงท่วน แล้วให้ไหมผู้ยืมซึ่งด่าตีเจ้าทรัพย์นั้นโดยลักษณด่าตี แลสินไหมจะให้แก่เจ้าทรัพย์นั้นมิได้เปนพิไนยหลวง เหตุเจ้าทรัพย์ละเลยไว้มิได้ร้องพ้องตามกำหนด ถ้าเจ้าทรัพย์ด่าตีผู้ยืม ให้เรียกเอาทรัพย์ซึ่งยืมนั้นส่งให้แก่เจ้าทรัพย์จงท่วน แล้วให้ไหมเจ้าทรัพย์ผู้ด่าตีนั้นตามลักษณด่าตีเปน สินไหม พิไนย กึ่ง ถ้าพ้น ๓ ปีแล้วเจ้าทรัพย์ไปทวงถาม ผู้ยืมมิให้เกิดวิวาทด่าตี

กัน พิจารณาเปนสัจ ท่านให้ปรับไหมให้แก่กันตามลักษณด่าดี เจ้าทรัพยจะเอาทรัพยแก่ผู้ยืมนั้นมิได้ เหตุพ้นกำหนดทวงถามกันแล้ว

ว่าด้วยลักษณ เช่ายืม } ๑๒ มาตราเท่านี้

99

แต่นี้จะกล่าวด้วยลักษณ จ้างวาน } สืบสาขคดต่อไป

๘๕ มาตราหนึ่ง จ้างท่านให้ทำแก้วแหวนรูประพรรณเรือเกวียนสิ่งใด ให้เจ้าของแลช่างตีราคารูประพรรณซึ่งท่านนั้นให้รู้จักค่ามากแลน้อย ถ้าแลช่างผู้ทำนั้นทำให้รูประพรรณสิ่งของเกวียนท่านแตกหักเสียหาย ให้ใช้ของท่านตามมากแลน้อย บำเหน็จนั้นอย่าให้เอาเลย

100

๘๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดจ้างช้างม้าโคกระบือท่านช้านานเท่าใดหาย มิได้รูประพรรณมา ท่านให้เอาเท่า

ค่าช้างม้าโคกระบือนั้น แลค่าจ้างนั้นให้เอาตามสัญา แก่กัน

101

๘๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดจ้างเกวียนท่านบันทุกสิ่งของไปในที่ใดๆ ก็ดีเจ้าเกวียนขับเกวียนไปตามทาง แลทรัพยบันทุกในเกวียนนั้นแตกหัก ผู้ขับเกวียนหาโทษมิได้ ถ้าผู้ขับเกวียนขับเกวียนออกจากทาง ทรัพยของท่านแตกหัก ให้เจ้าเกวียนใช้ทรัพยของท่าน ถ้าเกวียนหักไปมิรอดอยู่แต่กลางหน โจรปล้นลักเอาทรัพยในเกวียนไป เจ้าเกวียนจะเอาค่าจ้างมิได้ ถ้าเจ้าเกวียนเร่งขับเกวียนนั้นเองโดย ด่วน / เรว แลเกวียนหักเตาะแตกกลางหนเสียทรัพย ควรให้เจ้าเกวียนใช้ทรัพยสิ่งของแก่ท่าน ถ้าเวลานั้นจวนค่ำเจ้าเกวียนเร่งขับเกวียนๆ เตาะหักค้างอยู่กลางหน โจรปล้นลักทรัพยนั้นไป บพึงเอาโทษแก่เจ้าของเกวียนนั้นเลย

102

๘๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดหากำลังมิได้ จ้างไพร่ฟ้าข้าคนท่านไปเปนกำลัง ทายกดีไทกดี ไปด้วยกิจศุขทุกข

กดไปราชการแลไปการณรงค์สงครามกด แลจ้างเปน
วันกดเปนเดือนกดเปนคราวกดเปนบกด สัญาแก่กัน
เปนเงินมากน้อยเท่าใด ครั้นถึงที่มันไม่จ้างสับไปกด
กลับมาแลวกด ให้คิดเงินค่าจ้างให้แก่มันตามสัญา
จงเตมเปนค่าแรงมัน เมื่อผู้จ้างได้กำไรมากน้อยเท่าใด
ไม่ได้แบ่งปันให้แก่ลูกจ้าง ครั้นขาดทุนให้ลูกจ้างช่วยใช้
นั้นไม่ได้ เพราะมันเปนแต่ลูกจ้าง

103

๘๙ มาตราหนึ่ง จ้างบ่าวไพร่ท่านขนล่องไปแห่ง
ใด ๆ กด ให้จ้างถึงนายจงเปนคำนับ ถ้าแลได้จ้างต่อ
มุนนายไป ลูกจ้างนั้นตายด้วยเสือจรเข้เงือกงูมังกรแล
ตกน้ำตายกด ขนต้นไม้ตกตายกด ท่านว่าจะเอาโทษ
แก่ผู้จ้างนั้นมิได้เลย

104

๙๐ มาตราหนึ่ง จ้างคนท่านดำน้ำหาของมิได้
ของขึ้นมาแลคนดำนั้นรากน้ำตาย ให้เอาแต่สินจ้าง
ถ้าได้ของซึ่งตกหายนั้นขนมา แลผู้ดำนานั้น รากน้ำตาย
ท่านให้ให้สินจ้างจงท่วน ส่วนสิ่งของซึ่งได้ขึ้นมานั้นให้

ทำเปน ๔ ส่วนปูนบำเหน็จผู้ตายให้แก่นายเงินอีกส่วนหนึ่งปลงศภผู้ตาย

105

๙๑ มาตราหนึ่ง ผู้ใดรับจ้างเลี้ยงช้างม้าวัวควาย ท่านให้หาผู้เถ้าผู้แก่ลุกนั่งจงรู้กำหนดค่าช้างม้าวัวควายนั้นมากน้อยเท่าใด อย่าดูบังเหตุสักอันเลย แม้นช้างม้าวัวควายนั้นไข้กดงูขบกัดเสือขบกัด ให้ไปบอกแก่เจ้าของพญาบาลของเขาเอง ส่วนเจ้าของก็อย่าละของตนเสียให้ล้มตาย แม้นไกลจะบอกเจ้าของมิทัน ให้บอกพี่น้องเพื่อนบ้านผู้เถ้าผู้แก่อันอยู่ใกล้ อุบาท ๓ ประการนี้แม้นช้างม้าวัวควายล้มตายจะติผู้เลี้ยงนั้นมิได้ เปนเคราะห์เจ้าของเอง แม้นผู้เลี้ยงละของเสียให้หายโจรลักกัดให้ผู้อื่นเช่ายืมไปใช้ตายกัด ให้ใช้ค่าช้างม้าวัวควายท่าน เพราะมันเอาเบี้ยค่าจ้างมันหมพญาบาลของท่าน

106

๙๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดจ้างวานพี่น้องลูกหลานบ่าวไพร่ข้าคนท่านมิให้ไปทำการสิ่งใด ๆ มิได้จ้างวานแก่

พ่อแม่มุนนายให้รู้แลจ้างวานกันเอง แลคนนั้นเปนเหตุการไข้เจบล้มตายก็ดี จรเข้มังกรขบตกน้ำตายก็ดี เสือขบงูขบตกต้นไม้ตายก็ดี แลหนีหายด้วยประการใด ๆ ก็ดี ท่านให้ผู้จ้างวานไปนั้น ใช้ข้าคนท่านซึ่งจ้างวานไปนั้น

อนึ่งถ้าแลวานลูกหลานพี่น้องบ่าวไพร่ท่านไปไกลบอกแก่มุนนายพ่อแม่รู้แล้วแลเอากันไปทำการสิ่งใด ๆ ยังมิได้เอาคนมาส่งแก่พ่อแม่มุนนายคนนั้นเปนเหตุการไข้เจบล้มตายหนีด้วยประการใด ๆ ก็ดี ท่านให้ไหมผู้วานใช้ลูกหลานบ่าวไพร่ ข้าคน ซึ่งวานไปนั้น เปน เบี้ย ทำบุญกงตัวผู้ตายนั้น

อนึ่ง จ้างพี่น้องลูกหลานบ่าวไพร่ ข้าคนท่านมิได้ไปก็ดี ทำการสิ่งใด ๆ ก็ดี แลพ่อแม่มุนนายให้จ้างเอาคนนั้นไป แลคนนั้นเปนเหตุการไข้เจบล้มตายหนีหายด้วยประการใด ๆ ก็ดี ท่านมิให้ผู้จ้างใช้คนนั้นเลย เพราะพ่อแม่มุนนายเหนแก่สินจ้างให้ไปจ้างท่านแล

๙๓ มาตราหนึ่ง ท่านจ้างให้กระทำการสิ่งใด ๆ

แลรับค่าจ้างแล้ว ถ้าแลไปทำการอันใช่ที่ท่านจำเพาะนั้น ค่าจ้างนั้นมิควรได้แก่ผู้นั้นเลย

108

๘๔ มาตราหนึ่ง วานคนท่านไปมันหนีหายแห่งใด ๆ มิได้พบ ให้เอาค่าคนนั้นทำเปนสองส่วนให้ผู้วานใช้ส่วนหนึ่ง ให้ช่วยกันหาเพราะสันมิใจ ถ้ายืมสังสินเงินทองผ้าผ่อนแพรพรรณเรือชาเครื่องทรัพย์สิ่งใด ๆ ท่านว่าให้มันผู้ยืมใช้จงเตมค่านั้น

109

๘๕ มาตราหนึ่ง ถ้าวานลูกหลานไพร่ข้าคนท่านไปใช้คอว่าให้เกยวเข้ากัด ปลูกศาลาแลขุดสระพูนถนนปลูกกุฏิวิหารกัด ทำเย่าเรือนสรรพการงานสิ่งใด ๆ กัด แลมันกินเล่าเมามายตายเปอมิรู้จักกัดจักร้าย ดั่งนั้น ท่านให้ผู้วานนั้นเอาค่าคนท่านไปส่งถึงมุนถึงนาย มันจงเปนคำนับ ถ้าแลมิเอาไปส่งถึงมุนถึงนาย แลข้าคนท่านหนีกัด มีผู้ร้ายฆ่าตีฟันแทงตายกัด ข้ามน้ำตกตะพานตายกัด ท่านให้ผู้วานนั้นใช้ข้าท่าน ถ้าวานข้าคนท่านมิที่ไป ถ้าโจรปล้นตกศึกแลเขาฆ่าฟันตายกัด เรือ

ล้มตกน้ำตายจรเข้ขบเสือขบก็ดี แลมิผู้รู้เหนเปนศักขีพญาณ ท่านว่าให้ผู้วานนั้นช่วยปลงศภเผาผีทำบุญให้ถ้าคนนั้นจ้างไปท่านมิให้ใช้ค่าคนนั้นเลย เพราะว่าต่างคนต่างจะใคร่ได้ ให้เสียแต่ค่าจ้างนั้น ท่านว่าเปนบาปกำมันเอง

อนึ่งมันวานข้าคนลูกหลานท่านไป แลใช้ให้มันขนไม้ขนหมากขนมพร้าวขนตาลแลขนสิ่งอันใด ๆ ก็ดี แลข้าคนลูกหลานท่านตกตาย ท่านว่าให้ผู้วานนั้นใช้ค่าคนลูกหลานท่านจงเตมค่าเพราะหาพิจารณามิได้ ถ้าจ้างไปท่านมิให้ใช้เลย ให้เรียกเอาค่าจ้างนั้นให้ช่วยทำบุญส่งไปแก่มันเถิด

110

๙๖ มาตราหนึ่ง วานผู้คนลูกหลานท่านไป มิได้ใช้ผู้คนลูกหลานท่านให้ขนต้นไม้ แลผู้คนลูกหลานท่านเกิดอุบัติเหตุตาย ท่านว่าเปนกำแห่งสัตว จะให้ผู้วานใช้ข้าคนลูกหลานท่านนั้นมิได้

111

๙๗ มาตราหนึ่ง วานท่านซื้อสินค้าให้แก่ตน

ท่านซื้อสิ่งของมาให้แก่ตนมากน้อยเท่าใด ยังมิได้ให้เงิน แลผู้ขายเตือนผู้ซื้อแลผู้ซื้อเตือนผู้วานให้ซื้อจะเอาค่าสิ่งของ ๆ ท่านก็ประเว่ประวิงมิให้แก่ท่าน ท่านให้เรียกออกมาพิจารณา แลผู้วานให้ซื้อนั้นว่าให้ซื้อจริงว่าได้ให้เงินค่าสิ่งของแล้วกด ให้ซื้อมากว่าน้อยกด แลว่ามิได้ให้ซื้อกด เมื่อพิจารณาเปนสัจดั่งหนังสือร้องท่านว่าประบัดสิ่งของท่าน ให้เอาค่าสิ่งของตั้งไหมทวคูนยกทุนให้เจ้าของ เหลือนั้นเปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่งว่าด้วยจ้างวาน ๑๑ มาตราเสร็จแต่เท่านี้

112

๙๘ มาตราหนึ่ง ซื้อสิ่งของกันตกราคาแล้ว ผู้ซื้อเอาสิ่งของไปยังมิได้ให้เงินแก่ผู้ขาย ๆ ทวงถามมิรับว่ามิได้ซื้อกด มากว่าน้อยกด ผู้ขายให้เรียกตัวมาพิจารณาเปนสัจดั่งหนังสือร้อง ท่านว่ามันประบัดสินท่าน ให้ไหมทวคูนยกทุนให้เจ้าของ เหลือนั้นเปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง ถ้าพิจารณามิเปนสัจ มักได้ท่านฉันใดให้ท่านได้ตนฉันนั้นบ้าง

113

๙๙ มาตราหนึ่ง ท่านซื้อวิญาณกะทรัพย์อวิญาณกะ

ทรัพยของตน ๆ รับเอาเงินไว้ สัญาว่าจะให้ทรัพย สิ่งของแก่ท่าน มิได้ให้แก่ท่าน ๆ ทวงถามมิรับว่ามิได้ว่าจะขาย มิได้รับเอาเงินของท่านไว้ เมื่อพิจารณาเปนสัจดั่งนั้น ท่านว่าประบัดสินท่าน ให้เอาทรัพยนั้นตั้งไหมทวีคูน

114

๑๐๐ มาตราหนึ่ง ซื้อของขายของแก่กันในตลาดก็ดีในเรือนสถานแห่งใด ๆ ก็ดี แลมันผู้ซื้อหลีกหนีเร้นซ่อนบให้เหนตัวมัน ผู้นั้นทำเพโทบายแกล้งลวงเอาสินท่าน ถ้าได้ตัวมันให้เกาะจำเอาสินนั้นจงทวน แล้วให้เอาไปประจานแลตีด้วยลวดหนัง ๑๐ ที

115

๑๐๑ มาตราหนึ่ง ราษฎรทั้งหลายชักชวนเข้าทุนกันไปค้าขายออกกำไรให้แบ่งปันกันตามมากแลน้อย ถ้ามิได้ซื่อสัจต่อกันเกบเอาทุนแลกำไร ซึ่งจะได้เปนส่วนของท่านนั้นไว้ ท่านว่าประบัดสินท่าน ให้เอาทุนแลกำไรซึ่งเปนส่วนของท่านนั้นตั้งไหมทวีคูน

116

๑๐๒ มาตราหนึ่ง ไปค้าด้วยกันแลตกศึกแลผู้หนึ่งเอาสิ่นนั้นรอด ให้ทำสิ่นนั้นเปนสามส่วน ได้แก่เจ้าของสองส่วน ให้แก่ผู้เอามาส่วนหนึ่ง

117

๑๐๓ มาตราหนึ่ง เรือขนกดล่องกด ขึ้น / ล่อง ไปตามกัน แลเรือหลังไปกะทั่งเรือหน้า แตก / ล่ม กด แลเรือหน้าจอดอยู่เรือหลังไปกะทบแตกล่มกด อนึ่งเรือหน้าบอกให้เรือหลังราไว้ แลเรือหลังมิได้ราอยู่ภายไปกะทั่งเรือหน้า แตก / ล่ม กด ท่านให้เรือหลังใช้ทรัพยเรือหน้าจงทวน เพราะเรือหลังบังอาจห์หาพิจารณามิได้

ถ้าเรือเบาต่อเรือเบาโดนกันล่มเสียทรัพยเท่าใดๆ ท่านมิให้ใช้เลย ถ้าแกล้งฝ่าให้ใช้จงเตม ถ้าเรือหนักผู้เรือเบาเปนคนสำหาวมิยินขงโกรธภายฝ่าเรือหนักล่มให้ใช้สิ่นท่านจงทวน ถ้าคนตายให้ใช้ค่าคนท่าน

ถ้าเรือขนมาแนบฝั่งเรือล่องไปกะทบกะทั่งเรือขนนั้น แตก / ล่ม กด ให้เรือล่องนั้นใช้สิ่นท่านจงทวน ถ้า

เรือล่อง แตก ล่ม กด ก็แตกเสียเปล่า เพราะมิได้ไปกลางน้ำเยยใด ถ้าเรือขน ๆ โดยกลางน้ำแลกะทบกะทั่งเรือล่อง แตก ล่ม กด ให้ใช้ทุนเรือล่องจงทว่น เพราะเรือขนบังอาจ

ถ้าเรือขนจอดอยู่แลเรือล่องมากะทบกะทั่งเรือจอดเปนอันตราย ให้เรือล่องใช้ทุนจงทว่น ถ้าเรือล่องเปนอันตรายจะให้เรือซึ่งจอดอยู่ใช้มิได้เลย

ถ้าเรือลำหนึ่งจับถ่อภายถอยออกจะไป แลเรือลำหนึ่งตั้งใจจะจอดแลหลีกกันกะ บท ทั่ง เรือข้างหนึ่งล่มกด แลเรือจวนกันหมันหลีกลำหนึ่งล่มกด ให้เจ้าเรือซึ่งมิได้ล่มนั้นอยู่ช่วยกู้เรือเกบสิ่งของ ถ้ามิอยู่ช่วย ให้ใช้ของซึ่งเรือล่มกึ่งหนึ่งเพราะเหตุหาความกรรุณาต่อกันมิได้

ถ้าแลเรือหนักแลหนักโดนกันกลางคืน แลเรือข้างหนึ่งได้ร้องบอกมิฟังแลผ่าต้องเรือท่านให้ล่มเสียสินมากน้อยเท่าใด ให้ผู้ผ่านั้นใช้สินท่านจงสิ้น ถ้าเรือหนัก ๆ แลมิทันบอกกันแลโดนกันเรือนั้นล่ม ท่านว่าบาปเคราะห์ทั้งสองข้าง

ถ้าคลองน้ำนั้นน้อย ให้เรือเบานั้นจอดอยู่ ถ้ามิจอดแลภายไปกะทั่งเรือหนัก ล่ม / แตก ก็ดี ให้เรือเบาใช้ของท่านจงทวน แลเรือหนักกะทั่งเรือเบาแตกล่มก็แตกล่มเสียเปล่าเพราะบังอาจ ถ้าเรือเบาแลเรือหนักจอดอยู่กะทั่งกันเข้าแลเปนอันตรายทั้งสองข้าง จะว่าแก่กันมิได้เลย

118

๑๐๔ มาตราหนึ่ง เกวียนหนักเกวียนเบาพบกันกลางทาง ให้เกวียนเบาหลีกเกวียนหนัก ถ้าแลเกวียนเบาหลีกเกวียนหนักมิพ้น กะทบเกวียนหนักหัก ให้เกวียนเบาใช้ ถ้าเกวียนเบาหัก ๆ เสียเปล่า ท่านมิพึงให้ใช้เลย

119

จักกล่าวลักษณให้ ๓ ประการ โดยบาฬีในพระธรรมสาตรดั่งนี้

สเนหโต ธนำ ทินฺนำ ทินฺนธนญฺ ภยโต
สทฺธาย ธนำ ทินฺนำ ตวิธำ ธนลกฺขณำ

แปลว่า ธนลกฺขณำ อันว่าลักษณอันให้ทรัพยแก่กัน

ทิวิธ มี ๓ ประการ สิเนหโต ว ธนๆ ทินฺนๆ คือให้ทรัพย์แก่กันด้วยเสน่ห ๑ ทินฺนธนญฺว ภยโต คือให้ทรัพย์ด้วยกลัว ๑ สทฺธาย ว ธนๆ ทินฺนๆ คือให้ทรัพย์แก่กันด้วยศรัทธา ๑

อันว่าทรัพย์ให้ด้วยเสน่หนั้น จะคืนเอาเล่าก็บมิได้ จว่าเอาเล่าก็บมิได้ อันว่าทรัพย์ให้ด้วยความกลัวนั้น จะคืนเอาก็ได้จะว่ากล่าวเล่าก็ได้ อันว่าทรัพย์ให้ด้วยศรัทธา จะคืนเอาเล่าก็มิได้ ถ้าผู้นั้นจะคืนเอาเล่า ให้ลงโทษมันโดยราชอาชญา

120

๑๐๕ มาตราหนึ่ง ให้ทรัพย์แก่ท่านด้วยกลัว ถ้าทรัพย์ยังอยู่กดจำหน่ายสิ้นแล้วกด แลจะคืนเอาเล่าก็ได้ เพราะเหตุให้ทรัพย์แก่ท่านนั้น กลัวไภยอันตรายจะมาถึงจึงให้

121

๑๐๖ มาตราหนึ่ง ทาษท่านให้ลูกแก่ท่านเปนธรรมบุตรแลนายเงินมิรู้ ผู้เลี้ยงนั้นจะเอาลูกทาษท่านไว้เปนสิทธิมิได้ คงให้เปนสิทธิแก่นายเงิน ถ้านายเงินมันรู้

ด้วยว่าทาษนั้นให้ลูกแก่ท่านเปนธรรมบุตร เปนสิทธิแก่ผู้เลยงนั้น ถ้านายเงินจะเอาคนนั้นคืนเล่า ท่านมิให้ฟังคำนายเงินนั้นเลย

122

๑๐๗ มาตราหนึ่ง หญิงทาษหนีนายเงินไปซ่อนเร้นอยู่บ้านอื่นเมืองไกล แลเกิดลูก ชาย / หญิง กด เมื่อไกลนายเงินนั้นมันขาดแคลนหาจะกินจะเลยงลูกมิได้ มันให้ลูกแก่ท่านเปนธรรมบุตร จำเนียรไปแลนายเงินมาพบจะเอาตัวทาษทั้งลูกนั้นด้วย กคงให้เปนสิทธิแก่นายเงิน ถ้าแลเดกนั้นรักผู้เลยง มันจะสมักอยู่ด้วยผู้เลยงก็โดยใจมัน ให้ผู้เลยงให้ค่าเดกนั้นแก่นายเงินจงเตมค่า

123

๑๐๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้ลูกหญิงลูกชายแก่ท่านแต่ตัดสายสดืออยู่ในผ้าออมมาถึงขวบหนึ่งกด เปนสิทธิแก่ผู้เลยง แลอยู่หงนานผู้ให้ลูกแก่ท่านนั้นจะเอาลูกตนคืนเล่า ท่านให้ค่าลูกนั้นจนสิ้นค่าตัวเปนบำเหน็จแก่ผู้เลยงนั้น ถ้าแลทารกนั้นมิไปอยู่ด้วยพ่อแม่เดิมจะ

สมักอยู่ด้วยผู้เลี้ยงนั้นก็ตามใจมัน ถ้าแลผู้ใดจำใจผู้น้อยให้ไปด้วย พ่อ/แม่ เดิม เปนบาปนักมิพ้นจตุราบายเลย

ถ้าแลให้ลูกแก่ท่านแต่อายุศม์สอง ขวบ สาม ขวบขึ้นไป แลผู้ให้นั้นเอาบำเหนจค่านมเข้าปอนกด ผู้นั้นเปนสิทธิแก่ผู้เลี้ยง แลอยู่หึงนานผู้ให้ลูกแก่ท่านนั้นจะเอาลูกคืนมาเล่า ท่านให้ตีค่าผู้น้อยนั้นจงสิ้นค่าตัว ประดุจตีค่าลูกอ่อนอันตัดสายสดือมาให้บำเหนจแก่ผู้เลี้ยง

ถ้าแลให้ลูกแก่ท่านนั้นมิได้เอาค่านมให้แก่ท่านระดอก แลอยู่หึงนานผู้ให้นั้นจะเอาลูกตนคืนเล่า ท่านให้ตีค่าผู้น้อยนั้น จงสิ้นค่า แลให้ปันค่านั้นเปนสามส่วน ให้แก่ผู้เลี้ยงสองส่วน ให้แก่ พ่อ/แม่ ส่วนหนึ่ง ถ้าให้ลูกแก่ท่านแต่อายุศม์ ๕/๖ ขวบได้ระดอก นานมาผู้ให้จะเอาลูกตนคืนให้ตีค่าผู้น้อยนั้นจงเตมค่า ให้ปันออกเปนสองส่วนให้แก่ผู้เลี้ยงนั้นส่วนหนึ่ง ให้แก่ พ่อ/แม่ มันนั้นส่วนหนึ่ง

ถ้าให้ลูกแก่ท่านแต่อายุศม ๗ ขวบขึ้นไป แลผู้เลี้ยงนั้นเอาผู้น้อยนั้นไปขายแลทำให้ได้ยากประการใดๆ แล พ่อแม่ พี่น้องนั้นจะคืนเอามา ท่านว่าใช้ยืนนายยืนเข้าได้อยู่แล้ว ผู้เลี้ยงจะคิดเอาค่าเข้านั้นมิได้ จะสมักอยู่ฝ่ายข้างผู้ใดก็ตามใจมัน

124

๑๐๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเสน่หแก่ท่าน ยกภรรยาดั่งชีวิตรให้แก่ท่านด้วยเสน่หแล้ว แลอยู่มาจะคืนเอาเล่า ท่านว่าจะคืนมิได้เลย

125

๑๑๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาทรัพยอันมิควรที่จะให้แก่ท่านนั้น แลเอาไปให้แก่ทาน ก็เปนโทษแก่ผู้ให้นั้น เพราะเหตุผู้นั้นมิรู้จักเดิมมาแห่งทรัพยนั้น แลเอาเปนทรัพยเอง แลเอาไปให้แก่ท่าน อนึ่งถ้าเอาทรัพยนั้นไปให้แก่ท่านระดอกผู้รับนั้นก็เปนโทษ เพราะเหตุผู้รับนั้นไม่พิจารณาเดิมที่มาแห่งทรัพยนั้น อนึ่งถ้าทรัพยนั้นผู้เอามาให้ค่าสิ่งของประการใดก็ดี ผู้รับนั้นหาโทษมิได้เปนโทษแก่ผู้ให้นั้น อนึ่งทรัพยมิควรที่จะเอาแลผู้นั้นรู้

ว่าทรัพยนั้นกอประดวยโทษแล้ว แลรับเอาทรัพยนั้นก็ดี มิรู้ว่าประกอปดวยโทษแลรับไว้ก็ดีก็เปนโทษแก่ผู้รับแลผู้ให้นั้น

126

๑๑๑ มาตราหนึ่ง สวิญาณกทรัพยอวิญาณกะทรัพยสิ่งใด ๆ มิใช่ของตน ๆ เอาของท่านไปให้แก่ผู้ใด แลเอาไปขายไปจำนำก็ดี ให้เอาค่าทรัพยสิ่งอันให้อันขาย จำนำ นั้นตั้งไหมแล้วเอาของ ๆ ท่านให้คืนให้แก่ท่านเจ้าของ

127

๑๑๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดว่าจะเอาทรัพยเงินทองมาให้แก่ท่าน แลรับเอาพัศดุแห่งท่านไป อยู่มาพ้นจากวันคืนสิ่นัดนั้น แลมิได้เอาทรัพยเงินทองมาให้แก่ท่าน แลลวงเอาพัศดุของท่านไปเปนอนาประโยชนแก่อาตมาเอง ถ้าเปนสัจว่าเอาพัศดุของท่านไปจริง ควรให้ใช้เปนทวีคูน

อนึ่งถ้าข่มเหงเอาทรัพยแห่งท่านก็ดี ชิงเอาทรัพยแห่งท่านก็ดี ควรให้ใช้ทรัพยนั้นเปนตรีคูน

128

๑๑๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเสน่หแก่กันแลว่าจะให้ทรัพย์ข้าคนแก่กัน แลทรัพย์ซึ่งจะให้นั้นยังอยู่ในสถานที่ไกลแลมิได้มีอยู่ในมือผู้นั้น แต่ออกปากว่าจะให้แก่กันดั่งนั้น ถ้าแลทรัพย์มาถึงมือผู้นั้นจึงจะว่าเปนสิทธิแก่ผู้นั้น เหตุใดจึงกล่าวว่าดั่งนั้น เหตุว่าทรัพย์นั้นมิได้มาถึงมือผู้จะได้ ถ้าแลให้ถึงมือแล้ว แลผู้ได้ทรัพย์เอาทรัพย์ไปจำหน่ายเสียสิ้นเชิงแล้ว ๆ ผู้ให้นั้นจะกลับคืนเอามิได้เลย

129

๑๑๔ มาตราหนึ่ง ชายให้อันมิควรแก่หญิงอันเปนเมียท่าน ๆ ให้ไหม ๑๐๐๐๐๐ ถ้าหญิงหาผัวมิได้ แลชายให้อันมิควร ไหม ๘๐๐๐๐ ถ้าหญิงให้อันมิดีแก่ชาย ไหม ๑๒๐๐๐๐ ถ้าหญิงเหมือนกันให้อันมิควรแก่กัน ให้ไหม ๗๐๐๐๐ แล

130

๑๑๕ มาตราหนึ่ง ลวงท่านให้กินอันมิดีอันโสกโครก ให้ไหม ๑๗๐๐๐๐ ว่ามาทั้งนี้แต่นา ๑๐ ไร่ขึ้น

ไปถึงนา ๑๐๐ หนึ่ง ถ้านา ๒๐๐ เอา ๒ คูน ถ้านา ๓๐๐ เอา ๓ คูน ถ้านา ๔๐๐ เอา ๔ คูน กว่านั้นให้บวกขึ้นนาร้อยละ ๔๐๐๐๐ แล

131

๑๔๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาอาจมชักเรือนท่านให้ไหม ๑๒๐๐๐ ถ้าเอาอาจมชักบ้านท่าน ไหม ๑๐๐๐๐ ถ้าเข้าบ้านท่านแลถ่ายอุจาระรดไว้ ให้ไหม ๕๕๐๐ ถ้าขุดหลุมถ่ายอุจาระใกล้เสาห้องเรือนท่าน ให้ไหม ๕๕๕๐ ถ้าแลขุนแขวงหมื่นแขวงสิบร้อยอายัดว่ากล่าวแลมันมิฟังไซ้ บันดาจะไหมที่หนึ่งให้ไหมทวีแล้ว แลจำให้มันแบกอาจมเสียจงได้

ว่ามาด้วยลักษณให้ ๓ ประการสันแต่เท่านี้

132

จักกล่าวลักษณพนัน ๒ ประการในพระธรรมสาตร โดยพระบาฬีดั่งนี้

โทโส กโรติ อพฺภุตๆ เอกๆ อโทสโก ปี วา
เอกๆ กโรติ อพฺภุตๆ ทฺวิธา อพฺภุตลกฺขณา

ธิบายว่า อพฺภุตลกฺขณา อันว่าลักษณพนันขันต่อกันนั้น ทฺวิธา มี ๒ ประการ โทโส กโรติ อพฺภุตๆ คือพนันขันต่อกันด้วยความโกรธ ๑ อโทโส กโรติ อพฺภุตๆ คือพนันขันต่อกันด้วยมิได้มีใจโกรธ ๑ เปน ๒ ประการดังนี้

อันว่าลักษณพนันขันต่อกันด้วยใจอันจะโกรธนั้น แลจะเอาทรัพย์สิ่งอันพนันนั้นมิได้ เหตุว่าโกรธแล้วหาความพินิจพิจารณามิได้ อนึ่งเมื่อพนันขันต่อกันนั้นมิได้มีใจจะโกรธสิ่งสรรพอันพนันนั้นเอาได้ เหตุว่ามีความคิดอ่านแล้วจึ่งเอาทรัพย์นั้นได้

133

๑๑๗ มาตราหนึ่ง ชนทั้งสองเปนเอกจิตรเอกฉันท์ต่อมวยด้วยกันก็ดี แลปล้ำกันก็ดี แลผู้หนึ่งต้องเจบปวดก็ดี ค่นหักถึงแก่มรณภาพก็ดี ท่านว่าหาโทษมิได้ อนึ่งมีผู้ ยุยง / ตกรางวัล ก็ดีให้ปล้ำตนนั้น ผู้ยุยงหาโทษมิได้ เพราะเหตุผู้ยุยงนั้น จะได้มีจิตรเจตนาที่จะใคร่ให้สิ้นชีวิตรหามิได้ แต่จะใคร่ดูเล่นเปนผาสุกภาพ เปนกำไมแก่ผู้ถึงมรณภาพเองแล

134

๑๑๘ มาตราหนึ่ง คนทั้งหลายแข่งเรือเห็นกัด แข่งเกวียนเห็นกัดแข่งโคเห็นกัด สรรพแข่งพาหนสิ่งใด ๆ ก็ดี เมื่อแข่งนั้น ถ้าต้องผู้คนบ่วยเจบแลถึงแก่มรณภาพ ท่านว่าหาโทษมิได้ อนึ่งถ้าขึ้งโกรธแก่กันแลทุบตีกันแตกหักล้มตายชื่อว่ากอประด้วยโทษแล ให้ลงสันไหมตามโทษานุโทษผู้นั้น อนึ่งถ้าเยาะเย้ยกันชมอไปแต่ไกล แม้นว่ากระกูลคนทั้งสองนั้นใหญ่น้อยเปนประการใดก็ดี บมิควรว่าโดยบันดาศักดิกระกูลนั้น เหตุใดจึงกล่าวดั่งนี้ เหตุบุทคลทั้งหลายประพฤทธิในการอันเล่นด้วยกันนั้นโดยพระธรรมสาตรกล่าวดั่งนแล

135

วันพฤหัศ เดือนแปด ขึนเก้าค่ำ บมเสง นักสัตวเอกศก สมเดจบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว มีพระบันทูลสุรสิงหนาทดำหรัศตรัสแก่ขุนศรภูรปรีชา ให้กฎเปนตำราไว้ดั่งนี้ ด้วยลูกขุนณหัวหมื่นหัวพันอันสมเดจ์บรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวใช้ไปด้วยกิจราชการ พระราชสงครามก็ดี ไปรั้งเมืองก็ดี ไปราชการใด ๆ ก็ดี ท่าน

มิให้ชวนกันเห้ลนเบยแลเห้ลนสรรพพะนันขันต่อกันสักอัน ถ้าแลชวนกันเห้ลนเบย แล ได้ / เสีย กัด ท่านมิให้ผู้เสียให้แก่ผู้ได้ มิให้ผู้ได้เอาแก่ผู้เสีย ส่วนโทษไซ้ ท่านให้ลงโทษแก่ผู้เลมิดอาชูาซึ่งผู้ไปเห้ลนนั้น

136

๑๑๙ มาตราหนึ่ง เห้ลนเบยชนไก่สรรพเหล้นพะนันขันต่อกันในบ่อน แลทำหนังสือบริคลชันชียรับเอาเงินนายบ่อนชันชียจะให้เปนต่อหน้าเปนค่าง ก็ให้เอาตามบริคลชันชียกันนั้น ถ้าแลมันเอาเงินนายบ่อนแล้วมันต่อสู้นายบ่อน ให้เอาทุนเงินตั้งไหมเปนทวีคูน เพราะมันเอาของท่านเห้ลนจะเอาลาภให้มาก

137

๑๒๐ มาตราหนึ่ง ราษฎรปะไสยหาการข่มเหงกันให้ข้ามแม่น้ำไป แลผู้นั้นกลัวจำข้ามไปจรเข้ขบตายกัด จมน้ำตายกัด ท่านให้ใช้ไพร่ท่านคนหนึ่งเปน ๒ คน ถ้าแลพะนันขันต่อกันมีสิ่งของ วาง / มิได้วาง กันกัด แลมันข้ามน้ำไปมันตาย มิให้มีโทษ

แก่ผู้พนันนั้นเลย เหตุมันจะใคร่ได้สิ่นพนันดุจหนึ่ง ไปค้าสำเภาเอาชีวิตรไปแลกเอาสิ่นค้านั้นแล

138

๑๒๑ มาตราหนึ่ง ข่มเหงกันด้วยพละการให้แทงแรดเสือวัวควายก็ดี แทงจรเข้ฉลามก็ดี แล แรดแถก เสือขบ } จรเข้ขบ { วัว ควาย } ขวิดฉลามฟาดฮุบผู้แทงนั้นตาย ท่านว่าหากใช้ให้แทงมันจึงตาย ให้ใช้คนท่านคนหนึ่งเปน ๒ คน ถ้าแลมีสิ่งของเงินทองออกกองกันทั้งสองข้าง ถ้ามันผู้แทงนั้นตายมิให้มีโทษแก่ผู้นั้นเลย ว่าด้วยลักษณพนัน ๓ ประการสิ้นแต่เท่านี้

139

จักกล่าวลักษณสาเหตุ อันบังเกิดเปนมูลคดีวิวาท ให้บังเกิดความต้องตามบาฬีในคำภีรพระธรรมสาตรว่า เหตุมูปฏิจฺจ อธิการณ์ วา เปนอาทิดังนี้ จึงกล่าวสาธกคดี คือ กึงความตามพระราชบัญญัติ อันโบราณราชกระษัตร จัดเปนบทมาตราสิบ ๆ มาดังนี้

ศุภมัศดุ ๑๙๐๖ ศกกุกกุฎสังวัชฉะระ กฤติกะมาสบัญจะมีดถีศุกกระวาร พระบาทสมเดจ์พระเจ้ารามาธิบดีศรีสุริรักษจักรพรรดิราชาธิราช บรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์ณะพระธินั่งมังคลาภิเศกโดยบุรรพาภิมุกข จึ่งขุนธรนิบาลบังคมทูลพระกรรุณาว่า ข้าพะเจ้าพันพานหาความจ่าญดขุนพิไชยสงครามว่าจ้างสามเทียรลงเรือ ขุนพิไชยสงครามเมื่อไปวัดโปรดสัตว สามเทียรทวงเบี้ยค่าจ้างแก่จ่าญด อยู่มาประมาณ ๕ / ๖ วัน ผู้ร้ายแทงสามเทียรตายจะได้มีผดแผกด้วยผู้ใดหามิได้ ผดกันแต่กับจ่าญด ถามจ่าญด ๆ บติเสศแต่มคำพรุทบ้างพิจารณามิออก ข้าพเจ้าขอกราบเรียนพระราชปรติบัตจะควรลงโทษดั่งฤๅ จึ่งมีพระบันทูลแก่ขุนธรนิบาลว่า

ทวยราษฎรผู้ใดผดแผกแซก อ้างเปนกรนิยาเหดุแก่กันพ้น ๗ เดือนเอาเปนสาเหดุนั้นมิได้ ถ้าใน ๗ เดือนผู้ร้ายลอบพันแทงทุบตีมบาศเจบล้มตายฉกลักปล้นสดมเผาเรือนแลพันแทงช้างม้าโคกระบือ และลักสิ่งของใน ไร่ / สวน ทำร้ายประการใด ๆ พิจารณาเปนสัจ

ให้ลงโทษแลปรับไหมโดยขนาด ถ้าเปนแต่พิรุท พิจารณาหมิ่เปนสัจ ให้เอาประกันแลทานบลไว้ ถ้าหากลพิรุทมิได้ ให้เอาแต่ทานบลไว้ ถ้าผู้พ้องพิรุท ให้ลงโทษปรับไหมดุจเดียว

140

อนึ่งผู้ใดทนงศักดิสามหาวผิดแผกด่ากันหมายหมั้นคั้นความแก่ท่าน ๆ มีเหตุประการใด ๆ เขาหาความแก่มันผู้หมายหมั้นนั้น ครั้นเรียกมาถามมันหากลพิรุทมิได้ ๆ จริงแต่คำมันว่า ให้ไหมปากมันว่านั้นเปนข้อเลมิดตามบันดาศักดิ ถ้ามันมีกลพิรุทมันทำแก่ท่านจริง จะภอให้ตายก็ดี จะภอตัดตีนสันมือทวนด้วยลวดหนังก็ดี ตามโทษอันทำแก่ท่านนั้น ถ้าแลแต่ปากมันหมายหมั้นคั้นความแก่ท่าน แลมันมิได้ทำแก่ท่านท่านว่าให้ปล่อยเสียเถิด

141

๑๒๒ มาตราหนึ่ง เปนกรนีสาเหตุแก่กันนั้น ท่านให้เอาแต่ใน ๗ เดือน ถ้าพ้น ๗ เดือนไป เอาเปนกรนีสาเหตุมิได้ ถ้าเปนความด้วยกันแลผู้ชะนะเปน

อันตราย จึ่งเปนสาเหดุ ถ้าผู้ใดแพ้เปนอันตราย มิเปนสาเหดุเลย

ลักษณสาเหดุ ๒ มาตราเท่านี้

142

๑๒๓ มาตราหนึ่ง ช้างท่านวางไว้ณะแปลงก่อน แลมีผู้เอาช้างทรับมันไปวางใกล้แลแทงช้างอันท่านวางก่อนนั้นตาย ให้ใช้ช้างท่านแทนดั่งเก่าให้ส่งแก่เจ้าช้างนั้นคืน ผมดีไว้ให้หาช้างอันแทนให้แก่ท่านแล

143

๑๒๔ มาตราหนึ่ง ต่างคนต่างเอาช้างวางไกลกัน แลเจ้าของช้างตกมันมิรู้ วางช้างตกมันไว้ต่างบ้าน แหล่งหลุดช้างตกมันหากสำหาว แลไล่แทงช้างท่านปวดเจบกดีตายกดีหาโทษมิได้เลย ผู้รู้ว่าช้างท่านวางไว้ แลเจ้าของช้างตกมันมิบอกให้รู้แลวางไซ้ ท่านให้ใช้ช้างท่านแล

144

๑๒๕ มาตราหนึ่ง ช้างตกมันแลควานขี่แลให้ช้างแทงช้างท่านตาย ท่านให้ใช้ช้างท่าน

145

๑๒๖ มาตราหนึ่ง มีผู้ทุจริตแลมาผิดลูกถูกเมีย ท่านผู้ขนเถอนขนบ่านนกด ผู้รายขนทับขนทมผู้ขนบ่าขนเถอน แลยอชักผลักไสลูกเมียผู้คนชาวช้างผู้ขนบ่าขนเถอนนนกด อนึงถาตชาวช้างผู้ขนบ่าขนเถอนด้วยมือด้วยไม้ด้วยเหลกผู้ขนบ่านนพิกาลไซ้ ท่านให้ตั้งช้างพลาย ๕ ศอก ตั้งช้างพัง ๔ ศอกคบ (พัง / พลาย) ใช้ค่าเท่ากันเปนเงินตัวละ ๗ ค่ากึ่ง ให้แก่เจ้าผัวแลชาวช้างผู้ขน (บ่า / เถอน) บาศเจบนั้น ถ้ามบาศเจบหักค่นตาย ให้ไหมทวีคูนโดยศักดิ (มือ / ไม้ / เหลก) เพราะมันเปนผู้ร้ายลักฉกอาธรรสำหาวไปรุกตีท่าน

146

๑๒๗ มาตราหนึ่ง (วัว / ควาย) ชนกันเองแลตาย หาโทษหมิได้ ถ้าชนกันหลายคาบแลเจ้า (วัว / ควาย) รู้ด้วยกัน ข้างหนึ่งได้ผูก (วัว / ควาย) ตนไว้ แลข้างหนึ่งมิได้เอามา

ผูกไว้ ละให้ไปชนวัวควายอันท่านผูกไว้นั้นตาย ให้เอาควายตัวยังนั้นแทนควายอันตายนั้น

อนึ่ง วัว ควาย ตนต่างคนต่างปล่อยอยู่ แล วัว ควาย ข้างหนึ่งไปชน วัว ควาย ท่าน ๆ มิได้สู้ วัวควายตนชนข้างเดียวก็ดี อนึ่งรู้ว่า วัว ควาย ตนชน วัว ควาย ท่าน มิได้ผูกถือไว้ แลวัวควายตนไปชน วัว ควาย ท่านพิกาลก็ดี ตายก็ดี ให้เวนวัวควายอันพิกาลแลตายแก่เจ้าของวัวควายผู้ชนนั้น

อนึ่งผู้ช่วยตีควายชนด้วยไม้หอกดาบคว่างพุ่งบาศเจบตาย ท่านว่ามันอายาเจ้าควายเปนบาปกำมให้เจ้าควายเสียค่าควายแล

147

๑๒๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดล่ามวัวไว้ที่ทางท่านขับวัวไปตามหนทางชนวัวล่ามกลางหนทางนั้นตาย ท่านว่าบพึงใส่โทษแก่ผู้ขับวัวไปนั้นเลย ถ้าวัวล่ามกลางทางชนวัวผ่ามานั้นตาย ท่านว่าตายเสียเปล่า ถ้าล่ามวัวไว้

ไกลหนทางแลขับวัวผ่าไปแลชนวัวอันล่ามไกลทางนั้นตาย ผู้ขับวัวไปนั้นใช้วัวท่าน ถ้าว่าวัวล่ามไกลหนทางชนวัวผู้ขับมานั้นตาย ๆ เสียเปล่า เพราะขับวัวไปนั้นหาพิจารณามิได้

148

๑๒๙ มาตราหนึ่ง วัวผูกไว้ผู้จูงวัวมาขับเข้าให้ชนกัน ตัวหนึ่งมีกำลังชนตัวหนึ่งตาย ท่านว่าให้ผู้จูงขับเข้านั้นใช้วัวท่าน ถ้าจูงไปทรุดเข้าไปชักหมีพึงเข้าชนกัน ตัวหนึ่งมีกำลังชนตัวหนึ่งตาย ท่านว่าให้ทำเปน ๔ ส่วนให้มันผู้จูงวัวไปนั้นใช้ ๓ ส่วน ๆ หนึ่งเปนกำมสัตวเอง ถ้าผูกไว้ในทุ่งในนาขาดไปชนกันเองตาย หาโทษหมิได้ ถ้ามีผู้เลี้ยงต่างคนต่างต้อนมาเข้าชนกัน ตัวหนึ่งตาย หาโทษมิได้ ถ้าผู้หนึ่งต้อนเข้ามาแกล้งให้ชนวัวซึ่งหมิได้ต้อนนั้นตาย ให้ใช้วัวท่านจงเตม

149

๑๓๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดผูกวัวควายแรงทอให้ผูกจงหมั้น ถ้าจูงให้จูงจงหมั้น ถ้าวัวควายขาดเสียทอ

คนตาย ท่านให้ไหมผู้ ผูก / จูง วัวควาย ให้ดูข้าคนอันตายนั้นเท่าใดให้แล่งเปนสองภาก ๆ หนึ่งให้ผู้จูงวัวควายนั้นใช้ ท่านว่ามันบังเหตุ

150

๑๓๑ มาตราหนึ่ง โคกระบือท่านอยู่ไกลกันถึง ๔ / ๕ เส้น เชือกขาดไป แลมีผู้ต้อนไล่ให้สู้ชนกัน แลโคกระบือนั้นล้มตาย ท่านให้ผู้ต้อนไล่ไปนั้นใช้โคกระบือท่าน แลให้ไหมอาชาแก่ผู้ต้อนไล่ไปนั้น อย่าให้มันเคยตัว ถ้าโคกระบือท่านบาศเจบไซ้ ท่านให้ผู้ต้อนไล่นั้นช่วยพิทักรักษา ครั้นถอยแล้วให้คืนของท่านให้แก่ท่าน ถ้ามันมิรักษาไซ้ ท่านให้ตีค่าโคกระบือให้ท่านกึ่งหนึ่ง ถ้าไม่ถอยคลายเสีย โค / กระบือ ท่านไซ้ให้ใช้ของท่าน

151

๑๓๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเบ่ากล้องไปต้องนกอันท่านเลี้ยงไว้ด้วยเสน่หนั้นถึงแก่มรณภาพ ควรให้

ไหมใช้ค่านกนั้น อนึ่งถ้าพันสุนักขสำหรับพเนจรนั้น ถึงแก่มรณภาพ ให้ไหมใช้ค่าสุนักข อนึ่งถ้าพันวิลาระท่านถึงแก่มรณภาพ ให้ไหมใช้ค่าวิลาระท่าน

152

๑๓๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดไม่แกล้งยิงซัดตีแทงพันท่าน แลผู้นั้นซัดยิงตีพันแทงสิ่งอื่นไปต้องท่านบาศเจบล้มตายด้วย มือ ไม้ เหลก } ก็ดี ท่านว่ามันไม่แกล้ง ให้ปรับไหมโดยพระราชกฤษฎีกา แล้วให้ปรานีมันโดยบาศเจบจะควรบันเปน ๓ ส่วนจะเอาแต่ ๒ ส่วนก็ดี จะควรเอาแต่ส่วนหนึ่งแลกึ่งส่วนก็ดี ให้ใคร่ใจดูจงควรแล้วจึ่งปรับไหม

153

๑๓๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดถากไม้ไกลหนทางแลมีผู้เข้ามาใกล้ ขวานหลุดจากมือไปต้องท่าน เปนบาปก่ำแก่ผู้ตาย ให้ผู้ถากไปช่วยทำบุญส่งไปแก่ผู้ตาย ถ้าขวานหลุดจากมือทั้งตัวทั้งด้ำ ให้ใช้ค่าคนท่าน

154

๑๓๕ มาตราหนึ่ง การงานท่านทำไว้ ผู้ใดถ้าล้างเสียให้ท้าใช้การงานของท่าน ถ้าทำใช้มิได้ ให้ใช้ค่าสิ่งของ ๆ ท่านจงทวน

155

๑๓๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดมาหาสู่ยังเย่าเรือนท่านไปมิได้บอกแก่ท่านเจ้าถิ่นถานบ้านเรือน ของท่านเจ้าเรือนหาย ท่านว่ามิพ้นตัวผู้มาหา ถ้าผู้ไปหานั้นสาบาลตัวให้แลหาพิรุทมิได้ บพึงใส่โทษแก่ผู้ไปมาหานั้นเลย ถ้าไม่ยอมสาบาล ให้ใช้ของท่านจงเตม อนึ่งถ้าผู้มาหานั้นยังอยู่ เจ้าเรือนหาของว่าของหายแลผู้มาหานั้นลุกขนสลัดผ้า (นุ่ง / ห่ม) ให้เจ้าเรือนดูในทันใดนั้น ท่านว่าอย่าพึงใส่โทษแก่ผู้มาหานั้นเลย

156

จักกล่าวลักษณ (ฉมบ / จกละ / กระสือ / กระหาง) แลคนผู้เรียนรู้ เวทวิทธยาคมแลกฤษฎิยาคุณ กระทำให้กันตายฉิบหาย

ดวยอุบายต่าง ๆ เปนมูลคดีวิวาทให้บังเกิดความต้องตาม บาฬีในคำภีรพระธรรมสาตรว่า อาถพฺพนกา เปนต้นดังนี้ มีอรรถาธิบายดังพรรณามาแล้ว

ทนจักกล่าวสาขคดีกงความตาม โบราณกระษัตร ทรงพระราชบัญญัติจัดออกแต่คำภีร์พระธรรมสาตร เปนบทมาตราสับ ๆ มาดังนี้

ศุภมัศดุ ๑๑๔๖ ศกมแมนักสัตวเจตมาศบัญจมีดิถีวิวาร พระบาทสมเดจ์พระรามาธิบดีศรีสิทธิวิสุทธิบุรุโสดมบรมจักรพรรดิธรรมิกกราช เดโชไชยาเทพาดิเทพตรีภูวนาธิเบศ บรมบพิตร พระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจ์ณพระธินั่งมังคลาภิเสกโดยบุรรพาภิมุกขเบื้อง ไพชนมะหาปราสาท มีพระราชโองการมานพระบันทูลสุรสิงหนาทพระราชประยัษคำนับไว้แก่ ผู้รั้งกรมการ ผู้พิจารณาความ ฉมบจกละ กระสือกระหาง ถ้าเปนสัจแล้วอย่าให้ เจ้าเมืองกรมการ เอาฉะมบ จะกละ กระสือ กระหาง ไปฆ่าเสีย ให้บอกส่งเข้าไปยังกรุง ให้ไว้แต่นอก

ขนอน จะให้พิจารณาก่อน ถ้า เจ้าเมือง / กรมการ มิบอกส่งเข้าไปแลฆ่าเสียแล้ว จึ่งบอกเข้าไปยังกรุงต่อพายหลัง ให้มีโทษถึงสิ้นชีวิตร

157

๑๓๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดส่อท่านว่าเปนฉมบกฤษฎิยา รู้ว่าน / รู้ยา รู้วิทยาคุณกระทำให้ท่านตาย พิจารณามิเปนสัจแลหากเทษส่อท่านดั่งนั้น ท่านให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ แล้วให้ไหมขวบค่าตัวผู้ส่อ ถ้าเปนสัจดุจผู้ส่อ ท่านให้ฆ่ามันผู้รู้คุณว่านยาฉมบจะกละกฤษฎิยานั้นเสีย เพราะมันจะทำไปภายหน้า ส่วนทรัพยสิ่งสินมันนั้น ให้เอาเข้าพระคลังหลวงจงสิ้น

158

๑๓๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดด่าท่านว่าเปนกระสือฉมบจะกละ กินบุตรภรรยาท่านให้ถึงสิ้นชีวิตรกด แลกินช้างม้าโคกระบือสรรพสัตวของท่านให้สิ้นชีวิตรกด แต่มิได้ออกชื่อ ฝ่ายข้างหนึ่งออกเจบมากล่าวหาท่านว่า ๆ มิได้เลย เพราะเหตุด่ามิได้ปรากฏชื่อ

159

๑๓๙ มาตราหนึ่ง ด่า ว่า ตู่ ท่านว่ารู้ฉมบกฤษติยา รู้ว่านยาแลวิทยาคุณกระทำให้ท่านตาย ถ้าเปนสัจจริง ดั่งนั้น ให้ถามเอาครูมันด้วยฆ่า ตัว ครู มันเสียให้ตกตามกัน ถ้ามิเปนสัจ แลมันเสกสัน ด่า ว่า ตู่ แก่ท่าน ให้ลงโทษทวนมันแล้วให้ไหมเท่าค่าตัวมันผู้ ด่า ว่า ตู่ ท่านนั้น

160

๑๔๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใด ด่า ส่อ ท่านว่าเปนกระสือกระหางจะกละ พิจารณามิเปนสัจ หาก ด่า ส่อ ท่านดั่งนั้น ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษแล้วให้ไหมเท่าค่าตัวผู้ ด่า ส่อ นั้นเปน สินไหม พินัย กึ่ง ถ้าเปนสัจว่าเปนกระสือกระหางจะกละจริงไซ้ ให้เอามันผู้เปนกระสือ

กระหางจะกลละมาขวิดษารภาเสีย ทรัพยสิ่งสิ่นมันให้เอาเข้าพระคลังหลวง

161

๑๔๑ มาตราหนึ่ง คนไข้กระสือกินแลเขาหาหมอมานั่งผ้าในที่บ้านเขา แลมีผู้เข้ายกหม้อแกงปลงลงแลพรากไฟเสียแลเอาไฟไปก็ดี ให้มีโทษแก่ผู้นั้นโดยเปนฉมบจะกลละกระสือ เหตุเขาตั้งกำทำหาตัวกระสือ ผู้นั้นเปนกระสือจึงร้อนตัวมาทำให้เขาเสียกิจการดั่งนั้น ถ้าแลไปกินเขา ๆ จับได้ให้จับเอาจงสิ้นทั้งโคตให้ทำตามพระไอยการ

162

๑๔๒ มาตราหนึ่ง ไข้เจบหมอตั้งกำไว้มีผู้เข้ากำท่านให้ผู้เข้ากำนั้นแปลงกำให้ตั้งขวันเข้าเบย ๓๓๐๐ เข้าสาร ๓ ทนาน เล่าทนานหนึ่งเปดตัวหนึ่ง เทียน ๓ เล่มเมียงหมากให้แก่หมอตั้งกำไหม่เล่า ถ้าผู้เข้ากำนั้นมิแปลงกำคนไข้ตายใน ๑๕ วัน ให้ไหมผู้เข้ากำเปนสี่เบย ๑๐๐๐๐ มิให้มันใช้ค่าคนอันตายนั้นเลย ท่านว่าไข้อยู่ก่อน แลชีวิตรคนทั้งหลายรู้ตายรู้ม้วย

ถึงอินทพรหมเทพบุตรก็จุติม้วยชีพดุจเดียว ถ้าพ้น ๑๕ วันคนไข้ตาย ท่านว่าเปนกำมของเขาเอง จะใส่โทษแก่ผู้เข้ากำนั้นมิได้

163

มาตราหนึ่ง ผู้ใดใส่ง้วนยาให้ท่านกิน ท่านเหงาเงื่องจะตายแลแก้รอดกัด อนึ่งผู้รู้กระทำให้ท่านปวดหัวมัวตาลำบากด้วยประการใด ๆ ก็ดี ท่านจับได้ให้เอาตัวมันผู้เอาง้วนยามาให้ท่านกินแลผู้กระทำท่านนั้นขนขาหย่างประจารแล้วปลงลงทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที แล้วให้ไหมปลูกตัวเปน สินไหม / พินัย กึ่ง แล้วส่งตัวจำไว้ณคุกโดยยถากำม ถ้าทำท่านตายให้ฆ่ามันเสีย

164

๑๔๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำยา เบื่อ / เมา ให้ท่านกินเมามิรู้สึกตัว แลเกบเอาทรัพย์สิ่งสินท่าน ๆ ว่าผู้ร้ายยิ่งโจร ถ้าเปนสัจให้ขนขาหย่างประจารแล้วปลงลงทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ทีแล้วเอาทรัพย์ซึ่งมันเกบเอาไปนั้นตั้งไหมตรีคูนเปน สินไหม / พินัย กึ่งแล้วให้ไหมปลูกตัวแล้ว

จำไว้ ณ คุกกว่าจะตาย ถ้าผู้กินยานั้นตาย ให้ฆ่าผู้ให้กินยานั้นให้ตายตกไปตามกัน ถ้ามีเพื่อนรู้เห็นด้วยหลายคน ให้ลงโทษด้วยลวดหนังคล ๓๐ ที แล้วให้ไหมดั่งโจร เหตุว่าอย่าให้มีคนร้ายได้เลย

165

๑๔๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้ยาแก่ลูกท่านกินเป็นบ้า ให้มันรักษาลูกท่าน ถ้ามันรักษาหายให้ทวนมันนั้น ๓๐ ที ถ้ามันรักษามิหาย ให้ไหมปลูกตัวแล้วทวน ๖๐ ที เอาขื่นขาหย่างประจารแล้วจำไว้ ณ คุก

166

๑๔๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้ยาแก่ท่านกินลูกในท้องตาย ให้เอาค่าตัวแม่มันกึ่งหนึ่งตั้งไหมทวีคูนเป็น สินไหม / พินัย กึ่งแล้วให้ทวน ๖๐ ที เอาขื่นขาหย่างประจารแล้วจำไว้ ณ คุก ถ้าตายทั้งแม่ทั้งลูก ให้มันตายตกไปตามกัน

167

๑๔๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดผิดแผกแซกอ้างกันจ้างวานหมอให้กระทำ หมอเหนแก่เบี้ยสินจ้างขวันเข้า

รับจ้างรับวานแล้วแลหมอยังมิทันกระทำแก่ท่าน ท่านจับได้ ให้เอาหมอแลคนผู้ {จ้าง วาน} นั้นขึ้นขาหย่างประจารแล้วให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที แล้วเอาขึ้นขาหย่างประจารให้เขารู้ทั้งเมือง ถ้าหมอกระทำท่านมีอันเปนแต่ยังมิตาย ให้เร่งแก้จงได้ ถ้าแก้ได้ให้เอาหมอแลผู้จ้างวานนั้นขึ้นขาหย่างประจารแล้วทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที แล้วให้ไหม {หมอ ผู้จ้างวาน} เรียงตัวเปนเบี้ยปลูกตัวแล้วจำส่งไว้ ณ คุก ถ้าหมอมันกระทำให้ตาย ท่านให้เอาหมอแลผู้จ้างวานนั้นขึ้นขาหย่างประจารแล้วปลงลงทวนด้วยลวดหนัง ๙๐ ทีแล้วให้ฆ่าเสีย

168

๑๔๗ มาตราหนึ่ง หญิงกดชายกดเปนชู้เมียกัน หญิงจะใคร่ให้ชายนั้นรักให้แม่มดพ่อหมอกระทำมนต์ดนมกรูดส้มป่อยสรรพการเสน่ห์ดั่งนั้น ท่านว่าหญิงทำแต่จะให้ชายรัก ชายทำแต่จะให้หญิงรัก หวังจะให้เปนประโยชน์จำเริญแก่ตัวสืบไป แม้น {ชาย หญิง} กดเคราะห์ร้ายหากไข้เจบตาย จะใส่โทษแม่มดพ่อหมอ

นั้นมิได้เลย เปนกำแก่ผู้ตายนั้น เทวดายังรู้จุติมนุษหฤาจะอยู่ได้

169

๑๔๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดจะให้ผู้อื่นพิศวงงงงวยในตนแลปรกอบกฤตยาคุณเปนยาแฝดด้วยสิ่งใด ๆ ให้ท่านกินก็ดี ใส่ให้ท่านด้วยประการใด ๆ ก็ดี แลบันรูปผังรูปด้วยวิทยาคุณประการใด ๆ ก็ดี พิจารณาเปนสัจให้ทวน ๖๐ ที เอาขึ้นขาหย่างประจารแล้วทะเวน บก ๓ เรือ ๓ วัน แล้วฆ่ามันเสีย ถ้าทำให้ ชู้ ผัว มันกินรู้ด้วยประการใด ๆ พิจารณาเปนสัจ ให้ลงโทษดุจเดียวแล้วส่งตัวให้ชายผัวตามแต่ใจมัน

170

๑๔๙ มาตราหนึ่ง ชาย หญิง เปนชู้เมียกันเคียดฟูนน้อยใจกัน ชายก็ดี หญิงก็ดี ไปบลต้นไม้อันมีผลให้ชายผัวชายชู้แลหญิงนั้นไข้เจบล้มตาย ฝ่ายผู้มิได้บลบู่เจ้าไข้เจบล้มตาย ผู้ใดไปบลบู่เจ้าพิจารณาเปนสัจ โทษตกแก่มันผู้นั้นเสมอฉมบกฤตยากระทำท่านให้ตายนั้น

171

๑๕๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดวิวาทกับหญิงมีครรภ์ตีพันแทงหญิงมีครรภ ลูกในท้องตายแม่มีบาศเจบ ให้ไหมผู้ตีพันแทงโดยขนาด ถ้าตายทั้งแม่ทั้งลูก ให้ฆ่าผู้ตีพันแทงให้ตกไปตามกัน

172

๑๕๑ มาตราหนึ่ง สัตรีผู้ใดไปประสูตรบุตรในเคหะสถานแห่งท่าน ให้พลีเรือนท่านผ้านุ่งผ้าห่มสำรับหนึ่งทอง ๑/๔ ขมิ้นมกรูดส้มป่อยเข้าน้ำโคอ่อน ควรขอโทษแก่เจ้าเคหะสถานนั้น ถ้าผู้นั้นเปนคนยาก ควรให้มีแต่ผ้าสำรับหนึ่งเว้นเสียแต่ทอง

ถ้าสัตรีผู้ใดไปสิ้นชีวิตรในเคหะสถานท่าน ทรัพยอยู่ด้วยอาตมาเท่าใดควรให้แก่เจ้าเคหานั้น

173

๑๕๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาผีไปไว้ใน บ้านเรือน ท่าน ให้พลีบ้านเรือนท่านเล่าหามหนึ่ง หัวหมูเมี่ยงหมากพลูกล้วยอ้อย ให้หมอเสียสเดียดจันไร แล

ให้พระสงฆสวดมนต์ทำบุญเอาเบี้ย ๑๒๐๐๐ ให้แก่หมอ ถ้าเอาผีไปซัดไว้ในที่ไร่นาเรือกสวนท่าน ให้พลีเล่าขวดหนึ่งไก่ตัวหนึ่ง เข้าสารเมี่ยงหมากพลู ราชวัดฉัตรธงสวดพระพุทธมนต์ฉัน ๓ วัน ๕ ถ้ามิพลีเรือนที่บ้าน ไร่ นา เรือกสวนท่าน ผู้คนของท่านเจบไข้ ให้ปรับไหม ถ้าตายหาย ให้ทำค่าของซึ่งตายหายนั้นเปนสามส่วน ให้มันใช้ส่วนหนึ่ง เพราะมันหาพิจารณามิได้

174

๑๕๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเสียเคราะห์แลเอากระบานผีไปทิ้งไว้ในบ้านท่าน ให้พลีที่บ้านหัวหมู เมี่ยงหมากพลูกล้วยอ้อยไบศรีสำหรับหนึ่ง ฉัตรธงทูปเทียนให้สวดมนต์ทำบุญ ถ้ามิพลีที่บ้านนั้น ผู้คนแลสัตวของท่านป่วยไข้ ให้ปรับไหมถ้าตายหาย ให้ทำค่าสิ่งของนั้นเปนสามส่วนให้มันใช้ส่วนหนึ่ง

175

๑๕๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดพลีการแก่ท่านแลเทพดาก็ดี พลีการแก่ภูตปิศาจก็ดี ถ้าเอาไปเสียชายคาท่าน

แลพ้นบันไดท่านแลเจ้าเรือนเกิดอุบัทวโรคไซ้ ควรให้เสียค่ายาโรคแก่ท่าน ถ้าเจ้าเรือนถึงแก่มรณภาพ ควรให้ผู้นั้นเสียค่าตัวผู้ถึงมรณภาพนั้น

176

๑๕๕ มาตราหนึ่ง ถ้าจะพลิบ้านเรือนเรือกสวน ไร่ / นา } ให้นิมนพระสงฆ ๗ รูปจำเริญพระปริต ๓ วัน ทำบัตร ๓ ชั้น ไบศรีสำหรับหนึ่ง เปด / ไก่ } เล่าโพง ๑ คชเรือนวงหนึ่ง สายสิ่นรอบที่จะพลินั้น เงินติด ๑/๒ บ่พายฆ้องวงหมอบัดเสนียดจันไร ถ้าความผิดนั้นมาก ให้ทวีขึ้น พระสงฆ ๑๓ รูปไบศรี ๓ สำหรับ บัตร ๘ ชั้น สายสิ่น ๓ รอบเรือน ถ้าจะไถ่คชเรือนวงละ ๑/๒ ไบศรี เปดไก่ได้แก่เจ้าเรือนเจ้าที่ เงินติดเทียนได้แก่หมอซึ่งบัดเสนียดจันไรนั้น

ว่าด้วยฉมบจะกละกระสือกระหาง ๒๐ มาตรา แต่เท่านี้

พระไอยการลักษณวิวาท ติ ด่า } กัน

อันว่าลักขณวิวาท ติ ด่า } กันแลลักขณรุกไป ติ ด่า } ท่าน เปนมูลคดีมีพระบาฬีในคำภีร์พระธรรมสาตว่า ปหรณฺ ขุสา ถนา วิตฺถุกมุมพลากเรน เปนอาทิดั่งนี้ จึงมีอัฐาธิบายษาขคดีอันโบราณราชกรษัตรบัญญัติสืบ ๆ มา โดยมาตราดั่งนี้

ศุภมัศดุ ๑๓๖๙ ศกสัปสังวัชรเชษฐมาศศุกขบักษยตติยดิถีคุรุวาระ มีพระราชโองการบัญญัติพระราชอาชญา สมเดจพระเจ้ารามาธิบดีศรีสุนธรราชบรมจักรพรรดิศวรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤๅไทยกรรุณา ปราถนาจะระงับดับทุกขทุระราษฎร จึงให้ตราพระราชกฤษฎีกา โฆษนาแก่ชาวเจ้าเหล่าราชนิกุนขุนหมื่นพฤฒามาตย์ราชมนตรีพริยโยธาสมสังกัดพัน อันมีในพระราชอาณาจักรประชาราษฎรทั้งปวง ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า

1

๑ มาตราหนึ่ง วิวาท ด่า ตี } กันโทษ ๑๐ } กทง มิให้เรียงกทงไหม โทษสิ่งใดหนักให้เอาแต่สิ่งหนึ่ง

ตั้งไหม ต่ำนา ๔๐๐ ลงมาให้เอาบันดาศักดิผู้ (เจบได้) ตั้งไหม แต่นา ๔๐๐ ขึ้นไปให้เอาบันดาศักดิผู้สูงนา ฝ่ายเดียวตั้งไหมให้แก่ผู้ชนะ ถอยทีถอยด่าตีกัน ให้ไหมกลบลบกัน เหลือนั้นเปน (สินไหม พิไนย) ส่งกง

2

๒ มาตราหนึ่ง ๑๐ คนตีคนเดียวบาทเจบก็ดี คนเดียวตี ๑๐ คนบาทเจบก็ดี ใช่มันจตีแต่ทีเดียวหามิได้ มันย่อมตีคนละที ให้ไหมมันผู้เดียวให้แก่เขาจงทุกคนโดยยศถาศักดิ ๑๐ คนตีมันคนเดียวบาทเจบนั้น ท่านให้ไหม ๑๐ คนให้แก่มันผู้เดียว ถ้ามัน ๑๐ คนตีมันคนเดียวแตกช้าบาทเจบหลายแห่ง ให้ไหมมันผู้บันดานโกรธเปนต้นเหตุนั้นไว้แห่งแตกแลบาทเจบทังนั้นให้ไหมรายตัวผู้ตี ถ้าบาทเจบแต่แห่งหนึ่ง ๒ แห่ง ให้เอาคนทังนั้นเปนแต่พวกมิได้ลงมือ ถ้ามันคนเดียวตี ๑๐ คนบาทเจบหลายแห่ง ให้ไหมผู้เดียวให้แก่เขาจงทุกคนตาม (บาท แผล) มากแลน้อย

3

๓ มาตราหนึ่ง โจทหาว่าจำเลย ตีด่า / พันแทง ตน เจบปวดเปนโทษถึง ๑๐ กทงก็ดี ฝ่ายจำเลยให้การเกี่ยวแก้กล่าวโทษโจทว่า โจทตีด่าพันแทงมิบาทเจบถึง ๑๐ กทงก็ดี ท่านว่าโทษอันใด ใหญ่ / หนัก ให้เอาแต่สิ่งหนึ่ง ตั้งไหมกลบลบกัน เหลือนั้นเปน สิ่นไหม / พิไนย กึ่ง

4

๔ มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรทังหลายวิวาทตีด่ากัน ฝ่ายข้างหนึ่งวิ่งแล่นหนีขึ้นบนเรือนท่าน ฝ่ายข้างหนึ่งบังอาจขึ้นไปตีบนเรือนท่าน แลผู้ต้องตีนั้นตายไซ้ ให้ฆ่าผู้ตีนั้นตายตกไปตามกัน ถ้าทรง ฯ บให้ฆ่าตีก็ให้ไหมโดยขนาด ให้ทำสิ่นไหมเปนสองส่วน ให้ได้แก่เจ้าเรือนนั้นส่วนหนึ่ง ได้แก่ พ่อ / แม่ พี่น้องผู้ตายนั้นส่วนหนึ่ง ให้ไหมปลูกตัวผู้ตายด้วย ถ้าตีกันตายพ้นชายคา เจ้าเรือนจกล่าวเอาสิ่นไหมนั้นมิได้เลย สิ่นไหมนั้นให้ได้แก่ พ่อ / แม่ พี่น้องผู้ตาย

๕

๕ มาตราหนึ่ง พ่อตา แม่ยาย ด่าตีลูกเขย ๆ ด่าตี พ่อตา แม่ยาย ลูกสไภ้ด่าตี พ่อผัว แม่ผัว ๆ ด่าตีลูกสะไภ้ เมีย หลวงด่าตีเมียน้อย ๆ ด่าตีเมียหลวง ปู่ย่า หลาน ตายาย หลานลุงป้าหลานอาวน้าหลานด่าตีกันก็ดี พี่เมียน้อง เขยด่าตีกันก็ดี ถ้าถึงแตกหักษาหัดจงให้ปรับไหมให้แก่กันดั่งฉันผู้อื่น ถ้ามิถึงแตกหักษาหัดไซ้ ให้นายร้อยแขวงนายบ้านนายอำเพอ บังคับว่ากล่าวกันตามผิดแลชอบตามผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้ตบแต่งเข้าตอกดอกไม้ธูบเทียนสิ่นนุ่งห่มเล่าเข้าเปดไก่ไปแปลงขวันกันเพราะเขาเสียกันมิได้

6

๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดวิวาทตีด่ากัน แลผู้ใดอยู่ใกล้รู้เหนมิได้ห้ามปราม ถ้าตีกันถึงมรณภาพไซ้ ให้ไหมผู้มิได้ห้ามปรามนั้นเปนข้อเลมิดพระราชอาชา เหตุตัวรู้เหนแล้วนิ่งเสีย จึงเสียไพร่พ้าข้าแผ่นดินท่าน ถ้าผู้มิได้ห้ามปรามนั้นเปนญาติพี่น้องภักพวกผู้ตีไซ้ ให้ไหมญาติพี่น้องภักพวกนั้น ทำ ๓ ส่วนยก ๒ ส่วนเอาส่วนหนึ่ง

7

๗ มาตราหนึ่ง เขาทั้งสองวิวาท ตี / ด่า กันแล้ว จับหอกดาบเครื่องสรรพสาตราวุธ แลไม้ค้อน ก้อนดิน อวดกล้าหารไปอยู่ในตรอกแลตลาดถนนแห่งใดๆ คอยทำร้ายแก่ท่านๆ มีบาทเจบประการใด ให้ไหมทวีคูน ถ้าถึงตายให้ฆ่าคนร้ายตกไปตามกัน

8

๘ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดวิวาท ด่า / ตี กันแล้ว พันแทงกัน แลสมักภักพวกญาติพี่น้องร้องว่าให้ ด่า / ชกตี / พันแทง ท่านๆ ว่าผู้นั้นยุความ ให้ไหมดุจพวกกึ่งต้นเหตุ

9

๙ มาตราหนึ่ง บุรุษ / สตรี กดีเป็นผู้ใหญ่บันดานโทโส ตีทารก ท่านให้ไหมทวีคูนโดยโทษาณุโทษ เหตุมิควรจโกรธจตี

10

๑๐ มาตราหนึ่ง เดกต่อเดกวิวาทตีกัน ให้ พ่อ/แม่ ห้ามปราม ถ้า พ่อ/แม่ เดกฝ่ายข้างหนึ่งไปตีบุตรท่านฝ่ายข้างหนึ่งไซ้ ให้ไหมผู้ตีนั้นโดยกรมศักดิทวีคูน เหตุว่าเดกมิรู้ผิดแลชอบ ถ้าเดกตีกันมีบาทเจบไซ้ ให้พิเคราะดูเดกผู้ ตี/เจบ นั้น ถ้าเท่ากันอย่าให้มีโทษแก่มันเลย เหตุเปนเดกด้วยกัน ถ้าเดกผู้ตีใหญ่ไซ้ให้ทำขวันเสียค่าน้ำมันให้แก่มันผู้น้อย

อนึ่งเดก ๗ เข้าเถ้า ๗๐ เปนคนหลงไหลไป ด่า/ตี ท่าน ๆ มิให้ปรับไหมมีโทษ แต่ให้นายบ้านนายเมืองช่วยว่ากล่าวให้สมักสมาผู้เจบนั้นโดยควร

11

๑๑ มาตราหนึ่ง เดก ๗ ขวบเหล้นด้วยกันผลักไสกันตก เรือน/ศาลา/ต้นไม้/ร้าน/น้ำ ตายไซ้ ให้ พ่อ/แม่ แห่งเดกผู้ผลักนั้นปลูกตัวลูกท่าน ถ้ามิถึงตายแต่บาทเจบช้ำหักค่น

บอดไซ้ ให้ช่วยเสียค่าน้ำมันโดยควรแก่บาดเจบ ท่านมิให้ไหมโดยบันดาศักดิ เพราะต่างคนต่างน้อยมิรู้ถ้อยความเสมอใจบ้า

12

๑๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดยุให้เดกตีกันศีศะแตก คางหัก แขน เท้า มือ หักก็ดี ท่านให้ไหมผู้ยุนั้นตามบาทแผลเดกซึ่งเจบนั้น ถ้าถึงตายให้ไหมโดยตีตาย

13

๑๓ มาตราหนึ่ง ทาษตนตีด่าพันแทงท่าน นายเงินอยู่นั่นด้วยมิได้ห้าม ให้ไหมทังนายทังทาษเสมอกัน เหตุนึ่งเสียให้เกิดความในเมืองท่าน

14

๑๔ มาตราหนึ่ง ผู้หนึ่งตีผู้หนึ่งด่าสวนสับขับแท้ดั่งนี้ไซ้ ท่านให้ทอดสินไหมพิไนยโดยเบยกรมศักดิกลบลบกันทีหนึ่ง เพราะตีมันก่อนมันจึงด่า ๆ มันก่อน

มันจึงตี ถ้าผู้ใดก่อ ตี ด่า } ก่อนก็ดี ให้ไหมผู้ตั้งกรณีนั้นอีกโสดหนึ่ง เปนสินไหมกึ่งพินัยกึ่ง เหตุมันก่อความให้ยากแก่เมืองท่าน

15

๑๕ มาตราหนึ่ง คนบ้าเข้าบ้านท่านตีฟันแทงคนดีตาย จะไหมบ้าไซ้ท่านว่ามิชอบ เพราะว่าบ้าหาตำแหน่งแบ่งสัจมิได้ ท่านว่าให้พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุบ้าใช้กงเบี้ยปลูกตัวผู้ตาย ให้เวนบ้านนั้นไปให้แก่พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุบ้านั้นจึงชอบ ถ้ามันตีมิบาทเจบไซ้ หาโทษมิได้ ถ้าที่เปนที่ไร่นาบ่าดงพงแขม เปนที่อยู่แห่งคนผู้สูงอายุศม์แลคนพิกลจริตบ้าใบ้ ผู้ใดเข้าไปในที่มันอยู่มันฟันแทงมิบาทเจบแลตายก็ดี ถ้าพบปะมันกลางถนนหนทางมิได้หลีกแลมันฟันแทงบาทเจบถึงตายก็ดี จะเอาโทษแก่มันมิได้เลย ให้โฆษนาแก่นครบาลให้จับเอาตัวมันจำจองไว้กว่าจะสิ้นกำ

16

๑๖ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายตีฟันแทงคนบ้าตายไซ้ ให้ทอดรางวัดเปนเบี้ยปลูกตัวผู้ตายโดยขนาด ให้แก่

ญาติพี่น้องแห่งบ้า ถ้าบ้าหาญาติพี่น้องมิได้ ให้เอาเบี้ยรางวัดเปนค่าหญ้าช้างหลวง

17

๑๗ มาตราหนึ่ง ผัวเมียวิวาทกันชายผัวทุบตีพันแทงหญิงผู้เมียตาย ให้ลงโทษดั่งฉันผู้อื่น ถ้าหญิงทุบตีพันแทงชายผู้ผัวตาย ให้ลงโทษดุจกัน ถ้าบแกล้งตีพันแทงให้ตาย ท่านว่าให้ไหมโดยศักดิ์ มือ ไม้ เหลก สันไหมให้เอาเข้าพระคลังหลวงจงสัน

18

๑๘ มาตราหนึ่ง คนทั้งหลายมีครรภกด สัตวของเลี้ยงมีครรภกด มีผู้ตีพันแทงให้ตายไซ้ ท่านให้พิกัดค่าแม่มันเท่าใด ใช้ค่าลูกในท้องกึ่งค่าแม่มันด้วย แลจบาทไหมนั้นให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกา

19

๑๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดตบตีข้าไทลูกเมียตน มันแล่นหนีไปขึ้นบนเรือนท่าน แลเลือดตกลงที่เรือนท่าน ให้ผู้ตบตีนั้นพลีเรือนท่าน ให้นิมนพระสงฆ์ ๗ รูปสวดมนชัดน้ำแต่งบัดพลี ๆ เรือนท่าน

20

๒๐ มาตราหนึ่ง ชกตียิงชัดฟันแทงกันมีบาทเจบบอบช้ำลำบากด้วยเขาตี เปนใข้ผอมจงตายใน ๑๕ วัน ท่านให้ทอดพิไนยโดยตีตาย ให้ฆ่าผู้ร้ายตกไปตามกัน ถ้าทรงพระกรรุณาบให้ฆ่าตีไซ้ ถ้าผู้ตายสูงนา ๔๐๐ ขึ้นไป อย่าให้ปลูกตัวเลย ถ้าต่ำนา ๔๐๐ ลงมา ให้ปลูกตัวผู้ตายส่งให้บุตรภรรยาญาติพี่น้องทำบุญไป แล้วให้เอาค่าตัวผู้ตายตั้งไหมตามกระเสียนอายุศม์ โดยศักดิมือศักดิไม้ศักดิเหลกสินไหมให้แก่บิดามานดาพี่น้องผู้ตาย ถ้าพ้นกว่า ๑๕ วันถึงเดือนหนึ่งจึ่งตาย ท่านว่าเปนกำม์แห่งสัตว ให้ปรับไหมแต่โดยบาทเจบนั้น เปนสินไหมกึ่งเปนพิไนยกึ่ง

21

๒๑ มาตราหนึ่ง ทวยรายฎรวิวาทด่าตีกัน มายังแพ่งให้กฎหมายบาทเจบไซ้ ให้นายพะทำมะรงดูบาทเจบจงถ่องแท้ ถ้าแลเจบปวดด้วยมือไม้เหลกอิดแคลงประการใดก็ดี ให้ดูจงถ่องแท้ ถ้ามิเข้าใจไซ้ให้บอกกล่าวร่ำเรียน ถ้าอวดรู้ดูผิดไซ้ บาทเจบเขานั้น

ตกอยู่แก่นายพะทำมะรงผู้คุมนั้นสองส่วน ตกแก่ภูดาดผู้ตราคำนั้นส่วนหนึ่ง ถ้าตีฟันแทงกันมิตาย ให้นายพะทำมะรงเอาตัวมาตราบาทเจบไว้ ถ้าตายไซ้ให้ไปดูถึงที่นั้น

22

๒๒ มาตราหนึ่ง สองชกตีกันแลข้างหนึ่งมีบาทเจบ เอามาให้กระลาการตราบาทเจบไว้ ข้างหนึ่งหาบาทเจบมิได้สักอันสาระพะทำเอาให้มีบาทเจบ แล้วจึ่งเอามาให้ตราบาทเจบไว้ด้วยว่ามีบาทเจบบ้าง เมื่อพิจารณามิสมอ้างกัด แลมันต่อถึงพิสูดแพ้แก่บนจนแก่พิจารณากัด ท่านให้ไหมมันเท่าใส่โทษท่าน แลส่วนบาทเจบข้างผู้บาทเจบจริงนั้น สิ่งใดหนักเอาแต่สิ่งหนึ่งตั้งไหมมนผู้ชกตี ให้แก่ผู้เจบนั้นอีกโสดหนึ่งโดยขนาด

23

๒๓ มาตราหนึ่ง วิวาทชกตีทุบถองตบบิดข่วนด้วยมือกัด เอา ถุง / ผ้า ฟาดตีท่านกัด แลผลักไสท่าน

ให้กะทบกะเบืองไม้หนามอิดสินลาแลงก็ดี ประการเท่านี้ให้ไหมเสมอศักดิมือ

24

๒๔ มาตราหนึ่ง วิวาทกันจับเอาดินเปียกเข้าเปียก ชั้น เนื้อ / ปลา สด ทรายเปียกทิ้งซัดท่านก็ดี ให้ไหมเสมอศักดิมือ ถ้าสาดซัดท่านด้วยน้ำผงน้ำอ้อยน้ำมันแลเมดเข้าเปลือกก็ดี ให้ไหมกึ่งศักดิมือ

25

๒๕ มาตราหนึ่ง วิวาทด่าตีกันแลมันเอาสิ่งอันโสโครกทิ้งซัดต้องท่านก็ดี ถ่มน้ำลายรดท่านต้องท่านก็ดี ให้ไหมเสมอศักดิไม้

26

๒๖ มาตราหนึ่ง ชกตีกันบช้ำแลฟกช้ำดำซับแตกฉลาย ค่นหักบอดตายก็ดี ถ้าตีด้วยไม้ ให้บวกกึ่งมือ ถ้าฟันแทงด้วยเหลก ให้ไหม ๒ เท่ามือ

27

๒๗ มาตราหนึ่ง วิวาทตีกันจับเอาสันมีดสันพร้าสันหอกสันดาบ ก้อนอิดก้อนดินกระเบืองเมดกรวดหิน

สินลาแลงนองาเขยวกะดูกหอยเอนกด เข้าก้อนแห้ง ขนมแห้ง เข้าตังแห้ง น้ำตานปก น้ำอ้อยงบ แลสรรพฟองแลต้นเข้าต้นหญ้าหยากเยอ ก้อนเนอแห้งปลาแห้งตัวปลาสดเบยชันหนังด้ายเขดจุกกะเทียมจุกหอม ข่าขิงกล้วยท่อนอ้อยแลขมาขวัขควายขช้าง ลูกไม้ใบไม้ทังกงกะลาเชือกเถาวัลหวายฟาดตังซัดท่านกด แลจำท่านให้ตายด้วยขอคาโซ่รตรวนกด ผลักท่านให้กะทบหอกดาบมีดพร้าขวานสิ่วแหลนเหลกหลาวเหลกฉมวกกกตักมีบาทเจบกด แลทำท่านให้จมน้ำกด เอากสุนยิงท่านกด หยกด้วยเลบกัดด้วยฟันกด ประการเท่านี้ ให้ไหมเสมอศักดิไม้

28

๒๘ มาตราหนึ่ง วิวาทกันจับเอาไฟจุดน้ำร้อนรดสาดท่านกด เอาทองคำเงินทองแดงสำริด ทองเหลืองทองขาวสังกะสีบุก ชันร้อนหอกดาบมีดพร้าขวานสิ่วแหลนเหลกหลาวเหลกฉมวก อันมิได้คมมิได้แหลม พันแทงท่านต้องเนื้อหนังแตกพังบาทเจบกด เอาปืนยิงท่านกด ประการเท่านี้ ให้ไหมเสมอศักดิเหลก ถ้าเอาหนังสือตีท่านให้ไหมเท่าเหลก เหตุ

ทำให้เปนจันไรแก่ท่าน ถ้าเอาบาต โขก ตี ท่าน ให้ไหม ๒ เท่าเหลก อนึ่งเอาเหลกมีคมมีแหลมแลเครื่องสาตราวุธเปนไฟไปต้องไปตีฟันแทงท่าน ให้ไหม ๒ เท่าเหลก

29

๒๙ มาตราหนึ่ง วิวาทตีกันถูกที่สำคัญตายนั้นมี ๙ แห่ง คือ ตีถูกที่กำด้น ๑ ต้นคอ ๑ จมูกหัก ๑ แสกหน้า ๑ เพรียงหู ๑ ปลายคาง ๑ ชายโครง ๑ ขากันไตร ๑ ฟันแทงกันถูกที่สำคัญตายนั้นมี ๘ แห่ง คือ คอ ๑ คอหอย ๑ ไหล่รวบ ๑ รักแร้ ๑ ราวนม ๑ ทรวงอก ๑ พุง ๑ ไข่ดัน ๑ ถ้าตีกันด้วยไม้ตบองไม้คลี ไม้ด้ำจอบไม้ด้ำขวานไม้ศอก แลสรรพไม้อันใหญ่กดต้องที่สำคัญที่ตาย ให้เอาเปนตีตายด้วยเหลก ถ้าผิดที่สำคัญที่ตายแลตายนั้น ให้เอาเปนตีตายด้วยไม้ ตำนา ๔๐๐ ลงมาให้ไหมปลูกตัว แล้วให้เอาบันดาศักดิผู้ตายตั้งไหมโดยตีฟันแทงท่านตาย เปนสินไหมกึ่งเปนพิไนยกึ่ง

30

๓๐ มาตราหนึ่ง วิวาทตีฟันแทงกันถูกหูขาด

ทั้งสองข้างกด ตาบอดทั้งสองข้างกด ข้อมือหักข้อแขน
หักทั้งสองข้างกด แข้งขาหักทั้งสองข้างกด ลิ้นด้วน
จมูกด้วนกด ได้ชื่อว่าษาหัด ให้ไหมจัตุรคูน ถ้าขาดข้าง
หนึ่งวันข้างหนึ่ง ลิ้นแหว่งกด ได้ชื่อว่าษาหัด ให้ไหม
ตรีคูน ถ้าช้ำน่วมทั้งตัวลำบากปางตายกด หนังตา
ขาดวันจมูกขาดแหว่งกด ให้ไหมทวีคูน ถ้าทแจ้งเปน
แผลเสียโฉมให้ไหมทวีคูน ถ้าบาทเจบแตกทลับมิได้
เปนทีแจ้งเสียโฉม ให้ไหมแต่ลาหนึ่ง

31

๓๑ มาตราหนึ่ง วิวาทชกตีพันแทงถองถีบตบ
ท่านถูก ให้ไหมโดยศักดิมือศักดิไม้ศักดิเหลก ถ้าชกตี
พันแทงถองถีบตบท่านผิดกด แล่นหนีรอดกด มีผู้ชิงได้
กด ให้ไหมโดยชกตีพันแทงถองถีบตบถูกตามพระราช
กฤษฎีกาเดิมแล้วทำ ๔ ส่วนยกเสียส่วน ๑ เอา ๓ ส่วน
ถ้าเงอดเงอจะชกจะตีจะ ถอง / ถีบ } จพันจแทงท่านไซ้ ให้
ไหมกึ่งชกตีพันแทงถูก ถ้าว่าแต่วาจาจชกจตีจ ถอง / ถีบ }
จพันแทงท่าน ให้ไหมกงเบยเงอดเงอ ถ้าฉุดคร่าผลัก

ไสกัน ในลักษณวิวาทนั้นหาบาทแผลมิได้ ให้ไหม
โดยเบี้ยบช้า

32

๓๒ มาตราหนึ่ง ผู้ใดวิวาทตีด่าพันแทงสมณพราหมณ
พุทฒาจาริย แลบิดามานดาปู่ย่าตายายแห่งตน มีบาท
เจบด้วยเหลกษาหัดไซ้ ให้เฆี่ยร ๓ ยกทเวนบก ๓
วันทเวนเรือ ๓ วันตัดนิ้วมือเสียให้สิ้นนิ้วทัง ๒ ข้าง
ให้ทำแพลอยมันเสียให้ปรากฏแก่ตาคนทังหลาย ถ้าตี
เจบปวดด้วยไม้ษาหัดไซ้ ให้เฆี่ยร ๓ ยกทเวนบก ๓ วัน
ทเวนเรือ ๓ วันให้ตัดนิ้วมือขวาเสียจงสิ้นนิ้ว แล้วให้
ทำแพลอยเสีย ถ้าตีเจบปวดด้วยมือษาหัดไซ้ ให้
ปอกเลบมือเสียทังสิบนิ้ว จำไว้ ๖ เดือนแล้วเอาขึ้นขา
หย่างประจาน ๓ วันให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ทีแล้ว
ให้สักอกไว้ว่าตีพ่อตีแม่ ถ้าตีด้วยไม้เจบปวดมิได้ถึง
ษาหัด ให้ปอกเลบมือเสียทัง ๑๐ นิ้วแล้วให้จำไว้ ๖ เดือน
เอาขึ้นขาหย่างประจาน ๓ วันแล้วให้ทวนด้วยลวดหนัง
๓๐ ที ถ้าตีด้วยมือมิได้ถึงษาหัด ให้ปอกเลบเสีย
๕ นิ้วจำไว้ ๓ เดือน แล้วทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที
ถ้าตายไซ้ให้ฆ่ามันตกไปตามกัน

33

๓๓ มาตราหนึ่ง วิวาทด่าตีกันแลแก้ผ้านุ่งท่านเสียให้เปนทุราจาน ถ้าหญิงสาวหาผัวมิได้ ให้ไหมผู้ทำเปนเบี้ย ๗๐๐๐๐ ทวีคูน ถ้าชายดุจหญิงสาวนั้น ถ้าแก้ผ้านุ่งหญิงม่าย ให้ไหมเปนเบี้ย ๘๐๐๐๐ ทวีคูน ถ้าหญิงนั้นมีผัว ให้ไหมเปนเบี้ย ๑๗๐๐๐๐ ทวีคูน เหตุมันทำทุราจารแก่ท่านให้ได้อาย ถ้าแลมีเจบปวดยาหัดด้วยไซ้ โทษอันใดหนักให้เอาแต่สิ่งหนึ่งตั้งไหมโดยพระราชกฤษฎีกา

34

๓๔ มาตราหนึ่ง วิวาทถุ้มเถียงกันด้วยเนื้อความประการใด แลเอาตีนชี้หน้าท่าน ให้เอาเบี้ยบชำทำ ๓ ส่วน ยกส่วน ๑ ไหมสองส่วน ถ้าเอามือชี้หน้าท่านให้ไหมส่วน ๑ ยก ๒ ส่วน

กล่าวลักษณวิวาทชกตีพันแทงให้ปรับไหมโดยสังเขปแต่เท่านี้

35

๓๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดมีบันดาศักดิแลหาบันดาศักดิมิได้ก็ดี แลมีผู้ใดด่าลับหลัง มิได้ยินแก่โสต

ประสาทตน แลมีผู้มาบอกเล่าไซ้ ท่านว่ามิควรให้ฟัง ถ้อยคำผู้บอกนั้นเอาเปนถ้อยเปนความเลย ถ้าเมื่อเขาด่านั้นตนได้ยินไซ้ จึ่งควรให้เอาเปนถ้อยเปนความให้ร้องฟ้องกันได้ตามกฎหมาย

36

๓๖ มาตราหนึ่ง ด่าท่านว่าไอ้ขี้ข้า ตรเมา ขี้ข้า โขมยช่อ ขี้ข้า ฉกลักลวงคนขาย ขี้ข้า โจ่ขัดรวนขอขดคา ขี้ข้า ถองทุบ ขี้ข้า ตบคุกเค้า ขี้ข้า ประจานคนเสียขายคนกินทั้งโคด ขี้ข้า ครอกข้าถ่อย แลด่าว่าไอ้คนเสียกระยาจกอัประหลัก คน บ้าใบ้ กด แลด่าว่าไอ้อ้อ สับปลับอีมัก ชู้ผัว มึงทำชู้เหนือผัวกูกด แลด่าท่านว่าอีแสนหกแสนขจาบ อี ดอกทองเยดช้อน กด สรรพด่ากันแต่ตัวประการใด ๆ ท่านให้ปรับไหมโดยยศถาศักดิลาหนึ่ง ถ้าด่าถึงโคตเค้าเถ้าแก่ให้ไหมทวีคูน

37

๓๗ มาตราหนึ่ง ด่าสบประมาทท่านให้ได้ความอายว่ามึงทำชู้ด้วยแม่มึง ๆ ทำชู้ด้วยพ่อมึง ๆ ทำชู้ด้วย

ลูกมึง ๆ ทำชู้ด้วยหลานมึง ถ้าเปนสัจดั่งมันด่า อย่าให้มีโทษแก่ผู้ด่านั้นเลย ให้ลงโทษแก่มันผู้ทำกระลิลามกนั้นโดยบทพระอายการ ถ้าพิจารณาเปนสัจว่ามันแกล้งด่าท่านให้ได้อาย ให้ไหมกึ่งค่าตัวตามกระเศียรอายุศม์ผู้ต้องด่า

อนึ่งด่าท่านว่ามึงเปนชู้กูก่อนมึงเปนข้ากูก่อนก็ดี พิจารณาเปนสัจว่ามัน แกล้งด่าท่านให้ได้ ความอายอดสูดั่งนั้น เปนสบประมาทให้ไหมกึ่งค่า ถ้าจริงดุจมันด่าไซ้ก็ให้ไหมกึ่งนั้นลงมาเล่า ถ้าด่าสิ่งอันเปรียบเทียบท่าน พิจารณาเปนสัจ ท่านว่ามันด่าหมูประหามันด่าหมาประเทียบ ให้ไหมโดยเบยค่าตัวเอาแต่กึ่งหนึ่ง

กล่าว ลักษณวิวาท ด่า กันให้ปรับไหมโดย สังเขปแต่เท่านี้

38

๓๙ มาตราหนึ่ง รุกไปด่าตีท่านก็ดี สองรุกด่าตีกันก็ดี ให้พิจารณาจงรู้ทางบกทางน้ำห้วยบาง ทางลุ่มดอนขอนไม้ ขเรือขแพขช้าง ผู้อยู่หัวมาท้าย ๆ มาหัว อยู่เรือขนบกอยู่บกลงมาเรือ อยู่เรือล่าหนึ่งค่ามไปเรือล่าหนึ่งก็ดี ค่ามฟากคลองที่แดนตนไปถึงที่แดน

บ้านเรือนท่านก็ดี แลอยู่เรือนทัพทมแลบนต้นไม้ก็ดี ผู้อยู่ใต้ต้นไม้ขึ้นไปถึงบน ผู้อยู่บนลงมาถึงล่างก็ดี ปักกันปันแดนไว้ล้วงเข้าไปก็ดี อยู่เหนือน้ำลงมาใต้น้ำ อยู่ใต้น้ำขึ้นไปเหนือน้ำก็ดี ท่านว่าให้เอาเปนรุก

39

๓๙ มาตราหนึ่ง วิวาทร้องด่าเถียงกัน ผู้ใดออกไปจากที่แดนตน รุกเข้าไปถึงที่แดนท่านด่าตีกันไซ้ ท่านว่าผู้นั้นรุก ให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกา

40

๔๐ มาตราหนึ่ง วิวาทด่าตีกันแลบันดานโกรธภาพวกผู้คนข้าไทพี่น้องพ่องพันธุญาติลูกหลาน ถือไม้ค้อนก้อนอิดดิน แลเครื่องสรรพสาตราวุธรุกไปด่า พันแทง ท่านถึงที่แดนที่บ้านที่เรือนท่าน เจ้าบ้านบาทเจบ ให้ไหมทวีคูน พวกไปด้วยมิได้ลงมือ ให้ไหมกึ่งต้นเหตุจงทุกคน ถ้าเจ้าบ้านตีผู้รุกนั้นบาทเจบไซ้ ให้ยกบาทเจบผู้รุกนั้นเสีย ถ้าเจ้าบ้านตีพันแทงผู้รุกถึงตาย จเอาโทษเจ้าบ้านเจ้าเรือนนั้นมิได้ เพราะมันสำหาวธรนงศักดิ์รุกที่รุกแดนท่าน ๆ ว่าตายเสียอย่าให้คนทั้งปวงดูเยี่ยงหย่างกัน

41

๔๑ มาตราหนึ่ง ววาทด่าตีกันแลมันคุมพักพวกก็ดี ผู้เดียวก็ดี รุกไปถึงที่แดนบ้านเรือนท่าน จด่าจตีฟันแทงท่าน แลไปยังมิได้ด่าตีฟันแทงท่านๆ ว่าให้ไหมมันลาหนึ่งเปนพิไนยหลวง

อนึ่งววาทด่าตีกันแล้วต่างคนต่างมาเรือน ยังผูกใจโกรธคุมนุมโทษไว้วัน ๒ ๓ วันเดือนหนึ่ง จึ่งคุมพักพวกพี่น้องไป ตี ด่า ท่านเล่า ให้พิเคราะดูโทษให้ไหมทวีคูนตรีคูน

42

๔๒ มาตราหนึ่ง ญาติพี่น้องลูกหลานเผ่าพันธุอันเขาเปนงานเดียวกัน แลต่างคนต่างไปอยู่ต่างที่แดน ต่างบ้านเรือน รั้วคั่นกัน แลมีผู้ใดตีด่าฟันแทงมันๆ แล่นหนีเข้าไปผึงบ้านอื่นนั้น แลมันผู้ด่าผู้ตีนั้นตามเข้าไปด่าตีฟันแทงถึงในที่แดนที่บ้านนั้น ท่านว่าใช่บ้านใช่เรือนมันอยู่เอง จะเอาเปนรุกมิได้ ถ้ามันหนีขึ้นไปถึงบนเรือนแล้วผู้ตีตามขึ้นไปตีฆ่าฟันแทงถึงบนเรือนดั่งนั้น ท่านว่ามันบังอาจ์ให้เอาเปนรุก

43

๔๓ มาตราหนึ่ง ลักษณจลงโทษด้วยลวดหนัง นั้น ถ้ามันลัก พันแทง ทรัพย แลรุกทรุกแดนบ้านเรือนท่าน ว่าจะพันจะแทงท่านก็ดี จึงให้ทวนด้วยลวดหนัง ถ้าวิวาทชะเลาะทุ่มเถียงตด่าพันแทงกันบาดเจบก็ดี อย่าให้ลงโทษทวนแก่มันเลย เหตุว่าวิวาทกันเหมือนช้างต่องาควายต่อเขา ต่างคนต่างด่าตีพันแทงต่อกัน จลงโทษทวนด้วยนั้นมชอบ ท่านให้ไหมให้แก่กันแต่โดยบาดเจบโดยขนาด

44

๔๔ มาตราหนึ่ง ราษฎรทังหลายวิวาทตีด่าพันแทงกัน ในรถยาตรอกถนนมรคาตลาดพิสาน ในสระท่าน้ำศาลากลางไร่นาป่าสถานไพรแห่งใด ๆ ก็ดี ท่านมิให้ว่ารุกสักอันเลย เพราะแห่งนั้นใช่ที่บ้านเรือนตน ให้พระสุภาวดีพิภากษาคดีนั้นดู ถ้าแลจควรเอาเปนโทษ ให้เอาเปนสองด่าตีพันแทงกัน

45

๔๕ มาตราหนึ่ง ทั้งสองวิวาทด่าตีฟันแทงกันในสถานที่ใด ๆ แล้วต่างคนต่างย่างตีนเดิรไปจากที่วิวาทจมาเรือน แลขีดหนทางเปนรูปงูเลื้อยบันเปนแดนไว้มิให้ล่วงแดนเข้ามา ถ้าผู้หนึ่งกลับล่วงค่ามรอยขีดตามไปตีด่าฟันแทงกันก็ดี จะเอาเปนรุกนั้นมิได้ เหตุใช่ที่ บ้าน แดน เรือน ตน ขีดรอยบันแดนเอาโดยใจนั้นไม่ชอบ

46

๔๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดอยู่บ้านอยู่เรือนในที่ทำเนเปล่า หาวั้กั้นเปนสำคัญมิได้ กำหนดเขตบ้านเขตเรือนไว้ให้รู้ดั่งนี้ คือให้หญิงสกันยืนตรงชายคาเรือนเอาน้ำสาดออกไป น้ำตกถึงไหนชื่อว่าเขตเรือนถึงนั่น ถ้านอกจากเขตเรือนนั้นมีรั้ววังกั้น เพื่อจะป้องกันโคกระบือเข้าออกเพียงใด ๆ ชื่อว่าเขตบ้านผู้นั้นเพียงนั้น อนึ่งให้ชายสกันยืนขอกรั้วแลประตูรั้วทั้ง ๔ ทิศ ทิ้งดินไปตกถึงไหน ได้ชื่อว่าแดนบ้านถึงนั่น ถ้าราษฎรอยู่เรือนใกล้กันหารั้วกั้นมิได้ ก็ให้กระลาการพิจารณา

กำหนดเอาแต่ที่พ้นจากเรือนออกไป เป็นของเจ้าเรือนเท่าใด ก็ให้เอาแต่เท่านั้นเป็นแดน ถ้าผู้มีชื่อวิวาทกัน มิได้รุกเข้าไปถึงในที่อันท่านกล่าวไว้นี้ จะเอาเป็นรุกนั้นมิได้สักอันเลย

กล่าวลักษณมูลวิวาทกันจะเอาเป็นรุกได้มิได้โดยสังเขปแต่เท่านี้

พระไอยการลักขณโจร

จะกล่าวลักษณมูลคดีวิวาทเกิดความด้วยโจรกรรม คือองคโจร แลผู้สมโจร แลผู้สมด้วยผู้สมโจร โดยบาฬีมีในพระธรรมสาตรว่า อวหารญฺจ นำเอาซึ่งทรัพยสรรพเหตุทั้งปวงของผู้อื่นด้วยไถยจิตรพร้อมด้วยอะวะหาระเจตนาจัดเปนโจรกำม์ แลโจรนั้นมี ๘ จำภวก โดยบาฬีว่า

กตฺตา การยิตา เจว นิทฺทิฏฺชา สุชานทา สขา
ชานา ตานา จ ภุตฺตา จ โจรา อฏฺชวิธา วุตฺตา

โจรา อันว่าโจรทั้งหลาย อฏฺชวิธา มี ๘ จำพวก กตฺตา จ คือกระทำเองลักเองกิด การยิตา จ คือไช้ให้ผู้อื่น กระทำ ลัก } กิด นิทฺทิฏฺชา คือสั่งสอรโจรเปนครูอุปเทศโจรกิด สุชานทา จ คือให้ที่ สำนัก อยู่ } แก่โจรกิด สขา จ คือเปนเพื่อนมิศหายด้วยโจรกิด ชานา จ คือสมรู้ร่วมคิดด้วยโจรกิด ตานา จ คือปอ้งกันโจรไว้กิด ภุตฺตา จ คือกินอยู่สมะเลด้วยโจรกิด อาจริเยน อันพระมโนสาราจาร วุตฺตา กล่าว อิติ ด้วยประการ ดั่งนี้

แลโจร ๘ จำพวกดั่งกล่าวมานี้ จัดเปนองคโจร ๓ เปนสมโจร ๕ โดยบาฬีดั่งนี้

กตฺตา การายิตา นิทฺทิฏฺฐา ติวิธา โจรนามกา

สุชานนฺทา ๑ สขา ชานา ตานา ๑ ภุตฺตกายี ๑

ตถา ปญฺจวิธา โจรา สมโจรา ติ กิตฺติตา

แปลเนื้อความว่า โจรา อันว่าโจรทั้งหลาย ติวิธา มี ๓ จำพวก กตฺตา ๑ คือ กระทำลัก } เองก็ดี การายิตา ๑ คือไช้ให้ผู้อื่น ทำลัก } ก็ดี นิทฺทิฏฺฐา ๑ คือผู้สั่งสอรให้ลักเปนครูอุประเทศแห่งโจรก็ดี โจรนามกา ชื่อว่าเปนองคโจรแท้จริง ตถา อนึ่งโสด โจรา อันว่าโจรทั้งหลาย ปญฺจวิธา มีห้าจำพวก สุชานนฺทา ๑ คือผู้ให้ที่ อยู่สำนัก } แก่โจรก็ดี สขา ๑ คือผู้เปนเพื่อนมิศหายรู้ด้วยโจรก็ดี ชานา ๑ คือผู้สมรู้ร่วมคิดด้วยโจรก็ดี ตานา ๑ คือผู้บ้องกันกำบังโจรไว้ก็ดี ภุตฺต ๑ คือผู้กินอยู่สมเลกับโจรก็ดี อาจริเยน อันมะโนสาราจาร กิตฺติตา กล่าว สมโจรา อิติ ชื่อว่าสมโจร

แลโจร ๘ ประการซึ่งจัดเปน องคโจร ๓ สมโจร ๕ } ถ้าผู้พิภากษากระลาการพิจารนาเปนสัจ แล้วแลจะให้มี

ทันทานุทันท คือโทษ น้อย ไหญ่ } แล สิ้นไหม พิไนย } องคโจรนั้น ตามสถานโทษ สมโจรนั้นกึ่งโทษโจร สมด้วยผู้สมโจรนั้นกึ่งโทษผู้สมโจร

ที่จะกล่าวสาขคดี คือกึ่งความตามมูลคดีวิวาทอันบุราณ กระษัตร ทรงพระราชวินิไฉย ตามคำภีรพระธรรมสาตรมีพระราชบันญัติ จัดเปนบทมาตราสืบ ๆ มาดังนี้

ศุภมัศดุ ๑๙๐๓ สุกระสังวัชฉะระ เชฐมาศศุขปักจัตุถะดถยดิฎีครุวาระปริเฉทกาลกำหนฎ สมเดจพระรามาธิบดีศรีฤดิรักษ จักรพรรดิราชาธิราชตรีภูวนาธิเบศบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสดจออกพระที่นั่งมังคลาภิเศกฝ่ายปจิมทิศแห่งพระมหาประสาท พร้อมด้วยหมู่มุขมาตยามลตรีกระวีราชบันทิตย์บโรหิตาโหราจารเผ้าพระบาทอยู่โดยอันดับ จึ่งขุนหลวงพระไกรศรีขุนพคลังนายท้าวราชบันทิตย์กราบบังคมทูลแดสมเดจบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ด้วยข้าพระพุทธิเจ้าพิจารณาเนื้อความโจร ลางคาบได้พิรุทเฆียรออก ลางคาบหมิได้ความจริง ลางคาบได้ทรัพย์เฆียรมิออก ลาง

คาบได้ทรัพย์เฆี่ยรออก ลางคาบยังหมิ่ได้เฆี่ยรมันษาระภาบ ลางคาบได้ทรัพย์แล้วหมิ่ได้ษาระภาพ ลางคาบรับเปนสัจซัดพวกเพื่อนแลได้พวกเพื่อนมา ลางคาบรับสมโจร ลางคาบหมิ่ได้รับสมโจร ลางคาบได้ทรัพย์ ลางคาบพวกพิรุท ลางคาบพวกมิได้พิรุท ลางคาบพวกโจรษารภาพ ลางคาบพวกโจรหมิ่ได้ษาระภาพ ลางคาบโจรซัดพวกเปนสัจ ลางคาบซัดพวกหมิ่ได้เปนสัจ ลางคาบซัดพวกเพื่อนหมิ่ได้คืนคำ แลมิผู้เสียมสอรโจรให้คืนคำ แลคำโจรพิรุทประการหนึ่ง แต่ใดจเรียกว่าโจรปล้นวิ่ง แต่ใดจะเรียกว่าโจรย่องสดม แต่ใดจเรียกว่าโจรตีชิง แต่ใดจเรียกว่าโจรฉกฉวย แต่ใดจเรียกว่าโจรสาธารณ แต่ใดจเรียกว่าโจรล้วงลัก แต่ใดจเรียกว่าโจรลักเลียม แต่ใดจเรียกว่าโจรซุ่มซ่อน ข้าพระพุทธิเจ้าทังปวงขอได้แจ้งในพระราชปรฎิบัตร จึงสมเดจพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวินิจไฉยว่า

อันโจรปล้นนั้นฤๅคือว่าโจรคบพวกเพื่อน ๑๐ ๒๐ ๓๐

คนไปปล้น บ้าน เรือน กลาง วัน คืน ยิงบันโห่ร้องเข้าไปให้เจ้าของสดุ้งตกใจกลัวแล้วเกบเอาทรัพยทังปวง

อันว่าโจรย่องสดมนั้นฤๅ คือว่าโจรมีความรู้คุณเวทวิทยาคมสกฎให้เจ้าของหลับแล้วขึ้น เกบเอา ทรัพย์สิ่งของ

อันว่าโจรไภยนั้นฤๅ คือว่าเปนโจรกระทำให้กลัวแล้วเกบเอาทรัพย์สิ่งสิ่นไป

อันว่าโจรตีชิงนั้นฤๅ คือว่าโจรคบพวกเพื่อนไปตี

หาบคอน
โคเกวียน
ทับไร่นา
สำเภานาวา
} ณหนทาง { บก
เรือ }

อันว่าโจรฉกฉวยนั้นฤๅ คือว่าหาเครื่องสาตราวุธหมิได้ ไปคอยอยู่ที่ถนนหนทางเปลี่ยวช่วงชิงเอาทรพย์สิ่งของเครื่องอัฌมณีทังปวง

อันว่าโจรซุ่มซ่อนนั้นฤๅ คือว่าคบกันไปคอยด้อมมองณทับราวบ่าท่าน้ำสถานที่ใด ๆ ก็ดี หมิให้เจ้าของรู้เหนเกบเอา

ทรับ
ช้างม้า
เรือเกวียน
} ประการใดไป

อันว่าโจรล้วงลักนั้นฤๅ คือว่าโจรล้วง
เรือ
เรือน
ร้าน
} เอาทรัพย์สิ่งของทังปวงไป

อันว่าโจรลักเลียมนั้นฤๅ คือว่าเรือเกวียรสิ่ง
ของท่านไว้ณ ท่า / บ้าน / เรือน แห่งใดๆ ก็ดี เอาสิ่งของท่าน
ไปไม่บอกเจ้าของ เจ้าของภบเหนจึ่งว่าหยอกยืม

อันว่าสาธารณโจรนั้นฤๅ คือว่าเปนโจรไปด้วย
เขาอยู่เผ้าเรือก็ดี ไปด้วยแต่กลางทางแล้วกลับมาก็ดี
หมิได้ทำร้ายด้วยเขา

อันว่านิลำภรโจรนั้น เปนโจรแต่เหตุโทษพิรุท
ติจพันดุจมณฑินนิลเมฆอันคล้ำดำติอยู่

อันว่าวิสาสคาหโจรนั้น คือว่าเปนโจรลักทรัพย์
สิ่งของญาติพี่น้องบิดามารดาสามีพรรยาเขยสะใภ้

อันว่าสาระพะโจรนั้น คือว่าษาระพะลักหมิ
ได้เลือก

บัณฑูสะกะโจรนั้น คือว่าโจรติชิงเอาทรัพย์สิ่ง
ของในทาง น้ำ / บก

อันว่าทามภริกะโจรนั้น คือว่ากระทำโจรกำ
ด้วยพวกเพื่อนสิ้นชีวิตร

อันว่าโจรสาระนั้น คือว่าลักทรัพย์อันเปนแก่นสาร ลักพระพุทรูป แลลอกทองพระพุทธรูปพระสถูบพระเจดีย์เปนมิจฉาทิฐิอุกฤฐโทษ

อันว่าดัศกรโจรนั้น คือว่าคบพวกเพื่อนปล้นบ้านเรือนในขอบขันทเสมามลทนสมเดจ์พระมหากระษัตราธิราชเจ้าเอาเพลิงเผาบ้านเรือนลุกลามไป ไม่บ้านเรือนแลไม่พระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์พระศรีมหาโพทธิกุฎิวิหารการบูเรียนเปนอันมากนั้น โทษหนักเข้าในระวางอุกฤษฐโทษ

มีในพระธรรมสาตรลักษณองคโจร ๑๖ จำพวก แล้วมีสมโจร ๑ สมดวยผู้สมโจร ๑

1

๑ อนึ่งมีพระราชบันญัติไว้แก่อธิบดีศรีนครบาลผู้บริหานพิจารณาบันดาความโจรทังปวงไซ้ จงมีใจซื่อตรงคงในเบญจะสีล ๕ คืออย่าให้ฆ่าสัตว อย่ากำหนัดในทรัพย์ท่าน อย่าทำทุราจารหล่วงประเวนี อย่ากล่าววะจีกรรมมุษาวาท จงปราษจากสุราบาล จงกำหนดการเปนนิจ อย่าคิดใจใหญ่ อย่าฝ่ายสูงให้พ้นศักดิ

จงสวามิภักดิแก่พระผู้เปนเจ้าเหง้าบรมกระษัตรผู้ทรงสวัสธรณีศรีสุริยพงษอธิปไต แลผู้ใดสมเดจพระผู้วนารถตั้งไว้เปนราชอธิบดีศรีพระนครบาล จงวิจารณให้รู้ลักษณที่จะรักษาพญาบาล ซึ่งประตูบ้านเมืองเนื่องถนนหนทางท่านพูนอุทญาณสภาน ช้าง ม้า } ชาลาฉนวน คลีตรีมุกขทุกขราษฎรโจรผู้ร้ายรายราชมคันดรแถวท่องทุกทบองคลองแคบคับ แต่งขับคนให้หลีกหลบ ผีกคนสงบกราบกราน เมื่อท่านจะมีที่เสดจลีลา พญาบาลเทพารักษรักษาพฤกษบำรุง คิดผดุงบ้านเมือง เปลื้องทุกขราษฎรประชา แต่งสารตราไปเอาโจรผู้ร้าย ในเมืองฝ่ายขอบชณบท มากำหนดฐหาโทษจงเปนสัจ จงมีใจจตุรัสสวามิภักดิ รักษาพระนคเรศ อย่าบังเหตุแก่ราชการ แลทำตามสารพระราชกฤษฎีกา โดยมาตราสาขคดีอันมีอายการ ในพระนครบาลนั้น

2

๒ มาตราหนึ่ง นครบาลพิจารณาเนื้อความโจรจรับกฎหมายว่าได้หมิได้นั้น ผู้ร้ายปล้นสดมลักทรัพย์สิ่งใด ๆ จับตัวผู้ร้ายได้ ๆ รูประพันเอามากฎหมายให้

พิจาระณาสืบไป ถ้าหมื่ได้รู้จักตัว จับหมื่ได้ให้ลหมื่ทัน หมื่ได้รูประพรรณ อย่าให้รับพิจารณา

3

๓ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักพืนแทงเจ้าเรือนตายจับตัวผู้ร้ายได้เอามากฎหมาย ให้พิจารณาสืบไป ถ้าหมื่ได้ตัวแต่กฎหมาย จพิจารณาหมื่ได้

4

๔ มาตราหนึ่ง ราษฎรทังหลายในเมืองหลวงเมืองนอกขอบชลบดแห่งใด ๆ ก็ดีเปนโจร ท่านให้กระลาการในพระนครบาลเร่งขวนขวายเอาตัวโจรนั้นจงได้

อหนึ่งมันพงนักเทษขันทีสัตรีกำนันการอยู่ค่างในท่านให้ว่าแก่ผู้เปนมลเทียรบาลให้ว่ากล่าวเอาจงได้ ส่งให้พระนครบาลพิจารณาโดยกระบิลเมืองท่าน

อหนึ่งไพร่พ้าข้าไทผู้ใด ๆ แลฆ่าพันปล้นวิ่งเอาทรัพย์สิ่งสินราษฎรแห่งใด ๆ ก็ดี แลไปรุกร้นปล้นเอาทรัพย์ใด ๆ ก็ดี แลไปตัดสวรข่นเรือกเผือกมันท่านเสีย แลเขามาร้องพ้องแก่กระลาการในพระนครบาล

แลให้ชาวพระนครบาลเอาคดีนั้น กราบทูลพระกรรุณาท่านจะให้ห้ามขุนมุนนายผู้เปนโจรอย่าให้เฝ้าพระบาทผู้เปนจ้าวอยู่หัว แลอย่าให้อยู่เรือน แลเร่งให้ไปหาเอาคน จงได้เอามาเวนแก่กระลาการในพระนครบาล แล้วจึ่งให้ขุนมุนนายมาเฝ้าพระบาทผู้เปนเจ้า

อหนึ่งเมื่อมุนนายจะไปหาโจรนั้น ท่านให้ผัดวันคืนไว้แก่กระลาการโดยใกล้แลไกลนั้นจึ่งให้ไปหา ถ้าไปหาว่าหมิภบโจร ท่านให้อายัดไว้แก่ขุนมุนนายนั้น ถ้าวันใด ๆ ได้ตัวโจรนั้นให้ขุนมุนนายเอาถวาย ถ้าภบโจรนั้นแล้วแลหมิเอามาถวายแลยังประเวนไปมา ท่านให้ลงโทษไถต้นศอโดยยศถาศักดิ

อหนึ่งถ้าโจรอยู่ใกล้แลว่าอยู่ไกลแลโจรยังอยู่ว่าหนี ถ้ากระลาการได้โจรนั้นมาแลมันว่าหมิได้หนี แลเจ้าขุนมุนนายหากอำพราง ท่านให้ลงโทษแก่เจ้าขุนมุนนายนั้นเสมอโจร

5

๕ มาตราหนึ่ง บ่าวไพร่ข้าไทสมักมาอาไสรยอยู่ในบ้านเจ้าขุนมุนนายผู้ใด แลมิผู้มาให้ฉโนฎว่า

โจรปล้นเรือนฆ่าพันท่านบาศเจบ ให้เร่งส่งออกไป
ตามฉโนฎมานั้น ถ้าผู้ใดหมิส่งบอกบ้องกันประเว้
ประวิงไว้ให้ช้าก็ดี หมิออกมาว่ากล่าวขัดเอาผู้มีคดีไว้
ท่านว่าเลมิดพระอายา ให้มิโทษดั่งพวกโจรแล

6

๖ มาตราหนึ่ง พระราชกูมารพระราชบุตรพระ
ราชนัดาพระสนม อกทังพระหลวงหัวเมืองมลตรี มุข
ลูกขุนเจ้าราชนิกุญหัววัน หมื่น พัน ปาก นายจ่าเสมียนแม่ ข้าว นาง
อกทังนักเทษขันทิสัตรีกำนันพราหมณาจารียสบไสมย
ประเทศ ทังหลายในแว่นแคว้นศรีอยุทธยาเมืองหลวง
เมืองนอกขอบชนบทแห่งใด ๆ ก็ดี ถ้าพี่น้องพ้องพันธุ
ยาติกาสมักมาอาไสรยไพร่ฟ้าข้าคนผู้ใด ๆ ก็ดี แล
เปนโจรรุกร้น ปล้นสดมลักสิ่งของท่านทอดโฉนฎฎีกา
ไปถึงมุนนายพญาบานผู้นั้น ให้ส่งมันผู้ร้ายนั้นมาให้
แก่กระลาการพิจารณา ท่านหมิให้เบียดบังมันผู้ร้ายไว้
เลย ถ้ามันอยู่ใกล้ให้ผัดส่งตามใกล้ ถ้ามันอยู่ไกล
ให้มันผัดส่งตามไกล แลส่งให้กระลาการเอาตัวมา
พิจารณา ถ้าหมิได้เอาตัวมาส่ง พิจารณาเปนสัจว่าขุน

มุนนายแกล้งอำพรางป้องกันโจรไว้กดีไม่ตายว่าตายกดี ไม่หนีว่าหนีกดี เสือกไสให้หนีไปแล้วแลว่าผู้ร้ายหนีกดี ให้มีโทษแก่ขุนมุนนายจงษาหัด แล้วให้ไหมเสมอโจร ถ้าขุนมุนนายว่าโจร หนี / ตาย } กดี ให้เอาทานบนไว้ ถ้าหนีกให้ขุนมุนนายผัดสิบสาวหากว่าจะได้ตัวผู้ร้ายมาส่ง ถ้าโจรนั้นตายจริงกเปนภับแก่เจ้าสินนั้น

7

๗ มาตราหนึ่ง เพชูดาจ่าเมืองบันดาไปเอาโจร ถ้าโจรปล้นสดมล้วงลัก แลไปเอาโจรประการใด ๆ กดี แลเมื่อไปเอาโจร ๆ นั้นก็อยู่ลหม้อมหมิได้หนี หมิได้ต่อสู้รบ ท่านว่าให้เอาโจรนั้นมาจงลหม้อม เอามาพิจารณาหาโทษโดยขนาฎ ถ้าโทษโจรนั้นถึงตาย ท่านว่าจะเอาโจรนั้นไว้ถามเอาเพื่อนโจรนั้นก่อน ถ้าผู้ไปเอาโจรนั้นฆ่าฟันโจรให้ตาย ให้มีโทษแก่ผู้ฆ่าฟันโจรเสียนั้นในรวางเปนเพื่อนโจรแล ถ้าโจรนั้นต่อรบผู้ไปเอา แลผู้ไปเอาฟันแทงโจรนั้นตาย ท่านว่าหาโทษแก่ผู้ฟันแทงมิได้ เพราะมันสู้รบจึ่งตายแล ถ้าผู้ใดหมิได้ทำตามท่านประยัดดั่งนี้ ท่านให้ลงโทษในรวางละเมิดพระราชอายาท่าน

8

๘ อหนึ่ง มีพระอายการในพระนครบาลผู้เปนตาเมืองงำเมืองเพชูดาพธำมรงคภูดาษนายดาบ แลจับเอาผู้อื่นซึ่งหมิได้เปนโจรมาเฆี่ยรว่าเปนโจรก็ดี เอาสันจ้างโจรก็ดี เอาสันจ้างไฟก็ดี เปลี่ยนโจรก็ดี เปลี่ยนไฟก็ดี เอาเงนโจรก็ดี เอาเงนไฟก็ดี เลยงโจรเอาสันจ้างก็ดี คัดสำนวลลำเอียงก็ดี รับหนังสือบลก็ดี ทังนี้เปนโทษ ๓ ประกานดุจว่ามาแต่ก่อรนั้น

9

๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดไปเอาโจร อย่าให้เอาผู้อื่นนอกหนังสือร้องแลคำโจรซัดนั้นมา ถ้าแลผู้ใดเอาผู้อื่นนอกหนังสือร้องแลนอกคำโจรซัดนั้นมาก็ดี เกบริบเอาทรัพย์สิ่งสินทาษชายหญิงชาวบ้านมา ท่านว่ากันโชกราษฎร ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ แล้วให้เอาทรัพยนั้นตั้งไหมทวีคูน

10

๑๐ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักทรัพย์สิ่งสินแล่นออกมานอกบ้าน แลจเอาเจ้าเรือนมาถามหมชอบ ถ้า

หมื่พึงเอาเจ้า บ้าน เรือน } มาถาม มันแกล้งทำกันโชกให้ร้อนเนื้อบาทใจ แลท่านว่าให้ไหมโดยยศถาศักมันผู้นั้นเอง

11

๑๑ มาตราหนึ่ง บันดาไปเอาโจรปล้นสดมลักเลี้ยมโจรซุ่มซ่อนประการใด ๆ ก็ดี ท่านว่าเอาแต่ตัวโจร ท่านหมื่ให้เอาทรัพย์สิ่งสินโจร ถ้าโจรนั้นโทษถึงตาย ให้เอาทรัพย์สิ่งสินนั้นมอบไว้แก่นายร้อยนายแขวงเผ้ารักษา ให้พิจารณาดูทรัพย์ ถ้าแลทรัพย์มีเจ้าสินก็ดี เปนของพ่อแม่พี่น้องลูกหลานผู้ร้ายก็ดี อย่าให้เอาเปนหลวง ถ้าทรัพย์นั้นโจรทำได้เองก็ดี ปล้นวิ่งลักได้หมื่รู้จักเจ้าสิน ควรที่จะเอาไช้ทุณทรัพย์ก็ให้ไช้ ควรที่จเอาเปนหลวงก็ให้ส่งเข้าพระคลังหลวง ถ้าผู้ใดเบียดบังเกบริบเอาทรัพย์สิ่งสินโจร ซึ่งจได้เปนหลวงไว้ ท่านว่าเข้าในรวางลักพระราชทรัพย์ ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที เอาทรัพย์นั้นตั้งไหมจัตุรคูน

12

๑๒ มาตราหนึ่ง ผู้เปนเจ้าท่านไช้ให้ไปจับผู้ร้าย ระงับผู้ร้าย แลผู้ไปนั้นเอาสิ่นจ้างเงินทองแก่ผู้ร้าย แลหมื่ได้จับหมื่ได้ระงับผู้ร้าย พระผู้เปนเจ้ารู้ด้วยประการใด แลท่านให้พิจารณาเปนสัจว่าเอาเงินทองแก่ผู้ร้ายเปนสิ่นจ้างจริง ท่านให้เรียกหาเอาสิ่งของนั้นเปนหลวง แลเอาสิ่นจ้างนั้นแขวนคอ ขึ้นขาหย่าง ผจารแล้วทวรด้วยลวดหนัง ๓๐ ที ถ้าท่านผู้เปนเจ้าพระกรรุณาหมื่ให้ผจาร ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที

13

๑๓ มาตราหนึ่ง เพชูดาจ่าเมืองไปเอาโจรเอาสิ่นจ้าง หมื่เอาโจรมาแกล้งจะให้โจรหนีรอด ท่านว่าโทษผู้ไปเอาโจรร้ายกว่าโทษโจรสองส่วน โดยโทษานุโทษ

14

๑๔ มาตราหนึ่ง ให้กรมพระนครบาล แลจ่าเมืองนายอำเพอขุนหมื่นแขวงสิบร้อยอาหยัดจังหวัดในเมืองนอกเมือง ให้รู้สารบาญชีผู้คนในอำเพอมาก

น้อยเถ้าใด จงระวังระไวแลคอยประ {งีด งอน} คนไปมา เข้าออก คบกันกลาง {วัน คืน} เปนโจรผู้ร้ายในอำเพ่อตน พญาบาลนั้น แลเหนหลากในถิ่นถารบ้านเรือนหน {บก เรือ} ที่แห่งใด ๆ ให้เกาะกุมผู้ร้ายนั้น ถ้าผู้ร้ายมากเหลือแรง ให้บอกขุนมุนนายให้เอาผู้ร้ายจงได้ เอามาพิจาระณา ถ้าผู้ใดละเมินเสียหมิได้ทำตาม ท่านว่าละเมิด

15

๑๕ มาตราหนึ่ง ในเมืองนครบาลหมิได้กระเวนประหยัดไฟผู้ร้ายให้รอบเมืองจงทุกวัน ถ้าแลนครบาลหมิได้กระเวน ให้เอาคาจำนครบาลไว้หน้าพระเสื้อเมืองวันหนึ่งจนพระอาทิตย์อัศดงคต แล้วถอดคาออก ถ้าผู้ร้ายทำร้ายแก่ชาวพระนครใน {บ้าน เมือง} ได้ แลให้เกิดเพลิงได้ ท่านว่าให้เอานครบาลเปนโทษลเมิด

อนึ่งโจรปล้นอยู่ใน ๓ เส้น ๑๕ วา หมิได้ช่วยตามโจรให้ได้ ท่านว่าให้ลงโทษด้วยลวดหนังโดยใกล้แลไกล อหนึ่งผู้ตามโจรได้รบพุ่งพันแทงมิบาดเจบ ท่านว่าคุ้มโทษ ถ้ามิห้วยบางน้ำภุกก์พันรังวัด

16

๑๖ มาตราหนึ่ง นครบาลพิจารณาผู้ร้ายแทงผู้คนช้างม้าตายค่างบ้านผู้ใดรู้จักตัวผู้ร้ายหมิได้ตัวผู้ร้ายแลจับได้ตัวผู้ร้ายแล้ว อย่าให้นครบาลถามชาวบ้าน ถ้าหมิรู้จักตัวผู้ร้าย ให้นครบาลสืบสาวสอดแนมเอาตัวผู้ร้ายให้ได้แต่ใน ๓ วัน ให้ชักรังวัดพิจารณา แต่ตามรังวัดนั้นให้เกาะผู้มีชื่อซึ่งต้องในรังวัดไว้แต่ใน ๓ วัน ถ้าผู้ใดออกจากเกาะหมิได้บอกช้าอยู่ยาม ๑ ๒ ยามให้เอาคาจำไว้ ถ้าถามหมิรับ ให้คาดบนไว้อย่าให้เอาเงิน ถ้าได้ตัวผู้ร้ายซัดทอดถึงผู้ใด ให้เกาะผู้นั้นมาพิจารณา

อหนึ่งพิจารณาเอาผู้ร้ายแทงผู้คนช้างม้าตาย ให้ผู้พิจารณาไปดูรั้วบ้านรั้วเรือนรั้วไร่สวรผู้ใดหัก ตกใกล้บ้านใกล้เรือนไร่สวรผู้ใด ถ้ารู้จักผู้แทงอย่าเอาชาวบ้านมาถาม ถ้าหมิรู้จักผู้แทง รั้วบ้านรั้วเรือนผู้ใดหักเลือดตกใกล้บ้านใกล้เรือนผู้ใด ให้เกาะกุมมาถาม ถ้าปฏิเสธภากเสธหมิรับ ให้คาดบนไว้ อย่าให้เอาเงินค่าถาม ถ้าดูเลือดตกใกล้บ้านใกล้เรือนใกล้สวรผู้ใด วัดวายยารพสัตว ๓ เส้น ๑๕ วา ถ้าต้องในรังวัดเกาะ

มาถาม ถ้าหมื่นรับให้คาดบนไว้ ถ้าได้ตัวผู้ร้ายให้ทำตามพระราชกฤษฎีกา

17

๑๗ มาตราหนึ่ง โจรปล้นวิ่งสดมตีล้วงลักเอาทรัพย์เข้าของสิ่งใดก็ดี ให้เจ้าของบอกแก่นายบ้านนายเมืองร้อยแขวงจองคำนับ ให้ตราลำลังสืนซึ่งเสียหายนั้นไว้จงคำนับ แลให้ผู้รับตราสืนนั้น เอาตัวผู้จตราสืนนั้นสาบาลตัวจำเพาะพระภักตร์พระ{พุทธ ธรรม สงฆ}เจ้า แล้วให้ทำฎีกาตราสืนแต่โดยสัจโดยจริง ยื่นไว้แก่สุภากระลาการวันใด แลได้โจรก็ดี ได้สืนนั้นมาก็ดี แลสมคำเจ้าสืนต้องตามฎีกาตราสืนนั้น ให้ฟังเอาได้ ถ้าโจรรับว่าเอาสืนไปน้อย พิจารณาได้ของอีก{๒ ๓}สิ่ง มากกว่าคำโจรให้การนั้นก็ให้ฟังเอาเปนต้องตราสืนได้ ถ้าหมื่นต้องกันอย่าเพ่อให้ฟังก่อน ถ้าโจรรับว่าเอาสืนไปน้อย ส่วรคำตราสืนนั้นมาก พิจารณาเปนสัจสมดั่งคำโจร ท่านว่าเจ้าสืนนั้นโลภมักได้ใคร่มี ทนยบทหามีความ{กลัว ลอาย}บาปไม่ ให้ยากแก่ความเมืองท่าน ให้

เอาสมุดคำตราสิ่นนั้นแขวนคอผจาน ให้ร้องไปรอบ
สารหลวง
ถ้าหัวเมืองรอบสาลากลาง } ๓ รอบจงษาใจที่ขบต่อพระรัตณไตรย แล้วให้แต่ต้นสิ่นซึ่งโจรรับนั้นแก่มันจงท่วน ส่วนสิ่นไหมซึ่งมันจะได้นั้น อย่าให้แก่มันเลย ให้เอาเปนข้าหญ้าช้างหลวง

18

๑๘ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักทรัพย์สิ่งของสิ่งใดไป ถ้าเจ้าสิ่นหมิได้ทำฎีกาตราสิ่นยื่นไว้แก่เจ้ากรมแลแขวงท่านว่าเจ้าสิ่นเบาแก่ความเมือง ให้เอาแต่สิ่นซึ่งจับได้ตั้งไหม

19

๑๙ มาตราหนึ่ง ถ้าโจรผู้ร้ายตีฆ่าฟันแทงคนในหน้า บ้าน เรือน } ผู้ใด ๆ ให้เจ้าบ้าน เรือน } ออกมาจับโจรจงได้ ถ้าเหนว่าโจรนั้นพ้นกำลัง ให้บอกแก่เจ้าเมืองนายสิบนายร้อยนายรวางให้ช่วยจับโจรไปเวนแก่กระลาการในพระนครบาลให้พิจารณา ถ้ามีผู้ใดรู้ว่าโจรไปอยู่ถิ่นถานบ้านแขวงตน ๆ หมิเอาไปเวนโดยพระราชบันยัดดั่งนี้

ท่านให้ลงโทษทวรด้วยลวดหนังแก่ผู้ละเมิดพระราชอาญานั้น

20

๒๐ มาตราหนึ่ง เพชฌฆาตจำเมืองกรมพระนครบาลจะไปเอาโจรผู้ร้าย แลผู้ใดบังอาจป้องกันขัดเอาโจรไว้ในบ้านในเรือนตน แล้วก็ไสเสือกโจรนั้นหนีรอดกัดป้องกันไว้หมิ่นกัด ท่านให้เอาเจ้าบ้านเจ้าเรือนผู้ขัดนั้นมาลงโทษอันจะภอควรลงแก่โจรนั้น ถ้าแลโทษโจรนั้นถึงตาย ท่านให้เอาเจ้าบ้านเจ้าเรือนอันป้องกันโจรไว้นั้น ขึ้นขาหย่างประจาร แลทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ถ้าสมเอาสินบนโจรด้วย ท่านให้ส่งไปยังแพ่งแห่งพฤฒา ให้ปรับไหมโดยพระราชกฤษฎีกา

21

๒๑ มาตราหนึ่ง ถ้าขุนมุนนายไพร่พ้าอนาประชาราษฎรทั้งหลายมัดผูกถมแทงฆ่าฟันตีด่ากันปล้นเอาช้างม้าสาระพะเหตุสิ่งใด ๆ กัด แลผู้เจบเกาะกุมคนร้ายนั้นมากัด เพชฌฆาตจำเมืองไปเอามากัด ถ้าพวก

พ้องพี่น้องญาติอ้ายผู้ร้ายบังอาจตามมาชิงบ้องกันเอาคนร้ายนั้นไปได้ ท่านให้ตามเอาคนร้ายนั้นจงได้ ถ้าเปนสัจว่าชิงเอาผู้ร้ายจากผู้เจบจริง ให้ตีผู้ชิงด้วยลวดหนัง ๓๐ ที แล้วให้ไหมกงคนร้าย ถ้าแลหมิได้ผู้ร้าย ให้ตีด้วยลวดหนัง ๓๐ ทีแล้วให้ไหมต่างคนร้ายจงเตม ถ้าคนร้ายโทษหมิถึงตาย ท่านให้ลงโทษโดยโทษาณุโทษ ถ้าชิงผู้ร้ายต่อเพชูดาจ่าเมือง ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที แลให้ไหมโดยโทษ ถ้าหมิได้คนร้ายให้ไหมต่างคนร้าย

22

๒๒ มาตราหนึ่ง โจรปล้นสดมฉกลักทรัพย์สิ่งของช้างม้าโคกระบือ เจ้าของจับทรัพย์สิ่งของช้างม้าโคกระบือนั้นส่งมายังสุภาจ่าเมืองร้อยแขวง ถ้าพวกพ้องพี่น้องญาติกาอ้ายผู้ร้ายมาชิงเอาช้างม้าโคกระบือทรัพย์สิ่งของมันไปจากสุภาจ่าเมืองร้อยแขวง ท่านว่าผู้นั้นละเมิด ให้เร่งเอาตัวจงได้ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ / ๖๐ ที ให้เอาของนั้นตั้งไหมกงโจร ถ้าหมิได้ของคืน ให้ทวนแล้วให้ไหมจงเตม

23

๒๓ มาตราหนึ่ง นายพหำมรงมะหาดไทท่านให้ไปเอาคนนักโทษแลให้คนบันดาเปนโทษหนึ่ ท่านให้นายพหำมรงมหาดไทเร่งหาจงได้ ถ้าหมิได้โทษผู้หนึ่ฉันใด ให้ลงโทษแก่ผู้ทำให้หนึ่ดั่งนั้น ถ้าทรงพระกรรุณาบให้ฆ่าตีเสีย ให้ทวนด้วยลวดหนังแลไม้หวายโดยโทษานุโทษ

24

๒๔ มาตราหนึ่ง ให้เจ้าเมืองจ่าเมืองผู้อยู่รักษาบ้านเมือง ถิ่นถานบ้านนอกทังหลายจงอย่าได้เบียดเบียนปล้นจี่ฆ่าฟันท่านทังหลาย เมืองใดเจ้าเมืองแลจ่าเมืองรักษาแผ่นดินท่านทำดั่งนี้ คือว่ามบำเนจ์แก่แผ่นดินท่าน ถ้าแลรักษาหมิได้ละไว้มีผู้กันโชกได้ คือว่าเจ้าเมืองนั้นหาบำเนจในราชการหมิได้เลย ถ้ามีผู้กันโชกเหลือแรงจะว่าหมิได้ ให้ทำหนังสือมายังถึงอนาประชาบาล แก่สมเดจบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวพระราชบันหญัดดั่งนี้ ถ้าผู้ใดหมิทำตามคือลเมิดพระราชบันหยัดในแผ่นดินท่าน ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ

25

๒๕ มาตราหนึ่ง เกิดโจรผู้ร้ายเมืองใด ผู้รักษาเมืองกรมการจับได้โจร ๆ ซัดพวกว่ามีพวกเพื่อนอยู่ต่างเมือง ผู้รั้งกรมการ ซึ่งได้พิจารณาผู้ร้ายนั้นมีตราสารไปให้ส่ง แลผู้รั้งกรมการซึ่งได้ส่งบ่องกันคนขัดหมายส่งกัด ผู้ร้ายในท้องอำเพอว่าหมายได้อยู่เสือกไสให้หลบหลีกเสียกัด ถ้าโทษโจรถึงตาย ให้เอาตัวผู้บ่องกันโจรขึ้นขาหย่างทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที ถ้าสมเอาสินโจรด้วยไช้ให้ไหม ถ้าหมายได้ตัวโจรให้ลงโทษเท่าโจร

26

๒๖ มาตราหนึ่ง พระราชบัญญัติไว้ให้ผู้รั้งกรมการทั้งหลายรักษาพญาบาลอนาประชาราษฎรลูกค้าวานิชในเมืองแขวงจังหวัด อย่าให้มีผู้กันโชกรุกร้นเกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมฉกชิงเอาช้างม้าโคกระบือทรัพย์สิ่งสินอนาประชาราษฎรลูกค้าวานิชทั้งหลาย ถ้าเมืองใดเกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมตีชิงเอาทรัพย์สิ่งสินฆ่าฟันตาย สืบสาวจับผู้ร้ายหมายได้ ท่านว่าละเมิดให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ

27

๒๗ มาตราหนึ่ง ผู้รักษาเมืองจงรู้ว่าเปนโจรจริง แลหมิจริง โทษนั้นควรหฤๅหมิควร โจรนั้นเปนสัจหฤๅหมิเปนสัจ ให้ผู้รักษาเมืองดูลักษณโจร ให้รู้จงถ่องแท้ก่อร ถ้าเปนสัจว่าโจรปล้นสดมจริง ให้กรมพระนครบาลถามดู คำโจรนั้นเปนสัจหฤๅหมิเปนสัจ ถ้าโจรว่าหมิได้เปนสัจหมิได้พฤท ว่าผู้รักษาเมืองกรมการเฆี่ยรโจรทนหมิได้ จึ่งรับซัดพวกเพื่อน ๆ หมิรับ ให้เสนามลตรีผู้ใหญ่สืบถามผู้รักษาเมืองกรมการแลพวกโจรจงเปนธรรม์ ถ้าแลว่าได้พฤทโจรกดี ได้ทรัพย์ที่โจรกดี แลพวกเพื่อนโจรรับว่าเปนโจรกดี จึ่งให้เอาตัวโจรนั้นลงโทษตามพระราชกฤษฎีกา ถ้าสืบสวรเขานั้นหมิได้เปนโจร ผู้รักษาเมืองกรมการรู้กันให้รับว่าเปนโจรให้เขาซัดพวกเพื่อน ถ้าหมิรับสมเปนโจร เอาตัวนั้นมาตีโบยขับเฆี่ยนเขานั้นให้รับสมโจร ให้เสนาบดีสืบสวรจงเปนธรรม์ ถ้าแลเขาหมิรับเปนสัจว่าเปนโจร ลงโทษแก่เขาฉันใด ให้กระทำดุจฉันนั้นบ้าง

อนึ่งชาวพระนครบาลจะไปรับเอาโจรมาจากสุภากระลาการกรมใด ๆ ก็ดี แลกรมการร้อยแขวงส่งตัว

โจรมาไว้ในกรมพระนครบาลก็ดี แลให้ถามผู้ส่งตัวโจรให้นั้น โจรเปนสัจหฤๅไม่เปนสัจ แลผู้ส่งบอกว่าเปนสัจแลให้พระนครบาลถามตัวว่าเปนสัจ ท่านให้ชาวพระนครบาลเอาตัวโจรจำไว้ให้มั่นคง ถ้าแลโจรหมิรับอย่าเพ่อรับเอาโจรนั้นไว้ก่อน แลให้ชาวพระนครบาลเอาตัวโจรกรมการร้อยแขวงผู้มาส่งโจรนั้นมาให้เสนาบดีบังคับบังชา ไต่ถามจงถ่องแท้ก่อน ถ้ามันนั้นเปนโจรจริง ให้ชาวพระนครบาลเอาตัวมันไว้ตามบังคับบังชา

28

๒๘ มาตราหนึ่ง มีผู้โจทว่าโจรคบพวกเพื่อนปล้นเรือนสดมเอาสิ่งของเงินทองท่านไปด้วยประการใดก็ดี แลนครบาลสอดแนมจับได้ตัวโจรมา ให้ขุนดาบนั่งกำกับพิจารณาแลถามโจรรับว่าสิ่นนั้นได้มาแจกปันแก่เพื่อนกัน ให้เขียนเอาคำโจรไว้ให้มั่นคง ถ้าโจรให้การซัดทอดถึงผู้ใดอย่าให้ละไว้ให้ช้านาน ให้ขุนการเร่งสืบเอาตัวพวกเพื่อนจงได้ เอามาพิจารณาใส่คำกัน ถ้าผู้ร้ายซัดปาก ๒ ปาก คำมันพิรุทให้เฆี่ยน ถ้าหา

คำพิรุทหมิได้อย่าให้เฆี่ยน ถ้าผู้ร้ายซัดถึง ๓ ปาก หาคำพิรุทหมิได้ก็ดี ให้เฆี่ยนให้ถึงขนาฏตามจารีดนครบาลให้ครบด้วยเครื่องเฆี่ยน สืบเอาพวกเพื่อนผู้ร้ายจงได้ใส่คุกไว้ แลลูกเมียอ้ายผู้ร้าย ส่งเปนคนน้ำร้อน

29

๒๙ มาตราหนึ่ง ถ้าโจรคบพวกปล้นพวกตีชิงพวกสกฎพวกสดมย่องเบา จับได้โจรหมิได้ทรัพย์ ถ้ารับซัดพวกหลายคน ให้เอาพวกเพื่อนมาถาม ถ้าหมิรับให้เอาตัวโจรมาเฆี่ยน ๓ หน ถ้าเฆี่ยนโจรยืนคำให้เอาพวกเพื่อนมาเฆี่ยน ๓ หน ถ้าเปนสัจให้ลงโทษโดยพระราชกฤษฎีกา ถ้าถ้อยคำพวกเพื่อนพิรุท ท่านว่าเปนนิลโทษ ให้ลงโทษดั่งโจร ถ้าพวกเพื่อนหมิได้พิรุท ท่านว่าอย่าเพ่อลงโทษแก่พวกมันนั้นก่อน ถ้าโจรต้นซัดคืนคำ ให้เล่งดูจงถ่องแท้ โจรคืนคำเองหฤๅๆ มิผู้สอรให้คืนคำ ถ้าคืนคำเอง อย่าให้เอาพวกโจรมาเฆี่ยนก่อน ให้เอาตัวมันผู้ซัดเฆี่ยน ๓ หนจงถึงขนาฏจำจงหนักโดยจารีดนครบาล ถ้ามันหมิรับญืนคำอยู่ ให้ชาวพระนครบาลพิดเคราะจงเปนธรรม์ ถ้ามิ

พิรุทภอไต่สวนได้ให้สืบ อย่าให้มีคนร้ายในแผ่นดิน ท่าน ถ้าหาพิรุทหมิได้ ควรทจักให้จำ ควรทจถอดก ให้ถอดเสีย

30

๓๐ มาตราหนึ่ง โจรปล้นสดมหมิได้รับเปนสัจ พิจารณาได้พิรุทเปนนิลโทษ ท่านให้สืบเอาพวกเพื่อน จงได้

31

๓๑ มาตราหนึ่ง โจรซัดญนคำว่าเปนพวกเพื่อน ได้ไปปล้นสดมด้วยกัน แลโจรนั้นมันญนอยู่ถึง ๓ ครั้ง ควรทจะให้เฆี่ยนก็ให้เฆี่ยน ถ้าเฆี่ยนมันพวกโจร ๓ หนแล้วหมิรับ ควรทเฆี่ยนให้จำควรทจำให้ถอดเสีย แลส่วนตัวมันผู้ซัดนั้นให้สืบเอาพวกเพื่อนจงได้

32

๓๒ มาตราหนึ่ง เขาหมิได้เปนโจรแลเอาตัวมา ตีให้รับเปนโจร ตี ๓ หน เขามิรับเปนโจร แลทำอุบาท ขาดเหลือประการใด แลให้รับเปนโจรซัดพวกเพื่อน แลได้พวกเพื่อนมา เขาหมิรับว่าหมิได้เปนโจรปล้นสดม ตีชิง ลแบังคับบังชาให้ไต่สวนสืบดูจงถ่องแท้ก่อน

ถ้าหมิได้เปนสัจว่าเขาเปนโจร ท่านว่าให้เอาชาวพระนครบาลเปนโทษตามโทษานุโทษ

33

๓๓ มาตราหนึ่ง ได้พวกโจรมาแล้ว แลได้ทรัพย์ของเจ้าทรัพย์มาด้วย พวกโจรพิรุท ท่านว่าลักษณโจรดุจแมวมีพรรณอันขาวประดุจดั่งปีกนกยาง ถ้าพิรุทในถ้อยคำคลำดำน้อยหนึ่ง ชื่อว่านิลโทษ จลงโทษโจรฉันใดให้ลงโทษแก่ผู้เปนพวกโจรดุจฉันนั้นบ้าง ถ้าแลพวกโจรหมิได้ทรัพย์หมิได้พิรุท ท่านว่าอย่าเพ่อให้ลงโทษแก่พวกมันนั้นก่อน ให้สืบสวนดูจงถ่องแท้ ถ้าพวกมันนั้นพิรุทให้ลงโทษดั่งโจร

34

๓๔ มาตราหนึ่ง ได้ตัวโจรมารับเปนสัจ แลเจ้าทรัพย์ว่าโจรเอาทรัพย์มามาก แลโจรว่าได้ทรัพย์มาน้อย ให้เอาตัวโจรมาเฆี่ยน ๓ หน ถ้าโจรยืนคำอยู่ให้บาดไหมลงตามโทษลักขนะโจร ถ้าโจรนั้นว่าได้ทรัพย์มาน้อย เจ้าทรัพย์ว่าได้มามากแลชาวพระนครบาลเฆี่ยนโจรถึง ๓ หน โจรซัดพวกเพื่อนพี่น้องว่าได้

ฝากทรัพย์ไว้แล ให้เอาตัวเขานั้นมาถามดูก่อน ถ้าเขารับว่าได้ฝากไว้จริง ให้เอาทรัพย์นั้นคืนให้ ถ้าเขาหมิรับให้เอาโจรนั้นเฆี่ยนถึง ๓ หน ถ้าโจรนั้นยืนคำ ให้เขาไช้ทรัพย์จงถ้วน ส่วนผู้รับของฝากไว้นั้นจะมีโทษหาโทษหมิได้ฉันใด โดยพระราชกฤษฎีกา ถ้าโจรคืนคำเสีย อย่าให้เอาตัวเขาทั้งนั้นไว้เลย

๓๕

๓๕ มาตราหนึ่ง เปนโจรปล้นสดมหมิได้เปนสัจ ได้ขับเฆี่ยนรับเปนสัจซัดพวกเพื่อนๆ รับเปนสัจว่าเปนโจรปล้นสดม ได้ทรัพย์สิ่งของท่านมาเปนสัจแล้วกลับถ้อยคืนคำว่ามิได้ปล้นสดม เอาทรัพย์ของท่านๆ ว่าอย่าให้พึงเอาถ้อยคำมันคนร้าย ถ้าหมิได้ทรัพย์แลชาวพระนครบาลแส้งสอนให้รับมันหมิรับ เฆี่ยนโจรนั้นให้หลายหน ให้มันรับให้มันซัดพวกเพื่อน แลได้พวกมาถามแลพวกเพื่อนนั้นว่าหมิได้ไปปล้นไปสดมไปลักด้วย แลเอาโจรนั้นมาเฆี่ยนแลโจรนั้นคืนคำว่ามิได้ไปปล้นไปสดมด้วย แลชาวพระนครบาลเฆี่ยนสอนให้รับ แลมัน

ทนทานหมิได้ มันจิ่งซัดพวกเพื่อน ถ้าเปนสัจให้เอา
ชาวพระนครบาลเปนโทษเสมอโจรปล้น

86

๓๖ มาตราหนึ่ง ถ้ามีผู้จำโนฎโจทว่าผู้ร้ายปล้น
สดมลักทรัพย์สิ่งของแก้วแหวนทองเงินช้างม้าโคกระบือ
ก็ดี แลกระลาการจับตัวมาได้ ถามรับแล้วมันคืนคำ
อย่าให้พึงเอาคำโจร ให้ขับเฆี่ยนโบยตีมัน ให้ครบ
ด้วยเครื่องถึง ๓ ครั้งแล้วมันหมิรับ ท่านว่าอย่าพึงพัง
มันให้พิสูดล้างตัวก่อน ถ้ามันไม่พิรุท ให้คลายมันออก
ให้มีนายประกันตัวไว้

87

๓๗ มาตราหนึ่ง โจรปล้นเรือนแลฆ่าเจ้าเรือน
ตายเอาสิ่งของไปก็ดี ถ้าโจรนั้นหนีรอดยังแต่ลูกเมีย
พ่อแม่พี่น้องซึ่งอยู่ใกล้แก่โจรนั้น ท่านให้เอามาจำไว้
กว่าจะได้ตัวโจรนั้น แลให้พิจเคราะดู ถ้าพี่น้องโจร
อยู่ไกล บ้าน เมือง กันกับโจร ท่านให้กรรณาเพราะว่าเขามิ
รู้ดั่งนี

38

๓๘ มาตราหนึ่ง พี่น้องลูกหลานตนเปนโจร แลโจรอยู่ด้วยพ่อแม่พี่น้องลูกหลานตายายลูกเมียพ่อตาแม่ยาย แลเขาทั้นอยู่บ้านเดียวเรือนเดียวด้วยโจรแลโจรนั้นหนี ท่านว่าให้เอาผู้ซึ่งอยู่ด้วยนั้น มาถามหาโจรว่ารู้เหนแห่งที่โจรไป โจรเคยสำนักอยู่ที่ใด แลให้ช่วยเสาะสางหาโจรนั้นจงได้ ถ้าแลถามมันว่าหมีรู้แห่งที่โจรหนีไปอยู่ ท่านว่าให้เอาเขาซึ่งโจรอยู่ด้วยนั้นมาให้มีผู้ค้ำแลเอาบนเขาไว้ ถ้ามีผู้โจทว่ารู้เหนด้วยโจร แลรู้ที่อยู่โจรแลถามเปนสัจว่ารู้เหนด้วยโจรจริง ท่านว่ามันอำพรางโจรไว้ ให้ลงโทษแลบาทไหมดุจโจรนั้น แล ถ้าคงว่าหมีรู้เหนด้วยโจร หมีรู้แห่งที่โจรอยู่จริง ท่านว่าให้เอาแต่พ่อแม่พี่น้องลูกเมียโจร อันสนิดนั้นมาจำไว้กว่าจะได้โจร ถ้าแลหมีได้โจร ท่านว่าให้มันผู้ต้องจำนั้นไช้แต่ทุนสิน อย่าให้ไช้สินไหมพีไนยเลย

39

๓๙ มาตราหนึ่ง โจร ปล้น / สดม ล้วงลักทรัพย์สิ่งใดๆ ผิดลูกถูกเมียกันก็ดี ตีด่าผ่าวายกันก็ดี ท่านว่า

หมิให้เจ้า สินความ ไปเอาผู้ร้ายนั้นมาเอง ท่านให้กระลาการไปเอามาไต่ถามตามความเมืองท่าน ถ้าแลเจ้าสินความ ไปเอามาเอง ท่านให้เอาผู้ไปเอานั้นมาจำใส่ขื่อไว้ ถ้าแลตีบาทเจบ ให้เอาผู้ตีนั้นขนขาหย่างผจารแลให้ไหม ถ้าด่าตีแล้วเอามาจำไว้แห่งบ้านเรือน เอง ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๕ ที ถ้าผู้ทำนั้นมิบันดาศักให้ไหมโดยบันดาศักเปนพิไนยหลวงในรวางเลมิดพระราชอาญาท่าน แลส่วนความซึ่งมันเปนผู้ร้ายนั้นก็ให้เร่งว่า

40

๔๐ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักโคกระบือช้างม้าข้าคนท่านแลปล้นสดมย่องเบาเอาทรัพย์สิ่งของท่าน ๆ จับตัวได้ แลมันให้การเกยวติดพันญาติพี่น้องพ่อแม่ผ่ายโจทก์ก็ดี ท่านว่าฟังเอาคำมันหมิได้ เพราะมันบาทช้ำน้ำใจครั่งโกรธแก่ผู้จับ แลเจ้าทรัพย์นั้นจฟังเอาคำมันหมิได้

41

๔๑ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักไพร่ฟ้าข้าคนช้างม้าปล้นสดมเปนสัจจำ ๕ ประการไว้ในคุกให้ขานยาม ถ้า

โจรซัดพวกปล้นสดมมันยังหมี่รับ แลลักเรือเกวียรโค กระบือ ให้จำไว้สามประการหน้าคุก ถ้าโจรซัดหมายโฉนฎไปหมี่ได้ตัว ได้แต่นายหมวดนายกองได้แต่สมุบาญชีผู้จะส่งผู้ร้ายแลยังหมิได้ส่งผู้ร้ายนั้น ให้จำมันไว้หน้าคุกก่อน

42

๔๒ มาตราหนึ่ง นายเพชูดานายพทำมะรงผู้จำโจร ท่านให้หมั่นดูเกลาะขอคาหัวเหลกโซร่ตรวนวันละสามคาบ ให้พิเคราะดูผู้คนเข้าออกส่งเข้าน้ำ ให้ดูมิดพร้าสำคันที่ใกล้โจรจถอดหนีนั้น ถ้านายเพชูดานายพทำมะรงผู้ใดหมี่ได้รวังระไวแลโจรหนีได้ ท่านให้เกาะจำมันไว้ ถ้ามีผู้ประกันให้ไปหาโจร ให้นายพะทำมรงไปเอาตัว แต่ในสามวันที่หนึ่งห้าวันที่หนึ่งเจดวันที่หนึ่ง ถ้าสิบห้าวันแล้วหมิได้ ให้เอากราบทูลพระกรรุณา ถ้าโทษโจรนั้นฉันใด ท่านให้ลงโทษนายพะธำมะรงผู้จำโจรดุจฉันนั้นบ้าง ถ้ามีพระกรรุณานายพะทำมรงอยู่ ถ้าโทษโจรนั้นถึงตาย ท่านให้ทวนด้วยลวดหนัง ถ้าโทษโจร

นั้นถึงทวนด้วยลวดหนัง ให้ตีด้วยไม้หวาย ถ้าโจรนั้นถึงบาทไหมก็ให้บาทไหม

43

๔๓ มาตราหนึ่ง นายพะทำมรงจำโจรไว้ในตรุในตราง แลโจรตัดขื่อคาโซ่รัดรวนหนีรอดประการใดๆ ก็ดี ท่านว่าให้เอาพ่อแม่ลูกเมียโจรมานำสืบเสาะหาตัวโจรให้จงได้ ถ้าแลอำพรางบ่องกันไว้ สืบไปเมื่อหน้ารู้ด้วยประการใด ๆ ท่านให้ลงโทษในระวางอำพราง ถ้าพ่อแม่พี่น้องพ้องพันลูกเมียนั้นว่าหมู่รู้แห่งโจรนั้นจริง ท่านว่าให้เอาบนไว้ หมู่ให้เอาพ่อแม่พี่น้องพ้องพันมาเปนสินไหมพิไนยเลย

44

๔๔ มาตราหนึ่ง โจรปล้นฟันแทงเจ้าเรือนตาย โทษหนักให้จำด้วยขื่อคาไม้จริงโซ่รัดรวน ถ้าแลจำด้วยคาไม้ไผ่ ท่านว่ากินสินจ้าง ถ้าแลโทษเบาให้จำด้วยคาไม้ไผ่จึงชอบ ถ้าผู้ใดหมู่พึงให้ไหมโดยโทษานุโทษ

45

๔๕ มาตราหนึ่ง ความโจรแต่ภอเปนสินไหมพิไนย เขาหมู่ว่าแก่กัน ให้เอาหนังสือเขาทั้งสองข้าง

จงคำนับ ถ้าความนั้นถึงทวนด้วยลวดหนังไม้หวายตัดตีนสีนมือกัดตายกัด ท่านหมิให้ลดความนั้น ให้ว่าความจงแล้ว

กล่าวมาด้วยลักษณพระนครบาลพิจารณาสืบเนื่องความอยู่เท่านี้

46

นี้จะกล่าวลักษณโจร เปนอุกฤฐโทษ สืบสาวคดีลำดับต่อไป

๔๖ อนึ่งให้ผู้เปนอธิบดีศรีนครบาลจงพึงรู้ซึ่งลักษณแห่งโจร ว่าเปนองคโจรหฤๅ หฤๅสมโจร หฤๅสมด้วยผู้สมโจร แล้วให้ดูโทษโจรจต้องด้วยอุกฤฐโทษ หฤๅจะต้องด้วยมหันณโทษ หฤๅจะต้องด้วยครุโทษ หฤๅจะต้องด้วยมฌิมโทษ หฤๅจะต้องด้วยลหุโทษ โทษโจรอันควรจะลงทันทะอะนุทันทะนั้น โจรเหล่าใดจะภอฆ่าตีเสีย โจรเหล่าใดภอจะตัดตีนสีนมือ โจรเหล่าใดภอจะทวนด้วยลวดหนังแลไม้หวาย โจรเหล่าใดภอจะบาทไหมจำขื่อคาโซ่รัดรวน โจรเหล่าใดภอจะเอาทานบนภาคธรรมไว้นั้น ให้พิจารณาดูจงถ่องแท้ก่อน จึงให้กระทำทันทะโทษตามพระราชกฤษฎีกา

47

๔๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทุจริตจิตรบาปหยาบช้า เปนโจร ลักเอาองคพระพุทธรูป { ทอง / หนาก / เงิน / แก้ว / สำฤท / ทองแดง / ดีบุก } แลสิ่งใด ซึ่งเปนรูปพระปฏิมากรอยู่นั้นไป { ขาย / ทำลาย } ก็ดี เอาไปหมิ่นทันขายแลเอาไปหมิ่นทันทำลาย จับได้ที่ใดๆ ก็ดี ให้เกาะกุมมันมาถามเอาพวกเพื่อนรู้เหนเปนเพื่อนซ้อขายทำด้วยกันจงได้ ถ้าเปนสัจโดยคำโจรให้ทวนด้วยลวดหนังคล ๖๐ ที ให้ตัดตีนสีนมือพวกเพื่อนทั้งนั้นเสีย แล้วให้ไหมเปนเบี้ยคล ๗๐๐๐๐๐ บุณพระพุทธรูปนั้น ส่วรโจรแลพวกมันนั้นให้ฆ่าเสียไช้บาปมันจงล้างแล้ว

48

๔๘ มาตราหนึ่ง ถ้าโจรมันเอาพระพุทธรูปไปล้างไปเผาสำรอกเอาทองก็ดี เอาพระบทไปสำรอกแช่

น้ำเอาผ้าไปกัด ให้เอามันใส่เตาเพลิงสูบมันเสียดั่งมันทำแก่พระนั้นบ้าง ไช้บาปมันจงล้างแล้ว

49

๔๙ มาตราหนึ่ง โจรมิจฉาธิฐิลอกทองพระพิจารณาเปนสัจ ให้เอาตัวมันไปยังตแลงแกงให้เผาเหลกจงแดง ประทับตัวมันให้มันลอกดั่งมันทำแก่พระนั้นบ้าง ไช้บาปกำมันเสียยังแล้ว ถ้าโจรนั้นขุดล้างพระพุทธรูปพระสถูปพระ เจดีย์ วิหาร พระศรีมหาโพทธิ จับได้พิจารณาเปนสัจ ให้ตัดมือเสีย ถ้าหมิตัดมือให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที ถ้าหมิทวนให้ไหมทวีคูนเอาไปทำพระอันโจรล้างนั้น ถ้าโจรทำหลายครั้งหลายครา ให้ทะเวน บก เรือ สามวัน ให้ตัจศอผ่าอกเสีย อย่าให้ดูเหยงหย่าง ถ้าผู้พญาบานพระนั้นทำด้วยโจรรู้เหนเปนใจด้วยโจรเปนสัจให้ฆ่าเสียด้วย ถ้าผู้พญาบานพระเปนข้าพระสืบมาหลายชั่ว ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที แลริบเอาสันมันจงสิ้น แลถอดเสียเอางานอันมาพญาบาลพระนั้นแล

50

๕๐ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักทรัพย์สิ่งของ ๆ พระ พุทธ ธรรม สงฆ์ เป็นต้นว่าแก้วแหวนเงินทองผ้าผ่อรแพรพรรณ ทรัพย์สิ่งใด ๆ อันท่านอุทิศไว้ให้เป็นของพระ พุทธ ธรรม สงฆ์ แล ผู้ร้ายลักเอาไปขายก็ดี แลลักพระธรรมคำภีร์ไปขายก็ดี ให้ลงโทษเสมอลักทรัพย์ท่าน ให้เอาขนขาหย่างผจาร อย่าให้คนดูเยี่ยงหย่างกัน แลให้ทวนด้วย ลวดหนัง ๖๐ ที ให้ตัดมือให้ไหมจตุรคูน

51

๕๑ มาตราหนึ่ง พ่อง้พ่องพันข้าคนผู้ใดลักลอกองคพระพุทธรูปลอกล้างพระสถูปพระเจดีย์ แลฟันพระศรีมหาโพทิ์ ล้างพระวิหารกุฎิสถาณะยาลา เจ้าไพร่ทาย รู้ว่าทำร้าย มิเอาตัวมาถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า แลหมิ่ได้เอามาว่ายังกรมพระนครบาล ให้ลงโทษในรวางเลมด ๘ สถาน ๆ หนึ่งให้ฆ่าเสีย สถานหนึ่งให้ตัดปาก สถานหนึ่งให้ริบราชบาดเอาตัวลงอญ้าช้าง สถานหนึ่ง

ให้ทวนด้วยลวดหนัง $\frac{๕๐}{๒๕}$ ท สถานหนึ่งให้เอาตัวออกจากราชการ สถานหนึ่งให้ไหมจัตุระคูน สถานหนึ่งให้ไหมทวีคูน สถานหนึ่งให้ไหมลาหนึ่ง โทษ ๔ สถานนี้พระพุทธิเจ้าอยู่หัวจะลงโทษสถานใด ท่านจะมีพระราชโองการเอง

52

๕๒ มาตราหนึ่ง มีผู้ร้ายลักล้างกุฎิสถานสภานยาลาท่านให้มันทำไช้ ให้ทวนด้วยลวดหนัง $\frac{๖๐}{๓๐}$ ท แล้วให้อายัดไปแก่นายมัน ถ้าลักขุดพระพุทธรูปขุดพระสถูปขุดพระวิหาน ให้ลงโทษ ๓ ประการ ๆ หนึ่งให้ฆ่าเสีย ประการหนึ่งให้ตัดมือเสีย ประการหนึ่งให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ท

กล่าวมาด้วยลักษณโจรเปนอุกฤฏโทษ สันเนื่อความแต่เท่านี้

53

ทนจะกล่าวลักษณโจร อันเปน $\frac{\text{มหันต}}{\text{ครุ}}$ โทษสิบสาขะคดีลำดับต่อไป

๕๓ มาตราหนึ่ง โจรปล้นเรือนเอาไฟเผาเรือน แลไม่สิ่งสินท่าน ให้ฆ่าโจรนั้นเสีย

54

๕๔ มาตราหนึ่ง โจรคบพวกเพื่อนไปปล้นบ้านเรือนทับทิมที่ใด ๆ แลสกดสดมตัจช่องย่องเบาฆ่าเจ้าเรือน/บ้าน ตายเอาทรัพย์สิ่งของไป ให้เร่งเอาทรัพย์ส่งให้แก่เจ้าทรัพย์ตามตราสั่น แล้วให้รับราชบาทเอาทรัพย์สิ่งของโจรแลพวกโจรเปนหลวง เอาบุตรภรรยาเปนคนน้ำร้อน แล้วให้ฆ่าโจรแลพวกโจรซึ่งลงมือ ตัดศีสะเสียบไว้นะตะแลงแกง แลพวกโจรปล้นไปด้วยหมื่ได้ไปลงมือ ให้ตัดตีน/มือ เสีย แลพวกโจรสกดสดมหมื่ได้ลงมือ ให้ตัดนิ้วมือเสีย ๑๐ นิ้ว แลพวกโจรตัดช่องย่องเบาซึ่งไปด้วยหมื่ได้ลงมือ ให้ทวนคล ๖๐ ที แล้วให้เอาตัวจำไว้ณะคุก

55

๕๕ มาตราหนึ่ง โจรปล้นสกดสดมพันแทงเจ้าทรัพย์บาทเจบ แลเกบเอาทรัพย์สิ่งสินไป ให้เร่งเอา

ทรัพย์จงถ้วน แล้วริบราชบาดโจรแลพวกโจรให้สิ้นเชิง เอาบุตรภรรยาเปนคนน้ำร้อน แลให้ตัดนิ้วมือโจรแลพวกซึ่งได้ลงมือนั้นเสียทัง ๑๐ นิ้ว อย่าให้กุมสาตราวุทธได้ แล้วให้ตัดหูโจรปล้นพวกโจรปล้นได้ลงมือนั้นข้างหนึ่งด้วย แลพวกไปด้วยหมิได้ลงมือ ให้ทวน ๖๐ ที

อนึ่งโจรปล้นเอาแต่ทรัพย์สิ่งของท่านไป ให้เร่งเอาทรัพย์แลริบราชบาท เอาบุตรภรรยาเปนคนน้ำร้อน แล้วให้ตัดนิ้วมือเสีย ๑๐ นิ้วนาบเท้าทังสองข้าง ถ้าโจรสกดสดมเอาแต่ทรัพย์สิ่งของท่านไป ให้เร่งเอาทรัพย์แลริบราชบาทเอาบุตรภรรยาเปนคนน้ำร้อน แล้วให้ทวรโจร พวกโจรโดยขนาด ถ้าสกดสดมหมิได้ทรัพย์ท่านไป ให้ทวนโจรแลพวกโจรคล ๖๐ ที ให้เอาตัวจำไว้ณคุก

56

๕๖ มาตราหนึ่ง โจรตัดช่องย่องเบาพื้นแทงเจ้าทรัพย์บาทเจบ เกบเอาทรัพย์สิ่งของไป ให้เอาทุณทรัพย์ตั้งไหมทวีคูน แลไหมโดยบาศเจบอีกโสดหนึ่ง แล้วให้ทวนโจรแลพวกโจร ๖๐ ที ถ้าตัดช่องย่องเบา

เกบเอาทรัพย์ไป ให้เอาทุณทรัพย์ตั้งไหมทวีคูน แล้วให้ทวนโจรแลพวกโจรคล ๖๐ ที ถ้ายังหมิทันได้ทรัพย์ไป ให้ทวน ๓๐ ที เอาตัวจำไว้ณคุก

67

๕๗ มาตราหนึ่ง โจร ตีชิง ฉกฉวย ล้วงลัก แลโจรประการใดๆก็ดี มิพวกเพื่อนไปลักทรัพย์สิ่งของ แลชกตีฟันแทงเจ้าทรัพย์ตาย ให้ฆ่าคนร้ายให้ตกไปตามกัน พวกซึ่งไปด้วยหมิได้ลงมือนั้น ให้ทวนโดยขนาดแล้วเอาตัวจำใส่คุกไว้

58

๕๘ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดจ้างวานใช้ผู้อื่นให้เอาหอกดาบสาตราวุทธ์ ให้ฆ่าฟันแทงท่าน ถ้าแลฟันแทงท่านมิบาดเจบ ท่านให้เอาผู้ใช้จ้างวานแลผู้ทำนั้นจำคาไว้ แลไหมมันทังสองคนนั้นโดยกระบิลเมืองท่าน ถ้าแลฟันแทงตาย ให้ฆ่าผู้ใช้แลผู้ทำนั้นเสียให้ตายตกไปตามกัน ถ้าผู้ใช้นั้นมิบำเหน็จบำนานทรงพระกรรุณา

บฆ่าตีเสีย ให้จำใส่คาตรึงเหลกไว้หกเดือน แล้วแล
ทวนด้วยลวดหนังโดยสกรร ๕๐ ที แล้วให้ไหมแล

59

๕๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไพร่พ้าข้าคนท่านขาย
แก่ประเทษอันมาต่างเมือง ขายลงเรือลงสำเภากด
เอาสินจ้างแลส่งคนให้แก่ประเทษต่างเมืองกด แลจับ
ได้รู้ด้วยประการใด พิจารณาเปนสัจ ท่านให้ฆ่าผู้ร้าย
นั้นเสีย ส่วนต่างประเทษให้เกาะจำไว้ให้ไหมฉันโจร
นั้นแล

อนึ่งพ่อแม่พี่น้องพงษพันธุ์มันผู้ลักคลนั้นรู้ด้วยกด
ผู้ใดรู้เหนด้วยกด แลหมื่วากล่าว ท่านให้เอาผู้รู้เห็น
ด้วยนั้น จำไว้สามเดือน แล้วทวนด้วยลวดหนังโดยฉกัน
ส่วนตัวมันผู้ไปด้วยต่างประเทษนั้น ถ้าอายุย่ ๑๒ ปี
ขึ้นไปถึง ๑๕ ๑๖ } ขวบให้ผูกตอทะเวนรอบตลาด ให้ทวน
ด้วยลวดหนัง ๓๐ ที ถ้าอายุ ๑๗ ๑๘ } ปีให้ทวนด้วยลวด
หนังโดยฉกัน ๖๐ ที ควรแก่โทษนั้น ถ้าแลใจมันจะใคร่

ไปด้วยเขาไซ้ ให้เอาใส่ตรุไว้ ๖ เดือนก่อนแล้วตีด้วยลวดหนัง แล้วส่งตัวมันให้แก่ท่านเจ้าทาษเจ้าไพร่คืน

60

๖๐ มาตราหนึ่ง มันผู้ร้ายบังอาจฟันแทงช้างม้าข้าคน วัวควาย สิ่งสัตว ของหลวง อันท่านให้เลี้ยงไว้นั้นตาย ท่านให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย ถ้าฟันแทงแต่บาทเจบให้ตัด ตีน / มือ } ผู้ร้ายนั้นเสียจงสิ้นนัว แล้วให้ไหมโดยขนาด

61

๖๑ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายล้วงลักทรัพย์สิ่งของท่านไปจับได้เปนสัจว่าลักท่านจริง ท่านให้ทวนด้วยไม้หวายโดยขนาด ส่วรทรัพย์สิ่งของผู้ร้ายนั้นให้เกบเอาจงสิ้น แล้วให้เอาทรัพย์ซึ่งล้วงลักไปนั้นตั้งไหมทวีคูน คืนทุนให้เจ้าทรัพย์ เหลือนั้นเปน สินไหม / พินัย } กึ่ง ส่วนตัวผู้ร้ายมันลักนั้น ให้ศักรูปอันลักไว้ณะอกผู้ร้าย แล้วให้เอาตัวมันผู้ร้ายจำไว้ใช้ราชการเมืองท่าน ถ้าแลมันคนร้ายล้วงลักนั้นฟันแทงเจ้าของบาศเจบ ท่านให้ตัดนิ้วมือมัน

คนร้ายนั้นเสีย อย่าให้มันกุมเครื่องสาตราอาวุทธได้ ถ้าฟันแทงเจ้าของตาย ท่านให้ฆ่ามันคนร้ายนั้นเสียตกไปตามกัน โดยพระราชกฤษฎีกา

62

๖๒ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดรู้ว่าเปนโจรหลาย ครั้ง / คราว แล้ว แลมีผู้ให้โจรยืมเครื่องสาตราอาวุทธ์ แลโจรนั้นไปฟันแทงท่านตาย เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าให้ยืมจริง ท่านว่าผู้ให้ยืมนั้นให้กำลังแก่โจร ถ้าตายให้ไหมผู้ให้ยืมเปนสามค่า ส่วรโจรนั้นให้ฆ่าเสีย

63

๖๓ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายพ่อลวงท่านไปฆ่าไปตีเสีย ท่านให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย ถ้ามีเพื่อนไปด้วยแลเพื่อนนั้นได้ฟันแทงด้วย ให้ฆ่าเสียด้วย ถ้าแต่บาศเจบให้ตัดจมือผู้ร้ายนั้นเสีย

64

๖๔ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายนั้นไปฆ่าฟันท่าน แลเขาต่อฆ่าฟันแทงผู้ร้ายนั้นตายกด บาศเจบกด ท่านหมิให้

มิโทษแก่ผู้ฆ่าฟันนั้นเลย ถ้าผู้ร้ายฟันแทงเขาผู้ต่อทำนั้นบาศเจบ ท่านให้ลงโทษแก่ผู้ร้ายนั้นด้วยลวดหนังโดยขนาด

65

๖๕ มาตราหนึ่ง ผู้ใดลอบฟันแทงพุ่งชัดท่านแลยังหมั่นทำแก่ท่าน ๆ จับได้ ให้เอามันผู้ลอบทำแก่ท่านนั้นมาจำน่องแน่ง เอาขนขาหย่างประจารปลงลงทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ท ถ้าตีฟันแทงบาศเจบ ให้ตัดนิ้วมือเสีย ถ้าตีฟันแทงถงษาหัศให้ตัดนิ้วทั้งนิ้วมือเสียจงสนนิ้ว ถ้าถึงตายให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย

66

๖๖ มาตราหนึ่ง ผู้มีบันดาศักดิ หาบันดาศักดิหมิได้มีคดสิ่งใด ให้ร้องพ้องว่ากล่าวตามกระทรวง ถ้าผู้ใดหมิได้ทำตาม ทะนงองอาจคุมพวกพ้องไปถึงบ้านท่านก็ดี เกาะกุมเอาท่านมายังบ้านยังเรือนตนสถานแห่งใด ๆ ฟันแทงฉุบถองชกตีท่านตาย ให้ฆ่าคนร้ายตกไปตามกัน ถ้าทรงพระกรรุณาบให้ฆ่าตีเสีย ถ้าผู้ตาย

สูงนา ๔๐๐ ขึ้นไป ให้ปรับไหมโดยพระราชกฤษฎีกา อย่าให้ปลูกตัวเลย ต่ำนา ๔๐๐ ลงมาให้ปลูกตัวตามกระเสียรอายุศม ส่งให้แก่ญาติกาทำบุญให้แก่ผู้ตาย แลให้ไหมอีกโดยขนาด

67

๖๗ มาตราหนึ่ง โจรตีเอาทรัพย์สิ่งของ ๆ หลวง ซึ่งเจ้าพะนักงานเอาไปตามเสด็จกัด ขัดไว้หมื่นให้ไปกัด เมื่อได้โจรให้เสียบโจรนั้นไว้ในที่นั้น ถ้าผู้รู้เห็นด้วยโจร ให้ตัดตีนสันมือผู้สมแลผู้รู้เห็นนั้นเสียด้วย

68

๖๘ มาตราหนึ่ง เดินทางไปกินอยู่ด้วยกัน ฟันแทงกันตาย แลอำพรางว่าเสือขบตาย งูขบตาย นานมารู้ด้วยประการใดท่านว่าคนทระชนแก่เพื่อนกัน ทะนงองอาจฆ่าฟันแทงท่านเสีย ให้ฆ่าผู้นั้นให้ตายตกไปตามกัน

69

๖๙ มาตราหนึ่ง ด่าตีกันจับหอกดาบสาตราวุทธ์ไปฟันแทงท่านบาศเจบษาหัดแลตาย ท่านว่าจำพวกโจร

กันโชกบ้านเมืองท่าน ให้ใส่คาเอาขนขาหย่างผจาร แล้วปลงลงทวน ๕๐ ที ทำสัจส่งไปยังแพ่ง ถ้าตาย ให้ฆ่าผู้นั้นเสียให้ตกไปตามกัน ถ้าทรงพระกรรุณาบให้ฆ่าตีเสีย ให้ส่งลงหญ้าช้างต้นท่าน

70

๗๐ มาตราหนึ่ง ถอมดพร้าเครองสาตราวุทธ์ไปด้อมมอง ลักมากลักพลู ลักกล้วยลักอ้อย เครื่องอัยมะณในไร่ในสวนท่านเพลากลางคืน ท่านว่าคือโจร ให้มัดผจารไปถึงตะแลงแกงให้ตีด้วยไม้หวาย ๖๐ ที ให้ไช้ของท่าน ถ้ามันโบยฟันแทงเจ้าของมบาศเจบ ให้ไหมโดยบาศเจบ ถ้าถึงตายให้ฆ่ามันเสีย

71

๗๑ มาตราหนึ่ง หญิง / ชาย กด ไช้ข้าคนเอาหอกดาบสาตราวุทธ์ไปฟันแทงท่านตาย ให้ฆ่าผู้ไช้ผู้ทำนั้นให้ตกไปตามกัน ถ้ามพระกรรุณาปรานบให้ฆ่าตีเสีย ถ้าชายให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที ถ้าหญิงให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที ให้จำไว้ ๓ เดือนแลให้ไหมโดยกระบิลเมืองท่าน

72

๗๒ มาตราหนึ่ง ลูกหลานท่านใส่รูปประพันสิ่งของไว้ ผู้ใดพ่ลวงเอาลูกหลานท่านไปแก้เกบเอาทรัพย์สิ่งของ ท่านให้ทวนให้ตัดนิ้วมือโจรนั้นเสียจงสิ้นนิ้ว ถ้าตีพันแทงมบาศเจบให้ตัดตนสิ้นมือ ถ้าพันแทงล้มตายให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย

73

๗๓ มาตราหนึ่ง ถ้าโจรตัดพกลอบลักตชิงในทางเรือกด ตัดพกลอบลักตชิงเอาทรัพย์สิ่งของว้วต่างควายต่างในหนทางบกกด ถ้าโจรพันแทงเจ้าบ้านเรือน เจ้าสิ้นตาย ท่านว่าให้ฆ่าโจรนั้นเสีย ส่วนเพื่อนโจรหมิได้ลงมือ ให้ตัดตนสิ้นมือมันนั้นเสียด้วย ถ้าแลโจรนั้นพันแทงเจ้าทรัพย์แต่บาศเจบให้ตัดนิ้วตนมือ โจรนั้นเสีย อย่าให้กุมเครองสาตราวุทธ์ได้ แล้วให้ไหมโดยขนาด ถ้าโจรนั้นหมิได้พันแทงเจ้าทรัพย์ให้บาศเจบ ให้ตัดแต่นิ้วมือโจรนั้นเสียแล้วให้ไหม ถ้าปล้นลักหมิได้ทรัพย์ อย่าให้ไหมโจรนั้นเลย

74

๗๔ มาตราหนึ่ง โจรลักช้างม้าหลวงไป ให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย ถ้าโจรลักช้างม้าของราษฎรให้ไช้ทุนแล้วให้ลงโทษดั่งโจรปล้นให้เฆี่ยน ๓ ยก เอาตัวจำไว้ณคุกกว่าจะตาย

75

๗๕ มาตราหนึ่ง ถ้าลักช้างม้าข้าคนออกไปพ้นแดนพระราชเสมา จับได้ ให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย

76

๗๖ มาตราหนึ่ง อนาประชาราษฎรทั้งปวงซึ่งอยู่ในขอบคันทเสมาช้างม้าโคกระบือสาระพะทั้งปวง แลลุ่ยลุดสัดเข้าในดงพงแขมทุ่งนาสงัด ท่านมิให้จับกุมเอาเลย เพราะว่าเจ้าของสืบสาวติดตามหาอยู่ ถ้าแลเจ้าของไปติดตาม หามิภบแล้ว แลมันสัดเซเข้าไปในป่าดงพงแขมห้วยหนองคลองบึงบางสถารที่ใดก็ดี ถ้าว่าช้างม้าโคกระบือสาระพสัตวซึ่งมันลุ่ยลุดจากหลักแหล่งเจ้าของ หามิภบนั้น เปนวิญาณกทรัพย ของพระมหากระษัตรเจ้าแผ่นดิน เพราะอยู่ในแผ่นดินท่าน ๆ ว่าอยู่

ป่าไว้เปนเหยื่อเสือ อยู่เรือไว้เปนเหยื่อจระเข้ ถ้าผู้ใดจับเอาไป ท่านว่าให้ไหมเสมอโจร

77

๗๗ มาตราหนึ่ง โคกระบือท่านผูกท่านล้อมไว้ก็ดี แลมีผู้ร้ายไปแก้ลักเชือกตภายก็ดี แลโคกระบือนั้นปล่อยขาดไป โจรลักเอาไปก็ดี เสือกินก็ดี ท่านว่าคนร้ายลักแก้เชือก โค / กระบือ นั้นเสมอลักของท่าน ๆ ให้ไหมโดยจารีตเมืองท่านแล

78

๗๘ มาตราหนึ่ง ช้างม้าวัวควายเรือชาขาดปลอกลุ่ยลุดหายแห่งใด ๆ ก็ดี วันนอนค้างช้างนอนแรมเจ้าของมิได้เอาเข้าคอกผูกถือไว้ วัวหายให้ไว้แก่เสือ เรือหายให้ไว้แก่น้ำ ท่านให้ละไว้ให้เจ้าของหาเอา ถ้าโจรลักไปได้ทั้งตัวโจรด้วยจึ่งเอาไว้ ถ้ามิได้ตัวโจรด้วย มิให้เอาไว้ ถ้าผู้ใดเอาไว้ ท่านให้ไหมดั่งโจร

79

๗๙ มาตราหนึ่ง วัวควายช้างม้าท่านผูกไว้กับหลักแหล่ง ผู้ใดแก้ปล่อยของท่าน ท่านให้ไหมเสมอโจร

80

๘๐ มาตราหนึ่ง โคกระบือท่านใส่คอกผู้ไว้สถารที่ใด แลปล่อยอยู่ใน ทุ่ง / นา มีผู้ร้ายลักไป จับได้พิจารณาเปนสัจ ท่านว่ามันเปนโจรลักสัตวมีคุน ให้เอาพิกัดโคกระบือตั้งไหมโคผู้ค่าตัวละ ๓ นางโคค่าตัวละ ๕๒ ลูกตามแม่ผู้ค่าตัวละ ๑๒ ตัวเมียค่าตัวละ ๒๑ กระบือผู้ค่าตัวละ ๖ นางกระบือค่าตัวละ ๕ ลูกตามแม่ผู้ค่าตัวละ ๓ ตัวเมียค่าตัวละ ๕๒ ได้ตัวคืนไหมสองต่อกึ่ง มิได้ตัวคืนไหมสามต่อกึ่ง ให้ศักสิ่งอันลักไว้ณะอกให้รู้ว่าโจร เอาตัวจำใส่คุกไว้ ให้เอาบุตรภรรยามาเร่งเอาสินไหมพิไนย

81

๘๑ มาตราหนึ่ง ผู้สูบฝิ่นกินฝิ่นขายฝิ่นนั้น ให้ลงพระราชอาญาจงหนักหนา ริบราชบาดให้สักเชิงทะเวน บก ๓ วัน เรือ ๓ วัน ให้จำใส่คุกขังไว้กว่าจะอดได้ ถ้าอดได้แล้วให้เรียกเอาทานบนแก่ตัวญาติพี่น้องไว้แล้ว จึงให้ปล่อยผู้ สูบ ขาย กิน ฝิ่นออกจากโทษ

82

๘๒ มาตราหนึ่ง โจรลักเอารูปประพรรณของมันเองไปแลผู้กล่าวหาว่าเปนของหลวง สวนสับขับแท้อ้ายผู้ร้ายรับเปนสัจว่าเปนของหลวงจริง ให้เอาทุณทรัพย์ตั้งไหมเปนตรีคูนเอาเข้าพระคลังหลวง ถ้าของๆเจ้าทรัพย์ว่าของๆหลวง ให้เอาทรัพย์ไหมทวีคูนเอาทุนให้แก่มัน สิ้นไหมเอาเปนหลวง

83

๘๓ มาตราหนึ่ง โจรลักสาระพะทรัพย์สิ่งใดๆ ผู้ไปราชการก็ดี แลเอาเรือเกวียรเสบียงผู้ไปราชการ

ท่านว่าให้ตัดนิ้วมือนิ้วตีนโจรนั้นเสียจงสิ้นนิ้ว แล้วให้ไหมทวีคูน

84

๘๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้กำลังสี้เลยดูให้เข้าถุงสะเบียงให้ยืมเรือข้ามให้ไฟแก่โจร แต่งหม้อดินหม้อไฟให้เทียนให้ชุดแก่โจร ให้ลงโทษเท่าโจรปล้นเรือนนั้นบ้าง

85

๘๕ มาตราหนึ่ง ใช้ให้โจรไปปล้นไปลักมา แลซื้อเอาของโจรไว้เปนครูอุปเทษแก่โจร ดูเริกยามให้โจร สอนโจร ข้ามส่งโจรเผ้าเรือโจร ให้ลงโทษเท่าโจรแลให้ไหมดุจโจร

86

๘๖ มาตราหนึ่ง ผู้บอกการให้โจรเข้าตามทิศตามแห่งจะเข้าไปยังทรัพย์ที่จะเอานั้น อนึ่งบอกที่ไว้สิ่นให้แก่โจร ให้ลงโทษดั่งโจร

87

๘๗ มาตราหนึ่ง โจรคบพวกเพื่อน ๖/๓ } คนถึง ๑๐/๒๐ } คน ไปปล้นสดมล้วงลักช้างม้าโคกระบือทรัพย์เข้าของสิ่งใดๆ จับได้แต่คน ๒/๓ } คนเท่าใดก็ดี มิได้โจรถ้วนตัว ท่านให้ทอดสิ้นไหมพิไนยโดยขนาด ทั้งโจรซึ่งได้ตัวมาทั้งโจรซึ่งมิได้ตัวมานั้นจงท่วนเท่ากัน แลโจรอันได้มานั้นให้เรียกเอาสิ้นไหมพิไนย แต่ส่วนตัวมันจงถ้วน แลโจรซึ่งมิได้มานั้นให้ทอดสิ้นไหมพิไนยไว้ส่วนมันซึ่งยังมิได้มาให้เจ้าสิ้นหาเอา ถ้าภบโจร ให้มาบอกแก่กระลาการ ให้กระลาการเอาตัวโจรมาลงโทษ แลเรียกเอาสิ้นไหมพิไนยซึ่งทอดส่วนไว้นั้น ท่านมิให้โจรอันได้มานั้นใช้สิ้นไหมพิไนยต่างโจร อันมิได้มานั้น ท่านว่าจะเปนบาปกำม์แก่เจ้าสิ้นเอง ท่านมิให้เอาสิ้นท่านมาเปนสิ้นตน

กล่าวมาด้วยลักษณโจรเปน มะหันตครุ } โทษ สิ้นอยู่แต่เท่านี้

88

ที่นี้จะกล่าวลักษณโจร อันเปนมณิมโทษสืบสาขคดีลำดับต่อไป

๘๘ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลอบทุบตีพันแทงตบถองท่านมีบาษเจบ ท่านว่าให้ทวนด้วยลวดหนังโดยสะกันมิสกัน แล้วให้ไหมโดยบาดเจบนั้น ถ้าถุบตีพันแทงตบถองถึงตาย ให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย

89

๘๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาหอกดาบแหลนหลาวสาระพะสิ่งใดแส่เรือนแทงเรือนท่าน ผู้แส่นั้นมีบันดาศักแลแส่ไม้ต้องคนในเรือน ให้ใส่คาตรึงเหลกไว้ ๗ วัน แล้วให้ไหม ๒๒๐๐๐๐ ถ้าแลต้องคนในเรือนบาศเจบ ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๕ ที แล้วส่งสัจไปยังแพ่งให้ไหมโดยบาดเจบนั้น

90

๙๐ มาตราหนึ่ง ถ้าจะทำร้ายแก่เจ้าบ้านเจ้าเรือนแลชักชิงให้เจ้าบ้านเจ้าเรือนรู้ศึกออกมา แลมิทันทำร้ายแก่เจ้าบ้านเจ้าเรือน แลเจ้าบ้านเจ้าเรือนจับได้

ท่านว่าให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕/๓๐ ที ถ้าทำร้ายแก่เจ้าบ้านเจ้าเรือนบาดเจบ ท่านว่าให้ตัดมือเสียแล้วให้ไหมโดยบาดเจบนั้น ถ้าแลถึงตาย ท่านว่าให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย

91

๙๑ มาตราหนึ่ง โจรชัดทิ้งเรือนจับได้ ให้ตัดมือโจรเสียกึ่งมือ ถ้าชัดทิ้งแลต้องเจ้าเรือนบาดเจบต้องสิ่งสินแตกหัก ให้ตัดมือโจรนั้นเสียจงสิ้นมือ ถ้าชัดบ้านแลมิต้องสิ้นผู้คน ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที แลให้สักมือโจรนั้นไว้ว่าชัดเรือน

อนึ่งถ้าโจรลักเผาร้านตลาดแลสาลา เผารั้วไร่อ้อยโรงลอมฟางลอมเข้าแลตะภานจับตัวได้ ให้ตัดมือคุงข้อ

92

๙๒ มาตราหนึ่ง ถ้าโจรล้วงลักทรัพยเข้าของประการใด ๆ ก็ดี แลชัดทิ้งเจ้าเรือนหลับนอนมิทันได้สิ่งสิน เจ้าเรือนทราบมองจับได้ ท่านว่าให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที แล้วสักมือไว้ว่าชัดเรือน ถ้าแลได้ทรัพยสิ่งสิน ให้ลงโทษในระวางโจรนั้นแล

93

๙๓ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายเอาไฟลอบทิ้งชัดเรือนท่านก็ดี แลไฟมิทันไหม้แลไหม้แต่จากคาสองตับสามตับก็ดี ท่านว่าให้ตัดมือผู้ร้ายนั้นเสียสิบนิ้ว ถ้าแลไฟนั้นลามไปไหม้เรือนทั้งหลายนั้นเสียทรัพย์สิ่งสินของเขา ท่านว่าให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสียแล

94

๙๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดเดินกลางคืนถือหอกดาบประรั้วบ้านท่านจับได้ ให้ลงโทษด้วยลวดหนัง ๒๕ ที เพราะมันคนร้าย จึงถือหอกดาบเดินกลางคืนแล

95

๙๕ มาตราหนึ่ง คนดีคบกันกินเล่าเมามายหมิรู้จัก ผิดชอบ เข้าร้วบ้าน ท่านผิดเวลา ท่านหมิรู้ว่าคนร้ายคนดี ท่านไล่ฟันแทงต้องบาทเจบถึงตายก็ดี ท่านว่าเปนกำมของมันเอง ท่านหมิให้มีโทษแก่ผู้ฟันแทงนั้นเลย ถ้าหมิตาย ให้บอกแก่กระลาการในพระนครบาลให้พิจารณา ถ้าเปนสัจว่าหมิเปนผู้ร้าย ท่านให้บอกแก่เจ้าไพร่เจ้าทอนาพญาบานนั้นแล

96

๙๖ มาตราหนึ่ง ให้ยาเบื่อยาเมาท่านกินเมามิรู้ศึกตัวสลบอยู่ แลเกบเอาทรัพย์สิ่งสิ่น มันผู้นั้นคือโจรให้ลงโทษทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที แล้วเอาทรัพยตั้งไหมทวีคูน

97

๙๗ มาตราหนึ่ง วิวาทถุบถองตีด่ากัน เอาหอกดาบสัตราวุทธฟันแทงท่านบาศเจบสาหัด ท่านว่าคือจำพวกโจรให้ทวนด้วยลวดหนังโดยสกรรมิสกรร แล้วให้ไหมโดยขนาฎ

98

๙๘ มาตราหนึ่ง เรือท่านจอดผูกไว้แลตนไปแก้เรือท่านเสีย ให้ไหมเสมอโจร

99

๙๙ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายลักเรือท่านเจ้าของจับได้พิจารณาเปนสัจ ให้ทวนโดยขนาฎ ให้เอาข้าเรือตั้งไหมทวีคูน ให้ศักสิ่งอันลักไว้นะอก ถ้าสิ่งอันลักต่ำกว่า ๕๐๐๐๐ ลงมา ให้ทวน ๓๐ / ๒๕ ที

100

๑๐๐ มาตราหนึ่ง โจรล้วง เรือน / เรือ แลฉกฉวยเอาทรัพย์สิ่งสิ่นสิ่งใด ๆ ค่าประมาร ๑๐๐๐ เบี้ย ให้ติดด้วยไม้หวาย ๓๐ / ๒๕ ที แลให้ไหมโดยขนาด

101

๑๐๑ มาตราหนึ่ง โจรตัดผก เอาเงินทองสิ่งใดๆ จับได้ พิจารณาเปนสัจ ให้ทวนแล้วตัดนิ้วมือโจรนั้นเสีย

102

๑๐๒ มาตราหนึ่ง โจรตีชิงเอาทรัพย์สิ่งของราษฎรผู้ซื้อขายแลผู้มิได้ซื้อขาย กลางหนทางบกทางเรือ กลางวันค่ำคืนจับได้พิจารณาเปนสัจ ข้าทรัพย์สิ่งของมากกว่า ๑/๓ ต่ำกว่า ๕๐๐๐๐ เบี้ยลงมา ให้ทวน ๕๐ / ๓๐ ที ไหมโดยขนาด ถ้าราคาทรัพย์นั้นมากขึ้นไปกว่าห้าหมื่นเบี้ย ให้ตัดนิ้วมือคุงข้อ ให้เอาทรัพย์ตั้งไหมโดยขนาด

103

๑๐๓ มาตราหนึ่ง โจรลักสิ่งของท่านไป แลมีผู้หนึ่งมาลักสิ่งของ ๆ โจรนั้นไปเล่า อนึ่งโจรลักสิ่งของไป แลโจรนั้นหมิทันเอาทรัพยนั้นไปได้ ละวางทรัพยสิ่งของนั้นเสียในที่ทางแห่งใดๆ ก็ดี มีผู้เอาทรัพยสิ่งของนั้นไป อยู่มาเจ้าของมาภบมาเหนทรัพยนั้น คนนั้นบอกว่าได้ อนึ่งบอกว่าโจรลักไปไล่โจร ๆ ชัดของเสียเกบได้ แลเมื่อไต่ถามคงว่าหมิเปนบังควรได้ หมิได้บอกกล่าวแก่นาย บ้าน / เมือง กรมการร้อยแขวงเจ้าที่เจ้าถ้าเจ้าตลาดด้วยประการเท่านี้ ท่านว่าเหตุใดหมิได้บอกไว้เปนคำนับ ท่านเรียกว่าโจรฉกฉวย ให้ลงโทษแล้วให้ไหมเท่าโจรนั้น ถ้าลักของค่าแต่ประมาร ๕๐๐๐๐๐ เบี้ยขึ้นไป ให้ตัดนวมอโจรนั้นเสียจงสิ้นนว แล้วให้ไหมโดยขนาด

104

๑๐๔ มาตราหนึ่ง ถ้าโจรลักช้างม้าวัวควาย แลทรัพยสิ่งของมาแต่อื่น แลมีผู้ลักเอาไปต่อโจรนั้นเล่า แลเจ้าของมาภพ เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าลักมาแต่โจร

นั้นจริง ท่านให้ไหมเท่าผู้ลักก่อนนั้นดุจเดียว ถ้าได้ตัวทั้งสองโจร ให้เอาทุณทรัพย์ตั้งไหมทวีคูนดุจกันทั้งสองโจร สิ้นไหมโจรหนึ่งให้ได้แก่เจ้าทรัพย์ สิ้นไหมโจรหนึ่งให้เอาเป็นหลวง

105

๑๐๕ มาตราหนึ่ง มีผู้รู้ว่าของโจรลักมา โจรเอามาให้ขายให้จำนำ เจ้าของจับ ให้ส่งผู้ร้ายจงได้ ถ้าส่งหมิได้ให้ไหมเสมอโจร

106

๑๐๖ มาตราหนึ่ง ซื้อผ้าแพรพรรณแก้วแหวนเงินทองเต้าปูนตลับทรัพย์สิ่งใด ได้บอกแก่นาย บ้าน เมือง ถ้าได้โจรสิ้นเขาหายมาก ท่านว่าไหมหมิได้เลยเสีย แต่สิ้นนั้น ถ้าซื้อหมิได้บอกแก่นาย บ้าน เมือง ท่านว่าหาคำนับหมิได้ ให้ไหมเสมอโจร

107

๑๐๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดรู้ว่าเป็นโจรแลสั่งให้โจรลักมา ซื้อเอาของโจรนั้นไว้ก็ดี อนึ่งรู้ว่าโจรลักมา

ฝากเข้าด้วยโจรรับเอาของโจรซ่อนไว้ หมิได้บอกแก่เจ้าสิ่นให้รู้ก็ดี อนึ่งรู้ว่าของโจรลักมา แลตกฉกเอาของโจรนั้นไป หมิได้โฆษนาหาเจ้าสิ่น แลเอาไปซื้อขายก็ดี แลเอาไปซ่อนไว้ก็ดี แลเอาของซึ่งโจรมันฝากไว้ ดัดแปลงซื้อขายเสียก็ดี ประการเท่านี้ท่านว่าใช่สมโจร คือคนร้ายเสมอจำพวกโจร ให้ใส่คาเอาฉลวปะหน้าขึ้นขาหย่าง ปลงลงทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที แลให้ไหมเสมอโจร

108

๑๐๘ มาตราหนึ่ง โจรปล้นสดมย่องเบา ตีชิงชกล้วงลอบลักช้างม้าข้าคนวัวควายเรือเกวียนทรัพย์สิ่งใด ๆ ให้ลงโทษด้วยลวดหนัง แลศักสิ่งอันลักไว้ณะอกให้ไหมโดยบทพระอายการ ถ้าลักถึงสองครั้งให้ทวนด้วยลวดหนัง ให้ศักสิ่งอันลักไว้ณะแก้ม ให้ไหมดุจเดียว ถ้าโจรลักถึงสามครั้งให้ทวนด้วยลวดหนัง แลให้ศักสิ่งอันลักไว้หน้าผาก ให้ตัดนิ้วมือเสีย แล้วให้ไหมดุจเดียว ให้ศักสิ่งอันลักตามพระราชกฤษฎีกาท่านกล่าวไว้นั้น ให้ศักจงปรากฏ ถ้าศักหมิปรากฏ

ท่านให้ลงราชทันผู้สักนั้นเหมือนผู้ร้าย เพราะมันเปนใจด้วยผู้ร้ายนั้นแล

109

๑๐๙ มาตราหนึ่ง ซื้อช้างม้าโคกระบือเรือชาทรัพย์สิ่งใด ๆ ให้รู้จักผู้ซื้อขายนั้น ว่าอยู่บ้านนั้น ถ้ามีผู้มาพิภาษจะได้หาตัวให้สุภาจ่าเมืองพิจารณาเอาตัวผู้ร้าย ถ้าส่งผู้ร้ายผู้แลกเปลี่ยนหมิได้ เมื่อแลกเปลี่ยนตนหมิได้บอกแก่นายบ้านนายเมือง แต่เพื่อนบ้านรู้เหนเจ้าของมาภพสิ้นชั่งซื้อแลกเปลี่ยนไว้ก็เสียของ ๆ ตนก็เสียเปล่า ถ้าได้บอกแก่นายบ้านนายเมืองเปนคำนับไหมหมิได้ ถ้าหาคำนับหมิได้ไหมเสมอโจร

110

๑๑๐ มาตราหนึ่ง ผู้ใดได้ทรัพย์แก้วแหวนเงินทองผ้าผ่อนแพรพรรณสรรพทรัพย์ตกหายก็ดีลืมเสียก็ดี แลมีผู้ได้ไว้ ท่านว่าให้บอกกล่าวแก่พระสุภาวดีนายบ้านนายเมือง เอาทรัพย์นั้นไปโฆษนาหาเจ้าของจงได้สามวัน ถ้าหมิภบเจ้าของ ให้เอาทรัพย์นั้นปันเปนสามส่วน ให้ถวายเปนหลวง ๒ ส่วน ให้แก่ผู้ได้

ส่วนหนึ่ง ถ้าเจ้าของมาภบ ให้เจ้าของให้บำเหน็จแก่ผู้ได้คนหนึ่ง ถ้าได้ทรัพย์นั้นหมิได้บอกแก่พระสุภาวดี นายบ้านนายเมือง แลหมิได้โฆษนาหาเจ้าของแต่ในสามวัน ลางคาบแลพรางว่าได้ ลางคาบได้จริงแลหมิได้บอกกล่าวให้เปนคำนับ แลเอาของไปขายก็ดี ส่งไปไกลก็ดี อยู่มาเจ้าของมาภบเหนจึงว่าได้ ท่านว่าหาคำนับหมิได้ ให้ไหมเสมอลักของท่าน

111

๑๑๑ มาตราหนึ่ง ซื้อของโจรในตลาดซึ่งท่านอายัดให้ซื้อขาย หมิรู้ว่าเปนของโจรซื้อไว้แลนายตลาดก็มิรู้ เพื่อนร้านนั่งใกล้ก็มิรู้ อยู่มาเจ้าทรัพย์จับทรัพย์ได้ที่ผู้ซื้อ ให้ผู้ซื้อส่งผู้ขาย ถ้าส่งหมิได้ให้พิสูดตัว ถ้าแพ้พิสูดให้ไหมเสมอโจร ถ้าฉะฉะแก่พิสูท ให้เสียแต่สินอันซื้อนั้นให้เจ้าของ เพราะหาคำนับหมิได้ ให้หาผู้ขายนั้นจงภบ แลเอาไปให้กระลาการให้พิจารณาเอาของนั้นให้คืน

112

๑๑๒ มาตราหนึ่ง เข้าของทองเงินเขาตกพกเขาหล่นผู้ใดเกบได้ แลผู้อื่นหมิใช่ของตนมาว่าเปน

เข้าของตนตกหายก็ดี ผังไว้ก็ดี ก็มาทิบายเอาทรัพย์นั้นไป อยู่มามิเจ้าของ ๆ เขาแท้ออกมาว่าก็ดี ท่านรู้ด้วยประการใด ๆ ก็ดี เมื่อพิจารณาเปนสัจว่าใช่ทรัพยเข้าของตน แลตนเอาเทษมุษามาว่าดั่งนั้น ท่านว่าคือคนร้าย ฉ้อเอาทรัพยท่าน ให้ลงโทษในระวางอำพรางเอาทรัพยท่าน แลให้เอาทรัพยนั้นตั้งไหมทวีคูณทำเปนสามส่วน แลให้เปนหลวงส่วนหนึ่ง ให้เจ้าของส่วนหนึ่ง ให้แก่ผู้ได้ส่วนหนึ่ง

113

๑๑๓ มาตราหนึ่ง หมิรู้ว่าโจรลักมา แลเหนว่าถูกซื้อของไว้ในเรือนเองก็ดี ในเรือนโจรก็ดี หมิใช่ตลาดเคยซื้อขายก็ดี อนึ่งหมิรู้ว่าเปนโจร รับของฝากโจรไว้ก็ดี ต่อเจ้าของมาภบจึ่งรู้ว่าของโจรมาฝากไว้ อนึ่งโจรลักสิ่งของท่านมาตกอยู่ แลหมิรู้ว่าโจรลักมาหักว่าของเขาตกพกเขาหล่น แลเอาของนั้นมาไว้บางคาบลักของท่านแล้ว ๆ พรางว่าได้ บางคาบได้จริงหมิได้บอกกล่าวให้ท่านรู้เหนเปนคำนับว่าได้ เอาไว้ใช้เองก็ดี เอาไปขายในตลาดก็ดี ส่งไปไกลก็ดี แล้ว

อยู่มาเจ้าของมา ภบ/เหน ชแก่พระสุภาวดีกระลาการจึ่งว่า ได้ดั่งนี้ ท่านว่าเยี่ยใดหมิคำนับ ท่านเรียกว่าไช่สมโจร ท่านให้ลงโทษใส่คาผจาร ๗/๕/๓ วันหนึ่ง แลให้ไหม โดยพระราชสาตร

114

๑๑๔ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายพันแทงช้างม้าผู้คน โคกระบือ อันท่านเลี้ยงรักษามาซ่อนตายในหน้าบ้านหน้าที่หน้ารั้วหน้าเรือนผู้ใด ให้เจ้าบ้านเจ้าที่เจ้าเรือนไปบอกนายบ้านนายเมืองร้อยแขวงบ่าวหาเจ้าของ ให้พิจารณาหาผู้ร้ายอันทำให้ตายนั้นจงได้ ให้ดูบาษแผลรอยล้มรอยเลือดนั้นมาแต่ใด ถ้ารอยล้มรอยเลือดตกหน้าบ้านหน้าที่ผู้ใด ให้เรียกเจ้าบ้านเจ้าที่ออกมาหาสาเหดผู้ร้าย ถ้าภบสาเหดผู้ร้ายกระทำ ท่านว่าเจ้าบ้านเจ้าที่คุ้ม ให้ลงโทษผู้ทำเสมอโจร ถ้าหมิภบสาเหดหมิได้ผู้ร้ายซึ่งกระทำนั้น ท่านว่าหมิคุ้มเจ้าบ้านเจ้าที่นั้น ให้วัดแต่สัตวอันตาย ๓ เส้น ๑๕ วา ให้เจ้าบ้านเจ้าที่นั้นสาบานแล้วเอาบนไว้ ถ้าได้ผู้ร้ายซัดทอดถึง

เจ้าบ้านเจ้าที่ผู้ใดรู้เหน ให้เอาโทษเจ้าบ้านเจ้าที่นั้นเสมอโจร ถ้าเจ้าบ้านเจ้าที่เหนสัตวตายอยู่ หมิได้บอกแก่นายบ้านนายเมืองร้อยแขวงเจ้าของแลเอาของนั้นไปทิ้งซ่อนเสีย เจ้าหน้าบ้านหน้าที่เปนโจร ให้ลงโทษบาดไหมดุจโจร

115

๑๑๕ มาตราหนึ่ง ผู้ร้ายเข้าบ้านท่านกลางคืน ล้วงลักเอาสิ่นท่าน เจ้าเรือนรู้สึกขนร้องเรียกเชาบ้านให้ช่วยแลผู้ร้ายแล่นไป แลเชาบ้านชวนกันไล่ตามผู้ร้ายแล่นกะทั่งหอกดาบเพื่อนกันบายเจบล้มตายนั้น ท่านว่ามันหมิแช่งแกล้งปองจฆ่าให้ตาย แต่มันหาพินิจหมิได้ เปนบาปกำม ให้เอาเท่าตายด้วยไม้ ให้ปลูกตัวผู้ตายเปน สิ่นไหม / พิไน } กึ่ง

กล่าวมาด้วยลักษณโจร เปนมฌิมโทษ สิ้นอยู่แต่เท่านี้

116

ทีนจะกล่าวลักษณโจร อันเปนลหุโทษ สิบสาขคดีลำดับต่อไป

๑๑๖ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดชิงเอาอัญมณีแก่ราษฎรผู้ซื้อขาย แลหมิได้ซื้อขายกัด ให้จับเอาตัวผู้ร้ายจงได้ ให้เอาไปยังพระนครบานให้ลงโทษแก่ผู้นั้น ถ้าทรัพยแต่ภอประมาน ๕๐๐ เบี้ย ให้ไหมแล้วเอาทรัพยแขวนศอทะเวนรอบตลาด ๓ วัน อย่าให้มันดูเยี่ยงหย่างกัน ถ้าเอาแต่ภอประมานค่าเฟืองหนึ่งให้ลงโทษดุจเดียว แล้วให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ๑๕ ๑๐ ที ส่วนทรัพยซึ่งมันเอานั้น ให้เอาแก่มันผู้ร้ายจงได้ ถ้าทรัพยมากกว่าสะลึงหนึ่งขึ้นไป ท่านให้ลงโทษโดยพระราชกฤษฎีกาอายการในระวางฉกชิงทรัพยท่านนั้น ถ้ามุนนายผู้ไปหมี่ห้ามทาษไทยบ่าวไพร่ไปเกบทรัพท่าน ๆ ให้ไหมมุนนายดุจเดียว

117

๑๑๗ มาตราหนึ่ง ถ้าลักแต่ผักผักถั่วเนอปลาหมูเปดไก่ของกินค่าเปนแต่เบี้ย ๑๐๐๐ ๑๐๐๐ ให้ตี ๑๕ ๒๕ ที แล้วให้ประจานรอบตลาด ให้ไช้ของท่านคืน

118

๑๑๘ มาตราหนึ่ง ถ้าลักเส้นผักพักถั่วเปดไก่ หมูเนื้อปลาถือมีดพร้าเครื่องสาตราวุทธ์ ไปด้อมมอง ลักของท่านกลางคืนแลเจ้าของจับได้ รู้เหนด้วยประการใดก็ดี พิจารณาเปนสัจ ท่านว่าคือโจร ให้มัดประจานไปตะแลงแกง ตีด้วยไม้หวาย ๕๐ ที

119

๑๑๙ มาตราหนึ่ง ผู้ใดตัดรั้วฟันรั้วบ้านท่าน ๆ จับตัวได้ พิจารณาเปนสัจ ให้ตัดนิ้วมือเสียทั้งสองค่าง ถ้าควนจะไถ่นิ้วก็ให้ไถ่โดยพระราชกฤษฎีกา

120

๑๒๐ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดลัก ถอน / ตัด } ต้นทุเรียน เลกให้ไหมต้นละ ๘๐๐๐๐ ถ้าลักตัดต้นใหญ่มีผล ให้ไหมต้นละ ๒๐๐๐๐๐ ถ้าลักตัดต้นโกร๋น ให้ไหม ต้นละ ๑๐๐๐๐๐ ถ้าลัก ตัด / ถอน } มังคุด, มม่วง, ลางสาด, หมาก, มพร้าว, พลู, พริกไท } ต้นเลก

ให้ไหมต้นละ ๒๒๐๐๐ ถ้าลักตัดต้นใหญ่มีผล ให้ไหมต้นละ ๕๕๐๐๐ ถ้าลักตัดต้นใหญ่โกร่น ให้ไหม ๓๓๐๐๐ ถ้าลักตัด ถอน ต้นไม้มีผลนอกกว่าไม้มีอากอรเลกให้ไหมต้นละ ๑๖๐๐๐ ถ้าลักตัดต้นใหญ่มีผลให้ไหมต้นละ ๔๔๐๐๐ ถ้าลักตัดต้นใหญ่โกร่น ให้ไหมต้นละ ๓๓๐๐๐ ถ้าเลกปลูกในบ่หนึ่งให้มันปลูกใช้ ถ้าลักต้นพลูรังแระค้างหนึ่ง ให้ไหมเปนเบี้ย ๕๕๐๐๐

121

๑๒๑ มาตราหนึ่ง ลักหมากท่านทะลายหนึ่งถึง ๑๐ ทะลาย ให้ไหมเอา ๓ ทะลาย ๆ หนึ่งเปนเบี้ย ๒๕๐๐๐ ถ้าลักมพร้าวทลายหนึ่งให้ไหมเปนเบี้ย ๑๕๐๐๐ ถ้าลักษารพกล้วยเครือหนึ่ง ให้ไหมเปนเบี้ย ๑๕๐๐๐

122

๑๒๒ มาตราหนึ่ง ถ้าลักอ้อยลำหนึ่งถึง ๙ ลำ ให้ไหมเปนเบี้ย ๑๑๐๐ ถ้าลักแต่ ๑๐ ลำขึ้นไปถึงแบก ๒ ๓ แบกก็ดี ให้ไหมเปนเบี้ย ๑๑๐๐๐๐

123

๑๒๓ มาตราหนึ่ง เผาที่ตนแลไฟลามไปไหม้กล้วยอ้อยท่านเสีย ให้ไหมไร่หนึ่งเป็นเบี้ย ๕๕๕๐๐๐

124

๑๒๔ มาตราหนึ่ง ปลาในลหารห้วยหนองคลองบึงบางซึ่งมีเจ้าของรับทำอากอร แลโจรลักเอาปลาท่านเป็น หาบ / คอน เท่าใด ๆ ให้ไหมแต่ ๓ ตัวเป็นเบี้ย ๓๓๓๓๓๓ เป็นสิ้นไหมกึ่งพิไนกึ่ง

125

๑๒๕ มาตราหนึ่ง ลหารห้วยหนองคลองบึงบางมีเจ้าของทำอากอนมาแต่ก่อนแลมีผู้บังอาจชิงลงกระบังรังเผือกทำเอาปลาในที่ท่าน ให้เอาบันดาราคาอากอนตั้งไหมทวีคูน ยกทุนอากอนไว้เป็นหลวง เหลือนั้นเป็น สิ้นไหม / พิไน กึ่ง

126

๑๒๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดฤบตีฆ่าพันแทงช้างม้าวัวควาย หมูแพะ สารพสัตว์ของเลี้ยงท่านตาย ในที่นอก

บ้านรั้ว } นอกที่นอกแดน ท่านให้เอาค่าสัตว์ตั้งไหมทวีคูน ยกทุนให้เจ้าของ เหลือนั้นเป็น สินไหมพินัย } ถึง ถ้าไป แทงของท่านตายใน บ้านรั้ว } เป็น ที่แดน } ของท่าน ให้ไหมดุจเดียว แล้วให้ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที เหตุมันเป็นคนร้ายบังอาจ

127

๑๒๗ มาตราหนึ่ง บ้านเมืองหมิได้เกิดศึกจุลาจล แลตนถือหอกดาบแหลนหลาวเปล่อยไป เดินกลางถนนหนทางมีผู้มาถูกต้องตาย ให้ไหมผู้ถือหอกดาบนั้นปลูกตัวผู้ตายทวีคูนเป็น สินไหมพินัย } ถึง ถ้ามีผู้ถือเครื่อง ไล่สอย } ค่อมดพร้าสิ่วขวานเดินมา แลมีผู้มาต้องตาย ให้ไหมยืนตัวผู้ตายเป็น ๓ ส่วน ยกเสียสองส่วนเอาส่วน ๑ ให้แก่พี่น้องพ่อแม่ผู้ตายเป็นเบี้ยทำบุญเผาผี

128

๑๒๘ มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรผู้ใด ๆ เข้าไปเดินสวนท่านแลมันเห็นผลไม้ล่นตกอยู่กลางสวนนั้นมัน

เกบกิน แลเจ้าสวนไปเหนจับว่าเปนผู้ร้ายในกลางวันนั้น ผลไม้ล่นลงมันเกบกินในกลางสวนจะเอาเปนผู้ร้ายหมิได้ ถ้ามันขึ้นเกบผลไม้บนต้นแลสอยมันภาออกไปนอกสวนจับตัวได้ จึ่งว่ามันเปนผู้ร้าย ให้ไหมเอามันตามโทษนั้นแล

129

๑๒๙ มาตราหนึ่ง ทาษขาดข้าลักของนายเงินก็ดี แลเอาสิ่งสิ่นนั้นไปขายแลมีผู้ซื้อไว้ก็ดี แลมีผู้ซ่อนไว้ก็ดี ใช้ให้ลักก็ดี สอนให้ลักก็ดี ท่านให้ไหมผู้สอนผู้ใช้ผู้ซ่อนไว้นั้นดั่งโจร แลลักขะณะอันทาษลักของนายเงินให้ทวนมันทาษนั้นด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ให้หลาบอย่าให้เคยกระทำร้ายแก่นายเงิน กว่านั้นท่านมิให้ไหมแก่มันดั่งโจรเลย

130

๑๓๐ มาตราหนึ่ง ทาษท่านไปลักทรัพยสิ่งของๆ ตน ๆ จับได้เอาไว้ หมิได้บอกแก่นาย บ้าน เมือง ให้พิจารณาหาบัง คับ ชา มิได้ หากเอาข้าคนท่านไว้เอง

แม้นคนนั้นลักจริงก็ดี เจ้าทรัพย์หาคำนับหมิได้ ท่านว่าเลมิด ให้ไหมโดยยศลาศักดิ์

131

๑๓๑ มาตราหนึ่ง ถ้าผู้ใดให้ทาษไปค้าขายก็ดี ไปแห่งใด ๆ ก็ดี แลทาษนั้นกระทำร้ายฟันแทงตีท่านตายแล้วแลหนี ท่านให้เจ้าทาษนั้นหาทาษผู้ไปกระทำร้ายนั้นจงได้ ถ้าแลหาทาษผู้กระทำร้ายนั้นหมิได้ ให้หา พ่อ/แม่ พี่น้องลูกเมียทาษผู้ไปกระทำร้ายนั้นจงได้ ถ้านายมันหาทาษผู้ไปกระทำร้ายหมิได้ แลหาได้แต่ พ่อ/แม่ พี่น้องลูกเมียทาษผู้ไปกระทำร้ายนั้นมา ท่านว่ามันหมู่นี้หมิได้กระทำร้ายด้วย แลให้มันหมู่นี้ช่วยกันหามันผู้ไปกระทำร้ายจงได้ ถ้าแลมันหมู่นี้หาทาษผู้ไปกระทำร้ายนั้นมิได้ ท่านให้มันหมู่นี้เสียเบี้ยค่าปลูกตัวผู้ตายนั้นก่อน แล้วให้มันหมู่นี้ช่วยกันหาทาษผู้ไปกระทำร้ายนั้น ถ้าหาได้ให้เอามายังกระลาการ ถ้าแลเจ้าทาษหาทาษผู้ไปกระทำร้ายแล พ่อ/แม่ พี่น้องลูกเมียทาษผู้ไปกระทำร้ายนั้นหมิได้ ท่านว่านายเงินไถ่ทาษ

เท่าใด ให้เรียกเอาเงินค่าตัวทาษนั้นกึ่งข้าแก่นายมัน เปนเบี้ยปลูกผีผู้ตายเหลือมากน้อยเท่าใด ให้เอาเปนสินไหมพิไนยแล้วแลให้นายเงินหาทาษมันจงได้เอามายังกระลาการ ถ้าแลนายเงินกด ๘๔ พ่อ แม่ พี่น้องลูกเมีย ผู้ร้าย ๘๔ แลภพตัวทาษผู้ไปกระทำร้าย ๘๔ รู้เหนด้วยประการใด ๘๔ แลบ้องกันไว้หมิได้เอามาบอกแก่กระลาการ ท่านให้เอาผู้นั้นเสมอโทษผู้ร้ายนั้น แลตัวผู้ร้ายนั้นให้ลงโทษตามโทษานุโทษ

132

๑๓๒ มาตราหนึ่ง ทาษฆ่าฟันแทงท่านตาย ให้เอาตัวนายเงินนั้นมา ให้หาตัวทาษจงได้ ถ้ามิได้ให้เอาบนนายเงินนั้นจงดี จะใส่โทษนายเงินนั้นหมิได้ เพราะนายเงินมันหมิรู้ ถ้าทาษนั้นมีสิ่งสินให้เอามาใช้เปนสินไหม ถ้านายเงินรู้ตกแก่นายเงิน

133

๑๓๓ มาตราหนึ่ง ช้างม้าโคกระบือเข้าบ้านท่าน มีผู้ร้ายแทงตายในบ้านหมิได้ตัวผู้ร้าย ท่านว่าเขาทั้งนั้นเปนแต่บาปกำม์ ให้ใช้ค่าช้างม้าโคกระบือของท่านตามพิกัดค่า ถ้าได้ผู้แทง ให้ทำโทษโดยพระราชกฤษฎีกา

134

๑๓๔ มาตราหนึ่ง ถ้าหาว่าเปนโจรปล้นวิ่งสดมลักวัวควายช้างม้าข้าคนสรรพสิ่งใด ๆ ก็ดี แลเอาออกมาพิจารณาตัวไม่เปนโจรแต่ถ้อยคำไม่ยังยืน กล่าวพิรุทก็ดี รับว่าเปนโจรก็ดี แลต้องไหมใช้ทุณแล้วอยู่มาเจ้าของภพทรัพยจับตัวผู้ร้ายได้ พิจารณาเปนสัจท่านว่าให้คืนสินไหมพินัยนั้นแก่มัน

135

๑๓๕ มาตราหนึ่ง ฝูงทวยราษฎรไปค้าขาย โจรปล้นเอาสิ่งสิน เจ้าสินลงหนีโจรแลลูกจ้างต่อรบโจร ๆ เอาทรัพยไปหมิได้ ให้ทำทรัพยเปน ๒ ส่วน ให้แก่ผู้จ้างต่อรบนั้นส่วนหนึ่ง ๆ ให้แก่เจ้าของ

136

๑๓๖ มาตราหนึ่ง โจรปล้นเรือนเกวียนเรือวัวควายต่างหาบคอน ให้เพื่อนบ้านเพื่อนค้าขายช่วยรบโจรจงได้ ถ้าเพื่อนบ้านเพื่อนค้าขายหมิช่วย โจรเอาทรัพยสิ่งสินไปได้ ท่านว่าเพื่อนบ้านเพื่อนค้าขายสมรู้ด้วยโจร ถ้าเพื่อนบ้านเพื่อนค้าขายช่วยรบ โจรเอา

ทรัพยไปมิได้ ผู้สู้รบด้วยโจรบาศเจบ ให้เจ้าทรัพยเสีย ค่าน้ำมันทำขวันผู้เจบ เพราะได้ทรัพยตนคืน

137

๑๓๗ มาตราหนึ่ง โจรเข้าบ้านผิดเวลา แล เจ้าบ้านเจ้าที่นั่งด้อมมองใน รั้วบ้าน } แลจับโจร ๆ ต่อสู้รบเจ้าบ้าน ๆ ฟันแทงโจรตาย ท่านว่าโจรนั้นตายเสีย ถ้าแลโจรนั้นมิได้ต่อสู้ ฟันแทงโจรมบาดเจบ แล่นหนีกัด มิได้แล่นหนอยู่กับที่กัด ให้จับเอาเปน อย่าให้ฆ่าฟันโจรนั้นตาย ถ้าฟันแทงโจรนั้นตาย ให้ลงโทษแก่ผู้ทำ อนึ่งโจรปล้นสกดสดมย่องเบา ลักทรัพยสิ่งสินแลเจ้าสินฟันแทงโจรตาย ๆ เสียเปล่า ถ้าแลผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชบัญญัติ ให้ลงโทษในรวางเลมิดพระราชอาชาท่าน

138

๑๓๘ มาตราหนึ่ง ผู้ไปมาหาสู่อยู่อาไศรยเรือน แลมันปล้นลักทรัพยสิ่งสินท่านผู้อื่น ฆ่าเจ้าทรัพยเจ้าสินเพื่อนบ้านตายด้วยประการใด ๆ กัด เจ้าเรือนส่งตัวผู้ร้ายมิได้ ท่านว่าเจ้าเรือนมิได้เปนคนร้าย บาปกำมิให้ใช้ทรัพยกว่าจะได้ตัวคนร้าย ถ้าเปนกระนิยาเหตุ

แก่กัน ฆ่าฟันกันตายบาดเจบ ให้ไหมในรวางล้มตาย บาดเจบ ให้ใช้สินไหมพิไนกึ่งหนึ่ง ยกไว้แก่ผู้หนึ่กึ่งหนึ่ง กว่าจะได้คนร้าย ถ้ามันเคยปล้นสดมหลายแห่ง คบมันไว้ให้มันอาไสเรือนแลมันไปทำร้ายแก่ท่าน เจ้าเรือนส่งคนร้ายมิได้ ท่านว่าเจ้าเรือนเลมิดให้ทวนด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ให้ใช้สินไหมพิไนยต่างคนร้ายจงเตม

139

๑๓๙ มาตราหนึ่ง ผู้ไปมาหาสู่อยู่อาไศรยเรือนแลมันไป ปล้น / ลัก } ทรัพยสินท่านผู้อื่น ถ้าเจ้าเรือนส่งตัวผู้ร้ายมิได้ ท่านว่าเจ้าเรือนมิได้เปนคนร้าย บาปกำม์ให้ใช้ทรัพยกว่าจะได้คนร้าย

140

๑๔๐ มาตราหนึ่ง ท่านหมิได้เปนโจรลักสิ่งของ ๆ ตนจับกุมตู่ท่านว่าลักของตน ให้ไหมเท่าทรัพยซึ่งตู่นั้น ถ้าผูกมัดจำจองตีด่าฟันแทง ให้ไหมให้แก่ผู้เจบโดยบาดเจบ ถ้าโบยตีฟันแทงถึงตาย ให้ฆ่าเสียให้ตกไปตามกัน

141

๑๔๑ มาตราหนึ่ง โจรปล้นสดมโจรตีโจรลักเอาช้างม้าวัวควายเรือเกวียรทรัพย์สิ่งใด ๆ ก็ดี โจรได้ทรัพยนั้นไปแลมีผู้ออกขับออกไล่เอาโจรนั้น โจรซัดทรัพยเข้าของช้างม้าวัวควายเรือเกวียรนั้นเสีย ท่านว่ามิให้เอาทรัพยซึ่งโจรเอาไปนั้นศักอันเลย เมื่อใดแลได้ตัวโจรด้วยจึ่งให้เอาทรัพยนั้นมา ถ้ามิได้ตัวโจรแลได้แต่ทรัพยสิ่งสินซึ่งโจรเอาไปนั้นมา ท่านว่าให้มันผู้ไปไล่โจรด้วยกันนั้น เอาทรัพยสิ่งสินได้มานั้นให้มอบแก่เจ้าสิน ให้เจ้าสินให้บำเนจ์ ถ้าแลมิภพเจ้าสินให้เอาไปบอกแก่นายบ้านนายเมืองร้อยแขวงกรมการ ให้กระลาการร้อย แขวงเอาฉะเลวใส่ทรัพย นั้นไว้ในกลางชุมนุมคนเดินทังหลายแลป่าวหาเจ้าของจงได้ ๗ วัน ๑๐ ๑๕ วันหนึ่ง ถ้าภพเจ้าของเลยจึ่งให้เอาของนั้นมาทำเปน ๓ ส่วน ให้แก่ผู้ได้ส่วนหนึ่ง เปนหลวงสองส่วน

142

๑๔๒ มาตราหนึ่ง นายเพชูดาจ่าเมืองร้อยแขวงใด ฟันแทงโจรผู้ร้ายนั้นตายแขวนเสียก็ดี มิทันแขวน

กัด แลมีผู้บังอาจมาลักเอาผีโจรนั้นไปเผา ถ้าจับผู้ร้ายลักเอาผีโจรนั้นไปได้ ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๓๐ ที แลให้อายัดไว้แก่มุนนายมัน

143

๑๔๓ มาตราหนึ่ง โจรลักทรัพย์สิ่งใด ๆ จับรูปประพันได้มา ท่านให้พิกัดตลาดเอาราคาทรัพย์นั้นมาตั้งไหมโจร เปนสินไหมได้แก่เจ้าของ พิไนยเข้าพระคลังหลวง

144

๑๔๔ มาตราหนึ่ง ถ้าทองมิได้เหนรูปประพันให้ตีค่านั้น ๖ หนัก ถ้านากมิได้เหนรูปประพัน ให้ตีค่าสามหนัก

145

๑๔๕ มาตราหนึ่ง ชวนกันไป ปล้น / ลัก แลมันไปด้วยกัด มันมิได้ไปด้วยกัด มันมาบอกแก่เจ้าสินกัด กระลาการกัด แลมันไปนำเอาเพื่อนเอง ท่านว่าโจรนั้นมีบำเนจ์ ถ้ามันไปด้วยมันมาบอกโทษนั้นถึงตาย ควนให้ปรับไหม ถ้าโทษถึงตัดตีนสีนมือ แลให้

ทวนด้วยลวดหนังไม้หวายปรับไหม ท่านว่าพึงให้ยกโทษเสีย

146

๑๔๖ มาตราหนึ่ง ลูกเขยลักทรัพย์สิ่งของสิ่งใด ๆ ของ พ่อตา / แม่ยาย ๆ ลักทรัพย์ของลูกเขย แลลูกยะใภ้ลักทรัพย์ของพ่อผัวแม่ผัว ๆ ลักทรัพย์ของลูกยะใภ้ ลูกลักทรัพย์ของพ่อแม่ ๆ ลักทรัพย์ของลูก น้าลักทรัพย์ของหลาน ๆ ลักทรัพย์ของน้า ลุงตาปู่หญ้าอาวอาลักทรัพย์หลาน ๆ ลักทรัพย์ลุงตาปู่หญ้าอาวอา พลักทรัพย์ของน้อง ๆ ลักทรัพย์ของพี่ ประการเท่านท่านว่าใช่อื่น เขาทรัพย์เรืองเดียวกันยากไร้เขาเสียกันมิได้ ให้คืนแต่ทรัพย์สิ่งของนั้นให้แก่กัน จลงโทษและปรับไหมให้แก่กันดั่งฉันผู้อื่นมิได้

อนึ่งผัวเมียลักทรัพย์สิ่งของกันเอง ท่านมิให้เอาโทษดั่งฉันผู้อื่นเลย แม้นลักแล้วจะหย่า แบ่งทรัพย์กันก็ให้บังคับให้โดยขนาด ถ้าญาติเขยยะใภ้ทั้งหลายก็ดุจเดียวกัน

กล่าวมาด้วยลักษณโจร อันเปนลหุโทษ สิ้นอยู่แต่เท่านี้

ศุภมัศดุ ๑๔๑๐ อัศสังวัจฉระศุขปักทวาทัศมิดิถีจันทวาระ พระบาทสมเดจ์บรมนรินทรธิบดินทรธรรมราชา มหาจักรพรรด์ตราธิราชผู้เปนเจ้า เสดจ์ในพระธินั่งฝ่ายอุดรทิศ พระราชมลเฑียรสถาน จึ่งขุนสพฤาไชยกราบทูลพระกรรุณา ผู้มีชื่อซื้อทรัพยเข้าของแก่โจร แลรับทรัพยของฝากโจรแลได้ทรัพยเข้าของโจรตก สามกะทงนจะเรียกว่าโจรประการใดจลงโทษบาดไหมเพียงใด ข้าพระพุทธิเจ้าไม่รู้แห่งที่จะบาดไหมได้ จึ่งสมเดจพระพุทธิเจ้าอยู่หัวมีพระพิภากษาด้วยขุนมลเฑียรบาลขุนแผนขุนศรีมโหสด ให้กฎหมายเปนพระราชกฤษฎีกาไว้ดั่งนี้

147

๑๔๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดให้ที่อยู่แก่โจรให้สำนักอาไสเย่าเรือนแห่งใด ๆ ก็ดี คือเปนเพื่อนมิสหายกินอยู่สมะเลด้วยโจรก็ดี คือกล่าวต่างพรางอำรู้เหนด้วยโจรก็ดี คือเกียดกันบ้องกำบังโจรก็ดี คือสมซื้อของ

โจรช่วย ขาย จำนำ ของโจรแลรับฝากของโจรก็ดี ชื่อว่าสมโจร ให้ลงโทษโดยอันดับ แล้วให้ไหมกึ่งโจร

148

๑๔๘ มาตราหนึ่ง โจรลักทรัพย์สิ่งของท่านไปขายแห่งใด ๆ ก็ดี แลเอาไปขายในตลาดซึ่งท่านอายัดให้ซื้อขายก็ดี ผู้ซื้อเหนว่าของถูก สมซื้อสมขายเอาสิ่นโจรนั้นไว้ก็ดี รับจำนำแลกเปลี่ยนไว้ก็ดี ช่วยซื้อขายช่วยจำนำแลกเปลี่ยนก็ดี ยังมิทันขายจำนำแลกเปลี่ยนก็ดี มิให้นายบ้านนายอำเพอชาวตลาดรู้เหนเปนคำนับ ครั้นอยู่มาได้ตัวโจร ๆ นำไปเอาทรัพย์ที่ขายไว้ก็ดี เจ้าของจับสิ่งของนั้นได้ก็ดี พิจารณาได้ตัวโจรท่านว่าผู้ซื้อนั้นสมด้วยผู้ลัก แล้วให้เอาทุณทรัพย์ซึ่งซื้อไว้นั้นตั้งไหมผู้สมโจรกึ่งโจรโดยพระราชกฤษฎีกา

149

๑๔๙ มาตราหนึ่ง ถ้ารับสิ่นโจรแลรู้ว่าโจรลักมาฝากแลรับไว้ มิบอกแก่กระลาการก็ดีแก่เจ้าสิ่นก็ดี ครั้นท่าน รู้ ภพ พิจารณาเปนสัจว่ารับสิ่นโจรจริง ท่าน

ให้ลงโทษแก่ผู้รับสินโจรนั้นแล้ว แลให้ไหมในรวางสมโจรนั้นแล

150

๑๕๐ มาตราหนึ่ง โจรชวนเพื่อนว่าจะไปปล้นไปลักท่านแลมันมิได้ไป เมื่อได้โจรมา โจรว่าชวนจริงแต่มิได้ไปด้วย ท่านว่าเสมอรู้ด้วยโจร ให้ไหมในระวางสมโจรแล

151

๑๕๑ มาตราหนึ่ง ทาษลักทรัพยนายเงินไปฝากไว้แห่งใด ๆ เมื่อจับมันได้มันว่าเอาไปฝากไว้แก่ผู้ใด เมื่อพิจารณาเปนสัจว่ามันนั้นรับของฝากทาษผู้เปนโจรนั้นจริง ให้ไหมโดยสมโจร เพราะตนเปนไทคบทาษ ถ้าพิจารณามิเปนสัจ ให้ทวนทาษผู้เปนโจรนั้นด้วยลวดหนัง ๓๐ ที เหตุว่ามันซัดไม่จริงให้ยากแก่ความเมืองท่าน

152

๑๕๒ มาตราหนึ่ง ทาษลักเงินทองแก้วแหวนผ้าผ่อนแพรพรรณทรัพยสิ่งใด ๆ ของนายเงิน ๆ ไป

ภพเข้าในเรือนใคร ๆ ให้พิจารณา ส่วนเจ้าเรือนเอาของท่านไว้ แลมิได้บอกแก่เจ้าทายให้รู้ ท่านให้ไหมผู้นั้นเปนสมโจรให้แก่เจ้าสิ่น ถ้าเจ้าเรือนเอาทังตัวแลสิ่นอันลัก นั้นไปบอก แก่นครบาล กรมการนายตลาดแห่งใด ๆ ท่านให้แบ่งบันสิ่งสิ่นนั้นให้แก่เจ้าสิ่นกึ่งให้แก่ผู้เอาตัวโจรมาบอกกึ่ง ถ้าเอาแต่สิ่นมาบอกมิได้เอาตัวโจรมาด้วย อย่าให้ผู้นั้นได้บำเนจ์เลย ให้ผู้นั้นช่วยหาตัวโจรด้วยกว่าจะได้ ถ้าช่วยหาตัวได้จึงให้บำเนจ์กึ่งสิ่นนั้น

153

๑๕๓ มาตราหนึ่ง ลูกหลานผู้ใด ๆ ลักช้างม้าวัวควายข้าคนเงินทองผ้าผ่อนแพรพรรณทรัพยอันใด ๆ ของท่านไป ถ้าลูกหลานอยู่ต่างบ้านต่างเมือง ให้แต่ พ่อ แม่ ช่วยหาตัวให้กระลาการ ถ้าหามิได้ให้ทำทานบนไว้ เมื่อหน้าไปแลได้มันมามันบอกว่าพ่อแม่รู้เหนด้วยประการใด ๆ ว่ามันเปนโจร ให้ลงโทษแก่พ่อแม่มันกึ่งโจร

154

๑๕๔ อันว่าสมด้วยผู้สมโจรนั้น คือสินอันโจรลักมามีผู้รับเอาสินโจรอันลักมานั้นไว้ชื่อว่าสมโจร แลผู้สมโจรนั้นเอาสินไป ขาย / จำนำ แลกเปลี่ยนต่อไปเล่ามีผู้รับต่อไว้ผู้ซื้อภายหลังนั้น ชื่อว่าสมด้วยผู้สมโจรท่านให้ไหมกึ่งผู้สมโจรนั้นแล

155

๑๕๕ มาตราหนึ่ง มิรู้ว่าโจรลักทรัพย์สิ่งของมาขายเปนต้นว่า แพรพรรณรูปประพรรณ เงิน ทองแก้วแหวนแลรูปประพรรณทองขาวทองเหลืองทองแดงตกั่วสำฤทแลช้างม้าโคกระบือเรือเกวียนสิ่งใด ๆ มาขายในตลาด ชลมาด / สถลมาด เจ้าตลาดแลเพื่อนร้านรู้เหนกัดซื้อขายกันนอกตลาด มีนายบ้าน นายอำเพอร้อยแขวงรู้เหนเปนคำนับกัด ให้ผู้ซื้อรู้จักผู้ขายไว้ ถ้าสืบไปเจ้าของมาภพสิ่งของซึ่งซื้อไว้นั้น ให้ผู้ซื้อนำหาตัวผู้ขายได้ตัวผู้ขายมากัด เจ้าของจับโจรได้โจรนำมาเอาทรัพย์ที่ผู้ซื้อไว้กัด ท่านว่าทรัพย์ซึ่งซื้อไว้นั้นเสียเปล่า ให้เรียกส่งให้แก่เจ้าของ จเอาผู้ซื้อเปนสมโจรนั้นมิได้

ถ้าผู้ซื้อส่งผู้ขายมิได้ ถึง ซื้อ/ขาย กันมีผู้รู้เหนก็ดี ให้ไหมผู้ซื้อเสมอโจร เหตุผู้ ซื้อ/ขาย มักรู้กันจะปกปิดคนร้ายไว้ ให้เปนเสียนหนามในแผ่นดินท่าน

156

ที่จกล่าวด้วยลักษณผู้กระทำผิดเปนอาญา ในกรมพระนครบาลสืบสาขคดีต่อไป

๑๕๖ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำเงินทองแดงเงินพรางเงินรวงทองพรางทองแดงทองอาบแลแกะตราปลอมตอกตราพดด้วงเทียม พิจารณาเปนสัจ ให้ตัดมือเสียอย่าให้กุมค้อนคมได้ ส่วนเงินแดงนั้นให้นายไฟหลอมเสีย ส่วนตราอันปลอมให้นายไฟทำลายเสีย ถ้าผู้ใดสมรู้ให้ทำแลรับมาซื้อขาย ท่านให้สักอกแลเอาขนขาหย่างทวนด้วยลวดหนัง๕๐ที ส่วนผู้อยู่เรือนใกล้แลรู้ว่ามันทำความร้าย แลมิบอกแก่กรมพระนคอรบาลแลมิบอกแก่ผู้รั้งกรมการอำพรางไว้ ให้ไส่ขื่อไว้๓วัน ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๑๕ ที ถ้าแลผู้ใดรู้ว่าเปนเงินทองแดงเอามาซื้อขาย ให้เจ้าตลาดฝนตราเงินนั้นเสียแล้ว ให้ทวนผู้เอาเงินแดงมาไช้ด้วยไม้หวาย๕ที ให้เอาเงิน

แดงนั้นส่งให้แก่นายไฟ ถ้าแลเงินทองแดงเจ้าตลาดจะฝนตราเงิน ผู้เอาเงินมาขัดแขงมิให้ฝน ให้เจ้าตลาดฝนเงินนั้นจงได้ เอาตัวมันไปเวนแก่กรมพระนครบาล ให้ทวนด้วยไม้หวาย ๑๐ ที ถ้าได้เงินแดงแก่มันแต่ตำลึงหนึ่งขึ้นไป ให้คุมพิจารณาหาผู้ทำเงินทองแดงซึ่งปลอมด้วยกัน ถ้าหาผู้ทำมิได้ ให้ลงโทษเสมอผู้สมให้ทำซื้อขาย ถ้ารู้ว่ามิชอบมิเอาตัวผู้ร้ายไปถึงกระลาการ ให้ทวนด้วยลวดหนัง๒๕ที แล้วให้จำไว้หาผู้ร้ายนั้นจงได้ ถ้าเงินผู้ซื้อดีอยู่ผู้ข้างเงินทองแดงผลัดเปลี่ยนเขา ท่านรู้ด้วยประการใด ๆ พิจารณาเปนสัจ ให้ไหมต่อกัน

157

๑๕๗ มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำทองพรางทองอาบเอาไปขายว่าทองดี ผู้ซื้อมิรู้จักเนื้อทอง ท่านว่าผู้ซื้อหาพิจารณามิได้ เหนแก่ถูกจึงซื้อไว้ แล้วจึงรู้ว่าทองพรางทองอาบ ให้เอามันผู้ขายนั้นตีด้วยลวดหนัง ๒๕ / ๕๐ ที แล้วให้ตัดมือคุงข้อ ให้ทะเวน ให้เรียกเอาเงินคืนให้แก่ผู้ซื้อ ของนั้นให้ทำลายเสีย มันผู้สมรู้

รับซื้อขาย ให้เอาขนขาหย่างประจาร ปลงลงทวนด้วย ลวดหนัง ๒๐ / ๓๐ ที

อนึ่งถ้ามันทำทองอาบ มิได้ขายเอาไว้ใช้เอง อย่าให้เอาโทษแก่มันเลย

158

๑๕๘ มาตราหนึ่ง มีพระราชบัญญัติไว้ ถ้าอนาประชารายฎรหุงเข้ากินแล้ว ให้ดับเพลิงเสีย อย่าให้ มุ่น / สุม เพลิงไว้ ถ้า ชาย / หญิง ผู้ใดประมาททำให้เพลิงไหม้เรือนตนนอกเมืองลามไปไหม้เรือนเพื่อนบ้านเสียทรัพย์สิ่งสิน ให้เอามันทวนด้วยลวดหนังที่เพลิงไหม้ยกหนึ่ง ทะเวนทาง บก / เรือ ๓ วัน เอาขนขาหย่างณะตะ-แลงแกงแล้วให้เอาคา๓ กำเท่าข้อมือจุดเพลิงคลอกลนอย่าให้คนทั้งปวงดูเยี่ยงกันแล้ว ให้ใช้ทรัพย์สิ่งของเพื่อนบ้าน ซึ่งเพลิงไหม้เสียนั้น ถ้าหาอันจะใช้มิได้ ให้ขายทอดตลาดตามอายุศม์แก่หนุ่มสะกรร แจกเจ้าของซึ่งเพลิงไหม้เสียนั้นตามมากแลน้อย ถ้าเจ้าเรือนมิได้อยู่ เพลิงเกิดขึ้นเรือนตนลามไปไหม้เรือนเพื่อนบ้าน

เสียทรัพยสิ่งสินมากน้อยเท่าใด ท่านว่ามันมิได้แกล้งไม่พ้นตัว เพราะมิได้ระวังระไว ให้มันใช้ทรัพยสิ่งของแต่กึ่งหนึ่ง ถ้าไหม้ในเมือง ให้ทวนด้วยลวดหนังที่เพลิงไหม้ยกหนึ่ง ที่ตะแลงแกงยกหนึ่ง ให้เอาคา ๗ กำจุดเพลิงคลอกลน ถ้าไหม้ ท้ายสนม / รมพระราชวัง ให้ทวนด้วยลวดหนังที่เพลิงไหม้ยกหนึ่ง ที่ตะแลงแกงสองยก ให้เอาคา ๕ กำจุดเพลิงคลอกลน ถ้าทำให้เพลิงไหม้ในพระราชวัง ให้คลอกเสียให้ตาย

159

๑๕๙ มาตราหนึ่ง เกิดเพลิงไหม้บ้านเรือนในเมืองนอกเมืองก็ดี ผู้หาบันดาศักดิมิได้ จะไปช่วยดับเพลิงนั้น ห้ามมิให้ถือหอกดาบเครื่องสาตราวุทธ์ไปเปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังแลถือเครื่องสาตราวุทธ์ไป ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ไหมลาหนึ่ง ถ้าอาวุทธ์ไปถูกต้องท่านบาดเจบ ให้ไหมโดยบาดเจบ ถ้าถึงตาย ให้ไหมปลูกตัวทวีคูน

160

๑๖๐ มาตราหนึ่ง ผู้รักษาของ ๆ หลวงดูความ

บังเหตุทำให้ไฟไหม้เรือน ลามไปไหม้โรงเครื่องโรงแสงของหลวง และโรงช้างต้นม้าต้น แลดับไฟในนั้นได้สิ่งของนั้นรอดบ้าง ท่านว่าเสมอทำให้ไฟไหม้พระราชวังท่าน ๆ ให้ริบราชบาดเอาตัวใส่ตรุไว้ แลเอาทาษให้เกี้ยวหญ้าช้าง ถ้าไฟไหม้คนหลวงตาย ให้ฆ่าผู้นั้นเสีย ถ้าทรงพระกรรุณาบอให้ฆ่าเสีย ให้ไหมจตุระคูน โดยทรัพยของหลวงนั้นแล

161

๑๖๑ มาตราหนึ่ง มีพระราชโองการมาณะพระบันทูลตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้ลงโทษจำใส่โซ่ตรวนขื่อคาคนโทษ แลบังเกิดเพลิงไหม้เย่าเรือนคุกเล้านายภูดาษพทำมรง แลคนซึ่งต้องโทษเพลิงไหม้ตาย จะเอาโทษนายภูดาษพทำมรงผู้เกาะจำเปนโทษมิได้ ถ้าทรงพระกรรุณามิได้ให้เกาะจำ แลโทษนั้นภอจะให้มีนายประกันได้ แลมันทำข่มเหงให้เกาะจำโซ่ตรวญขื่อคาไว้ จะเอาเงินทองของมันมิให้รับประกัน แลเพลิงไหม้คุกคนต้องเกาะถึงตาย ผู้เกาะจำทำนอกพระราชบัญญัติ โทษสองเท่าตายด้วยมือ ให้ไหมมันอย่าให้ดูเยี่ยงหย่างกัน

162

๑๖๒ มาตราหนึ่ง ถ้าไฟไหม้วังก็ดี ใกล้วังก็ดี กลาง วัน / คืน ก็ดี ให้เอาพลทลวงฟันมาตั้งอยู่ในสนาม แลบังคับเอาช้างม้าไว้ทุกทิศ ที่ใกลไฟนั้นอย่าให้ฉุกลหุก ให้พร้อมด้วยพราขอกะตร้อน้ำ เรียกเอาเมื่อใดให้ได้จงครบ พิไฟไหม้ในเมืองก็ดีนอกเมืองก็ดี ใกล้โรงช้างโรงม้าโรงเรือคลังฉางจวนพ้นโรงเครื่องก็ดี ให้เร่งไปช่วยดับเพลิง อย่าบังเหตุแก่ราชการพระผู้เปนเจ้าสักอันเลย

163

๑๖๓ มาตราหนึ่ง ให้ณครบาลบ่าวร้องจงรอบเมือง อย่าให้วางช้างในเมือง ถ้าควานช้างมิพึงวางช้างในเมือง ช้างเข้าบ้านเข้าสวนกินอัญญณีผลาหารของเขาในบ้านในเมืองเสีย ให้เอาควานช้างสับหัวสามเสียงทะเวน ๓ วัน อย่าให้ควานช้างทั้งปวงดูเยี่ยงหย่างกัน

164

๑๖๔ มาตราหนึ่ง ผู้ใดหนองอาจห์ามผู้ข้ามแขวงข้ามด่านข้ามแดนไปฝั่งไปเผาก็ดี ฝ่นอาพระนคร

เอาเข้าไปในพระนครก็ดี ผู้ใดทำดั่งนี้เลมิด ให้ไหม
ทั้งพวกจงทุกคน

165

๑๖๕ มาตราหนึ่ง ในพระณครบาลผู้พิจารณา
ความโจรพึงรู้เทศการยากฤาง่าย เมื่อการทุภิขะฤาเมื่อ
กระเษมศุกข สถารที่ลักเอาไปนั้นยากฤาง่าย ปล้นเอา
ไปฤาลอบเอาไป ทรัพยมากฤาน้อย ให้เลงดูโทษ
จะภอฆ่าเสีย ให้ตัดตีนสีนมือ ถ้าตัดตีนสีนมือ ท่านให้
ทวนด้วยลวดหนัง ๕๐ ที ที่ภอทวนด้วยลวดหนังให้
ตีด้วยไม้หวาย ภอจะตีหลังให้ตีตะโภก ถ้าจะตี
ตะโภกท่านให้ไหม ถ้าโจรนั้นชายสกัน ให้ทวนด้วย
ลวดหนัง ๕๐ ที ถ้าโจรนั้นเดกหนุ่มมิภอสกัน ให้ทวน
ด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ถ้าโจรหญิงเปนสกัน ให้ทวน
ด้วยลวดหนัง ๒๕ ที ถ้าหญิงมิสกัน ให้ทวนด้วยลวด
หนัง ๑๕ ที แลเอาทุณทรัพยตั้งไหมโดยขนาฎ

166

๑๖๖ มาตราหนึ่ง นครบานคุมนักโทษให้ไป
ขอกินกลางตลาด ให้ขอแก่ชาวตลาดลูกค้าหาบคอน

ตามแต่เขาจะให้นั้น ถ้านักโทษหากยอชักหักร้านเอาของชาวตลาดลูกค้าหาบคอนก็ดี นครบาลคุมนักโทษไปขอกินแก่ชาวบ้านชาวเมืองตามแต่เขาจะให้นั้น ถ้านักโทษยอชักผลักชิงเอาเปดไก่สิ่งใดของชาวบ้านชาวเมือง ท่านว่าละเมิด ให้ทวนนครบาลด้วยไม้หวาย ให้ทวนนักโทษด้วยลวดหนัง โดยสะกันมิสกรร

167

๑๖๗ อนึ่ง ผู้อยู่ประตูไซ้ให้ขอกินแก่ลูกค้าอันเดินไปมาตามประตู ตามแต่เขาจะให้นั้น ถ้าผู้อยู่รักษาประตูสู้ชักผลักชิงเอาเครื่องอัญมณีของลูกค้าหาบลูกค้าคอน ท่านว่าให้เอาผู้รักษาประตูสับหัว ๓ เสี่ยง ทะเวน ๓ วัน จงทุกประตู

กล่าวมาด้วยลักษณะนครบาลพิจารณาแลลงโทษสิ้นอยู่แต่เท่านี้

นามอาลักษณ์ผู้ชุบและสถานที่เก็บ
แห่งต้นฉะบับ

ชื่อกฎหมาย	นามอาลักษณ์	ที่เก็บ
ลักภา	นายด้วง	หอสมุดแห่งชาติ
มรดก	หมื่นสวัสดิอักษร	หอสมุดแห่งชาติ
กู้หนี้	หมื่นทิพไม้ตรี	กระทรวงยุติธรรม
เบดเสรจ	หมื่นรัดไม้ตรี	หอสมุดแห่งชาติ
วิวาทด่าตี	นายบุญมี	หอสมุดแห่งชาติ
ลักขณโจร เล่ม ๑	นายทับ	หอสมุดแห่งชาติ
ลักขณโจร เล่ม ๒	นายชุม	หอสมุดแห่งชาติ

ตารางเทียบเลขมาตราระหว่างฉะบับพิมพ์ กับฉะบับพิมพ์ของกรมหลวงราชบุรี

เบดเสรจ

๘	8ถึง14	๓๐	40	๕๒	63	๗๔	86–87
๙	15ถึง19	๓๑	41	๕๓	64	๗๕	88
๑๐	20	๓๒	42	๕๔	65	๗๖	89
๑๑	21	๓๓	43	๕๕	66	๗๗	90
๑๒	22	๓๔	44	๕๖	67	๗๘	91
๑๓	23	๓๕	45	๕๗	68	๗๙	92
๑๔	24	๓๖	46	๕๘	69	๘๐	93
๑๕	25	๓๗	47	๕๙	70	๘๑	94
๑๖	26	๓๘	48	๖๐	71	๘๒	95
๑๗	27	๓๙	49	๖๑	72–73	๘๓	96
๑๘	28	๔๐	50	๖๒	74	๘๔	97
๑๙	29	๔๑	51	๖๓	75	๘๕	98
๒๐	30	๔๒	52–53	๖๔	76	๘๖	99
๒๑	31	๔๓	54	๖๕	77	๘๗	100
๒๒	32	๔๔	55	๖๖	78	๘๘	101
๒๓	33	๔๕	56	๖๗	79	๘๙	102
๒๔	34	๔๖	57	๖๘	80	๙๐	103
๒๕	35	๔๗	58	๖๙	81	๙๑	104
๒๖	36	๔๘	59	๗๐	82	๙๒	105
๒๗	37	๔๙	60	๗๑	83	๙๓	106
๒๘	38	๕๐	61	๗๒	84	๙๔	107
๒๙	39	๕๑	62	๗๓	85	๙๕	108

เบดเสรจ

๑๖	109	๑๑๓	127	๑๓๐	145	๑๔๖	161
๑๗	110	๑๑๔	128	๑๓๑	146	๑๔๗	162
๑๘	111	๑๑๕	129	๑๓๒	147	๑๔๘	163
๑๙	112	๑๑๖	130	๑๓๓	148	๑๔๙	164
๑๐๐	113	๑๑๗	131	๑๓๔	149	๑๕๐	165
๑๐๑	114	๑๑๘	132	๑๓๕	150	๑๕๑	166
๑๐๒	115	๑๑๙	133	๑๓๖	151	๑๕๒	167
๑๐๓	116	๑๒๐	134	๑๓๗	152	๑๕๓	168
๑๐๔	117	๑๒๑	135	๑๓๘	153	๑๕๔	169
๑๐๕	118–119	๑๒๒	136	๑๓๙	154	๑๕๕	170
๑๐๖	120	๑๒๓	137	๑๔๐	155	๑๕๖	171
๑๐๗	121	๑๒๔	138	๑๔๑	156	๑๕๗	172
๑๐๘	122	๑๒๕	139–140	๑๔๒	157	๑๕๘	173
๑๐๙	123	๑๒๖	141	๑๔๓	158	๑๕๙	174
๑๑๐	124	๑๒๗	142	๑๔๔	159	๑๖๐	175
๑๑๑	125	๑๒๘	143	๑๔๕	160	๑๖๑	176
๑๑๒	126	๑๒๙	144				

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาจังหวัดชลบุรี

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

องค์การค้าของคุรุสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา
นายกำธร สถิรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๓๐ เมษายน ๒๕๐๖